

Dr. MICHEL COUNE

monnik van Zevenkerken

SINT BENEDICTUS'
REGEL
dag aan dag

**Bibliotheek
NOVICIAAT
Abdij Sion
Diepenveen**
1991 - 1992

monastieke cahiers

Reeks MONASTIEKE CAHIERS - BRON en LEVEN

 Uitgaven
Abdy Bethlehem
B-2820 Bonheiden

Alle rechten voorbehouden

D/1985/3025/2

Te verkrijgen
rechtstreeks by Abdy Bethlehem
of in de boekhandel via
Uitgeverij Tabor
Moerkerkesteenweg 241/1
B-8310 Brugge 3

De Regel van Sint Benedictus is een document dat de eeuwen door tallozen blijft boeien. Onweerstaanbaar blijft zijn stem weergalmen, in de stilte van abdijen én in de activiteit van het volle apostolische leven, overal waar mensen, bezield door zijn geest, de rijkdom van het oude monachisme ook in zijn meest geïnterioriseerde vorm trachten te beleven.

Wat hen daarbij vooral drijft is de levensomspannende opdracht "Godzoeker" te zijn. Sint Benedictus, als een echte abba, een geestelijke Vader voor zijn vele zonen en dochters, leidt hen daarbij als het ware bij de hand en legt voor hen de fundamenten bloot van een unieke weg, geheel door de Schriften geïnspireerd.

"Luister mijn zoon..."

En dan volgt het levensprogramma, dat zij die de lokstem van de Heer hoorden, in liefde en deemoed volgen.

Het is dan ook niet te verwonderen dat er telkens weer nieuwe pogingen gedaan worden om de geheime schoonheid van dit kleinood uit de zesde eeuw te ontsluiten en zo de grote aantrekkingskracht ervan te verklaren.

Dom Michel Coune osb deed zo'n poging. Met grote deskundigheid legt hij als terloops de wortels van de Regel bloot en laat hem in zijn volle rijkdom verrassend hedendaags oplichten. Vanuit zijn ervaring als abt, met een fijnvoelende liefde vertolkt hij in een oorspronkelijke taal, die vaak de dichter die in hem schuilgaat verraadt, wat bij hem tot leven kwam tijdens een Regelstudie, onmiskenbaar gedragen door gebed.

Hij maakt de Regel als het ware tot dagelijks brood, waarmee hij zijn lezers wil voeden - met de mannamaat van de woestijn - elke dag voldoende, nooit teveel.

Volgens het van oudsher vooropgestelde schema kan men driemaal per jaar geheel de Regel doorlezen met het verhelderend commentaar.

Wij danken hier van harte P.Frans Vromen en de abdij Slangenburg voor de zo vlot gegeven toelating om de door hen respectievelijk vertaalde en uitgegeven Regeltekst over te nemen.

Moge het ons, monniken en monialen, oblaten en allen die willen leven naar de Regel van Sint Benedictus, verder brengen op de weg naar God, waar wij onder de leiding van de Heer Jezus en binnen de Kerk, zoveel wijsheid mogen ervaren in de monastieke traditie. Immers, met schroom, maar gedragen door een grote liefde en eerbied, durven wij de bijbelse woorden van de Emmaüsgangers toepasselijk maken op de Regel en zijn commentaar:

"Brandde ons hart niet in ons
terwijl Hij onderweg met ons sprak
en ons de Schriften ontsloot".

Abdij Bethlehem
Advent 1984

AFKORTINGEN

- RB SINT BENEDICTUS' *Regel voor monniken*. Vertaald en ingeleid door F. Vromen osb, Slangenburg, 1983.
- Prolog. Proloog op de Regel van Sint Benedictus.
- RM *Regel van de Meester*. Uit het Latijn vertaald door H. Vrensen osco en N. Boer osb, Monastieke Bronnen, 1974.
- Dial. GREGORIUS DE GROTE, *Dialogen*. Dl. II: *Het leven van Benedictus*. Uit het Latijn vertaald en ingeleid door F. van der Meer en G. Bartelink, Nijmegen-Brugge, 1980.
- VS *Vaderspreuken*. Dln. I en II: *Gerontikon*. Dln. III en IV: *Anonyma*. Dl. V: *Aanvullende spreuken*. Uit het Grieks vertaald en ingeleid door Chr. Wagenaar osco, (*Monastieke Cahiers*, nrs.10-14), Bonheiden, 1978-1979.
- Inst. JOHANNES CASSIANUS, *Instellingen*. *Leven en streven van monniken*. Uit het Latijn vertaald en ingeleid door I. Vanbrabant osco, (*Monastieke Cahiers*, nr.26), Bonheiden, 1984.

* * *

De psalmen dragen een dubbel nummer. Het eerste verwijst naar de Latijnse, het tweede naar de Hebreeuwse telling van de psalmen (KBS-uitgave), bijvoorbeeld Psalm 33/34.

inhoud

JANUARI - MEI - SEPTEMBER

Prol. 1-7	Luister, mijn zoon	p. 16
Prol. 8-13	Onze ogen openen... en opstaan	18
Prol. 14-20	Dialogoog met de Heer rond psalm 33/34	20
Prol. 21-32	Dialogoog met de Heer rond psalm 14/15	22
Prol. 33-38	Het geduld van de Heer	24
Prol. 39-44	Ons voortspoeden naar het eeuwig leven	26
Prol. 45-50	Volharding in de school van de Heer	28
RB 1,1-5	Goede monniken ...	30
RB 1,6-13	... Slechte monniken	32
RB 2,1-10	Het vaderschap van de abt	34
RB 2,11-15	Verschillende vormen van onderricht	36
RB 2,16-22	Gelijke liefde voor allen	38
RB 2,23-29	Verschillende vormen van tucht	40
RB 2,30-34	Zieleleider en herder	42
RB 2,35-40	Verantwoording vóór de Opperherder	44
RB 3,1-6	De raad van de broeders	46
RB 3,7-13	Het gezag van de Regel	48
RB 4,1-21	Werktuigen om goed te handelen	50
RB 4,22-43	Rangorde van de werktuigen	52
RB 4,44-62	Het werk van de abt: Een geestelijke kunst	54
RB 4,63-78	Het klooster: Werkplaats van de monniken	56
RB 5,1-13	Gehoorzaamheid zonder uitstel	58
RB 5,14-19	Gehoorzaamheid zonder mopperen	60
RB 6	Zwijgzaamheid	62
RB 7,1-9	De ladder van de nederigheid	64
RB 7,10-18	Eerste trap: de vreze Gods	66
RB 7,19-22	Gods wil, niet de onze	68
RB 7,23-25	De dood bij de drempel van het genot	70
RB 7,26-30	Gods stille verwachting	72
RB 7,31-33	Tweede trap: gehoorzaamheid door navolging van Christus	74
RB 7,34	Derde trap: gehoorzaamheid aan een overste uit liefde tot God.	76

FEBRUARI - JUNI - OKTOBER

RB 7,35-43	Vierde trap: geduld in de nachten van de gehoorzaamheid	78
RB 7,44-48	Vijfde trap: de nachten van ons hart bij onze abba aan het licht brengen	82
RB 7,49-50	Zesde trap: met het allergeeringste tevreden zijn	84
RB 7,51-54	Zevende trap: een vernederd mens weten te zijn	86
RB 7,55	Achtste trap: binnen de traditie van klooster, Regel en oversten	88
RB 7,56-58	Negende trap: het zwijgen van de monnik	90
RB 7,59	Tiende trap: een rustige glimlach	92
RB 7,60-61	Elfde trap: het spreken van de monnik	94
RB 7,62-70	Twaalfde trap, en verder...: het Jezusgebed en de liefde Gods	96
RB 8	Het uur van de nachtdienst	100
RB 9	De nachtdienst 's winters	102
RB 10	De nachtdienst 's zomers	104
RB 11	De nachtdienst op zondag	106
RB 12	De morgendienst op zondag	110
RB 13,1-11	De morgendienst op weekdays	112
RB 13,12-14	Het "Onze Vader" slotgebed bij alle getijden	114
RB 14	De nachtdienst op feestdagen	116
RB 15	"Alleluia, broeders" of de Paasstemming van het monastiek gebed	118
RB 16	De "Uren" van het gemeenschapsgebed	120
RB 17	De structuur van de "dag"uren	122
RB 18,1-6	Psalmverdeling in de Primen	124
RB 18,7-11	Psalmverdeling in de Terts, Sext en Noon	126
RB 18,12-19		128
RB 18,20-25	Psalmverdeling: Avonddienst, Completen, Nachtdienst	129
RB 19	Onze houding bij het lofgebed	132
RB 20	Onze houding bij het smeekgebed	134
RB 21	De dekenen van het klooster	136
RB 22	De slaapzaal	138
RB 23	Kloostertucht: berispingen; gedeeltelijke uitsluiting	140

MAART - JULI - NOVEMBER

RB 24	Voor lichtere vergrijpen uitsluiting van tafel	142
RB 25	Voor zwaardere vergrijpen uitsluiting van tafel en koor	144
RB 26	Wie zich inlaat met een uitgeslotene wordt ook uitgesloten	146
RB 27	De abt, goede arts en goede herder	148
RB 28	Kloostertucht: lijfskastijding; definitieve uitsluiting	152
RB 29	Nieuwe kansen voor heengegane broeders	154
RB 30	Aangepaste straffen voor kinderen en voor weinig geëvolueerde monniken	156
RB 31,1-12	De kellenaar: hoedanigheden en verantwoordelijkheid	158
RB 31,13-19	De kellenaar: factor van vrede in het klooster	160
RB 32	Het bewaren van het kloostergoed	162
RB 33	Geen persoonlijk bezit	164
RB 34	Het delen volgens de noden	166
RB 35,1-11	Keuken- en referdienst: één week broederdienst	168
RB 35,12-18	Keuken- en referdienst: gedragen door het gebed van de broeders	170
RB 36	De zieken	172
RB 37	De bejaarden en de kinderen	174
RB 38	De wekelijkse lezer in de refter	176
RB 39	De maat van het voedsel	178
RB 40	De maat van de drank	180
RB 41	Het uur van de maaltijd(en)	182
RB 42	Nachtstilte na de Completen	184
RB 43,1-12	Laatkomers in het koorgebed	188
RB 43,13-19	Fouten bij het eten	192
RB 44	Voldoening van de uitgeslotenen	194
RB 45	Fouten in het koor	196
RB 46	Uiterlijke fouten en zonden in het hart	198
RB 47	De gebedsuren: op tijd aankondigen; met zorg uitvoeren	200
RB 48,1-9	Handenarbeid en gewijde lezing: in de zomer	202
RB 48,10-21	Handenarbeid en gewijde lezing: in de winter	204
RB 48,22-25	Handenarbeid en gewijde lezing: op zondag; voor zieken en zwakken	207
RB 49	Het houden van de veertigdaagse Vasten	210

APRIL - AUGUSTUS - DECEMBER

RB 50	Eén gebedsgemeenschap ondanks de verspreiding	214
RB 51	Het vasten van de broeders die voor één dag op weg zijn	216
RB 52	De bidplaats van het klooster en het persoonlijk gebed	218
RB 53,1-15	Onthaal van de gasten door abt en gemeenschap	221
RB 53,16-24	Onthaal van de gasten tafel, bed en afzondering	224
RB 54	Het ontvangen van brieven en geschenkjes	226
RB 55,1-14	Kleding en schoeisel van de broeders	228
RB 55,15-22	Beddegoed van de monniken en bestrijding van persoonlijk eigendom	231
RB 56	De tafel van de abt	234
RB 57	Ambachtslieden en verkoopprijzen in het klooster	236
RB 58,1-16	Het aannemen van nieuwe broeders: de proeftijd	239
RB 58,17-29	Het aannemen van nieuwe broeders: de monastieke professie	242
RB 59	Het aannemen van minderjarige jongens	246
RB 60	Het aannemen van priesters en clerici	248
RB 61,1-4	Het aannemen van vreemde monniken: als gasten	250
RB 61,5-14	Het aannemen van vreemde monniken: verandering van stabiliteit	252
RB 62	De priesters en diakens van het klooster	255
RB 63,1-9	Rangorde in de gemeenschap...	258
RB 63,10-19	... en monastieke beleefdheidsvormen	261
RB 64,1-6	Hoe wordt een nieuwe abt aangesteld?	264
RB 64,7-22	Wie wordt tot abt aangesteld?	267
RB 65,1-10	Moelijkheden bij de aanstelling van een prior	270
RB 65,11-22	Aanstelling van een prior de houding van Benedictus	273
RB 66	De portiers van het klooster	276
RB 67	De broeders die op reis gestuurd worden	279
RB 68	Dialogo en berusting als de gehoorzaamheid moeilijk is	282
RB 69	Geen verdediging van zijn broeders tegen de abt in	286
RB 70	Geen veroordeling van zijn broeders buiten de abt om	288
RB 71	De gehoorzaamheid, gezonde bloedsomloop in het lichaam van de gemeenschap	290
RB 72	De goede ijver, hart van het monniksleven	293
RB 73	Epiloog, of de vergezichten van de Regel	298

SINT BENEDICTUS SCHRIJFT ZIJN REGEL

detail

Pentekening, codex uit Zwiefalten.

1138 - 1147

Luister, mijn zoon, naar de richtlijnen van uw meester, en neig het oor van uw hart: aanvaard gewillig de vermaningen van uw liefdevolle vader en breng ze metterdaad ten uitvoer, ²om zo door de inspanning van uw gehoorzaamheid weer tot Hem terug te keren van wie u zich door de slapheid van de ongehoorzaamheid hebt verwijderd. ³Tot u richten zich nu mijn woorden, wie u ook moogt zijn, die afstand doet van uw eigen wil om in dienst te treden van de ware Koning: Christus de Heer, en die daartoe de sterke en roemrijke wapenen van de gehoorzaamheid opneemt. ⁴Allereerst: wat voor goeds u ook onderneemt, vraag Hem in een volhardend gebed, ⁵dat Hij het tot een goed einde brengt, opdat Hij, die ons nu reeds tot zijn zonen heeft willen rekenen nooit over ons slecht gedrag bedroefd behoeft te zijn. ⁶Te allen tijde moeten wij Hem dan ook met zijn eigen gaven, die Hij ons geschonken heeft, gehoorzamen; anders zou Hij ons, zijn zonen, wel eens als een vertoornde vader kunnen ont-erven, ⁷of wat nog erger is: als een geducht meester, die door ons wangedrag geërgerd is, zou Hij ons kunnen overleveren aan de eeuwige straf als slechte dienaren, die Hem niet hebben willen volgen naar de heerlijkheid.

* * *

De *Proloog* is een woord vooraf op de Regel. Een vermaning gaat de wetgeving vooraf. Het is een opdracht van Benedictus aan de monnik die voor het eerst de Regel te horen krijgt of leest, en, in het verlengde hiervan, aan alle monniken die zijn Regel zullen aanvaarden en volgen (let op de overgang van de tweede persoon enkelvoud naar de ~~tweede~~ ^{eerste} persoon meervoud).

Het gaat allereerst om een luisteren: een aandacht en een volgzaamheid met geheel ons hart en geheel ons leven.

"Luister, mijn zoon". Benedictus herneemt de vermaningen van de *Spreuken* en van de wijzen van het Oude Testament; maar ook het *Sjema Israël*, "luister Israël", van Mozes in de Thora en van de synagoge in haar dagelijks gebed, de oproepen van de profeten: "Dit is het woord van de Heer", en de vermaningen van Jezus: "Wie oren heeft om te luisteren, hij luistere".

Geven wij aan het woord van Benedictus, dat ons het woord van God wil doorgeven, een gewillig hart en een krachtdadige inzet om, zodoende terug te keren als de verloren zoon naar onze goddelijke Vader, om Christus, de ware Koning van het Rijk Gods, te dienen en om in gebed de ingevingen van de Heilige Geest te onderkennen en te volgen.

RB PROL. 8-13

2 januari
3 mei
2 september

Laten wij dan eindelijk eens opstaan,
gewekt door het woord van de Schrift:
"Het is tijd voor ons om op te staan uit de
slaap". ⁹Onze ogen geopend voor het goddelijk
licht, moeten wij met een aandachtig oor
luisteren naar wat Gods stem ons dagelijks
vermanend toeroept: ¹⁰"Als gij vandaag zijn
stem hoort, maakt dan uw hart niet ongevoe-
lig", ¹¹en verder: "Wie oren heeft om te
horen, hij hore wat de Geest zegt tot de
kerken". ¹²En wat zegt Hij? "Komt mijn zonen,
luistert naar Mij: Ik zal u onderrichten in
de vreze des Heren. ¹³Haast u voort, zolang
gij het licht van het leven bezit, opdat de
duisternis van de dood u niet overvalle".

* * *

ONZE OGEN OPENEN... EN OPSTAAN

Benedictus vraagt van zijn leerlingen
geestelijke wakkerheid:
We moeten de slaap van ons afschudden
en onze ogen opendoen
voor het vergoddelijkend licht*

onze oren opendoen voor Gods stem,
want God spreekt iedere dag opnieuw tot ons hart.

Ons hart dus niet tot een steen laten verharden
maar er, in ons levensbloed,
Gods Geest in opnemen.

De Geest spreekt immers tot de kerken,
volgens het woord van de Apokalyps,
en een kloostergemeenschap
is ook een kerk van God,
een gemeenschap van mensen
geroepen tot het geloof!

De Geest nodigt ons uit:
"Komt, Ik zal u de vreze Gods leren";
wij moeten opstaan en ons voorthaasten
om aan de duisternissen van de dood
te ontsnappen.

* "deificum lumen" verschilt van "divinum lumen".

RB PROL. 14-20

3 januari
4 mei
3 september

En terwijl de Heer te midden van al die mensen wie Hij dit toeroept zijn arbeider zoekt, spreekt Hij nogmaals: ¹⁵"Wie is de mens, die naar het leven verlangt en goede dagen wenst te zien?" ¹⁶"Wanneer u dit hoort en antwoordt: Ik, dan zegt God tot u: ¹⁷"Als gij het ware en eeuwige leven wilt hebben, weehoud dan uw tong van het kwade en laat uw lippen geen bedrieglijke taal spreken. Keer u af van het kwaad en doe het goede, zoek de vrede en jaag hem na. ¹⁸"Wanneer gij dit doet, rusten mijn ogen op u en luisteren mijn oren naar uw gebeden, en nog vóór gij Mij aanroept zal Ik zeggen tot u: Hier ben Ik". ¹⁹"Wat is er aanlokkelijker voor ons, geliefde broeders, dan deze stem van de Heer, die ons uitnodigt? ²⁰Zie in zijn goedheid toont de Heer ons de weg ten leven.

* * *

DIALOOG MET DE HEER

ROND PSALM 33/34

Dit stukje van de Proloog, zoals het eerste, begint in het enkelvoud om verder over te gaan naar het meervoud. Op basis van schriftteksten laat Benedictus horen welke innerlijke dialoog er tussen God en de man, die Hij vanuit de menigte tot zich roept, ontstaat. Het gaat dus om een roepingsverhaal. De Heer zoekt een arbeider. Om welke arbeid het gaat, zal Benedictus duidelijk illustreren in hoofdstuk 4 van zijn Regel.

Dit is nu het schema van de zo persoonlijke dialoog tussen God en mens, God en monnik.

God vraagt: Wie is er die het leven wil en het geluk zoekt? Uw antwoord: "IK".

God: Hier zijn de eisen die Ik stel (naar een kleine decaloog opgenomen in psalm 33/34):

het kwade niet spreken, maar het goede wel;
het kwade niet bedrijven, maar het goede wel;
en in alles de vrede* najagen

En dit is mijn belofte:
Ik zal altijd bij u zijn,
en voor ge Mij aanroept, zal Ik zeggen:
hier ben IK.

Naar een vaderspreuk zou men kunnen resumeren: Wie aan God gehoorzaamt, God gehoorzaamt hém.

* Dit is de literaire oorsprong van de benedictijnse leuze: PAX.

Laten wij dan onze lendenen omgorden met het geloof en met de trouw in het volbrengen van het goede, en gaan wij dan, geleid door het Evangelie, voort op zijn wegen, om Hem te mogen aanschouwen, die ons naar zijn Rijk geroepen heeft. ²²Als wij in zijn tent, dat wil zeggen in dat Rijk, willen wonen, zullen wij daar slechts kunnen komen door ons erheen te spoeden door het goede te doen. ²³Maar ondervragen wij de Heer zelf met de woorden van de profeet: "Heer, wie mag wonen in uw tent? en wie mag rusten op uw heilige berg?" ²⁴Laat ons na deze vraag luisteren, broeders, naar de Heer, die ons het antwoord geeft en ons de weg wijst naar zijn tent. ²⁵Hij zegt: "Hij wiens levenswandel onbevlekt is en die de gerechtigheid beoefent; ²⁶die de waarheid spreekt in zijn hart; die met zijn tong geen bedrog pleegt; ²⁷die zijn naaste geen kwaad doet, die niet duldt dat zijn naaste belasterd wordt"; ²⁸die de arglistige duivel, als deze hem iets influistert, samen met zijn influisteringen wegstoot van vóór de ogen van zijn hart en hem volkomen machteloos maakt door het gebroed van zijn ingevingen aan te grijpen en tegen Christus te pletten te slaan. ²⁹Die de Heer vrezet en daarom niet groot gaat op hun goede levenswandel, maar die overtuigd zijn, dat zij tot het goede, dat in hen is, niet uit eigen kracht in staat zijn, maar dat het door de Heer bewerkt wordt; ³⁰die daarom de Heer verheerlijken, die in hen werkt, door met de profeet te zeggen: "Niet aan ons, Heer, niet aan ons, maar aan uw Naam geef de eer". ³¹Zo schreef de Apostel Paulus niets van zijn prediking aan zichzelf toe, want hij zegt: "Door Gods genade ben ik wat ik ben", ³²en verder zegt hij: "Als iemand roemt, moet hij roemen op de Heer".

Benedictus heeft zopas gesproken van Gods aanlokkelijke stem (v.19).

De monnik heropent nu de dialoog met zijn Heer. Hij weet zich inderdaad op weg: weg ten leven, die allereerst een moeizame uittocht betekent; weg waarop Jezus ons in het Evangelie is voorgegaan en die ons in zovele dagmarsen tot de rusttent van zijn Koninkrijk moet geleiden.

Tot driemaal toe (vv.21, 22, 25) wordt gesproken over de goede werken die hiervoor verondersteld worden. In hoofdstuk 4 zal Benedictus er tweeënzeventig catalogeren... Hier wordt het essentiële gezegd.

"Heer, wie mag wonen in uw tent?" Het is de man

die de kleine decaloog van psalm 14/15 (parallel met die van psalm 33/34) volbrengt, en dus alleen het goede spreekt en doet;

die naar de allegorische zin van psalm 136/137,9 zijn hart sluit voor alle duivelse ingevingen en het gebroed van "'s duivels babbelen" tegen de (Exodus)rots van Christus breekt, en

die in dit alles niet trots is over zichzelf, maar zoals Paulus en de psalmist van psalm 115,1 al het goede aan God weet toe te schrijven.

Men merkt hoe Benedictus' leven en schrijven totaal doordrongen is van de psalmen...

5 januari
6 mei
5 september

Vandaar dat ook de Heer in het Evangelie zegt: "Wie deze woorden van Mij hoort en ernaar handelt, hem vergelijk Ik met een verstandig man, die zijn huis op een rots heeft gebouwd: ³⁴bergstromen kwamen omlaag, stormen staken op en zij stortten zich op dat huis, maar het viel niet in, want het was gegrondvest op een rots". ³⁵Aldus besluit de Heer zijn onderricht en verwacht nu van ons, dat wij nu ook metterdaad elke dag aan zijn heilige vermaningen zouden beantwoorden. ³⁶Daarom worden de dagen van dit leven met het oog op een verbetering van ons slecht gedrag bij wijze van uitstel verlengd, ³⁷zoals de Apostel zegt: "Weet gij niet, dat Gods geduld u tot boetvaardigheid wil brengen?" ³⁸Want in zijn goedheid zegt de Heer: "Ik wil niet de dood van de zondaar, maar dat hij zich bekere en leve".

* * *

HET GEDULD VAN DE HEER

Naar de parabel van het Evangelie wenst de Heer dat de monnik een wijze man is die zijn huis niet op het zand van een wadi, op kortstondige mode en ijdele grillen bouwt, maar wel op een stevig rotsfundament, hetgeen verwijst naar een leven dat totaal op Christus gefundeerd is.

De Heer
moet de bouwheer zijn van ons huis:
dan pas zijn we veilig.

Benedictus vraagt vervolgens dat we de tijd, iedere dag van ons leven, goed zouden gebruiken. Het is een tijd van geduld waarin de Heer ons uitstel verleent en ons de kans geeft om tot inkeer en boete te komen, om ons slecht gedrag te verbeteren. Het monastieke leven heeft een fundamenteel penitentieel en ascetisch karakter.

De tijd is kort,
we moeten er iets van maken.

6 januari
7 mei
6 september

*W*ij hebben de Heer nu ondervraagd, broeders, over de bewoner van zijn tent en hebben vernomen op welke voorwaarden men er kan wonen. Als wij nu ook maar die plichten van de bewoner nakomen. ⁰Laten wij ons hart en lichaam dan uitrusten voor de strijd, dat wil zeggen voor de heilige gehoorzaamheid aan Gods geboden. ¹En als er iets niet mogelijk blijkt te zijn voor onze natuur, vragen wij dan aan de Heer, dat Hij ons met de hulp van zijn genade wil bijstaan. ²Wanneer wij de straffen van de hel dan ook willen ontvluchten en willen geraken tot het eeuwig leven, ³dan moeten wij thans, nu er nog tijd is en wij nog in dit lichaam verkeren, en nu het nog mogelijk is om dit alles bij het licht van dit leven te volbrengen, ⁴ons voortspoeden en datgene doen wat ons voor eeuwig ten goede zal komen.

* * *

ONS VOORTSPOEDEN
NAAR HET EEUWIG LEVEN

Na zoveel raad is het tijd dat we overgaan tot de daad, zegt Benedictus. Mijn Regel is een leefregel, ingesteld op de praktijk en duidelijk gemotiveerd door een doel:

de hel ontvluchten
en het eeuwig leven bereiken.

Daarom moet de monnik de strijd van de heilige gehoorzaamheid op zich nemen. Benedictus zal daar dikwijls op terugkomen. De monnik is een strijder; het monastieke leven is een "militia". Duivelse influisteringen moet de monnik tegen de steen van Christus verpletteren...

Maar onze menselijke natuur is soms zo zwak. Zowel ons hart als ons lichaam moet gesterkt en uitgerust worden. Slechts de Heer kan ons hierin helpen door zijn genade en zijn geduld. Laten we deze niet verwaarlozen of misbruiken, maar

ons voortspoeden,
Hem tegemoet.

RB PROL. 45-50

7 januari
8 mei
7 september

Wij willen daarom een oefenschool gaan stichten voor de dienst van de Heer. ⁴⁶In haar opzet hopen wij niets te bepalen dat te moeilijk, niets dat te zwaar is. ⁴⁷Maar mocht er toch iets in voorkomen, dat wel wat streng lijkt, maar op redelijke gronden voor de verbetering van fouten en het behoud van de liefde vereist wordt, ⁴⁸laat u dan niet aanstonds afschrikken en ontvlucht niet de weg van het heil, die aanvankelijk altijd nauw is. ⁴⁹Naarmate men echter voortgang maakt in het monniksleven en in het geloof, verruimt zich het hart en snelt men met een onuitsprekelijk blijde liefde voort langs de weg van Gods geboden. ⁵⁰Laten wij dan ook nooit afwijken van hetgeen Hij ons geleerd heeft, maar in zijn leer tot aan de dood in het klooster volharden om door ons geduld deel te nemen aan het lijden van Christus, en zo te verdienen om ook deelgenoten te worden van zijn Rijk. Amen.

VOLHARDING
IN DE SCHOOL VAN DE HEER

Benedictus was begonnen met de woorden: "Luister, mijn zoon, naar de richtlijnen van uw meester", en nu sluit hij af: "Wij willen een oefenschool gaan stichten voor de dienst van de Heer". Geen lagere of middelbare school, geen hogeschool, geen klassiek of vernieuwd onderwijs. We komen samen voor de *docta ignorantia* van de monniken: alle leer vaarwel zeggen om de Heer alleen te leren volgen.

Deze levensschool met weinig theorie en dagelijkse praktijk is een eenvoudige maar veeleisende school. Misschien heb je de indruk de nauwe weg te zijn ingeslagen. Laat je door de eerste stappen niet ontmoedigen.

De weg van Gods geboden, altijd nauw in het begin, is de weg van het heil. Na een moeizaam begin volgt een vlottere voortzetting die eindigt in een ruimhartige overgave aan de Heer. Vrees slaat over in liefde, en angst wordt omgetoverd in vreugde. De liefde van Christus vindt een harmonieuze weerklank in het hart van de monniken.

Geduld en volharding
tot aan de dood
in het klooster
maken ons tot deelgenoten
van Christus' verrijzenis
en van zijn Rijk.

RB 1,1-5

8 januari
9 mei
8 september

Men kan duidelijk vier soorten monniken onderscheiden. ²De eerste soort is die van de cenobieten: dat wil zeggen monniken die in een klooster samenleven en dienen onder een regel en een abt. ³Vervolgens is er een tweede soort, die van de anachoreten: dat wil zeggen kluizenaars; monniken, die niet meer door de eerste ijver van hun monnikenleven gedreven worden, maar die door een lange proeftijd in het klooster "met de steun van de gemeenschap geschoold zijn en geleerd hebben tegen de duivel te strijden. ⁵Nadat zij zich in de gelederen van de broeders hebben gevoeld voor het duel in de woestijn, zijn zij met de steun van God sterk genoeg om verder zonder anderen hulp, alleen met eigen hand en arm veilig weerstand te bieden aan de aanvechtelingen van het vlees en hun gedachten.

* * *

GOEDE MONNIKEN ...

Na de persoonlijke toespraak van de Prol. geeft RB 1 een tweede, meer algemene inleiding. Om het wezen van het monastieke leven te omschrijven en om zijn Cassino-monniken te situeren, tekent Benedictus een sociologisch schema van de monnikenwereld. Er zijn vier soorten monniken, zegt hij. Men zou natuurlijk veel meer soorten kunnen onderscheiden, maar deze indeling is voldoende voor de opzet van de Regelschrijver. Benedictus maakt nu het onderscheid tussen gemeenschaps- en eenzaamheidsmonniken, en bij ieder van de twee soorten tussen goede en slechte monniken.

Eerst nu de goede gemeenschapsmonniken (cenobieten) en alleenwonende kluizenaars.

Cenobieten zijn monniken die samenleven in een klooster, onder een regel en een abt. De ganse Regel zal deze korte definitie genoeg illustreren. Benedictus schrijft zijn Regel voor deze eerste soort monniken; hij hoeft er dus hier niet verder over uit te weiden.

Kluizenaars zijn uitzonderlijk. Met een kritische kijk op zijn eigen levenservaring (zie *Dialogen* II van Gregorius de Grote), schrijft Benedictus dat de monnik eerst degelijk door het gemeenschapsleven beproefd moet zijn om in een zo hard leven, zonder de steun en aanmoediging van anderen, te slagen. In zijn strijd tegen ondeugden en duivels kan de kluizenaar slechts rekenen op eigen krachten en op Gods genade.

De derde, een heel slechte soort monniken, is die van de sarabaieten. Zij zijn niet als goud in de oven beproefd door enige regel die op wijze ervaring steunt, maar zij zijn week als lood. ⁷Doordat zij met hun werken de wereld trouw blijven is hun kruinschering een kennelijke leugen tegenover God. ⁸Zij leven met tweeën of drieën of zelfs alleen zonder herder, niet in de schaapsstal van de Heer opgesloten maar in die van henzelf. Als enige wet hebben zij hun begeerten en verlangens; ⁹alles wat hun aanstaat en wat zij verkiezen noemen ze dan ook heilig, en wat hun niet bevalt houden ze voor ongeoorloofd. ¹⁰De vierde soort monniken zijn de zogenaamde gyrovagen, die hun hele leven lang de verschillende landstroken doortrekken en voor drie of vier dagen te gast blijven in de cellen van de verschillende monniken. ¹¹Altijd zwerven zij rond en nooit hebben zij een vaste woonplaats. Zij zijn de slaven van hun eigen grillen en hun onmatige zucht tot eten, en zijn in alle opzichten nog slechter dan de sarabaieten. ¹²Over de erbarmelijke levenswijze van al deze mensen kan men beter zwijgen dan spreken. ¹³Wij laten hen dan ook voor wat ze zijn en willen nu ertoe overgaan om met Gods hulp een regel op te stellen voor de sterkste soort: de cenobieten.

Wanneer Benedictus het kluizenaarsleven als een uitzonderlijke gave en opgave voor cenobieten beschouwt, voelt hij zich nu gedwongen twee karikaturale anti-beelden of -vormen van het monastieke leven te schetsen. In deze schrikbeelden vaart hij in een felle reactie uit tegen de sarabaieten (een Koptische naam) en tegen de gyrovagen (een Grieks-Latijnse naam), laten we zeggen tegen de schijn-cenobieten en de zwerfkluizenaars.

De eersten zijn gemakzuchtige, ingeburgerde, permissieve en kieskeurige monniken; ze leven in kleine groepjes, zonder de kaders van Regel en oversten; de tweeden zijn losgeslagen, rondtrekkende monniken, zonder wortels noch religieuze stabiliteit, ware profiteurs en bloedzuigers van de monastieke gastvrijheid. Deze twee soorten omvatten slechts weke en verdorven monniken, die slechts hun eigen verlangens kennen en aan de wereld gehoorzamen, het monastieke ideaal helpen bekladden en Gods roepstem duidelijk weerspreken.

En al zijn wij zwak, Benedictus verwacht van ons dat wij gehoorzame cenobieten zouden worden. Voor hen schrijft hij zijn Regel.

Een abt die waardig is aan het hoofd te staan van een klooster, moet altijd bedenken, hoe men hem noemt, en de naam die hij als overste draagt, met daden waar maken. ²Hij blijkt immers de vertegenwoordiger van Christus te zijn in het klooster, want hij wordt met diens naam genoemd ³volgens het woord van de Apostel: "Gij hebt een geest van kindschap ontvangen, die ons doet uitroepen: Abba, Vader!" ⁴Daarom mag de abt niets leren, bepalen of bevelen wat tegen de wet des Heren ingaat, ⁵maar zijn bevelen en zijn leer moeten als een dessem van goddelijke gerechtigheid de harten van zijn leerlingen doordringen. ⁶Altijd moet de abt bedenken, dat zijn eigen leer én de gehoorzaamheid van zijn leerlingen - beide punten - bij het schrikwekkend voordeel Gods voorwerp van onderzoek zullen zijn. ⁷De abt moet goed weten dat het de herder zal worden aangerekend, als de huisvader enig tekort in de opbrengst van zijn schapen zou ontdekken. ⁸Anderzijds is eveneens waar, dat de herder bij het voordeel van de Heer vrijuit gaat, als hij alle herderlijke zorg besteed heeft aan een onrustige en ongehoorzame kudde en op alle mogelijke wijzen getracht heeft hun ziekelijk gedrag te genezen. ⁹Dan kan hij met de profeet tot de Heer zeggen: "Uw gerechtigheid heb ik niet in mijn hart verborgen gehouden, uw waarheid en uw heil heb ik verkondigd, maar zij hebben mij veracht en versmaad". ¹⁰En dan zal de dood zelf voor straf de schapen overweldigen die zich niets van zijn zorgen hebben aangetrokken.

* * *

"Cenobieten leven samen in een klooster, onder de Regel en een abt", schreef Benedictus in hoofdstuk 1. De abt maakt deel uit van de Regel. Hij staat er noch naast noch boven. Het monastieke leven, de ervaring en de Regel, organiseren zich rond hem en zijn vaderlijk ambt. Aan sarabaieten en gyrovagen verweet Benedictus dat ze zonder overste waren, God en mensen beliegend door hun uiterlijke kruinschering. Benedictus wil echtheid van leven. Zo zal hij, in hoofdstuk 4, schrijven dat monniken eerst heilig moeten zijn vooraleer die naam te ontvangen. "*Prius esse quam dici*". Nu, het eerste wat Benedictus over de abt van het klooster schrijft is, dat hij zijn naam met daden waar moet maken. Zijn taak, zijn programma ligt geheel besloten in de naam die men hem geeft: ABBA, vader. Deze naam krijgt terloops verschillende connotaties. Vader, dit betekent ook: een overste (maior), een leermeester (magister) en een herder (pastor). We zullen dat hernemen en terugvinden in de volgende passussen.

Eigenlijk is de gehele Regel eerst voor de abt geschreven. Hij moet zelf de Regel eerst voorleven, en op die wijze ervoor zorgen dat zijn monniken-zonen hem zouden naleven en eerbiedigen.

Het portret van de abt dat Benedictus hier in hoofdstuk 2 schildert, wordt verder bijgewerkt in RB 27-28 en in het tweede gedeelte van RB 64. Deze drie passages vormen een onscheidbaar drieluik over de functie van de abt. De abt wordt overigens in bijna alle hoofdstukken van de Regel vermeld, en zijn aanwezigheid wordt tot tussen de regels in verondersteld.

*A*ls iemand dus het ambt van abt aanvaardt, moet hij zijn leerlingen op een tweevoudige wijze als leraar leiding geven; ¹²dat wil zeggen: hij moet hun al wat goed en heilig is meer nog met daden dan met woorden duidelijk maken, zodat hij ontvankelijke leerlingen de geboden des Heren door zijn woorden voorhoudt, maar de hardleersen en minder ontwikkelden door zijn daden Gods wet voor ogen stelt. ¹³Alles daarentegen wat hij zijn leerlingen als strijdig met Gods wet heeft voorgehouden, moet hij hun ook door zijn eigen daden leren vermijden. Want anders zou hij, terwijl hij anderen predikt, zelf verworpen worden, ¹⁴en zou God omwille van zijn zonden wel eens tot hem kunnen zeggen: "Hoe waagt gij het over mijn geboden te spreken en uw mond vol te hebben van mijn Verbond, terwijl gij toch de tucht haat en mijn woorden in de wind slaat?" ¹⁵En verder: "Gij hebt wel naar de splinter in het oog van uw broeder staan kijken, maar niet de balk gezien in uw eigen oog".

* * *

De monnik zal gewillig naar de voorschriften van zijn leermeester luisteren, schreef Benedictus bij het begin van de Prol.; en op het einde: het klooster zal een leerschool zijn voor de dienst van de Heer. De abt wordt nu uitdrukkelijk voorgesteld als een leermeester (vgl. reeds v.4), in het verlengde van Jezus, van de profeten en de apostelen, en van alle vaders in het geloofsleven. Zijn leer is noch filosofisch, noch wetenschappelijk, het gaat om "het goede en het heilige", een levenswijshouding stralend uit de geboden en de Wet, het Woord en het Verbond van de Heer. De abt drukt Gods woord uit voor ieder van zijn leerlingen in de precieze omstandigheden van zijn leven. Het is een geestelijk zeggenschap of gezag.

Zijn leer zal de abt aanpassen aan zijn leerlingen, want er zijn twee soorten: ontvankelijke leerlingen en hardleersen, minder open leerlingen. Hij zal leiding geven met raad en daad, want woorden wekken, maar voorbeelden trekken. Als broeder met zijn broeders, weet hij zich geplaatst onder Gods woord en zal hij het kwade uit zijn leven bannen, om slechts een beeld van het goede te geven. Zijn voorleven en voorgaan zal een levende belofte zijn dat liefde stroomt en stromen zal.

En zijn leer zal als een desem van goddelijke gerechtigheid de harten van zijn leerlingen doordringen. Hij zal ferment zijn en geen cement. Meer doen groeien dan insluiten.

Gods waarheid en heil
niet verbergen maar openbaren.

RB 2, 16-22

12 januari
13 mei
12 september

Hij mag geen aanzien des persoons kennen in het klooster. ¹⁷De een mag hij niet meer liefhebben dan de ander, tenzij iemand een hogere graad van deugd en gehoorzaamheid blijkt te bezitten. ¹⁸Een vrijgeborene mag geen voorrang krijgen boven iemand die van slaaf monnik wordt, tenzij hiervoor een andere gegronde reden aanwezig is. ¹⁹Oordeelt de abt op rechtvaardige gronden, dat dat inderdaad zo is, dan handele hij, ook bij de rangbepaling van elkeen, volgens deze maatstaf. Is die reden niet aanwezig, dan houdt ieder zijn eigen plaats, ²⁰want "of men nu slaaf is of vrije man, allen zijn wij één in Christus" en dragen onder dezelfde Heer de gelijke last van onze krijgsdienst, "omdat er bij God geen aanzien des persoons bestaat". ²¹De enige grond, waarop wij door Hem verschillend beoordeeld worden, is, of wij beter blijken te zijn dan anderen in goede werken en tevens nederig. ²²Allen moet hij dan ook gelijkelijk liefhebben, voor allen late hij eenzelfde maatstaf gelden, die echter wel rekening houdt met hun verdiensten.

* * *

GELIJKE LIEFDE VOOR ALLEN

De monniken beschouwen hun abt als vertegenwoordiger van Christus, schreef Benedictus bij het begin van dit hoofdstuk. "Uit eerbied en liefde voor Christus" (RB 63,13) zien ze naar hem op als naar een gegeven ikoon, een genadevolle benadering van Christus' Paas-nederigheid en liefde.

Jezus is de enige, volmaakte Zoon, Beeld van de Vader, wiens Geest ons allen innerlijk doet roepen en verlangen naar de Vader. Zoals Jezus het onzichtbare middelpunt is van de gemeenschap, zo is de abt of geestelijke vader er het zichtbare centrum van. Hij is de belofte en de bemiddelaar van Gods barmhartigheid, en als geestelijke vader heeft hij de opdracht ontvangen zijn broeders in liefde en dienstbaarheid voor te gaan. Zijn vaderschap is er een van ontvankelijkheid en onderricht, van gebed en onderscheid, van verzoening en heiligheid. Zoals van God gezegd wordt in de Bijbel, en van de abt in oude monastieke teksten, moet hij én een vader én een moeder zijn. Een vader met moederlijke zorg en toewijding. Aan geen van zijn monniken zal hij een voorrang of een voorkeur geven, noch om psycho-affectieve, noch om socio-etnische redenen, maar hij zal ieder van hen om zijn eigen roeping, persoonlijkheid en aanvullingswaarde verkiezen. Deugd en gehoorzaamheid (v.17), goede werken en nederigheid (v.21) geven trouwens geen reële aanleiding tot voorkeur: ze vragen vanzelf om bescheidenheid. De enige, noodzakelijke voorrang zal tot uitdrukking komen in de benoeming van de prior en van enkele verantwoordelijken (RB 21 en 65).

*A*nderzijds moet de abt zich in zijn onder-
richt steeds houden aan de grondregel die
de Apostel geeft, als hij zegt: "Berisp, dring
aan, bestraf". ²⁴Dat wil zeggen, dat hij naar
tijd en omstandigheden afwisselend met dreige-
menten en met vriendelijkheid te werk moet
gaan, nu eens de gestrengheid van de meester,
dan weer de liefde van de vader tonend. ²⁵Dat
betekent, dat hij ongebreidelde en ongedurige
geesten eerder streng moet berispen; gehoorzame,
zachtaardige en geduldige karakters
daarentegen moet hij met aandrang opwekken om
nog meer voortgang te maken. Betreft het
nalatige en minachters van de tucht, dan manen
wij hem aan hen streng te straffen en tegen
hen op te treden. ²⁶Laat hij ook de vergrijpen
van hen die in overtreding zijn niet verhelen,
maar ze, zo goed als hij kan, met wortel en al
uitroeien, zodra ze zich voordoen, indachtig
de dood van Heli, de priester van Silo. ²⁷Aan
edele en verstandige karakters geeft hij een
of tweemaal een mondelinge terechtwijzing:
²⁸tegen kwade, hardnekkige, trotse en ongehoor-
zame geesten echter make hij, onmiddellijk als
ze iets misdoen, gebruik van roede en lijfs-
kastijding, met het oog op wat er geschreven
staat: "De dwaas is met woorden niet te verbe-
teren", ²⁹en verder: "Sla uw zoon met de roede
en gij zult zijn ziel redden van de dood".

* * *

De leer van de abt moet door zijn gezag bevestigd worden, want hij is leermeester en overste. De titel van overste ontving hij vanaf het begin van dit hoofdstuk (v.1), met een stille verwijzing naar het huis Gods. Het is de Heer (Dominus) die hem aangesteld heeft om over zijn huis en alle mededienaars die er leven te waken (maior domus).

In zijn hoedanigheid van overste moet de abt er dus voor zorgen dat zijn leer nageleefd wordt, dat de monniken de tucht van het kloosterleven en het gezag van hun abt erkennen. Nu, monniken zijn er van alle soorten: van leeftijd, van karakter, van geestesrichting en van gedrag... Benedictus verwijst de abt naar de pastorale regel die Paulus aan Timoteüs schonk: "Berisp, dring aan, bestraf" (2 Tim 4,2). De abt zal zich aanpassen aan tijd en omstandigheden, karakters en gedragingen. *Berispen* geldt voor ongebreidelde en ongedurige geesten; *aandringen* voor gehoorzame, zachtaardige en geduldige monniken; *bestrafen* voor nalatige onderdanen en minachters van de tucht. Tegenover onfatsoenlijke, hardnekkige en steigerende monniken aarzelt Benedictus niet te spreken over roede en lijfskastijding. Dit paste gemakkelijker bij een Egyptische werkbaas uit de Exodustijd of de tijd van de Vaderspreuken, of bij een Romeinse leraar of lictor, dan in onze tijd. Benedictus wil dat de abt, minzaam maar streng, en streng uit ware vaderlijke, niets zou verwaarlozen of voorbijzien. Geen zwakke of passieve vader zijn, ook niet autoritair, maar een echte, rustige, stevige vader die zijn kracht niet terughoudt en deze ook aan zijn zonen weet mee te delen.

*A*ltijd moet de abt bedenken wat hij is, bedenken hoe men hem noemt, en hij moet goed weten, dat van hem, wien meer is toevertrouwd, meer wordt opgevorderd. ³¹Laat hij beseffen, welke moeilijke en zware taak hij op zich genomen heeft: om namelijk zielen te leiden en zich dienstbaar te maken aan de gesteltenis van velen. De een moet hij met milde goedheid tegemoet treden, een ander met terechtwijzingen, weer een ander met overredingskracht, ³²en zich zó volgens ieders geaardheid en bevattingvermogen aan elkeen aanpassen en zich zó naar hem plooiën, dat hij niet enkel aan de hem toevertrouwde kudde geen schade lijdt, maar zich veeleer over de groei van een goede kudde kan verheugen. ³³Bovenal moet hij het heil van de zielen die hem zijn toevertrouwd niet uit het oog verliezen of van minder belang achten om meer zorg te besteden aan vergankelijke, aardse en onbestendige dingen. ³⁴Hij moet juist altijd bedenken, dat hij het bestuur van zielen op zich heeft genomen, en dat hij over dezen dan ook rekenschap zal moeten afleggen.

* * *

Dit stukje legt de nadruk opnieuw op het vaderlijke aanpassingsvermogen van de abt aan de gesteltenis van velen, en God kent de wondere verscheidenheid van harten en hun lange kronkelwegen vooraleer ze uitmonden in Gods oneindige liefde! De abt moet dus een fijne psycholoog en een bekwame pedagoog worden, om in het hart van zijn zonen helder te lezen en hen allen naar de ene Christus te leiden. Zijn aandacht en zijn inzet moeten allereerst naar de ziel, de roeping en het eigen charisma van zijn broeders uitgaan, hij moet er zich werkelijk naar kunnen plooiën, en aangelegenheden van meer aards en tijdelijk karakter op de tweede plaats zetten. Dat late hij liever over aan zijn econoom of kellenaar (vgl. RB 31). Zo zal hij zich inspannen het voorbeeld van de Goede Herder na te volgen, aandacht hebben voor ieder schaap, "het verlorene zoeken, het gewonde verbinden, het zieke sterken" (Ez 34; 1 Pe 5,1-3). De goede herder kent ieder schaap bij name, en is door ieder gekend en bemind. Hij gaat iedere dag mee en brengt ze bijeen in de schaapsstal van de Heer, zonder toe te laten dat ze in de schaapsstal van eigen comfort uiteengaan en zich installeren zoals de sarabaieten (RB 1,8).

Zo zorgt de goede herder dat er niet alleen geen schade de hem toevertrouwde kudde aantast, maar dat hij zich ook mag verheugen over de aangroei van een goede, welbestuurde kudde. Dit is de etymologische betekenis van het Latijnse woord voor gezag: *auctoritas*, afgeleid van *augere*: vermeerdering van leven.

Om nu te voorkomen, dat hij een uitvlucht zou gaan zoeken in een mogelijk tekort aan bestaansmiddelen, dient hij zich te herinneren, dat er geschreven staat: "Zoekt eerst het Rijk Gods en zijn gerechtigheid, en dit alles zal u erbij gegeven worden", ³⁶en verder: "Aan niets ontbreekt het hun, die Hem vreezen". ³⁷Hij wete dus, dat wie de leiding van zielen op zich neemt, zich klaar moet maken om rekenschap te geven. ³⁸Daarom moet hij ervan overtuigd zijn, dat hij op de dag van het oordeel over evenveel zielen aan de Heer rekenschap zal moeten geven als hij broeders onder zijn hoede weet, en natuurlijk komt daar zijn eigen ziel nog bij. ³⁹Zo zal hij altijd met vrees blijven denken aan het onderzoek, dat hem als herder te wachten staat met betrekking tot de schapen die hem zijn toevertrouwd. Naarmate hij dan ook nauwgezetter is waar het de verantwoording over anderen betreft, zal hij ook meer zorg besteden aan de verantwoording over zichzelf, ⁴⁰en door anderen met zijn vermaningen beter te maken ook zichzelf beteren van zijn fouten.

VERANTWOORDING VÓÓR DE OPPERHERDER

De abt moet altijd bezielde zijn met de vreze Gods, dit wil zeggen met het bewustzijn dat hij aan God rekenschap zal moeten geven. Benedictus herhaalt dit steeds met klem. Volgens de Regel heeft de abt geen rekenschap te geven aan enig mens, noch aan zijn communiteit, noch aan een kerkelijke instantie. (De monastieke instelling heeft

later daarin wel voorzien met wijs inzicht: constituties, visitaties, congregatie- en ordeverband, toezicht van Rome). Daarom moet de abt zich altijd voor Gods oordeel geplaatst weten; daarom moet hij een echte "man Gods" worden, zoals paus Gregorius het schrijft van de heilige Benedictus.

Als herder zal de abt ondervraagd worden over de leiding van de schapen die hem door de Opperherder, Christus, toevertrouwd werden, zoals wij lezen in 1 Pe 5,4 en zoals Dom Theodore Ghesquière, tweede abt van Zevenkerken, het uitdrukte in zijn abtsleuze: *pascens Pastore pastus*. Hij zal rekenschap moeten geven, eerst over de schapen: of hij voor hen altijd eerst "het Rijk Gods en zijn gerechtigheid" gezocht heeft, en zich niet uitermate heeft bekommerd om of blindgestaard op hun aardse welzijn; dan ook voor zichzelf, want de abt is ook maar een schaap onder Gods hoede. Met de heilige Augustinus mag hij zeggen: *Ubi pascor, ibi pasco*.

Hoe nauwgezet in vermaning, tucht en liefde de abt voor zijn broeders zal zijn, hoe beter hij ook zichzelf van fouten zal verbeteren "Want de hand die een zieke zalft, wordt zelf eerst genezen", zegt een vaderspreuk*. Benedictus veronderstelt niet dat de abt volmaakt is vanaf of door zijn uitverkiezing. Hij is geen engel, maar een mens met zijn beperkingen, zijn tekorten en zijn tevelen, zijn fouten en zondigheid (vgl. RB 4,61). Het ware centrum van de communiteit is Christus, die volmaakt is, de humilitas van de abt is dat hij ook zelf met gebreken belast is. Hij is kwetsbaar verward in zijn communiteit en in zijn verantwoordelijkheden; maar door de stuwung die hij mag geven wordt hij ook zelf in beweging gebracht. Het einde van het afsluitend hoofdstuk 72 eechoot volmaakt op het einde van dit hoofdstuk 2.

* VS IV, 635, p.159.

Telkens als er in het klooster iets belangrijks gebeuren moet, roept de abt de gehele gemeente bijeen en zegt dan zelf waarover het gaat. ²Terwijl hij luistert naar de raad van de broeders, denkt hij zelf over de zaak na en doet dan wat hij het nuttigst oordeelt. ³De reden nu waarom wij hebben vastgesteld, dat allen voor het beraad bijeengeroepen moeten worden, is, dat de Heer vaak aan een jongere openbaart wat het beste is. "Intussen moeten de broeders hun raad geven in alle nederigheid en onderdanigheid, en mogen zij hun eigen inzichten niet hardnekkig verdedigen. ⁵De beslissing blijft veeleer aan het oordeel van de abt voorbehouden, zodat allen hem gehoorzamen in wat hij het beste geoordeeld heeft. ⁶Maar zoals het aan leerlingen past hun meester te gehoorzamen, zo dient ook deze laatste alles met beleid en billijkheid te regelen.

* * *

DE RAAD VAN DE BROEDERS

Het spreekwoord zegt dat er altijd meer steekt in twee hoofden dan in één. Daarom vraagt Benedictus van de abt dat hij alles met raad zou doen. Hij onderscheidt zelfs twee vormen van raadpleging. Voor belangrijke aangelegenheden zal de abt de gehele gemeente om advies vragen (vv.1-6); voor minder belangrijke aangelegenheden zal hij slechts bij de oudsten te rade gaan (vv.12-13).

De eerste raad is het kapittel, waar alle definitief geprofesten die in het klooster verblijven stem hebben. Het kapittel kiest een nieuwe abt, aanvaardt de kandidaten tot de professie, beslist over stichtingen, belangrijke aankopen of verkopen, mag zich uitspreken over het religieus leven van de communiteit.

De tweede raad is samengesteld uit enkele raadgevers, ten tijde van Benedictus de dekenen (vgl. RB 21), bij ons heden ten dage raadgevers, voor de helft door de overste benoemd en voor de helft door de communiteit gekozen. Zij staan de abt bij in het gewone beleid van de gemeenschap.

Als man van God moet de abt naar de Geest luisteren, maar de Geest spreekt tot hem onder meer langs de communiteit van de broeders. De abt heeft geen monopolie van wijsheid. De Heer, schrijft Benedictus, openbaart vaak aan de *iuniores*, beter te vertalen door "onderdanen" dan door "jongeren", wat het beste is.

De abt zal telkens openhartig en duidelijk uiteenzetten waarover het gaat. De broeders geven dan hun advies, onbevangen, maar ook met ware nederigheid. Sommige moderne groepstechnieken kunnen hierbij te pas komen. Aan de abt komt het toe, zonder veel geschipper of uitstel, een wijze eindbeslissing te treffen en ze ten uitvoer te brengen. Zo zullen allen ernaar streven om eensgezind te leven en te vorderen.

*A*llen dienen in alles de Regel te volgen als hun meester, en niemand mag er zonder goede gronden van afwijken. ⁸Niemand in het klooster volge de neiging van zijn eigen hart. ⁹Ook mag niemand zich veroorloven om op brutale manier, of buiten het klooster met zijn abt te redetwisten. ¹⁰Als iemand dit waagt, ondergaat hij de hiervoor vastgestelde straf. ¹¹De abt van zijn kant echter moet alles doen met de vreeze Gods en met inachtneming van de Regel, omdat hij weet, dat hij zonder twijfel over al zijn beslissingen rekenschap zal moeten afleggen voor God, de rechtvaardige Rechter. ¹²Gaat het over minder belangrijke aangelegenheden van het klooster, dan gaat hij alleen te rade bij de oudsten, ¹³zoals er geschreven staat: "Doe alles met raad, dan hoeft het u later niet te berouwen".

* * *

HET GEZAG VAN DE REGEL

Benedictus schreef in hoofdstuk 1: "Cenobieten zijn monniken die samenleven onder een regel en een abt". Hoofdstuk 2 situeerde de abt, en hoofdstuk 3 de communiteit van de broeders. Nu wordt gesproken over de Regel: "Allen dienen in alles de Regel te volgen als hun meester, en niemand mag er zonder goede gronden van afwijken", ook de abt niet (vv.7 en 11).

In de oudste monastieke traditie waren het voorbeeld en het woord van de geestelijke vader of abt-stichter dé levende regel. Zo schreef Cassianus dat cenobieten monniken zijn die leven onder de regel (dit is de leiding) van een abt. Er was trouwens bij abten een bewuste schroom om een regel te schrijven, uit vrees het Evangelie als het ware op een tweede rang te stellen. En zoals de traditie Mozes de Thora liet ontvangen uit de handen van de engelen, zo wilde een legende dat Pachomius zijn Regel door bemiddeling van de engelen had ontvangen en doorgegeven. Zo is, geleidelijk aan, een geschreven regel de levende traditie vorm komen geven. Iedere abt bleef toch vrij de regel aan te passen of een nieuwe samen te stellen uit verschillende regelteksten; de Regel van Benedictus is zelf een wondere aanpassing van de *Regula Magistri* (RM). Hem is de eer te beurt gevallen ongewijzigd overgeleverd te zijn door alle opvolgers van Benedictus en in alle filialen van de Cassino, zodat hij de kaderwet is geworden van het slotleven in het Westen. Slechts bijkomende constituties en leefgebruiken kunnen hem interpreteren of aanvullen.

Het volgen van de Regel werkt sarabaïtisme van de monniken en eigenzinnigheid van de abt tegen (vv.8.11) en zorgt ervoor dat noch brutale, noch publieke conflicten tussen hen losbreken (vv.9-10), zodat allen in vrede kunnen spreken en leven.

Het belang van de Regel zal vooral in hoofdstukken 58-66 benadrukt worden; zijn innerlijk aanpassingsvermogen - wat wij pluralisme noemen - komt nagenoeg overal te voorschijn en zijn tweederangsplaats ten opzichte van de Schrift en de Heilige Geest heeft Benedictus ook duidelijk geaffirmeerd, onder meer in de Prol. en de hoofdstukken 7 en 73.

Op de eerste plaats: God de Heer liefhebben met geheel zijn hart, met geheel zijn ziel, met al zijn kracht.

²Vervolgens: de naaste gelijk zichzelf.

³Vervolgens: niet doodslaan,

⁴geen overspel plegen,

⁵niet stelen,

⁶niet begeren,

⁷geen vals getuigenis geven.

⁸Alle mensen eren,

⁹en wat men zelf niet wil ondergaan, dat ook een ander niet aandoen.

¹⁰Zichzelf verloochenen om Christus te volgen.

¹¹Zijn lichaam onder tucht houden;

¹²zich niet vastklampen aan het genot;

¹³van vasten houden.

¹⁴De armen verkwikken,

¹⁵naakten kleden,

¹⁶zieken bezoeken,

¹⁷doden begraven,

¹⁸in beproeving te hulp komen,

¹⁹bedroefden troosten.

²⁰Zich verre houden van een wereldse wijze van handelen.

²¹Niets boven de liefde van Christus stellen.

* * *

In zijn Prol. (vgl. vv.1.4.17-18.25-27.35.39.43) wees Benedictus erop dat het christelijk leven zich ontwikkelt door het verrichten van goede werken en de aanhoudende beoefening van alle deugden. Hoofdstuk 4 en zijn lange opsomming van richtlijnen beantwoordt aan een typische en klassieke vraag bij de monniken: "Welke zijn de werktuigen om goed te handelen?"

Jezus is op aarde "weldoende rondgegaan". Het leven van de Kerk werd ook eerst als de *Handelingen der Apostelen* voorgesteld. Zoals iedere christelijke bekeerling en dopeling wil de monnik op Jezus' goede tijding en op Gods liefdevolle uitnodiging antwoorden door goed te handelen. "Als u snakt naar uw redding, zei een oude abba, doe dan alles wat u ertoe brengt"*. De monnik is er zich van bewust dat hij van zijn leven een werk moet maken; hij zelf is een 'werker', een arbeider. Denken wij aan Jezus' parabels over de werkers in de wijngaard of over de dienaars van het huis. Benedictus spreekt van monniken-arbeiders in Prol. 14; RB 4,75-78; 7,49.70.

Het werk van de monnik wordt dikwijls bij de Oudvaders het "werk Gods" genoemd: het is het gehele levenswerk dat God van de monnik vraagt, en dat God hem ook ingeeft langs eigen roeping en genade. Benedictus zal deze uitdrukking "werk Gods" in zijn Regel voorbehouden voor een belangrijke praktijk: het gemeenschappelijk gebed. De andere geestelijke praktijken of bezigheden van de monnik noemt hij "goede werken", niet te beperken tot de later klassiek geworden "werken van barmhartigheid".

Iedere werker of vakarbeider nu heeft aangepaste werktuigen nodig. De woestijnvaders prezen dikwijls drie of vier geestelijke werktuigen om monnik te worden, bijvoorbeeld eenzaamheid, gebed en vasten, of nog waken, nooit oordelen, enzovoorts. Van kleine opsommingen tot langere, of tot collecties van zulke lijsten is men tot deze lijst gekomen die Benedictus voor zijn monniken wou aanpassen en doorgeven.

* VS I, 414 (= Isidorus 6), p.223.

- Z**ijn toorn niet de vrije loop laten.
²³Niet met zijn misnoegdheid bezig blijven.
²⁴Geen valsheid in het hart dragen,
²⁵geen gehuichelde vredekus geven,
²⁶de liefde niet loslaten.
²⁷Niet zweren uit vrees voor meened;
²⁸met hart en mond de waarheid spreken.
²⁹Geen kwaad met kwaad vergelden.
³⁰Geen onrecht doen, maar zelfs aangedaan onrecht
geduldig verdragen.
³¹Zijn vijanden liefhebben.
³²Die ons verwensen geen kwaad terugwensen, maar
hun veeleer het goede toewensen.
³³Vervolging verduren omwille van de gerechtigheid.
³⁴Niet hoogmoedig zijn,
³⁵niet verslaafd zijn aan wijn,
³⁶niet onmatig zijn bij het eten,
³⁷niet vlug toegeven aan slaap.
³⁸Niet lui zijn,
³⁹niet klaagziek;
⁴⁰geen kwaadspreker zijn.
⁴¹Alles wat men verhoopt, aan God toevertrouwen.
⁴²Als men in zichzelf iets goeds waarneemt, het
aan God toeschrijven, niet aan zichzelf.
⁴³Het kwaad daarentegen altijd als zijn eigen werk
erkennen en het aan zichzelf wijten.

* * *

RANGORDE VAN DE WERKTUIGEN

Volgens de nummering van de uitgaven van de Regel, geeft Benedictus 72 of 74 praktische richtlijnen aan zijn monniken. Dit getal correspondeert met het aantal hoofdstukken in de Regel: Prol. - 72 hoofdstukken - Epiloog (of RB 73). De meeste van de spreuken kunnen trouwens

vanuit een of ander hoofdstuk van de Regel belicht worden. Zelf geven ze een soort resumé of programmabeeld van de Regel op voorhand. Omdat dit hoofdstuk op vier dagen tijd gelezen wordt, is het onmogelijk elk instrument afzonderlijk te bespreken. We zullen dus blijven bij een algemene inleiding, en soms zal er in het vervolg naar dit hoofdstuk verwezen of teruggegrepen worden. Zijn wij gevoelig voor de symboolwaarde van getallen in de Bijbel en bij de Kerkvaders, dan merken wij op dat er evenveel goede werken als leerlingen van Jezus zijn (Lc 10,1); zo zullen er verder evenveel trappen van nederigheid zijn als apostelen van Jezus. De eenheid van deugdzaam leven en van monastieke ootmoed wordt ons door de persoon van Jezus zelf geduid!

In Benedictus' lijst is er voor ons geen klare, logische volgorde te bespeuren. Er zijn werktuigen van eerste, tweede of derde grootte of fijnheid, door elkaar gerangschikt. Vele zijn van schriftuurlijke herkomst, andere van monastieke inspiratie, sommige zijn positief en andere negatief uitgedrukt.

We mogen eerst aan een traditioneel gegeven bij de monniken denken: dezen worden aangezet een beetje van alle deugden te verwerven om evenwichtig, niet te radicaal of te eenzijdig naar de Heer op te gaan.

Het belangrijkste gebod staat vooraan en splitst zich onmiddellijk in tweeën: het dubbel gebod van de liefde. Er bestaat nochtans een duidelijke chiastische inclusie met de twee laatste werktuigen (vv.73-74).

Heel centraal is de korte sectie vv.34-40, ontleend aan Paulus' pastorale ideaal (Tit 1,7). Dit negatief portret verwoordt de monastieke eenzaamheid die Benedictus van abt, dekenen, kellenaar, zieken- en gastenbroeder, novicenmeester, prior en portier verwacht, kortweg van alle monniken.

Regelmatig zijn er ook theologische of christologische hoofdspreuken, die een reeks spreuken inleiden of afsluiten. Zo bijvoorbeeld vv.1.10.21.41.50.63.72. Hiermee is men wat wegwijs om deze catalogus te doorlopen, maar het gaat er vooral om de werktuigen te hanteren.

De dag van het oordeel vrezende;
⁴⁵*beducht zijn voor de hel.*

- ⁴⁶*Met heel het hunkeren van de Geest naar het eeuwig leven verlangen.*
⁴⁷*De dood dagelijks voor ogen hebben.*
⁴⁸*Altijd waken over zijn levenswandel.*
⁴⁹*Overtuigd zijn, dat God ons overal ziet.*
⁵⁰*Slechte gedachten die in het hart opkomen, onmiddellijk tegen Christus te pletter slaan en ze aan de geestelijke vader bekend maken.*
⁵¹*Zijn mond behoeden voor slechte taal.*
⁵²*Er niet van houden om veel te spreken.*
⁵³*Niet praten om te praten of om de lachlust op te wekken.*
⁵⁴*Er niet van houden om voortdurend of luidruchtig te lachen.*
⁵⁵*Graag luisteren naar een lezing, die onze heiliging ten goede komt.*
⁵⁶*Zich dikwijls ter aarde buigen om te bidden.*
⁵⁷*Zijn vroegere zonden dagelijks met tranen en zuchten in het gebed aan God belijden.*
⁵⁸*Zich voortaan van die zonden beteren.*
⁵⁹*Geen gevolg geven aan de begeerten van het vlees.*
⁶⁰*Zijn eigen wil haten.*
⁶¹*In alles gehoorzamen aan de bevelen van de abt, ook als deze - wat verre zij - zelf anders zou handelen, indachtig dit gebod van de Heer: "Doet wat zij zeggen, maar doet niet wat zij doen".*
⁶²*Niet heilig willen heten voor men het is, maar het eerst zijn, om met meer recht zo genoemd te worden.*

* * *

"Niet heilig willen heten voor men het is, maar het eerst zijn, om met meer recht zo genoemd te worden". We moeten waar maken en *zijn* wat we genoemd worden; dit is een fundamenteel en gezond realisme aan de basis van Benedictus' Regel. Een abba moet een ware vader zijn, en een monnik een ware Godzoeker; een broeder een ware broeder, en een heilige, iemand die zich echt door God laat grijpen.

Het kan zijn dat de abt geen voorbeeldige monnik of volmaakte heilige is. Hij mag zelfs zwak zijn. Benedictus verwacht nochtans dat de monniken gehoor geven aan zijn leer omwille van hun geloof in de Heer. Want de abt onderwijst zijn monniken in de Naam van de Heer. Zijn onderwijs is hier samengevat in tweeënzeventig stellingen, een model van lectio divina uit de Schriften. Deze onderrichtingen (*instrumenta*, afgeleid van *instruere*, onderwijzen) moet hij blijven geven en uitdelen, als een goede vader, om zijn monniken en zichzelf tot Jezus' heil te bekeren. Hierin berust voor een groot deel de taak en de geestelijke kunst van de abt. Zijn vaderschap is er een van geduld: hij moet vertrouwen dat Gods woord, dat hij helend uitzaait, in het mysterie van de harten vrucht zal dragen. De Heer zal wasdom geven volgens de aard van het terrein. De abt moet zijn monniken kennen en hun de instrumenten van het hart (RM 6) volgens hun bekwaamheid, ontvankelijkheid en gesteldheid uitdelen. Zo mag iedere monnik zich ook persoonlijk afvragen welke van deze werktuigen hem het meest geëigend zijn en zich niet bekommeren om het hanteren van alle tweeënzeventig, zoals scrupuleuze farizeeën de zeshonderd en zoveel voorschriften van de *Thora* strikt probeerden na te leven.

Zoals de abt zich geplaagd weet voor Gods schrikwekkende oordeel, zo moet hij het ook aan zijn monniken voorhouden (vv.44-47), maar misschien zal de hedendaagse monnik met meer franciscaanse liefde reageren tegenover "zijn zuster de lichamelijke dood...".

De geboden Gods dagelijks metterdaad volbrengen.

- ⁶⁴Liefde hebben voor de kuisheid.
⁶⁵Niemand haten.
⁶⁶Niet jaloeers zijn.
⁶⁷Geen gevolg geven aan gevoelens van afgunst.
⁶⁸Er niet op uit zijn om tegen te spreken.
⁶⁹Alle ophef vermijden.
⁷⁰De ouderen eeren.
⁷¹De jongeren liefhebben.
⁷²In de liefde van Christus voor zijn vijanden bidden.
⁷³Zich vóór zonsondergang weer verzoenen met wie men onenigheid heeft.
⁷⁴En nooit aan Gods barmhartigheid wanhopen.
⁷⁵Dit zijn de werktuigen van het geestelijk ambacht.
⁷⁶Als wij ze dag en nacht zonder ophouden hanteren en op de dag van het oordeel weer inleveren, zal de Heer ons het loon uitbetalen, dat Hijzelf beloofd heeft:
⁷⁷"Geen oog heeft gezien en geen oor heeft gehoord, wat God bereid heeft voor hen die Hem liefhebben".
⁷⁸De werkplaats waar wij dit alles met toeleg moeten doen is de beslotenheid van het klooster en het bestendig verblijf binnen de gemeenschap.

HET KLOOSTER:
WERKPLAATS VAN DE MONNIKEN

Benedictus heeft eerst de grote geboden aangegeven (het dubbel gebod van de liefde, de voornaamste geboden van de Decaloog die merkwaardigerwijs met de grote geloften

van de boeddhistische monniken overeenkomen, de gulden regel van het Evangelie). Zij wijzen de weg naar het eeuwig leven, volgens de woorden van Jezus aan de rijke jongeman uit het Evangelie. Dan haalt Benedictus geboden uit het Evangelie aan, met behulp waarvan de monnik alles kan verzaken om Jezus na te volgen (vgl. Mt 19,16vv). Geleidelijk geeft hij aan deze navolging van Christus een eigen, monastieke kleur. Er zal veel gezwegen en gebeden worden, een constante strijd wordt tegen de slechte gedachten gevoerd en aan de geestelijke vader een totale gehoorzaamheid gegeven. Het kwaad wordt onmiddellijk vergeven, en de monnik probeert niemand te veroordelen door zichzelf altijd onder Gods oordeel te plaatsen. Nu besluit Benedictus met wat eigenlijk zijn inleiding had kunnen zijn:

1. Dit zijn de werktuigen van het geestelijk ambacht. Hiermee kan iedere monnik op de werf van zijn eigen leven werken aan de opdracht die God hem toevertrouwd heeft en zich laten smeden tot een kunstwerk door zijn abt en zijn communiteit.
2. Deze werktuigen moet hij dag en nacht hanteren; er is geen stakingsrecht en de instrumenten mogen niet roesten. Trouwens, het zijn geleende instrumenten, en zoals de talenten van de parabel, zal de monnik de instrumenten moeten inleveren en er rekenschap over geven. De beloning wordt slechts sober beschreven, wanneer we denken aan de paradijselijke suggesties uit de Regula Magistri.
3. De werkplaats van de monniken is de beslotenheid van het klooster en het bestendig verblijf binnen de communiteit. Het gaat om de *stabilitas* en de *conversatio morum*, twee bestanddelen en geloften van het cenobitisch monnikenleven. De monnik zoekt naar omkering en standvastigheid in tijd en ruimte: hij beperkt zijn vrijheid, bundelt zijn inspanning en wortelt zijn hart in God. Daartoe wordt hij niet gedwongen door de hoogte van de slotmuren, maar het slot is hem een teken en een herinnering aan de monastieke naleving van Gods voorschriften, en een aanwijzing dat Jezus onmiddellijk te vinden is in een gemeenschap die Hem aanroept.

De eerste trap van nederigheid is gehoorzaamheid zonder dralen. ²Zij moet eigen zijn aan hen die niets méér ter harte gaat dan Christus. ³Omwille van de heilige dienstbaarheid die zij publiek beloofd hebben, of ook uit vrees voor de hel of uit verlangen naar de heerlijkheid van het eeuwig leven "weten zij van geen uitstel, zodra de overste iets beveelt, alsof God zelf het bevel gegeven had. ⁵Over hen zegt de Heer: "Op het eerste gehoor heeft hij Mij gehoorzaamd". ⁶En tot de leraars zegt Hij in dezelfde zin: "Wie u hoort, hoort Mij". ⁷Zij die deze instelling bezitten, verlaten dan ook terstond hun eigen bezigheden en doen afstand van hun eigen wil; ⁸onmiddellijk leggen zij alles uit handen, laten hun werk, ook als het niet af is, liggen en geven op staande voet en metterdaad gehoorzaam gevolg aan het woord van hem, die hun iets beveelt. ⁹Als het ware in één ogenblik volgen de beide dingen met de snelheid die voortkomt uit de vreeze Gods onmiddellijk op elkaar: het bevel dat de meester uitspreekt en het werk dat de leerling volbrengt. ¹⁰Het is het verlangen om voort te trekken naar het eeuwig leven dat hen aandrijft. ¹¹Daarom kiezen zij de smalle weg waarvan de Heer zegt: "Smal is de weg die naar het leven voert". ¹²Zij leven dan ook niet naar eigen inzicht en gehoorzamen niet aan hun eigen verlangens en begeerten, maar laten zich leiden door het oordeel en de bevelen van een ander: zij leven in kloosters en verlangen onder een abt te staan. ¹³Ongetwijfeld richten juist zij zich naar dat woord van de Heer, waar Hij zegt: "Ik ben niet mijn eigen wil komen doen, maar de wil van Hem die Mij gezonden heeft".

* * *

GEHOORZAAMHEID ZONDER UITSTEL

De lange opsomming van RB 4 gaf een overzicht van de belangrijkste vormen van monastieke inzet of werkzaamheid. Nu volgen in RB 5-7 drie verhandelingen gewijd aan monastieke deugden: de fundamentele gesteldheden van gehoorzaamheid, zwijgzaamheid en nederigheid. De twee eerste zijn korter dan de derde over de nederigheid; hun thema wordt weliswaar in de derde hernomen. Trappen 2-4 van de nederigheid handelen over gehoorzaamheid, en trappen 9-11 over zwijgzaamheid. RB 7 is inderdaad Benedictus' grote synthese van monastieke levenswijsheid. We moeten dus RB 5-6 als voorbereidende passussen op RB 7 lezen. Een spreuk van abt Kronios* zegt trouwens dat alle monastieke werken gericht zijn op de vreeze Gods (eerste trap van nederigheid), en deze op de nederigheid zelf (twaalfde en laatste trap van nederigheid). RB 4-7 vormen aldus een grote eenheid waar alle monastieke praktijken, geworteld in gehoorzaamheid en zwijgzaamheid, afgestemd worden op de nederigheid.

Vanaf de eerste regel van RB 5 is Benedictus bezig met de ladder van de nederigheid. Beeld en betekenis zullen pas duidelijk uitkomen in RB 7. De gehoorzaamheid neemt er een belangrijke plaats in, en zoals in de Prol. (v.48) is er hier sprake van de smalle weg (v.11).

Bij de gehoorzaamheid komen mystieke geloofs- en ascetische leefaspecten naar voren. Op het mystieke plan is gehoorzaamheid slechts begrijpelijk wanneer ze gemotiveerd is door een totaal geloof en liefde voor Christus, een intens verlangen naar het eeuwige leven en een absolute trouw aan "de heilige dienstbaarheid die men beloofd heeft" (eerste allusie op de monniksgelofte: vgl. RB 58). Het woord van de overste krijgt een kerkelijke, apostolische draagwijdte: het wordt ontvangen als het woord van de Heer zelf (Lc 10,16, aangehaald in vv.6 en 15). Praktisch vraagt Benedictus een prompte en daadwerkelijke gehoorzaamheid: zonder dralen (v.1), zonder uitstel (v.4), terstond (v.7), onmiddellijk (v.8), op staande voet (v.8), metterdaad (v.8), in één ogenblik (v.9) en met de snelheid die voortkomt uit de vreeze Gods (v.9).

* VS II, 437 (= Kronios 3), p.10.

23 januari
24 mei
23 september

Maar deze gehoorzaamheid zal eerst dan welgeval-
lig zijn aan God en aangenaam aan de mensen,
wanneer het bevolene niet uit angst, niet traag,
niet onverschillig of met gemopper of tegenspraak
wordt uitgevoerd. ¹⁵De gehoorzaamheid immers, die
aan de oversten wordt bewezen, wordt aan God zelf
bewezen, want Hij heeft gezegd: "Wie u hoort, hoort
Mij". ¹⁶Ook moeten de leerlingen blijmoedig weten
te gehoorzamen, omdat "God houdt van een blijde
gever". ¹⁷Als daarentegen een leerling met tegenzin
gehoorzaamt, en niet alleen met de mond, maar zelfs
alleen maar in zijn hart tegenspreekt, ¹⁸dan zal,
ook al doet hij wat bevolen is, dit toch niet
aangenaam zijn aan God, die zijn ontevreden hart
doorschouwt. ¹⁹Voor zo'n daad ontvangt hij geen belo-
ning, maar loopt hij integendeel de straf op van de
mopperaars, tenzij hij het weer goed maakt en zich
betert.

GEHOORZAAMHEID ZONDER MOPPEREN

Het werk van de gehoorzaamheid vraagt dat de monnik
steeds opnieuw aan eigen inzicht, oordeel en begeerten
verzaakt en zijn eigen wil prijsgeeft om in het woord en
de bedoelingen van zijn overste de concrete wil van de
Heer te ontmoeten. Dit is een moeizame opdracht, en van
lange adem. De monnik moet zijn woekerende eigenwillig-
heid "afgrazen" en snoeien, of ze liever naar Gods

verlangens positief ombuigen. De talrijke uitdrukkingen
die naar een onmiddellijke gehoorzaamheid wezen geven
ons te kennen hoe Benedictus een soort "zen"-ascese van
de wil verwacht. Gehoorzaamheid is voor de monniken een
dagelijkse oefenschool van parate, dynamische,
veerkrachtige gegevenheid. Ze wil ons vrijwaren van ver-
burgerlijking of verkalking in eigen gedachten, gewoontes
of leefstelsel.

Benedictus zorgt er ook voor dat het niet alleen blijft
bij een uiterlijke verwezenlijking, een façade van
gehoorzaamheid. Het gaat om het hart van de monnik, om
het onzichtbare dat God alleen kan doorzien. Ons ja-woord
moet een helder en diep "ja" zijn; we mogen niet "ja"
knikken en "neen" denken of doen, zoals een van de twee
zonen uit de parabel (Mt 21,28v). Om welgevallig te zijn
aan God en aan de mensen (uitdrukking die Benedictus
ontleent aan de beschrijving van Jezus' vormingsjaren)
moet de monnik gehoorzamen zonder angst, zonder traag-
heid, zonder onverschilligheid of passiviteit, zonder
tegenzin of tegenspraak, kortweg: zonder gemopper. Moppe-
ren, *murmuratio* in de Latijnse tekst, is een bittere
herhaling van de woorden van de overste om ze af te
wegen en te kleineren; men fluistert zich in (of de
duivel fluistert ons in) wat men zelf veel beter zou
kunnen zijn of vooropstellen: allerlei ersatz- en drog-
alternatieven. Dit is de oorsprong van dubbelzinnigheid
en hooghartigheid. Een monnik moet niet slaafs of noodge-
dwongen gehoorzamen, of hij ligt ergens dwars, blijft
vastgeroest en "gecomplexeerd". Van bitterheid in zijn
hart verzuurt zijn gezicht, terwijl een serene monnik
met innerlijke vrijheid en rustige vrede zoekt te gehoor-
zamen. Er zingt een lied in zijn gehoorzaamheid, en God
die de bron is en het model van het blijde geven, houdt
van zo'n blijde gever.

Laten wij doen wat de profeet zegt: "Ik sprak: mijn wegen zal ik bewaken om niet te zondigen met mijn tong. Ik heb bij mijn mond een wacht gesteld; ik heb niet gesproken, maar ben bescheiden geweest, en zelfs over goede dingen heb ik gezwegen". ²Hier wijst de profeet erop, dat als men goede gesprekken soms terwille van de zwijgzaamheid moet achterwege laten, men dus zeker de slechte moet vermijden omwille van de straf die op de zonde volgt. ³Daarom zal aan volmaakte leerlingen vanwege het groot belang van het stilzwijgen maar zelden verlof gegeven worden voor een gesprek, zelfs als het goede, heilige en vruchtbare gesprekken betreft. ⁴Want er staat geschreven: "Bij veel spreken kan men de zonde niet vermijden", ⁵en elders: "De tong heeft macht over dood en leven". ⁶Spreken en onderrichten is trouwens de taak van de meester, de leerling dient te zwijgen en te luisteren. ⁷Heeft men dan ook iets te vragen aan de overste, dan vraagt men het met alle nederigheid en eerbiedige onderdanigheid. ⁸Stijlloze grappen echter en ieder gepraat dat enkel dient om de lachlust op te wekken wijzen wij voor altijd en overal van de hand en wij staan niet toe, dat een leerling zijn mond opent voor dergelijke praat.

Mopperen, binnensmonds of in praatjes met gelijkgezinden, verraad een slecht gebruik van het woord. Om positief te gehoorzamen moet de monnik luisterbereid het zwijgen betrachten. Dit veronderstelt een klimaat van stilte en, in zijn hart, een rustige zwijgzaamheid. Na de ascese van de wil beschrijft Benedictus nu de ascese van de tong. Reeds met de twee psalmen die hij in de Prol. aanhaalde, vroeg Benedictus om een goed gebruik van het woord: "Als gij het ware en eeuwige leven wilt hebben, weerhoud dan uw tong van het kwade en laat uw lippen geen bedrieglijke taal spreken (v.17; vgl. ook v.26). Uit persoonlijke ervaring, maar ook uit de wijsheidstraditie van Oud en Nieuw Testament (herlees maar Jak 3,1-12) wist Benedictus welke rampzalige verwoestingen de tong kan veroorzaken. Hij stelt nu een progressieve ascese voor, die we hier wat systematisch samenvatten; bij punten 1 en 2 staat de monnik onder de maat; punten 3 en 4 geven een soort middelmaat, en punten 5 en 6 verwijzen naar een ideaal. Daarom spreekt Benedictus van "volmaakte monniken":

1. slechte gesprekken die te vermijden zijn;
2. stijlloze grappen en gepraat om te lachen; (vergeten wij niet hoe plat de Romeinse comici waren, onder meer Plautus en Terentius; RB 49,7 brengt wat nuance in dit domein);
3. niet te veel spreken;
4. eerbiedig verlof vragen om te spreken;
5. zelfs goede, heilige en vruchtbare gesprekken achterlaten;
6. tot de gewoonte komen van een totale zwijgzaamheid en ingetogenheid; (we denken aan het woord van de jonge Samuël: "Spreek, Heer, uw dienaar luistert", 1 S 3,9-10).

Benedictus vermeldt in dit hoofdstuk geen communautaire implicaties van de stilte; hiervoor zullen andere hoofdstukken (31; 38; 42; 48; 58; 67) in aanmerking komen. Het gaat nochtans om een fundamenteel zwijgen uit liefde voor de broeders, tegen wie men geen kwaad spreekt of verspreidt, en uit liefde voor de Heer die ons het woord toevertrouwd heeft en ons door de abba aanspreekt.

Broeders, de Heilige Schrift roept ons toe: "Al wie zich verheft zal vernederd, en wie zich vernedert zal verheven worden". ²Door dit zo te zeggen toont zij ons, dat iedere zelfverheffing een vorm van hoogmoed is. ³De profeet maakt ons duidelijk, dat hij zich hiervoor wacht, als hij zegt: "Heer, mijn hart is niet hoogmoedig, mijn ogen zien niet trots omhoog; ik wandelde niet in grootse dingen, niet in dingen die te wonderbaar voor mij zijn. "Maar wat zou er gebeuren als ik niet nederig dacht, als ik mijzelf zou verheffen? Als een kind, dat niet meer drinken mag aan de borst van zijn moeder, zo behoeftig zoudt Gij mij doen zijn". ⁵Daarom, broeders, als wij de toppen van de hoogste nederigheid willen bereiken, als wij snel willen komen tot die hemelse hoogte waarnaar men opklimt langs de nederigheid in dit aardse leven, ⁶dan moeten wij voor de opvaart van onze daden die ladder oprichten, die aan Jakob in zijn droom verschenen is en waarlangs hij engelen zag afdalen en opklimmen. ⁷Dit afdalen en opklimmen wil ons ongetwijfeld niets anders zeggen dan dat men door hoogmoed afdaalt en door nederigheid omhoogklimt. ⁸Die overeindstaande ladder nu is ons leven hier op aarde; zij zal, als ons hart nederig is geworden, door de Heer naar de hemel worden opgericht. ⁹De stijlen van die ladder zijn - naar wij menen - ons lichaam en onze ziel, en in die stijlen heeft Gods roeping verschillende sporten van nederigheid en zelftucht ingevoegd, waarlangs wij omhoog moeten klimmen.

* * *

RB 7 is het langste hoofdstuk en het hart van de Regel. Het geeft de volledigste uitdrukking van de monastieke weg die Benedictus volgt en aanprijst, en - zoals de Prol. - is het geschreven in de stijl van een gemeenschapstoespraak (vgl. vv.1 en 5: Broeders...).

In dit inleidend stukje waarschuwt Benedictus tegen allerlei vormen van hoogmoed en eigenmachtige mystische inspanning (1m50 boven de grond marcheren, "een personage spelen..."). Hij steunt op de leer van de Heilige Schrift en zegt dat deze ons "toeroept". De bijbeltekst is geen dode letter, hij bewaart voor onze oren en voor onze harten vandaag Gods levende en brandende woorden. Het gaat om die van Jezus in het Evangelie:

"Al wie zich verheft zal vernederd worden
en wie zich vernedert zal verheven worden".

De passieve werkwoordsvormen verwijzen eerbiedig naar Gods paradoxale handelwijze met de mensen: de Allerehoogste is ook de Allernederigste, en Hij houdt van nederigheid. Volgt dan, als commentaar, en wel in gedialeerde vorm, de bijna volledige tekst van psalm 130/131, een korte maar zeer innige psalm. De nederige vrome vergelijkt er zich met een baby, en God, zoals in sommige passussen in de Bijbel, met een moeder. Zijn liefde is zo onbeschrijfelijk groot! In onze schamelheid mogen wij er totaal in geborgen leven.

Onze opgang in de nederigheid wordt beschreven met de bijbelse allegorie van de Jakobs ladder, traditioneel symbool voor het klimmen naar God en voor zijn neerdalende liefde. De Kerkvaders gebruikten het beeld van de boom des levens of die van het kruis die wij, gelovigen, moeten bestijgen. Het beeld werd vlug tot een Jakobs ladder omgevormd naar Gn 28 en Joh 1,45: ladder van het geestelijk leven, van de contemplatie of van de deugden. Pikant is het feit dat er sprake is van een klimmen wanneer men, naar de etymologie en de beweging zelf van de nederigheid, moet dalen. De stijlen van de ladder zijn hier niet, zoals voor verschillende kerkelijke schrijvers, Oud en Nieuw Testament, maar wel lichaam en ziel van de monnik: hij moet zich geheel en al vernederen.

De eerste trap van nederigheid bestaat hierin, dat men, door de vreze Gods altijd voor ogen te houden, ten zeerste op zijn hoede is voor de vergetelheid ¹¹en steeds in gedachten houdt wat God bevolen heeft. Men overweegt dan voortdurend in zijn hart, hoe het hellevuur omwille van hun zonden hen doet branden die God verachten, en hoe anderzijds het eeuwig leven is weggelegd voor hen die God vrezen. ¹²Te allen tijde wachte men zich voor zonden en misstappen hetzij in gedachten, hetzij met woorden, in handel en wandel, of ook door het volgen van eigen wil; en ook voor de begeerten van het vlees. ¹³Want de mens moet overtuigd zijn, dat God hem altijd vanuit de hemel gadeslaat en dat zijn doen en laten overal door Gods oog gezien wordt en onophoudelijk door de engelen wordt gemeld. ¹⁴Dit houdt de profeet ons voor, waar hij aantoonst, dat God altijd aanwezig is in het binnenste van onze gedachten, want hij zegt: "God doorschouwt harten en nieren", ¹⁵en verder: "God kent de gedachten van de mensen". ¹⁶En elders zegt hij: "Van verre reeds doorziet Gij mijn gedachten" ¹⁷en: "De gedachte van de mens ligt voor U open". ¹⁸Bezorgd als hij dan ook moet zijn om niet te zondigen in zijn gedachten, zal een deugdzame broeder altijd in zijn hart zeggen: "Eerst dan zal ik zonder vlek zijn vóór zijn aanschijn, als ik op mijn hoede ben voor mijn ongerechtigheid."

* * *

Er zijn twaalf trappen van nederigheid in de RM en bij Benedictus. Wat later zal Johannes Climacus er dertig onderscheiden. Eigenlijk is het van geen belang hoeveel trappen er zijn, zulke verdelingen zijn slechts een pedagogisch middel om de meest kenmerkende gesteltenissen van een nederige ziel te beschrijven. Bernardus schreef in de twaalfde eeuw: deze trappen zijn niet gegeven om ze te tellen, maar om ze te beklimmen. Cassianus, bron van de RM en RB, kent geen ladder van de nederigheid, maar wel tien tekenen van nederigheid. RM en RB hebben ze gerangschikt van 2 tot 11, en er een eerste en twaalfde trap aan toegevoegd als een soort inleiding en besluit. De eerste trap is betrekkelijk lang en vormt een soort traktaat op zichzelf. Het gaat er om de vreze Gods, fundament en basis van heel de ladder, atmosfeer van heel dit hoofdstuk. Zoals de abt in RB 2, wordt hier de monnik geplaatst voor de grootheid van zijn God, zijn Rechter te allen tijde. Dit geeft de blijvende ernst van zijn leven.

De monnik moet de vergetelheid bestrijden, bron van alle nalatigheid, om waakzaam te zijn onder Gods ogen, zijn bevelen op te volgen en zijn beloften te verwachten. Zijn uitgangspunt is het bewustzijn van zijn zondigheid: hierin herkent hij Gods meesterschap en barmhartigheid. Het eerste werkveld van de monnik wordt dan ook de bekering van zijn gehele wezen: gedachten, wil en begeerten (v.12). De vier psalmcitaten in vv.14-17 bewijzen uit de ervaring van de psalmisten hoe God intiem aanwezig is in ons hart en hoe hij onze gedachten dan kent. Wij moeten onze gedachten keren naar God, in een aanhoudende *metanoia*. Er is ook sprake van Gods engelen: zij zijn het die Jakob reeds op de nachtelijke droomladder van Betel gezien had. De engelen Gods dalen naar ons af, en wij zien ze slechts wanneer wij aanvaarden nederig te dalen. Maar zij zijn het ook die ons op de ware wijze verheffen, wanneer wij bijvoorbeeld met hen Gods grootheid mogen loven (RB 19) of wanneer zij ons naar God zullen leiden, zoals op het einde van Benedictus' levensverhaal...

RB 7,19-22

27 januari
28 mei
27 september

Dat wij onze eigen wil niet mogen doen, zegt ons de Schrift: "Keer u af van uw eigen wil". ²⁰En in dezelfde zin vragen wij God in het gebed des Heren, dat zijn wil in ons moge geschieden. ²¹Terecht leert men ons dan ook onze eigen wil niet te doen, als wij ons willen hoeden voor wat de Heilige Schrift zegt: "Er zijn wegen die de mens recht toeschijnen, maar die uiteindelijk in het diepst van de hel uitmonden", ²²en als wij tevens met schrik bedenken wat er over de nalatigen gezegd is: "Zij zijn bedorven en afstotelijk geworden door de opwellingen van hun eigen wil".

* * *

GODS WIL, NIET DE ONZE

In v.12 schreef Benedictus: "Te allen tijde wachte men zich voor zonden en misstappen hetzij in gedachten, hetzij met woorden, in handel en wandel, of ook door het volgen van eigen wil; en ook voor de begeerten van het vlees". Deze twee laatste punten komen nu aan de beurt, vandaag en morgen.

Onze eigen wil is de bundeling van al onze energieën om zelfstandig, autonoom op te treden en eigen baas te zijn. Daarboven, of daartegenover hebben wij Gods grote-re, alles opeisende wil. De mens kan zich vrijmaken van Gods wil om zijn eigen weg te gaan: dat is de zonde, vanaf het begin. Zijn terugkeer naar God, waartoe Benedictus ons uitnodigt vanaf de Proloog, veronderstelt een metanoia en dat wij onze wil totaal toevertrouwen aan Gods wil. Wat onze Vader voor ons wil kan slechts goed zijn. Zijn liefde nodigt ons uit tot een liefdevolle overgave, zoals wij - naar het voorbeeld van Jezus - in het Onze Vader bidden:

Geheiligd zij uw Naam, en niet de onze (RB 4,62);
uw Rijk kome, en niet ons persoonlijk domeintje;
uw wil geschiede, en niet de onze,
die ons zo dikwijls ongelukkig maakt,
en anderen erbij.

Met de diepe religieuze psychologie van de psalmen weten wij dat God aanwezig is in ons hart en in onze gedachten; en met het gebed van Jezus weten wij dat onze levensinzet slechts zeker en rechtlijnig is wanneer wij Gods wil aankleven. Een klooster is geen *château de Thélème* zoals bij Rabelais; het is een huis waar God Vader is, en omdat wij allen met Christus naar zijn wil opkijken, kunnen wij eensgezinde broeders zijn, gelukkige kinderen aan huis, leden die echt bij de anderen behoren en van hen afhangen.

Dan maken wij ons niet tot futiele, nietsbetekenende navels van de wereld. Vers 21, zoals Prol. 48 en RB 5,11, herneemt de catechese van de twee Wegen.

RB 7,23-25

28 januari
29 mei
28 september

Ook wat de begeerten van het vlees betreft moeten wij geloven, dat God altijd bij ons tegenwoordig is, omdat de profeet tot de Heer zegt: "Al mijn begeerte ligt voor U open". ²⁴Wij moeten dan ook op onze hoede zijn voor iedere slechte begeerte, want de dood heeft post gevat bij de drempel van het genot. ²⁵Daarom heeft de Schrift ons bevolen: "Gij zult uw begeerten niet volgen".

* * *

DE DOOD

BIJ DE DREMPEL VAN HET GENOT

Niet alleen onze klare gedachten (vv.14-18) maar ook onze latente begeerten (vv.23-25) liggen voor God open. Het is wat de Bijbel samenvat met de uitdrukking: harten en nieren (vgl. v.14), en de Grieks-Latijnse psychologie met *animus* en *anima*.

Gedachten rijpen tot wilsvorming, oorsprong van daden (vv.19-22), maar sommige handelingen die niet uitgevoerd kunnen worden, blijven verdrongen voortleven of hun verwerking zoeken in ons onderbewustzijn. Dit is het wazige en soms danteske domein van onze buien, driften en impulsen, begeerten en verlangens. Deze innerlijke wereld is gekenmerkt door een broeiende verscheidenheid, een speelse ijdelheid en een koppige wazigheid, maar ook door ongrijpbaar diepe wortels.

Moderne psychologen spreken van goede en van slechte begeerten. Voor Benedictus evenals voor zijn voorgangers gaat het bijna uitsluitend om slechte begeerten, die ons hart uiteenscheuren en overwoekeren. De monnik, die naar innerlijke eenheid en rust streeft, moet onafgebroken de kop van de begeerten inslaan. God is in zo'n jungle niet aanwezig; daar leidt geen weg naar Hem. Integendeel, deze verlangens verlengen de afstand tussen zijn droom over ons en de povere schaduwen die wij achternalopen. Daarom vat "Pietje de Dood" post onder de charmantste vermommingen, zoals het Paradijsverhaal het ons ook laat zien in de Bijbel.

Over al deze strevingen die wij hebzucht en macht-zucht, pronkzucht en gemakzucht, genotzucht en doodzucht* noemen (en *zucht* is van dezelfde stam als *ziekte*), willen de monniken, leerlingen van de woestijnvaders, van Evagrius, Cassianus en Benedictus, triomferen om in de serene sfeer van de *apatheia* zich totaal naar Christus te kunnen wenden.

* De brief van de Belgische bisschoppen voor een veerkrachtig Europa vermeldt: hebzucht, eierzucht en heerszucht.

RB 7,26-30

29 januari
30 mei
29 september

Als dus de ogen van de Heer goeden en kwaden gadeslaan, ²⁷ en de Heer vanuit de hemel voortdurend zijn blik laat gaan over de kinderen der mensen om te zien, of er een verstandig is en God zoekt, ²⁸ en als bovendien de engelen die ons toegewezen zijn, altijd, dag en nacht, alles wat wij doen aan de Heer melden, ²⁹ dan moeten wij, broeders, op ieder uur van de dag waakzaam zijn. Want anders zou God - zoals de profheet in de psalm zegt - wel eens kunnen zien "hoe wij ons tot het kwaad keren en slecht worden", ³⁰ en zou Hij, die ons nu in dit leven spaart, omdat Hij barmhartig is en wacht of wij niet tot inkeer willen komen, later wellicht tot ons zeggen: "Dit hebt gij gedaan en Ik heb gezwegen".

* * *

GODS STILLE VERWACHTING

God, onze almachtige en alomtegenwoordige Schepper, schenkt aandacht aan ons denken en spreken, aan ons doen en laten. Hij weet wie wij zijn en wat wij doen. Zijn engelen, uitstralingen van zijn Heilige Geest, brengen het Hem onverpoosd in herinnering. Daarom mogen de monniken God nooit vergeten of verwaarlozen. Hun aandacht moeten ze geheel aan God besteden zoals paus Gregorius het over Benedictus schrijft bij het begin van zijn Vita (hfdst.3): "De man Gods ging alleen met zichzelf leven onder de alziende ogen van zijn Heer".

Zijn wij tot nu toe nalatig geweest en heeft God ons gespaard, dan is dit te danken aan zijn barmhartigheid (vgl. ook Prol.36-38 en 42-44). Laten we Gods zwijgen niet misbruiken, maar met een stille eerbied en ontzag het geduld van zijn liefde bewonderen. Wat zou de jaloesheid van zijn bedrogen Liefde te vrezen zijn! Typisch is dat Benedictus, in zijn besluit op de eerste trap van nederigheid, een nieuwe psalm parafraseert: psalm 13/14, waarvan hij v.2 in 26-27 en v.3 in 29 aanhaalt. Het gaat om de levenskeuze, pijnlijke crisis en historisch spanningsveld tussen dwazen en wijzen, Godloochenaars en rechtvaardigen, zo existentieel uitgedrukt door geheel het Boek der Psalmen. Het laatste woord klinkt scherp: God is goed en, al keren wij ons van Hem af, Hij blijft zwijgen. *Haec fecisti et tacui*. Denken wij aan het pathetisch geladen zwijgen van Christus voor Pilatus, aan sommige stille tranen van Jezus, de Zoon van God. God zwijgt veel, maar de stilte van zijn Liefde is voor gevoelig gebleven mensen sprekend en hartverscheurend.

RB 7,31-33

30 januari
31 mei
30 september

De tweede trap van nederigheid bestaat hierin, dat men niet gehecht is aan zijn eigen wil en er bijgevolg geen genoegen in vindt om zijn eigen verlangens in te willigen. ³²Maar men richt zich in zijn doen en laten naar dit woord van de Heer: "Ik ben niet gekomen om mijn eigen wil te doen, maar de wil van Hem die Mij gezonden heeft". ³³En ergens anders staat geschreven: "Eigen wil brengt straf, gebondenheid baart een kroon".

* * *

TWEDE TRAP

GEHOORZAAMHEID DOOR NAVOLGING VAN CHRISTUS

RM 4-5 vermeldde een triade van deugden: nederigheid - gehoorzaamheid - stilzwijgendheid, en RB 5 duidde de gehoorzaamheid aan als een eerste trap naar de nederigheid. Binnen deze beschrijving van de nederigheid komt de gehoorzaamheid nu het eerst aan de beurt (trappen 2-4; vgl. 5 en 8); de stilzwijgendheid komt daarna meer aan bod (6-7 en vooral 9-11).

Vers 31 herneemt wat Benedictus al schreef in RB 5,12 en RB 7,19-25: de monnik mag niet gehecht zijn aan eigen wil of verlangens.

Vers 32 zal hetzelfde positief uitdrukken. In v.20 was dat reeds het geval, met een verwijzing naar het *Onze Vader*, Jezus' eigen gebed dat Hij als een persoonlijk geschenk aan zijn leerlingen gaf. Hier gaat het niet meer om een gebed, een innerlijk verlangen of wensvraag van Jezus, maar om een uitspraak van Jezus na de broodvermenigvuldiging, uitspraak die zijn levensvoorbeeld totaal weergeeft:

"Ik ben uit de hemel neergedaald,
niet om mijn eigen wil te doen
maar de wil van Hem
die Mij gezonden heeft".

Benedictus heeft het begin van dit Johannescitaat (6,38) ingekort: hierdoor heeft hij de dalende, nederige beweging van Jezus' Menswording voor een deel uitgewist. Treffend is dat hij slechts twee Johannescitaten in zijn Regel overneemt, maar ieder gebruikt hij tweemaal, onder de vorm en met de nadruk van een *inclusio*. Joh 12,35 in Prol. 13 en 43-44, waar het gaat om Gods geduld in het levensbestek dat Hij ons geeft, en Joh 6,38 in RB 5,13 en hier waar het gaat om het goddelijk voorbeeld van onze nederigheidsweg. Aldus worden wij eenvoudig verwezen van onze eigen, vrije, zelfs goede wil naar de totale inschikkelijkheid en gewilligheid van Christus, en van deze naar de wil van God.

Vers 33 leidt op een vage wijze ("ergens anders staat geschreven") een citaat uit de Handelingen of Passio van een martelaar in: *voluntas* (of beter: *voluptas*) *habet poenam, necessitas parit coronam*. De noodzaak is de wil van God, concreet uitgedrukt in de gegevens of in de omstandigheden van ons leven. Het gaat hier niet om fatalisme. Sint Augustinus heeft in een van zijn brieven geschreven: "*Felix necessitas, quae cogit in melius: gelukkige noodzaak die ons tot het betere dwingt*" (brief 127). Zo zijn we op weg naar een hartelijk bejegende aanvaarding van Gods wil, en met een vaderspreuk mogen wij herhalen: "De nederigheid is de (martelaars)kroon van de monnik*".

* VS II, 942 (= Oor 9), p.246; VS III, 98 en 415, pp.64 en 214.

RB 7,34

31 januari
1 juni
1 oktober

De derde trap van nederigheid bestaat hierin, dat men uit liefde tot God zich in volledige gehoorzaamheid aan zijn overste onderwerpt, om zo de Heer na te volgen van wie de Apostel zegt: "Hij is gehoorzaam geworden tot de dood".

* * *

DERDE TRAP

GEHOORZAAMHEID AAN EEN OVERSTE UIT LIEFDE TOT GOD

Met de derde trap treedt een overste op het podium (vgl. nochtans de voorgaande hoofdstukken) en ontmoeten wij de harde, reële dimensie van de cenobitische gehoorzaamheid. In één zin vraagt Benedictus om een totale gehoorzaamheid, naar het voorbeeld van Christus, uit liefde tot God.

We moeten ons volledig uit handen geven, zegt Benedictus. De gehoorzaamheid zal ons totaal ontledigen, maar ons tevens totaal vervullen met Jezus' leven en vrede.

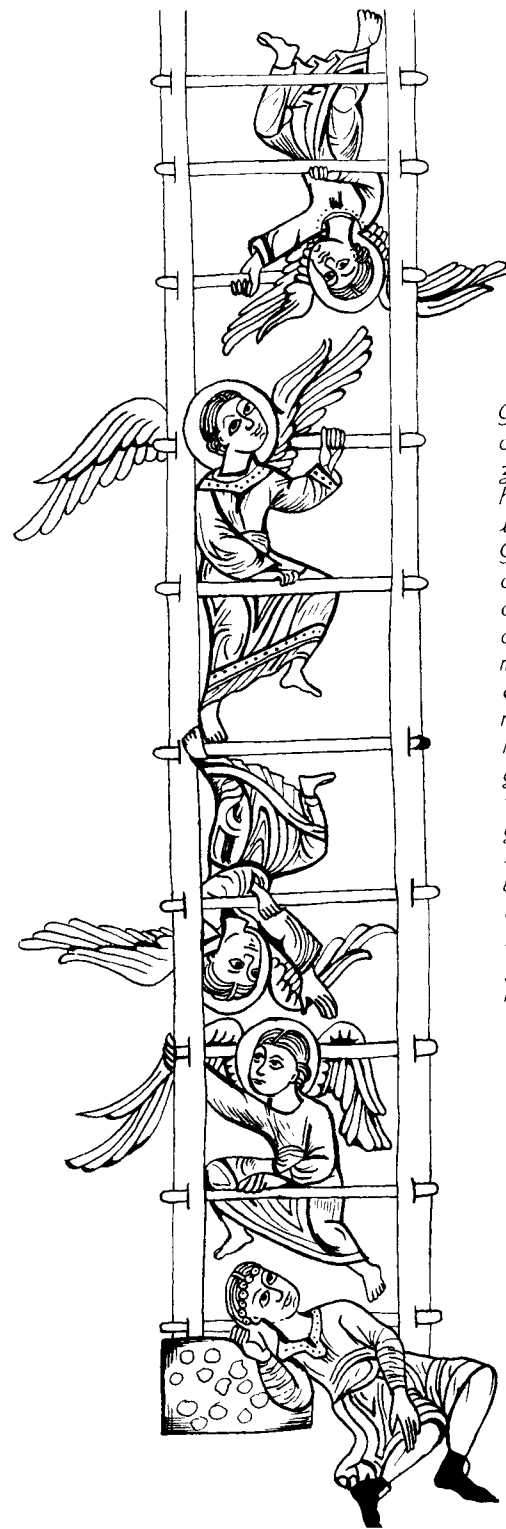
Ze is immers gemotiveerd en wordt mogelijk gemaakt door Jezus' voorbeeld, Hij die geen ja-knikker was maar totaal achter zijn woord stond (vgl. Heb 10,5-10). Hij heeft zich totaal ontledigd en, naar de woorden van de Filippenzenhymne (2,6-11) die de Goede Vrijdagliturgie herneemt, is Hij "gehoorzaam geweest tot de dood". Hier komen wij terecht bij de Paaskern van de monastieke gehoorzaamheid, zoals Benedictus het al liet doorschemeren op het einde van zijn Prol. (v.50). Als christengelovigen willen de monniken hun Doopsel waarmaken door Jezus' kruis met Hem op te nemen en met Hem te sterven, om ook met Hem in de heerlijkheid van zijn Vader te mogen verrijzen. Doorheen hun gehoorzaamheid willen zij Jezus' Paasmysterie in hun eigen leven gestalte geven. Dit zwaartepunt van de monastieke bekering drukt Benedictus altijd uit met verwijzingen naar het Paulusevangelie. De Filippenzenhymne, geïnspireerd door de oudtestamentische liederen over de Dienaar van Jahweh en waarschijnlijk aan de oudchristelijke liturgie ontleend, is er één van de mooiste uitdrukkingen van. Gods Zoon heeft afstand gedaan van zijn rechten en is minder geworden; Hij heeft zichzelf weggegeven: God die mens wordt, een mens die moet sterven, en nog wel aan een kruis gelijk een slaaf, een machteloze sterveling die naar het dodenrijk van Satan afdaalt. Maar uit de diepten van deze goddelijke vernedering (de waanzinnige liefde van God, schrijven de oosterse mystici) heeft zijn Vader Hem verheven en de titel van Heer gegeven, de Naam die boven alle namen is in de hel, op aarde en in de hemel.

Let wel op, deze alles eisende gehoorzaamheid is geen waarde in se, want geen leven is ten dode bestemd. Ze is wel een voorwaarde tot een zuivere Godsliefde: "Als de graankorrel niet sterft...".

RB 7,35-43

1 februari
2 juni
2 oktober

De vierde trap van nederigheid bestaat hierin, dat men bij het beoefenen van de gehoorzaamheid, als men harde en onaangename dingen krijgt opgelegd of zelfs allerlei onrecht moet verduren, zwijgend en welbewust zijn geduld blijft bewaren ³⁶en volhoudt zonder zich te laten ontmoedigen of het op te geven, omdat de Schrift zegt: "Wie tot het einde toe volhard zal hebben, zal gered worden". ³⁷En verder: "Laat uw hart sterk zijn en verdraag de Heer". ³⁸En om te tonen, dat men om trouw te zijn zelfs alle mogelijke tegenkantingen voor de Heer moet verdragen, legt zij hun, die lijden, deze woorden in de mond: "Om uwentwil worden wij iedere dag opnieuw ter dood gebracht en beschouwt men ons als schapen voor de slachtbank". ³⁹En omdat zij zeker zijn van de goddelijke vergelding die zij verhopen, voegen zij er vol blijdschap aan toe: "Maar in dit alles behalen wij de overwinning door toedoen van Hem die ons heeft liefgehad". ⁴⁰Op een andere plaats zegt de Schrift nog: "God,

Gij hebt ons getoetst, ons in het vuur gekeurd zoals men zilver keurt in het vuur. Gij hebt ons in een strik gevangen, Gij hebt ons zware lasten op de rug gelegd". ⁴¹En om ons erop te wijzen, dat wij onder een overste moeten staan, laat zij erop volgen: "Gij hebt mensen gesteld boven ons hoofd". ⁴²Maar ook in tegenkantingen en onrecht vervullen zij door hun geduld het gebod des Heren: als men hen op de wang slaat, bieden zij ook de andere aan; als iemand hun kleed rooft, geven zij hem ook nog hun mantel; als men hen dwingt één mijl te lopen, gaan zij er twee; ⁴³met de Apostel Paulus verdragen zij valse broeders en zullen zij zegenen die hen verwensen.

JAKOBSLADDER

detail
Pentekening, codex uit Zwiefalten.
1138 · 1147

VIERDE TRAP

GEDULD IN DE NACHTEN VAN DE GEHOORZAAMHEID

De vierde trap heeft men wel eens genoemd: "de ezelsbrug op de weg van de volmaaktheid". Het gaat om het beoefenen van een soms onprettige, onbegrijpelijke of onmogelijke gehoorzaamheid. - Prol. en RB 5 hebben reeds over de benauwenis of enge weg van de gehoorzaamheid gesproken. RB 58 stipt even aan hoe nieuwe monniken door *opprobria* worden gevormd en RB 68 zal expliciet terugkomen op de wijze waarop broeders bij zogenaamde "onmogelijke opdrachten" gelovig en rustig moeten reageren. - De moeilijke situaties die de gehoorzaamheid soms teweegbrengt worden hier slechts vaag geschetst. Ze worden nooit uitgekozen, duiken onverwachts op, kunnen lang aanhouden. Dat kan zijn: onbegrip, tegenspraak, vervolging, ziekte, angsten, mislukking, vernedering, innerlijke verveling of troosteloosheid. Zovele situaties waar de monnik in de mist terechtkomt, zovele drempels van overgave die hij stuk na stuk moet overschrijden. Fundamenteel gaat het om het verzaken aan eigen wil, de wanhoop nabij. Want deze nachten van de gehoorzaamheid (te vergelijken met de mystieke nachten van Johannes van het Kruis), kunnen wij niet aan, we lopen er vast in de leegte, God alleen kan ons daaruit bevrijden.

Benedictus citeert opnieuw veel de psalmen, onder meer psalm 66/67,10-12: *imposuisti homines super capita nostra*. Mensen moeten mensen verdragen, omdat zij voor ons dragers van Gods wil kunnen zijn. Een mens fysiek dragen is zwaar, maar hoeveel meer een mens aan wie men gehoorzaamt! Psalm 43/44,22 gebruikt het beeld van een offerlam: zo wordt de gehoorzaamheid van de monnik met die van Christus, de lijdende Dienaar van Jahweh vereenzelvigd (vgl. Js 53,7; Joh 1,36; Hnd 8,31-33). Psalm 26/27,14 drukt het

krachtig uit: "Laat uw hart sterk zijn en verdraag de Heer". De Heer verdragen, dat is alles v^{er} willen dragen voor de Heer, de lange weg van de verplichting (waarvan sprake in de Bergrede en hier in v.42) zelfs tweemaal lopen uit liefde voor de Heer. Door zijn geduld (*patientia*) deelt de monnik in het lijden (*Passio*) van Christus (vgl. 1 Pe 3-4). Het gaat om een volharden tot het einde toe (*hypomonè*, standvastigheid in zijn hart en in de tijd) naar de eschatologische eis van het Evangelie, maar dit volharden sluit alle hardheid uit en wil Jezus' zachtmoedigheid naleven (vgl. vv.42-43 en menig instrument van goede werken uit RB 4). De Paasverwachting, bron van hoop en van blijdschap in deze diepe nacht, licht duidelijk op door het citaat van Paulus, Rom 8,37, en wijst naar de dageraad van de liefde. Ze is aan het gloren en zal uitdrukkelijk op het einde van dit hoofdstuk vermeld worden. Gods opwellende vreugde zal het hart van de monnik uitzuiveren en het zijn hoogste zang ingeven.

De vijfde trap van nederigheid bestaat hierin, dat men alle slechte gedachten die in het hart opkomen en alle kwaad dat men in het verborgene bedreven heeft zonder iets te verbergen nederig aan zijn abt belijdt. ⁵Want de Schrift spoort ons hiertoe aan met de woorden: "Openbaar de weg die gij gaat aan de Heer en vertrouw op Hem". ⁶En verder zegt zij: "Belijdt uw schuld voor de Heer, want Hij is goed, want zijn barmhartigheid is eindeloos". ⁷Ook zegt de profeet nog: "Mijn zonde heb ik U bekend gemaakt en mijn ongerechtigheden heb ik niet voor U verborgen gehouden. ⁸Ik zei: 'Ik ga mijzelf beschuldigen en mijn ongerechtigheden voor de Heer aanklagen', en Gij hebt mij de slechtheid van mijn hart vergeven".

* * *

VIJFDE TRAP

DE NACHTEN VAN ONS HART
BIJ ONZE ABBA AAN HET LICHT BRENGEN

Over de vierde trap heen bereikt de monnik Gods alles doorstralende liefde: liefde waarover Benedictus op het einde van dit hoofdstuk spreekt, die men in dit leven kan ervaren maar altijd ten dele, en die voor ons is weggelegd in het hiernamaals. Intussen trekken wij verder. Geestelijk kunnen we vorderen, maar ook ongemerkt achteruitgaan. Benedictus somt nu enkele nieuwe tekenen van nederigheid op. Zij zullen de weg met licht afbaken.

De gehoorzaamheid van trappen 2-4 schenen weinig plaats open te laten voor een dialoog. Hier verschijnt wel een geestelijke dialoog tussen de monnik en zijn abba. Let wel op: we zijn nog dicht bij de woestijntraditie waar men zich bij een abba aansloot allereerst omdat men zijn geestelijke leiding verlangde. Nu heeft de abt een algemene geestelijke leiding ten opzichte van de gemeenschap, en iedere monnik vraagt of kiest voor zichzelf een geestelijke vader onder de monniken van zijn gemeenschap. Het gaat ook niet noodzakelijk om een sacramentele biechtontmoeting, maar de twee kunnen bij gelegenheid of zelfs regelmatig samengaan. In deze dialoog legt de monnik bloot welke slechte gedachten en begeerten in het kluwen van zijn hart leven, en welke slechte daden hij in het verborgene gepleegd heeft. Hij is zich ervan bewust dat al het goede van God komt terwijl het slechte zeker van hem is, op ingeving van de duivel.

Monniken hoeven dus alleen maar te spreken, volgens de woestijntraditie, over het bestrijden en uitroeien van slechte gedachten, begeerten en handelingen. De rest is ijdelheid en verloren tijd. Deze openheid van hart heeft een bevrijdende en genezende invloed: we brengen een dubbelganger aan het licht die niet strookt met het 'personage' dat wij spelen. Zo zullen we ons farizeïsche rol vaarwel zeggen om eenvoudig tot ons ware zelf te komen in het licht van de waarheid. De abba luistert naar ons in liefde: *oderit vitia, diligat fratres*. Hij zal luisteren naar hetgeen wij zeggen en ook naar hetgeen wij zwijgen en vanuit Gods wijze stilte zal hij op zijn tijd een bevrijdend woord tot ons spreken: niet te vlug, niet te veel, en niet te zwaar... Door dit wederzijds luisteren en dit geestelijk delen zal de slechtheid van ons hart ontdooien in Gods stralende barmhartigheid (de psalmcitataten bewijzen dat het wel over het hart gaat). De monniken zullen dus nooit deze praktijk nalaten zonder in hun monnikswezen te verdorren. En dat God altijd door een geestelijke abba spreekt heeft een woestijnvader in de Bijbel gelezen waar staat dat God zelfs door de mond van een ezel gesproken heeft (Nu 22,22-35).

RB 7,49-50

3 februari
4 juni
4 oktober

De zesde trap van nederigheid bestaat hierin, dat de monnik met het allerarmste en allergeeringste tevreden is en zich bij alles wat men hem opdraagt als een onbekwaam en onwaardig arbeider beschouwt. ⁵⁰Want hij zegt bij zichzelf met de profeet: "Ik ben tot niets geworden en zonder inzicht; als een lastdier ben ik voor U, en ik ben altijd bij U".

* * *

ZESDE TRAP
MET HET ALLERGERINGSTE
TEVREDEN ZIJN

Hier vinden we het fundamentele beeld van de monnikwerker terug. Zijn leven is een *opus Dei*, een werk dat God van hem vraagt en dat hij voor God presteert. Maar hij heeft niets van een werkman met sociale eisen. Integendeel, hij beschouwt zichzelf als een onbeduidende dienaar. Herlees de parabel van de onnutte knecht (Lc 17,7-10) en, in de Regel, Prol. 29 en RB 4,42-43.

Benedictus stelt zich de innerlijke gedachtengang van deze monnik voor, en tevens verraadt hij zijn eigen hart, waar de psalmen hem tot vlees en bloed geworden zijn. Die monnik zegt dus bij zichzelf (en niet aan zijn abba, want het gaat om een juist en goed gevoelen) de woorden van Ps 72/73,22-23:

"Ik ben tot niets geworden..."

wanneer ik misschien vroeger in grootse dingen, te wonderbaar voor mij, wandelde (vgl. v.3 van dit hoofdstuk).

"zonder inzicht"

dit komt overeen met het *scienter nescius* van Benedictus' keuze voor het monastieke leven (vgl. Gregorius de Grote, *Dialogen* II, Prol.).

"als een lastdier ben ik voor U"

dit betekent: ik ben een ezel! Ezels hebben geen goede naam en ook geen imponerend voorkomen, toch kunnen ze veel dragen op lange afstanden en langs moeilijke paden, zonder verzet te bieden. Benedictus vergelijkt de monnik met een ezel: een stille drager. Denken wij aan de ezel van de kerstkribbe die waarschijnlijk Maria en het Kind naar Egypte mocht heen- en terugvoeren, en aan de ezel van Jezus' blijde intocht te Jeruzalem. Zoals het Russisch spreekwoord het zegt: "De paarden van de hoop galopperen, maar de ezels van de ervaring zijn langzaam".

"maar ik ben altijd bij U"

ik dien wel, maar ik zou mijn dienst tegen geen koninkrijk willen ruilen, want zo ben ik dicht bij U die, in Gods naam, ons aller Dienaar zijt geworden.

RB 7, 51-54

4 februari
5 juni
5 oktober

De zevende trap van nederigheid bestaat hierin, dat men niet alleen met de mond zegt de laatste en geringste van allen te zijn, maar dat men ook in zijn hart hier diep van overtuigd is. ⁵²Men vernedert zich en zegt met de profeet: "Ik echter ben een worm en geen mens, de spot van de mensen en de verachting van het volk". ⁵³"Ik verheef mij, maar ben vernederd en beschaamd". ⁵⁴En verder: "Het is goed voor mij, dat Gij mij vernederd hebt om mij zo uw geboden te leren".

* * *

ZEVENDE TRAP

EEN VERNEDERD MENS WETEN TE ZIJN

Deze harmonie en heldere weerspiegeling van mond en hart is Benedictus bijzonder dierbaar (Prol. 17,26; RB 2,12-14.40; 4,28.62; 19,7). Zich voor nederig uitgeven, is dat geen zijpad om zich toch nieuwe rechten te veroveren? De monnik zal er verder niet over spreken, om noch zichzelf noch anderen te meten en te beoordelen, om ook des te nietiger te zijn voor zijn God. Hier opnieuw spreekt hij de woorden

van David (de profeet van de *psalmen*) in zijn hart na. Het is een aaneenrijging van drie citaten waar de monnik, zoals de psalmist, aanvaardt

1. door de mensen en in hun ogen
2. tengevolge van zijn eigen verheffingsdrang, vernederd te zijn
3. om zo tot een diepere kennis van Gods geboden en liefde te komen.

Het gaat dus achtereenvolgens om de wijze, de oorzaak en het einddoel van de vernedering.

Het eerste citaat is ontleend aan Ps 21/22, de psalm waarvan de gekruisigde Jezus de beginverzen heeft gebeden vooraleer zijn aardse leven terug te geven: "God, mijn God, waarom hebt Gij mij verlaten...?" Het zwaartepunt van de nederigheid blijft ontegensprekelijk het mysterie van Goede Vrijdag toen met het kruis, de nieuwe Boom des Levens, ook de ladder van de nederigheid opgericht werd. Het aangehaalde vers 7 luidt:

"Ik echter ben een worm en geen mens,
spot der schare,
veracht door het volk".

Een worm, vooruitglijdend in het stof en platgetrapt onder de voeten van de mensen. Dit is het niveau van de nederigheid, *humilitas*, deugd van de "armen te lande" die "in het zweet huns aanschijns" gebukt over het land werken en die al te dikwijls tot tegen de grond, *humus*, vernederd worden. Na het offerlam en de ezel treffen wij hier opnieuw een aan een psalm ontleende derde dierfiguur aan om de nederigheid te symboliseren. Geen van de talrijke diervergelijkingen uit de monastieke literatuur is zo adembenemend als deze waarin Benedictus schrijft dat de monnik slechts een worm is: wat kan hem verder nog te wachten staan?

RB 7,55

5 februari
6 juni
6 oktober

De achtste trap van nederigheid bestaat hierin, dat de monnik alleen doet wat de algemene leefregel van het klooster en het voorbeeld van de overheden leren.

* * *

ACHTSTE TRAP

BINNEN DE TRADITIE VAN KLOOSTER, REGEL EN OVERSTEN

De monnik luistert niet alleen naar zijn abba; hij kijkt op naar een traditie van abba's en naar de gemeenschappelijke levenservaring van zijn communiteit. Hier wordt alle modelust, drang naar nieuwigheid, overhaaste progressiviteit, originaliteit of excentriciteit gekortwiek. Nieuwe ideeën of theorieën over het monastieke leven moeten, net zoals nieuwe kandidaten voor het klooster (RB 58,1-5), lang aan de deur blijven kloppen vooraleer binnengelaten te worden.

De monnik mag niet handelen en leven naar eigendunk en zich niet laten opzweepen of meesleuren door opinies. De traditie kent te veel monastieke rampen en schipbreuken door dergelijke lichtzinnigheden teweegebracht, terwijl de gezonde nuchterheid of realiteitszin van de monniken ongeveer met deze uitlating van de psalmist vertolkt kan worden: "*Cogitavi dies antiquos et annos aeternos in mente habui*"; ik ben de vervlogen dagen niet vergeten en ik heb uitgezien naar de jaren van eeuwigheid" (Ps 76/77,6).

Cassianus sprak over de regel van de kloosters, in het meervoud. Door deze verwijzing in het enkelvoud te brengen, geeft Benedictus een strakker kader aan de gehoorzaamheid van de monniken. Zij moeten niet dromen naar de zogenaamde ideale observantie van andere kloosters. In eigen communiteit zullen ze de algemene leefregel volgen: het beste van de ascetische gebruiken en gebedspraktijken die daar ter plaatse voorgeleefd worden. Leefgewoonten overnemen is leerzamer dan vele boeken en conferenties. Hier ligt ook het geheim van kloosters met een geestelijk verleden en een eigen charismatische traditie. Er zijn muren die spreken en die bidden.

Heel concreet is "de algemene leefregel van het klooster", waarover Benedictus het heeft, zijn eigen Regel, enige basis en criterium voor het benedictijnse leven. Maar de beste commentaar vindt men in het voorbeeld en de leer van elkaar opvolgende oversten en ervaren monniken (dit zijn de twee betekenissen van *maiores*).

RB 7,56-58

6 februari
7 juni
7 oktober

De negende trap van nederigheid bestaat hierin, dat de monnik zijn tong belet om te spreken. Hij bewaart het stilzwijgen en spreekt niet voordat men hem iets vraagt. ⁵⁷Want de Schrift leert ons, dat bij veel spreken de zonde niet te vermijden is, ⁵⁸en dat een man die veel spreekt zijn weg op aarde niet vindt.

* * *

NEGENDE TRAP HET ZWIJGEN VAN DE MONNIK

Met de negende trap van nederigheid wordt de monnik opnieuw vermaand om te zwijgen. Dit heeft Benedictus reeds gedaan met de instrumenten 51-53 van de goede werken (RB 4) en in RB 6. De vierde trap van nederigheid veronderstelt dat de monnik, ook wanneer hij zich met onaangename taken belast ziet of wanneer hij onrecht moet verduren, zwiingend zijn geduld blijft bewaren en volhoudt om Christus.

De Schrift leert dat "een man die veel spreekt zijn weg op aarde niet vindt, want de laster keert terug

tot de lasteraar; eigen kwaad haalt hem in, het valt over hem heen" (Ps 139/140,12). Daarom is het goed dat de monnik het zwijgen bewaart en niet spreekt vooraleer men hem ondervraagt. Benedictus vreest voor breedsprakigheid en praatziekte, wat men in de middeleeuwen *multiloquium* en *vaniloquium* noemde, een woordinflatie en devaluatie die de monnik tot een galmend bekken of een schelle cimbaal maakt ten koste van de ware liefde (vgl. 1 Kor 13). Woorden moeten toch weinig zeggen wanneer wij er zoveel nodig hebben om iets te zeggen. Benedictus vreest nog meer voor de zonde, kritiek en lastertaal die de vrede verstoren, het *stultiloquium* en *turpiloquium* van de middeleeuwse schrijvers.

Ondervraagd over de wijze waarop een monnik zou moeten leven, hebben woestijnvaders geantwoord: zoals een idool of afgodsbeeld. De uitleg is de volgende: zo'n beeld heeft ogen maar ziet niet, oren maar hoort niet, en een mond maar spreekt niet. Zo moet de monnik zijn zinnen in toom weten te houden en te verinnerlijken, de nieuwsgierigheid van ogen en oren te beperken en de loslippigheid van zijn mond af te remmen*. Benedictus stemt hier volledig mee in; zo stelt de ikonografie hem dikwijls voor met een vinger op de mond: de monnikenvader vermaand tot stilte. Oosterse hindoemonniken leggen soms een gelofte van eeuwige stilte af, en volgens de Koran zou de Maagd Maria ook zo'n gelofte afgelegd hebben. Het zwijgen is immers een kuisheid van de mond en draagt bij tot de maagdelijkheid van het hart. Zwijgen is immers een tijd om de Andere liefdevol te bekijken en Jezus' Geest in ons hart "Abba" te laten fluisteren. Laten we dan onze mond inkrimpen om ons hart te verruimen, en moge de stilte onze wierook zijn vóór God.

* VS III, 384, pp.198-199.

RB 7,59

7 februari
8 juni
8 oktober

De tiende trap van nederigheid bestaat hierin, dat de monnik niet gemakkelijk klaarstaat om te lachen, omdat er geschreven staat: "De dwaas schatert het uit als hij lacht".

* * *

TIENDE TRAP EEN RUSTIGE GLIMLACH

De tiende trap van nederigheid sluit aan bij RB 4,54 en RB 6,8. Hij bestaat hierin "dat de monnik niet gemakkelijk klaarstaat om te lachen omdat er geschreven staat: De dwaas schatert het uit als hij lacht". Wat Benedictus voordien kortweg verbood, motiveert hij nu met een bijbelspreuk. Zij is tweeledig, en waarschijnlijk zal de hedendaagse monnik zich liever aan de positieve motivatie optrekken.

"De dwaas schatert het uit als hij lacht,
maar een schander man
glimlacht hoogstens"
(Sir 21,20).

Deze gedragslijn komt wat streng voor, en Benedictus verschijnt inderdaad als een strenge en nauwelijks glimlachende man in de ikonografie. Hij is niet gespannen, maar hij ziet er ook niet ontspannen uit. De wijze glimlach die hij aanbeveelt, heeft iets van de verlichte Boeddha, vader van een grote oosterse monnikenfamilie, en van de standbeelden van jongelingen (*kouroi*) uit de Griekse oudheid. Deze glimlach heeft niets geheimzinnigs, maar wijst enkel naar innerlijkheid: aandacht voor het diepere en eeuwige in een leven dat hier op aarde slechts voorbijgaand is.

Benedictus verwerpt als onbetamelijk voor een monnik al wat overdreven, ongebreidelde *uitbundigheid* is: het *uitproesten*, *uitschateren*, *uitlachen*, waardoor men om frivole of dubieuze redenen de aandacht voor zich opeist en de rust van anderen verstoort, terwijl de monnik zijn heil verwaarloost en het gebed van de Heer in de wind slaat door zijn zonden niet te bewenen. Op de ikonen hebben de heiligen grote contemplatieve, uitgeweende ogen, fijne oorlellen waarmee ze aandachtig luisterden, en een smalle, dichtgeperste mond omdat ze niet meer spraken. Zei een oude monastieke spreuk dan niet: "Als je moet lachen, lach dan zonder tanden!"

Vergeeten we ook niet dat het Latijn het Griekse onderscheid niet bezit tussen twee werkwoorden voor lachen: *gelao*, de vulgaire, uitgelaten lach van de Olympische, homerische goden, waaraan altijd een luchtje hing, en *meidiao*, het stil, bescheiden en vriendelijk glimlachen. RB 49,7 bewijst trouwens dat Benedictus niet zo streng is geweest, en met Antonius en de eerste woestijnvaders wist hij wel dat "een boog niet altijd gespannen kan blijven"*. Maar zijn vreugde bewaart de monnik in de stilte: we mogen blijven bij dit diepe woord van Isaak van Ninive.

* VS I, 13, p.28.

RB 7,60-61

8 februari
9 juni
9 oktober

De elfde trap van nederigheid bestaat hierin, dat de monnik, wanneer hij spreekt, het zacht doet en zonder te lachen, nederig en ernstig, met weinige en weloverwogen woorden en zonder luidruchtigheid, ⁶¹zoals geschreven staat: "De wijze kan men kennen aan zijn spaarzame woorden".

* * *

ELFDE TRAP
HET SPREKEN VAN DE MONNIK

Het gaat niet meer om het prijsgeven van het woord maar om het teruggegeven woord, want een monnik zal wel spreken wanneer hij voelt dat zijn woord het zal halen op een vredige stilte. *Tace aut dic meliora silentio*: deze leuze staat te lezen op de muren van menig klooster. Het legt de eerbied van de monniken uit voor het woord en de draagkracht van hun eigen woorden, die verzamelingen van Vaderspreuken hebben doen ontstaan.

"De lippen van de praters
vertellen maar raak,
maar de woorden van verstandige mensen
worden gewogen.
De dwazen dragen het hart op de tong,
maar de wijzen
dragen hun tong in hun hart"
(Sir 21,25-26).

Het woord van de monniken is gedompeld en gelouterd in een lange stilte van het hart, het is doordrongen van aandacht en wordt de heldere uitdrukking van een innerlijke mens, een vredesvrucht op de boom van de stilte gegroeid.

Benedictus geeft een waaier van zeven eigenschappen voor het spreken van de monniken (de monastieke *Filologia*). *Pauca verba et rationabilia*: laconisme past onder meer bij de monniken en ook een wijze en evenwichtige taal. Men lette erop dat *rationabilis* een geliefkoosd woord is in de pen van Benedictus (vgl. RB 2,18; 31,17; 61,4; 65,14). Het pleit natuurlijk niet voor een modern rationalisme, maar voor gezond verstand.

Het eindcitaat is niet te vinden in de Bijbel maar komt van een profane moralist: Sextus Empiricus. Het bewijst dat de monnik zijn wijsheid en zijn woord ook uit de wereld mag halen, en dat het al een nederig antwoord aan God mag geven.

De twaalfde trap van nederigheid bestaat hierin, dat de monnik niet enkel in zijn hart nederig is, maar dat ook zijn hele lichaamshouding een uitdrukking is van nederigheid voor allen die hem zien: ⁶³bij het werk Gods, in de bidplaats, in het klooster, in de tuin, op straat, op het land of waar dan ook, of hij zit, gaat of staat: altijd houdt hij het hoofd gebogen en de ogen neergeslagen. ⁶⁴Steeds is hij zich de schuld van zijn zonden bewust en is het hem alsof hij reeds voor Gods schrikwekkend oordeel moest verschijnen. ⁶⁵Hij herhaalt dan ook voortdurend in zijn hart het woord van de tollenaar uit het Evangelie, die met neergeslagen ogen sprak: "Heer, ik zondaar ben niet waardig mijn ogen ten hemel op te slaan". ⁶⁶En met de profeet zegt hij: "Ik ga gebukt en ben tot het uiterste vernederd". ⁶⁷Zodra de monnik al deze trappen van nederigheid beklommen heeft, zal hij die liefde tot God bereiken, die volmaakt is en de vrees buitensluit. ⁶⁸Door deze liefde zal hij alles wat hij eerst met een zekere angst volbracht, nu zonder moeite nakomen, alsof hij het deed uit gewoonte of uit natuurlijke aandrif. ⁶⁹Hij handelt niet langer uit angst voor de hel maar uit liefde tot Christus en gedreven door de gewoonte zelf om het goede te doen en door de vreugde die hij vindt in de deugd. ⁷⁰Dit zal de Heer zeker in zijn arbeider, als hij gereinigd is van louten en zonden, door zijn Heilige Geest willen openbaren.

Deze bladzijde beschrijft de twaalfde trap van nederigheid en geeft Benedictus' besluit op zijn traktaat over de nederigheid. Volgens de *Summa* van Thomas van Aquino moet men de nederigheid eerst in zijn lichaamshouding uitdrukken om van hieruit geleidelijk aan tot een ware nederigheid van hart te komen. Voor Benedictus en de monastieke traditie gaat de weg nochtans in omgekeerde richting. Zoals men de stilte moet beoefenen om tot een nederig woord te komen (trappen 9-11), zo moet men eerst de nederigheid van hart beoefenen (trappen 1-11) en aldus een nederige lichaamshouding aannemen.

Deze twaalfde trap is, zoals de eerste, niet bij de tien tekenen van nederigheid bij Cassianus te vinden. Alle twee, inleiding en besluit op Benedictus' geestelijke ladder of pedagogie, vertonen gemeenschappelijke trekken. Op de eerste trap leeft de monnik altijd onder Gods oog; op de twaalfde is zijn eigen oog altijd naar de grond gericht. Hij voelde zich onder Gods oordeel, nu zou hij niemand meer durven oordelen. God bezag de monnik in alles wat hij was; nu houdt de monnik zich nederig overall waar hij is of gaat. Een helder woord van Reninca resumeert het aldus: "Van ogenblik tot ogenblik leven onder Gods ogenblik".

In de lijn van wat Augustinus ooit eens geschreven heeft: "De eerste deugd van de christen is de nederigheid, de tweede is ook de nederigheid, en de derde nog altijd de nederigheid", legt Benedictus de nadruk op de absolute noodzaak van deze deugd voor de monnik. Zijn lichaamshouding zal nederigheid uitdrukken

- . voor allen die hem zien (v.62)
- . overall waar hij is (zeven plaatsen worden vermeld: v.63)
- . wat hij ook moge doen (v.63)
- . en altijd (driemaal: vv.63.64.65).

En hier horen wij hoe de monnik, steeds naar de grond kijkend (het niveau van de nederigheid: vgl. zevende trap), in zijn vermorzeld hart het Jezusgebed aan het bidden is. "Hij herhaalt dan ook voortdurend in zijn hart het woord van de tollenaar uit het Evangelie (Lc 18,13), die met neergeslagen ogen sprak: Heer, ik zondaar ben niet waardig mijn ogen ten hemel op te slaan".

Nota bene: Benedictus plaatst onder de vorm van gebed wat Jezus als gebedshouding van de tollenaar aangaf, terwijl zijn gebed luidde: "Heer, wees mij DE ZONDAAR genadig".

Op de ladder van de nederigheid zijn Benedictus en de monniken steeds bezig met de psalmen. Deze gebeden vertolken wat er heerst en leeft in hun hart. Trappen 1 en 12 zijn eigen aan Benedictus. Op de eerste trap bad hij met Jezus tot ons aller Vader: "Uw wil geschiede". En nu, op de twaalfde trap, vanuit het dieptepunt van zijn zondigheid, bidt hij tot Jezus met het korte, alleszeggende en steeds herhaalde *Jezusgebed*, gebed dat sinds de woestijnvaders en langs de Filokalia zoveel invloed uitgeoefend heeft op het ononderbroken gebed van de kloosters: Heer Jezus, wees mij DE ZONDAAR genadig...

Langs deze weg van de deemoed (de moed of het gemoed om te dienen, om zich met Jezus, de Dienaar van God, te vereenzelvigen) wordt de monnik gezuiverd van alle fouten en zonden, ikzucht, vervreemding van God en vrees voor God.

In een plotse openbaring bereikt hij de volmaakte liefde tot God, wat men soms de dertiende trap bij het 'curriculum' van de monnik genoemd heeft. Hier is geen wet en geen vrees meer, maar in een verruimd hart (vgl. *Dialogen* II,35 en Prol. 49) een steeds grotere liefde. De monnik realiseert het "*Ama et fac quod vis*" van Augustinus. Over vele barrières heen die hem weerhielden, heeft hij zijn identiteit van Godzoeker gevonden; als een goede 'werker' die de Heer in zich laat werken (vgl. Prol. 29-30 en RB 7,70) volbrengt hij nu zijn dienst zonder moeite, als uit gewoonte en natuurlijke aandrift. Man Gods (*vir Dei*), de *humilitas* is hem *virtus Dei* geworden, de goddelijke manier om als mens te deugen, een alles primerende deugd die

ladders en regels overbodig maakt (vgl. RB 72-73). De kinderlijke eenvoud van RB 7,3-4 is hersteld.

De door een geestdriftig ritme gedragen epiloog van dit hoofdstuk geeft aan de leer over de deemoed een trinitair slot: de monnik wordt tot de liefde van *God* gevoerd door de liefde van *Christus*, en dit zal de Heer door de *Heilige Geest* in het leven van de monnik openbaren. Hoe zuiverder de ziel, des te bekwamer is zij om de Heilige Geest te aanvaarden en draagster van de Geest te worden. De weg van de monnik naar God betekent dus niet alleen een zedelijke vervolmaking, maar ook een ontologische voltooiing in de liefde Gods van de Vader, door de liefde van Christus de Zoon, in de genade van de Heilige Geest. Aldus wordt de nederigheid impliciet als een theologale deugd voorgesteld, en wordt heel de monnikengemeenschap volgens haar zijn en doen met het binnengoddelijke leven van de allerheiligste Drievuldigheid in relatie gebracht.

Zo is de evangelische "verheffing door de nederigheid" (v.1) een verheffing van de nederigheid geworden. Deze deugd is de *Summa* van het christelijke leven. Zij breekt persoonlijke hoogmoed af om communiteitsleven mogelijk te maken, net zoals Franciscus zijn *fratelli* met de armoede zal (ont)wapenen om hen het Evangelie in een machtskerk te laten verkondigen.

Zoals bij het einde van de Proloog en van hoofdstuk 4 heeft Benedictus de apocalyptische finale en de paradijselijke beelden van de Regel van de Meester weggelaten. Met zijn soberheid en Romeins realisme snoeit hij de droom, om de werkelijkheid kracht bij te zetten. Alleen de alles transfigurerende liefde kan het monastiek leven tot rijpheid voeren hierbeneden en is de belofte bij uitstek voor het hiernamaals.

DE GEMEENSCHAPPELIJKE GEBEDSDIENSTEN

RB 8

10 februari
11 juni
11 oktober

In de winter, dat wil zeggen van begin november tot Pasen staat men op op het achtste uur van de nacht volgens de gewone berekening, ²zodat men iets langer slaapt dan de halve nacht en bij het opstaan dus goed is uitgerust. ³De tijd die na de nachtgetijden overschiet, wordt door de broeders die nog iets uit het boek van de psalmen of van de lessen moeten leren voor die studie gebruikt. ⁴Vanaf Pasen daarentegen tot aan bovenvernoemd begin van november wordt het uur van opstaan zo gekozen, dat de nachtgetijden - na een heel korte tussenpoos, waarin de broeders zich omwille van de behoeften van de natuur kunnen verwijderen - aanstonds gevolgd worden door de ochtendgetijden, die bij het aanbreken van de dag gehouden worden.

HET UUR VAN DE NACHTDIENST

De dertien volgende hoofdstukken (8-20) organiseren het gemeenschappelijk gebed in het klooster, wat Benedictus reeds in RB 7,63 het *opus Dei* genoemd heeft (vgl. nog RB 16; 19; 22; 43; 44; 47; 50; 52; 58 en 67). De plaats hiervoor aangewezen in de RM kwam veel verder, in verband met de dagindeling, en nadat

slaap en maaltijden van de monniken besproken waren (RM 33-49). Benedictus heeft zijn schikking van het officie naar voren gebracht na hoofdstukken 5-7 over gehoorzaamheid, zwijgzaamheid en nederigheid; het gemeenschappelijk gebed van de communiteit wil immers een zuiver gehoor van Gods Woord zijn, voorbereid door een gewillige stilte, en waar de monniken de nederige hulde van hun dienst voor God willen brengen. Het officie is ook, voor de gemeenschap, een voorrang-activiteit waarvoor men al de rest moet prijsgeven en waarvoor de abt in eerste instantie verantwoordelijk is, zoals ook voor de geestelijke kunst of ambacht die in het klooster uitgeoefend moet worden (RB 4-7 en 8-20, volgend op RB 2).

Benedictus zorgt niet voor een algemene inleiding. Algemene beschouwingen zullen liever op het einde komen (RB 19-20), zoals dit het geval was voor de werktuigen om goed te handelen (RB 4). Hij bepaalt eerst het uur van de nachtdienst, en maakt hiervoor een onderscheid tussen winter- (begin november - Pasen) en zomeruur-rooster. De nachten zijn korter in de zomer en langer in de winter, en in alle seizoenen wordt de morgendienst bij het aanbreken van de dag gehouden. Tijdens de korte zomernachten zal de nachtdienst even de morgendienst voorafgaan, maar in de winternachten zal men op het achtste uur van de nacht, dus na twee derde van de nacht opstaan. Dat is een gelijke duur als een volle zomernacht, en Benedictus vindt dat zijn monniken zo goed uitgerust kunnen zijn.

De vrije tijd die in de winter tussen nacht- en morgendienst overblijft, zullen de monniken besteden aan het instuderen en mediteren van psalmen en lessen uit het Oude of het Nieuwe Testament: een typische monastieke bijbelcultuur, ten dienste van het gebed en van hun levensinzet. De nachtwake iedere nacht opnieuw is ook een typisch monastieke instelling. Deze waakzaamheid is een kerstening van de nacht en een uitzien naar de Grote Dag van Christus' terugkeer.

In de winter, zoals wij die hierboven omschreven hebben, wordt eerst driemaal het vers gezongen: "Heer, open mijn lippen en mijn mond zal uw lof verkondigen". ²Daarop volgt psalm 3 met "Eer aan de Vader". ³Hierna psalm 94/95 met antifoon of anders zonder onderbreking doorgezongen. ⁴Daarna volgt de ambrosiaanse hymne; daarna zes psalmen met hun antifonen. ⁵Als deze gezongen zijn en het vers gezongen is, spreekt de abt de zegen uit, en terwijl allen op hun banken gezeten zijn, lezen de broeders, elkaar afwisselend, drie lessen uit het boek op de lessen naar. Na elk van de deze lessen wordt een responsorie gezongen: ⁶twee responsories worden gezongen zonder "Eer aan de Vader", maar na de derde les zingt hij die voorzingt het "Eer aan de Vader". ⁷Zodra de zanger dit aanheft, staan allen onmiddellijk van hun banken op uit eerbied en ontzag voor de Heilige Drieëenheid. ⁸Gelezen worden in de nachtgetijden de door God geïnspireerde boeken van het Oude zowel als van het Nieuwe Testament: maar ook de uitleg daarvan, zoals erkende en rechtgelovige katholieke Vaders die hebben gegeven. ⁹Na deze drie lessen met haar responsories volgen de andere zes psalmen, die met Alleluia gezongen worden. ¹⁰Daarna volgt een les uit de Apostel die uit het hoofd wordt opgezegd, het vers, het litaniegebed "Kyrie eleison", en zo eindigen de nachtgetijden.

DE NACHTDIENST 'S WINTERS

Hoofdstukken 9, 10, 11 en 14 geven de structuur van de nachtdienst aan, 's winters en 's zomers, op zondagen en feestdagen van de Heer en van de heiligen. Deze nachtgetijden zijn een typisch monastiek gebed.

Terwijl de clerus en de parochies slechts nachtwaken ter voorbereiding op Pasen en op de grote feesten kenden, hebben de monniken dit nachtelijk gebed veralgemeend, eerst voor de zondag (de grote synaxis van de zaterdagavond tot de zondagmorgen), vervolgens voor alle dagen. Ascetisch wilden ze de behoefte aan slaap kort houden en beteugelen; mystiek wilden ze waken met de wakende Heer (Lc 22,45-46), als een voorhoede van de Kerk op de uitkijk naar de terugkomst van de Heer.

We moeten ons ook herinneren dat, in de oudheid, de dag van 24 uur 's avonds begon en tegen de volgende avond eindigde. De joodse sabbat begint op vrijdagavond; en bij grote liturgische feesten hebben wij de eerste vespers van dat feest.

Het was dus aangewezen dat Benedictus begon met de nachtgetijden. Het woord *vigiliae* staat in het meervoud, want de nacht werd in vier fracties of *nocturnen* verdeeld (vgl. de parabel van de waakzame portier Mc 13,33-37) en een militaire wacht werd 's nachts driemaal afgelost. Benedictus vraagt niet aan zijn monniken de hele nacht te waken, waarvoor sommige woestijnvaders (de euchiëten) zich inzetten. Ze moeten tijdens de derde nachtwake opstaan, na een korte maar voldoende nachtrust, en voor een gebed van twee nocturnen. Voor de structuur van dit gebed, merken wij het volgende op:

1. het openingsvers: *Domine, labia mea aperies* (Ps 50/51,17), dat aan het slotvers van de RM beantwoordt, op het einde van de completen: *Domine, pone custodiam ori meo* (Ps 140/141,3; vgl. RM 30,12 en 32,2). Tussen deze twee verzen heerste de absolute nachtelijke stilte, waar Benedictus ook naar verwijst (RB 42). Heel het *Opus Dei* wordt beschreven als een lofzang: et os meum annuntiabit laudem tuam.
2. het invitorium of de uitnodigingspsalm 94/95: "Komt, maakt thans muziek voor de Heer,... nadert, buigen deemoedig wij neer...", iedere dag opnieuw, vooral voor v.7 en volgende die de hele monastieke bekering inspireren zoals wij in Prol. 8-10 kunnen lezen:

Als gij vandaag zijn stem hoort,
maakt dan uw hart niet ongevoelig...

De rest bij het commentaar van RB 10.

Van Pasen tot begin november moet men het volle aantal psalmen, dat hierboven is vastgesteld, aanhouden; ²alleen worden de lessen uit het boek niet gelezen, omdat de nachten te kort zijn, maar wordt in plaats van die drie lessen er één uit het Oude Testament uit het hoofd opgezegd, die dan gevolgd wordt door een kort responsorie. ³Al het overige vindt plaats zoals reeds gezegd is. Dat wil dus zeggen, dat er in de nachtgetijden nooit minder dan twaalf psalmen gezongen worden, psalm 3 en psalm 94/95 niet meegerekend.

DE NACHTDIENST 'S ZOMERS

In de zomer zijn de nachten korter; de nachtgetijden worden dan ook ingekort. Maar het volle aantal van twaalf psalmen (twee nocturnen van zes psalmen) blijft behouden.

Dit aantal of deze gebedsregel van twaalf psalmen werd door de oude Egyptische monniken als een mystiek getal of heilige regel beschouwd, die een engel was komen openbaren. Het onophoudelijk persoonlijk gebed werd gestructureerd en soms samengebundeld door een gebedstijd bij zonsondergang en een andere bij de dageraad, waar telkens twaalf psalmen en een lang stuk uit de

Bijbel geciteerd werden. Cassianus noemde dit de *perfectio Aegyptiaca*. Benedictus wil deze traditie niet verliezen, maar hij verplaatst ze naar de nachtdienst.

Deze onveranderlijkheid wat het aantal psalmen betreft, bewijst dat dit deel van het *Opus Dei* altijd primeert, zoals we het ook in RB 11,11-13 zullen zien. De psalmen zijn een gebedsvorm en een gebedsscholing die ons door God zelf gegeven zijn. Spiegelbeeld van heel de bijbelse openbaring, zijn ze ook de profetie bij uitstek van Christus, een soort oudtestamentisch evangelie. Daar kunnen de monniken met Christus leven en spreken voor het Aanschijn van de Vader.

De lezingen worden 's zomers ingekort. RB 9 voorzag voor de winter drie lessen in de eerste nocturne, en één in de tweede nocturne. De drie eerste moesten worden genomen "uit de door God geïnspireerde boeken van het Oude en het Nieuwe Testament, maar ook de uitleg daarvan, zoals erkende en rechtgelovige katholieke Vaders die hebben gegeven", en de laatste uit de Apostel (brieven van Paulus, of eventueel van Jakobus, Petrus en Johannes).

De eerste lezingen worden door broeders voorgelezen uit een boek, terwijl de anderen gaan zitten. Dit laat veronderstellen dat men, naar oud monastiek gebruik, voor de psalmodie bleef rechtstaan en geen boeken gebruikte. Het belangrijkste gebedsdeel eiste geheugeninspanning en een ascetische lichaamshouding. De lezingen deden meer beroep op het verstand en mochten in een rustiger lichaamshouding aanhoord worden.

In de zomer zullen er maar twee korte lessen vanbuiten opgezegd worden, één uit het Oude Testament na de eerste nocturne, en één uit de Apostel (Nieuw Testament) in de tweede nocturne. Op de lessen volgden responsories. Door enkele verzen uit de lessen beurte- lings te herhalen kon de gemeenschap de lezingen actiever opnemen en kan ieder naar zijn begrip erin delen.

's **Z**ondags staat men vroeger op voor de nachtgetijden. ²Voor deze nachtgetijden moet men binnen de volgende maat blijven: nadat er eerst zoals wij boven hebben vastgesteld, zes psalmen en een vers gezongen zijn, gaan allen ondelijk en volgens rang op de banken zitten en worden er uit het boek - zoals we boven reeds zeiden - vier lessen gelezen met haar responsories, ³waarbij alleen na het vierde responsorie door de zanger het "Eer aan de Vader" gezongen wordt. Zodra hij dit aanheft, staan allen onmiddellijk eerbiedig op. ⁴Na deze lessen volgen zes andere psalmen in numerieke volgorde met hun antifonen evenals de voorafgaande, en het vers. ⁵Daarna worden weer vier andere lessen gelezen met haar responsories op dezelfde manier als boven. ⁶Hierna zingt men drie kantieken uit de profeten, die de abt heeft aangewezen. Deze kantieken worden met Alleluia gezongen. ⁷Als ook het vers gezongen is en de abt heeft de zegen uitgesproken, worden er weer vier lessen gelezen uit het Nieuwe Testament op voornoemde wijze. ⁸Na het vierde responsorie heft de abt de hymne "U, God, loven wij" aan.

⁹Zodra die geheel gezongen is, leest de abt de les uit het Evangelie, waaronder allen staan met eerbied en ontzag. ¹⁰Als die geëindigd is, antwoorden allen: "Amen", en de abt laat dan onmiddellijk de hymne volgen "U komt lof toe". Nadat hij de zegen heeft gegeven, beginnen de ochtendgetijden. ¹¹Deze regeling van de nachtgetijden blijft voor de zondag het gehele jaar door van kracht, 's zomers zowel als 's winters; ¹²of het moest ongelukigerwijs gebeuren dat men te laat opstaat, want dan moeten de lessen of responsories wat worden ingekort. ¹³Er moet echter zorgvuldig voor gewaakt worden, dat dit nooit voorkomt. Mocht het toch gebeuren, dan moet hij door wiens nalatigheid het is voorgevallen, daarvoor op een aangepaste wijze in het koor voldoening brengen aan God.

DE NACHTDIENST OP ZONDAG

Van abba Arsenius vertelt men dat hij de zaterdagavond, bij het aanbreken van de zondag, zich plaatste met de zon in de rug, om met de handen ten hemel uitgestrekt te bidden totdat de zon hem weer in het gelaat scheen. En daarna was hij gezeten*.

* VS I, 68 (= Arsenius 30), p.48.

RM 49 voorziet nog altijd een lange nachtwake van de zaterdagavond tot vroeg op de zondagmorgen; dan pas gingen de monniken enkele uurtjes rust nemen. Benedictus laat ze wel de zaterdagnacht slapen, maar 's winters of 's zomers moeten ze vroeger opstaan voor de nachtdienst. Hoeveel vroeger preciseert hij niet tenzij door de inhoud van deze nachtwake, bijna tweemaal zo lang als in de week 's winters, en driemaal als in de week 's zomers.

Zoals de vrijdag gewijd is aan de schepping van de mens en aan de kruisdood van de Heer, en zoals de zaterdag gewijd is aan Gods rust na de schepping en Jezus' rust in het graf, zo is de zondag als een achtste dag, "de dag die de Heer heeft gemaakt", gewijd aan de Opstanding van zijn Zoon. De Kerk viert er de verrijzenis van Jezus, zodat de zondagswake in de liturgische weekcyclus met de grote Paaswake van de jaarcyclus correspondeert. Zelfs de benaming van ZONDAG is voor christenen een onmiddellijke verwijzing naar Jezus' Verrijzenis: dan is de verheerlijkte Mensenzoon ons verschenen als Gods oprijzende Zon!

Benedictus voorziet drie nocturnen in de zondagswake. Voor de psalmodie vernemen we dat de numerieke volgorde onderhouden wordt (v.4: *ex ordine* is gelijk aan *currente psalterio*). RB 18,6 preciseert dat de zondagswake altijd met psalm 20/21 moet beginnen. Deze psalm en de volgende worden waarschijnlijk als een duidelijker christologische reeks beschouwd. In alle gevallen moeten de psalmen gebeden worden, al is men te laat opgestaan. In de derde nocturne worden er drie kantiëken uit de profeten gebeden, dit betekent drie bijbelsalmen buiten het profetische boek van David. De abt mag ze aanwijzen, teken van een liturgische vrijheidsmarge en van toezicht, overgelaten aan de plaatselijke abten.

Er zijn driemaal vier lezingen: de zondagswake is dus, naar het voorbeeld van de Paaswake, uitgesproken catechetisch. En er is een plechtige eindlezing van het Evangelie door de abt, voorafgegaan door het *Te Deum* en gevolgd door een doxologie: *Te decet laus*. Dit geeft een uitgesproken Paas- en feestkarakter aan deze zondagswake van de monniken. De morgendienst volgt onmiddellijk hierop...

14 februari
15 juni
15 oktober

In de ochtendgetijden op zondag zingt men eerst psalm 66/67 zonder antifoon en zonder onderbreking. ²Daarna wordt psalm 50/51 gezongen met Alleluia. ³Daarna zingt men psalm 117/118 en psalm 62/63. ⁴Vervolgens de Zegeningen en de lofpsalmen; één les uit de Apokalyps, die uit het hoofd wordt opgezegd en een responsorie, de ambrosiaanse hymne, het vers, het kantieken uit het Evangelie, de litanie en daarmee wordt de dienst besloten.

DE MORGENDIENST OP ZONDAG

Op wekdagen in de winter voorziet Benedictus een ruime tijd tussen nacht- en morgendienst voor het memoriseren van psalmen en schriftlessen; in de zomer is deze tijd miniem, het strikt noodzakelijke voor de natuurlijke behoeften. Op zondagen echter volgt de morgendienst onmiddellijk op de nachtdienst. Daarom gaat Benedictus nu eerst over tot de beschrijving van deze zondagmorgendienst.

Het psalmgedeelte bevat acht psalmen.

De twee eerste zijn alle dagen dezelfde:

1. Ps 66/67 voor de laatkomers (vgl. RB 13,2), parallel met Ps 3 bij het begin van de nachtdienst.
2. Ps 50/51 de prachtige *Miserere* van David, zijn schuldbelijdenis na de nachtzonde. De monniken gaan de dag tegemoet met de nederigheidsgevoelens van David die zo gelijken op het gebed van de tollenaar (vgl. twaalfde trap van nederigheid).

De derde en vierde psalm verschillen op iedere dag van de week, maar zijn alle thematisch gekozen in functie van de nieuwe dag. Op zondag:

3. Ps 117/118 typisch messiaanse psalm, die Jezus in zijn parabel van de misdadige wijnbouwers aangehaald heeft (Mt 21,42). De Kerk reserveert deze psalm voor het Paasfeest en de zondag: *Haec est dies quam fecit Dominus, exsultemus et laetemur in ea.*
4. Ps 62/63 prachtige psalm van het Godzoeken en van de dorst naar God, over de nachten heen.

De vijfde psalm is een van de gebruikelijke profetische kantieken of bijbelhymnen buiten het *Psalterium*. Benedictus sluit zich aan bij de gewoontes van de Romeinse basilikale kloostercommunities (RB 13,10). Op zondag:

5. Da 3 de *zegeningen* of het kosmisch dankzeggingslied van de drie jongelingen in de vuuroven van Babylon*. Woestijnvaders hebben deze vuuroven gezien als de mystieke plaats voor het gebed en de stabiliteit van de monniken, waar ook Gods verrezen Zoon hen komt verfrissen.

De drie laatste psalmen zijn ook, zoals de twee eerste, elke dag dezelfde, het zijn de laatste drie van het *Psalterium*; ze maken deel uit van het groot *Hallel* en hebben lange tijd hun naam gegeven aan de morgendienst: *Lauden*.

6. Ps 148 heel de schepping
7. Ps 149 heel Israël LOVE DE HEER!!
8. Ps 150 heel het orkest.

Zo beantwoorden de psalmen van de morgendienst aan een weloverwogen schikking. Hun keuze is op zichzelf een heilig offer.

De les wordt ontleend aan de Apokalyps van Johannes: een grote zondagsliturgie, een kosmische viering van de Verrijzenis...

* VS III, 206, p.120.

Op gewone dagen wordt de dienst van de ochtendge-
tijden gevierd als volgt: ²Psalm 66/67 wordt
gezongen zonder antifoon, in een tamelijk traag
tempo zoals op zondag, zodat allen op tijd kunnen
komen voor psalm 50/51 die met antifoon gezongen wordt.
³Daarna zingt men naar gewoonte twee andere psalmen,
namelijk: ⁴'s maandags psalm 5 en 35/36, ⁵dinsdags
psalm 42/43 en 56/57, ⁶'s woensdags psalm 63/64 en
64/65, ⁷donderdags psalm 87/88 en 89/90, ⁸vrijdags
psalm 75/76 en 91/92, ⁹'s zaterdags psalm 142/143 en
dan het kantiek uit het boek Deuteronomium, dat ver-
deeld wordt met tweemaal "Eer aan de Vader". ¹⁰Want op
de andere dagen zingt men iedere dag een eigen kantiek
uit de Profeten zoals de kerk van Rome die zingt. ¹¹Na
dat kantiek volgen de lofpsalmen; daarna één les uit
de Apostel die uit het hoofd wordt opgezegd, het
responsorie, de ambrosiaanse hymne, het vers, het kan-
tiek uit het Evangelie, de litanie en dat is het
besluit.

* * *

DE MORGENDIENST OP WEEKDAGEN

Het verloop van de morgendienst op weekdagen is precies
hetzelfde als op zondag.

1. Ps 66/67 voor de laatkomers is, zoals de drie laatste
psalmen 148-150, een lofpsalm en houdt ook een allusie
in op het nieuwe licht, zoals de derde en de vierde
psalm van deze dienst.

"God zij ons genadig,
Hij zegene ons,
doe zijn Aanschijn over ons lichten".

2. De derde en de vierde psalm zijn variabel en werden
door Benedictus gekozen in functie van het nieuwe dag-
licht. Hier volgt hun tabel met nummering volgens de
KBS-Bijbel en in kleinere cijfers de verzen die de keuze
schijnen gemotiveerd te hebben:

	maandag	dinsdag	woensdag	donderdag	vrijdag	zaterdag
III	5 ⁴	43 ³	64	88 ²⁻¹⁴	76 ⁵	143 ⁸
IV	36 ¹⁰	57 ⁸⁻⁹	65 ⁹	90 ⁵⁻⁶	92 ³	

Wel zal men opmerken dat Ps 43 op dinsdag eigenlijk het
tweede deel is van de ene Ps 42-43; dat Ps 64 op woensdag
de thematiek van het nieuwe daglicht niet inhoudt; dat
Ps 76 op vrijdag de numerieke volgorde van de keuze der
psalmen breekt, en dat er geen vierde psalm is op
zaterdag, wegens de lengte van het kantiek uit het boek
Deuteronomium dat hierop volgt.

3. Het kantiek uit het Evangelie (vgl. RB 12,4 en 13,11)
is de *Benedictus* (Lc 1,68-79), Zacharias' lofprijzing
bij de geboorte van zijn zoon, Johannes, de toekomstige
Doper van Jezus. Dit lied klonk des te zuiverder omdat
het, na een stilte van negen maanden, gezongen mocht
worden. Zoals het Woord Gods negen maanden lang in de
schoot van Maria gedragen moest worden, zo moest het
lofwoord van de mens ook negen maanden lang gelouterd en
gezuiverd worden. De keuze van dit evangelielied is dui-
delijk gemotiveerd door de twee eindverzen:

"In zijn milde erbarming heeft God ons bezocht
als de dageraad verschijnend aan de hemel,
Licht in het duister en de schaduw van de dood,
richtend onze voeten op de weg van de vrede"
(vgl. Mal 3,20; Lc 2,9; Mt 2,2.9).

De monniken hebben ook de stenen laten spreken. Langs
een smal venstertje in de absis van hun romaanse kerken
hebben ze de oprijzende zon op het ogenblik van het
morgengebed en van de Benedictus hun koor met haar jonge
oostenlicht laten bestralen...

In elk geval mogen de ochtend- en avondgetijden niet beëindigd worden zonder dat helemaal op het einde het gebed des Heren door de overste gezegd wordt, zodat allen het horen; dit omwille van de doornen van tweedracht die telkens weer de kop opsteken. ¹³Zo zullen zij, gehouden door de overeenkomst die zij aangaan in dit gebed waarin zij zeggen: "Vergeef ons zoals wij vergeven", zich zuiveren van een dergelijk kwaad. ¹⁴In de andere getijden wordt enkel het laatste gedeelte van dit gebed gezegd, zodat allen kunnen antwoorden: "Maar verlos ons van het kwade".

HET "ONZE VADER"

SLOTGEBED BIJ ALLE GETIJDEN

Benedictus voorziet dat het gebed des Heren op het einde van alle daggetijden gebeden zal worden. In de kleinere getijden zal het stil gebeden worden, uitgenomen de woorden van de zesde en laatste bede: "maar verlos ons van het kwade (of: de Boze)" (v.14). In morgen- en avonddienst, - de twee primitieve gebedsuren volgens de *perfectio Aegyptiaca* -, zal het door de overste luidop en in aller naam voorgebeden worden zodat alle broeders een nieuwe aandacht en een nieuw hart aan de vijfde bede geven. Benedictus brengt ze in het kort in herinnering: "Vergeef ons zoals wij vergeven" (vv.12-13).

De gebedsuren bestaan voornamelijk uit psalmgebed, waar God ons het *lofgebed* aanleert, niet een gebed naar onze persoonlijke smaak en gevoelens, maar naar zijn

bestweten en voorkeur. Hij geeft ons de woorden waarnaar Hij graag luistert. Zo is dat gebed een *Opus Dei*: een geschenk van God en een Godgerichte taak. Na een *catechetisch gedeelte* (lezing/responsorie) komt het *smeekebed* van de Kerk (litanie). Dit deel wordt afgesloten met het gebed dat Jezus zelf ons gaf, waar wij met weinig woorden alle grote beden formuleren (vgl. *agraphon* overgeleverd door Clemens van Alexandrië), waar het gebed van het Oude Testament - de psalmen - door dat van het Nieuwe Testament wordt gecondenseerd en aangevuld, en waar de monniken zich aan Gods wil onderwerpen en zich aldus bij de ladder van de nederigheid scharen (RB 7,I).

De regelmatige aandacht die op het einde van de kleinere diensten voor "de verlossing van het kwade" gevraagd wordt, strookt met Benedictus' bewustzijn dat het christelijke en monastieke leven een strijd is tegen de Boze (vgl. Prol. 28.40; RB 1,4-5; 2,20 enzovoorts) en een overwinning dank zij Christus' Paastriomf (vgl. Prol. 3.29.50 enzovoorts).

De plechtige aandacht die op het einde van de ruimere morgen- en avonddiensten aan de vergiffenisbede geschonken wordt, verdient hier wat commentaar. Augustinus noemde het Onze Vader, wegens deze bede, een "dagelijks Doopsel" (Sermo 213). Benedictus weet dat er dag en nacht heimelijke, scherpe en irriterende "doornen van tweedracht" in een gemeenschap opschieten. Hij wil dat ze ook systematisch en zonder uitstel uitgeroeid worden: dit is de kunst van een goede tuinman, en monastieke auteurs hebben inderdaad geschreven over het kloosterparadijs, niet alleen om zijn soms uiterlijke lieflijkheid, maar vooral om zijn innerlijke gemeenschapsvrede. De RM maakt er voor de monniken een eschatologische belofte van, op het einde van de hoofdstukken 3 (de *ars spiritualis*) en 10 (de nederigheid) en in hoofdstuk 90 (aanvaarding tot het kloosterleven). Benedictus heeft deze beschrijvingen laten wegvallen; zijn monniken hoeven niet te dromen, maar door te waken over de liefde zullen zij het paradijs in eigen slot onderhouden. Zoals de Kerk is het klooster een gemeenschap van zondaars maar ook een plaats van verzoening. En het Gebed des Heren is tevens een gemeenschapscontract, verbond of verloving: *ipsius orationis sponsio*.

17 februari
18 juni
18 oktober

Op de feesten van de heiligen en op alle plechtige feesten worden de nachtgedichten gevierd zoals wij gezegd hebben, dat ze op zondag gevierd worden. ²Alleen worden de psalmen, antifonen en lessen gezongen die eigen zijn aan die dag. Maar men houdt zich aan de orde van dienst zoals die boven omschreven is.

DE NACHTDIENST OP FEESTDAGEN

De Kerk is een gemeenschap van zondaars: zwakke mensen die zich van God afkeren en steeds vergeving nodig hebben (vgl. Prol.), die ook door Gods barmhartigheid en het offer van zijn Zoon, door de zalving van zijn Heilige Geest en het leven van de sacramenten (Doopsel en Eucharistie) in Gods vriendschap weer opgenomen worden en geheiligd zijn.

Naar het voorbeeld van Jezus, de "Heilige Gods" (Mc 1,24vv.) en van zijn aardse moeder, de heilige Maria, gaan vele gelovigen in de kracht van de Geest de weg van Gods heiligheid op. In haar gebed kan de Kerk op deze voorsprekers beroep doen, en in haar

viering van het liturgische jaar stelt ze ons deze heiligen voor als modellen en voortrekkers.

Zo zijn er plechtige feesten van Christus en van Maria, en ook feesten van bepaalde heiligen: engelen; apostelen, evangelisten en profeten; martelaren en belijders; kerkstichters en -leraars; maagden, monniken en asceten. Op deze feesten wil Benedictus dat de nachtdienst als op zondag gevierd zou worden (vgl. RB 11), maar met eigen lessen, antifonen en psalmen.

Op feesten van de Heer gaat de keuze naar meer christologische psalmen. Liturgie en kerkelijke schrijvers hebben in de psalmen ook een mariale typologie weten te vinden (niet alleen Ps 44/45, maar ook de toepassing van de Sionspsalmen op Maria). Sommige psalmen passen beter, nu eens voor apostelen, dan weer voor martelaren of voor belijders (= rechtvaardigen).

Christusfeesten: Kerstmis (Natale Domini), Openbaring (Epiphania), Pasen, Hemelvaart, Pinksteren en 14 september: Kruisverheffing.

Heiligenfeesten: er worden er geen bij name vermeld in de Regel, daarom is het goed de beschermheiligen van de kloosters te Subiaco en langs de Anio hier eens te vermelden: 1. Sint Sylvester, 2. Sint Michaël, 3. Sint Blasius, 4. Sint Jan de Doper, 5. Heilige Maria, 6. Sint Donaat, 7. Sint Hiëronymus, 8. Sint Victorinus, 9. Sint Andreas, 10. Sint Salvator (= Christus), 11. Sint Angelo en de twaalfde, te Arsoli, is ons tot nu toe onbekend gebleven.

Op de Cassinoberg zal Benedictus de twee bidplaatsen wijden aan St. Jan de Doper en aan St. Martinus: twee monastieke beschermheiligen, één uit het Oosten en één uit het Westen, een schakelfiguur tussen Oud en Nieuw Testament en een zeer moderne figuur voor zijn tijd!

Na Benedictus zijn er nog andere feesten bijgekomen: de Verheerlijking van Christus, veel Mariafeesten, zonder te spreken van St. Benedictus en Scholastica, en van Allerheiligen!

Van het heilig Paasfeest tot Pinksteren zingt men zonder onderbreking het Alleluia zowel bij de psalmen als bij de responsories. ²Maar van Pinksteren tot aan het begin van de Vasten zingt men het iedere nacht in de nachtgetijden enkel bij de laatste zes psalmen. ³Verder worden iedere zondag buiten de Vasten de kantieken, de ochtendgetijden, de *Primen, Terts, Sext* en *Noon* met Alleluia gezongen, de *Vespers* daarentegen met antifoon. ⁴Maar de responsories worden nooit met Alleluia gezongen tenzij van Pasen tot Pinksteren.

"ALLELUIA, BROEDERS"

OF DE PAASSTEMMING VAN HET MONASTIEK GEBED

Het alleluia is een liturgische jubelkreet van bijbelse afkomst; men vindt het dikwijls terug in het *Psalterium*, waarvan het ook het laatste, supreme lofwoord is, om tot verdere lofprijzing uit te roepen: *looft Jahweh* of, naar de vertaling van het *Boek der Psalmen* geïnspireerd door G.Gezelle, *Godlof*.

Men vindt het terug in de christelijke Paasliturgie van de eerste tijden, met als getuige reeds Apk 19,1-6. Het alleluia is verbonden met de vreugde van de Kerk om de Verrijzenis van haar Heer; daar is de bron van alle

blijvende vreugde en lofgezing. Augustinus heeft er dikwijls over gesproken in zijn *Enarrationes in psalmos* en in zijn *Sermones*. De aardse tijd is de tijd van het zuchten, zegt hij, de eeuwigheid bij Christus is de tijd van het 'alleluia', maar nu reeds mogen wij in hoop, met een dorstige liefde en nog innerlijk verdeeld het alleluia zingen, zelfs met tranen. Later zal het zijn met een verzadigde liefde, geheel één zoals de engelen en met zuivere vreugde...

Benedictus, die te Subiaco niet meer wist dat men op die bepaalde dag het Paasfeest vierde, maar voor wie elke bezoeker een Paasengel was, en die in zijn Regel zich er zeer van bewust is dat het monastieke leven een deelname is aan Christus' Paasmysterie, regelt hier het gebruik van het alleluia bij de gebedsdiensten.

Van het heilig Paasfeest tot Pinksteren (= Paastijd) komt het alleluia overal terug (v.1); op zondagen, wegens het paaskarakter van deze dag, komt het nog veelvuldig voor (v.3), maar op weekdays veel minder (v.2) en in de Veertigdagentijd wordt het alleluia totaal verzwegen. Dit is een liturgische pedagogie, zoals het sluiëren van het kruis in de Veertigdagentijd: door onthouding van zang en van zicht, zal men het alleluia en het triomfantelijke kruis met het Paastriduum nieuw en fris terugvinden. In se leven wij reeds in een definitieve Paasperiode: Christus is verreezen, de Dood heeft geen macht meer over Hem, en Hij heeft ons gered.

In het liturgisch gebruik van Rome werd het alleluia ten tijde van Benedictus slechts in de Paastijd gezongen. RM 28,46-47 verbreedt het gebruik ervan van Pasen tot Epifanie (vgl. ook RM 53,47-51). Benedictus breidt dit nog uit tot het begin van de grote Vasten. Er is dus een duidelijke monastieke tendens om de poorten van de Paasvreugde wijd open te zetten. RB 15 heeft dus niets van bekrompen rubricisme. Heel het jaar door, heel hun leven lang willen de monniken het Paaslied uitjubelen. Heel het *Opus Dei* schittert van de glans van Pasen; het is een bestendige uitnodiging om het leven van de gedoopte christenen in het teken van het eeuwige Paasfeest te vieren. De dood van Benedictus werd ook door paus Gregorius als een Paastransitus beschreven...

19 februari
20 juni
20 oktober

Zoals de profeet zegt: "Zevenmaal daags heb ik uw lof gezongen". ²Dit heilig getal zeven zullen wij waarmaken, als wij de plichten van onze dienstbaarheid nakomen op het uur van de ochtendgetijden, de *Primen*, de *Terts*, de *Sext*, de *Noon*, de *Vespers* en de *Completen*; ³omdat hij juist over deze uren van de dag heeft gezegd: "Zevenmaal daags heb ik uw lof gezongen". "Want over de nachtgetijden zegt diezelfde profeet: "Midden in de nacht ben ik opgestaan om U te loven". ⁵Op deze uren moeten wij dan ook onze lofzangen doen klinken voor onze Schepper "om de oordelen van zijn gerechtigheid": namelijk in de ochtendgetijden, de *Primen*, de *Terts*, de *Sext*, de *Noon*, de *Vespers* en de *Completen*, en 's nachts moeten wij opstaan om Hem te loven.

DE "UREN"

VAN HET GEMEENSCHAPSGEBED

Hoofdstukken 16-18 handelen nu over de gebedsdiensten bij dag. Benedictus citeert in hoofdstuk 16 viermaal psalm 118/119. Deze psalm, die de liefde tot Gods Wet bezingt, is hem zeer dierbaar: hij citeert v.32 in Prol. 49 (de verruiming van het hart langs de weg van Gods geboden); vv.71 en 73 in RB 7,54 (de zevende graad van nederigheid); de psalm krijgt een voorkeursplaats op de kleine uren van de zondag: vgl. RB 18,2-3; en v.116 wordt de professiezang van de monnik of het *Suscipe* in RB 58,21. Hier worden vv.62 en 164 van de psalm aangewend

om het aantal van acht gebedsdiensten op een dag van vierentwintig uur te rechtvaardigen:

"Midden in de nacht ben ik opgestaan om U te loven" (v.4) en

"Zevenmaal daags heb ik uw lof gezongen" (vv.1 en 3).

Na de nachtdienst - *Vigiliae*, het officie van de monastieke waakzaamheid, onze huidige lezingendienst - komen de zeven daguren:

morgendienst - *Matutinum*, bij dageraad - en de *Primen* - Cassianus noemt de *Primen* "de tweede morgendienst van Bethlehem", - de *Terts*, de *Sext* en de *Noon*,

avonddienst - *Vesperae*, bij zonsondergang - en de *Completen* of gebed bij het slapengaan.

Het aantal sterke tijden voor het gebed van de gemeenschap is van het begin af tot aan de tijd van Benedictus (van de 4e tot de 6e eeuw) regelmatig gestegen: van twee (de *perfectio Aegyptiaca*) tot vijf (zoals in het jodendom en bij de Islam; Cassianus verwijst naar de vijf uren van de dag waarop de landeigenaar van de parabel uitging om arbeiders voor zijn wijngaard te huren, Mt 20,1-16); en van vijf tot zeven en tot acht. Er kwam sindsdien geen verandering tot aan Vaticanum II. Nu is men, onder de druk van het moderne leven en parallel met een reductie die gunstig lijkt voor de clerus en de actieve religieuzen tot een aantal van ongeveer vijf teruggekomen. Men mag echter nooit uit het oog verliezen dat er voor de monniken slechts één ideaal en fundamentele regel is: het "altijd bidden" van Sint Paulus en, maar op een verkeerde manier toegepast, van de *euchyten*.

De gebedsuren dienen als sterke pijlers om eenieders persoonlijk gebed te ritmeren en aan te wakkeren. En we moeten er "onze lofzangen voor onze Schepper doen klinken om de oordelen van zijn rechtvaardigheid" (v.5). De laatste woorden behoren ook tot het citaat van Ps 118/119,62. Met Israël en met de ganse Kerk willen de monniken de lof van de schepping aan haar Schepper terugbrengen en opdragen. Is dat niet 's mensen bestemming?

(N.B. God wordt maar tweemaal als Schepper in de Regel vermeld: hier en in RB 73,4).

20 februari
21 juni
21 oktober

Voor de nacht- en ochtendgetijden hebben wij de regeling van het psalmgezag al vastgesteld: laten wij nu de volgende Uren nog nader bezien. ²Op het uur van de Primen worden drie psalmen gezongen, elk afzonderlijk en niet onder één "Eer aan de Vader". ³De hymne van dit Uur volgt op het vers: "God, kom mij te hulp" voordat de psalmen beginnen. ⁴Nadat de drie psalmen geëindigd zijn, wordt één les opgezegd, het vers, Kyrie eleison en het slotgebed. ⁵Op het uur van de Terts, Sext en Noon wordt het gebed ook volgens deze orde van dienst gevierd, te weten: het vers, de hymne van deze Uren, telkens drie psalmen, de les en het vers, Kyrie eleison en het slotgebed. ⁶Als de gemeenschap wat talrijker is, zingt men de psalmen met antifoön; als ze daarentegen gering in aantal is, worden ze aan één stuk door gezongen. ⁷De avonddienst blijft beperkt tot vier psalmen met hun antifonen. ⁸Na deze psalmen wordt de les gezegd; vervolgens komt het responsorie, de ambrosiaanse hymne, het vers, het kantieken uit het Evangelie, de litanie en het Onze Vader, dat als slotgebed dient. ⁹De Completen blijven beperkt tot drie psalmen. Deze psalmen worden aan één stuk door gezongen zonder antifoön. ¹⁰Daarna volgt de hymne van dat Uur, één les, het vers, Kyrie eleison, en de zegen die het slot vormt.

DE STRUCTUUR VAN DE "DAG"UREN

Nacht- en morgendienst werden besproken in
hoofdstukken 9-14 (v.1)
Nu gaat het om de structuur van Primen (vv.2-4)
Terts-Sext-Noon (vv.5-6)
Avonddienst (vv.7-8)
Completen (vv.9-10)

Vers 3 geeft voor de Primen een *openingsvers* aan: "God, kom mij te hulp; Heer, haast U mij te helpen" (Ps 39/40,14 is gelijk aan Ps 69/70,2). Naar het gebruik dat tot in onze dagen doorgegeven werd, mag men veronderstellen dat dit psalmvers, zo dierbaar aan de woestijnvaders als gebed bij alle omstandigheden en in alle gemoedstoestanden (Cassianus, *Gesprek* X,10), hetzelfde is voor Terts, Sext en Noon (vgl. v.5). Het is het ook geworden voor morgen- en avonddienst; de Completen hadden er geen, en wat de nachtdienst betreft, zie RB 9,1.

Zoals in de nachtdienst komt de *hymne* vooraan in de Primen, Terts, Sext en Noon; zij verduidelijkt de kosmische, psychologische of historische dimensie van dat uur in de dag en in het mysterie van de Kerk. In de avonddienst en in de Completen komt de hymne na de psalmen en de les, zoals in de morgendienst.

Het aantal psalmen per 'uur' wordt hier ook aangegeven: drie in de Primen, Terts, Sext, Noon en Completen; vier in de avonddienst. Er zijn er twaalf (+ twee) in de nachtdienst en zes (+ twee) in de morgendienst. Vers 6 laat zien dat de getalsterkte van de gemeenschap bepalend is voor de *uitvoeringswijze* van de psalmodie in de diensten.

In de morgendienst nam de *Benedictus* of het *kantieken van het Evangelie* een belangrijke plaats in (vgl. RB 12,4 en 13,11; commentaar op 15 februari); in de avonddienst neemt het *Magnificat* dezelfde plaats in (v.8).

Met de avonddienst gaat men de nacht in om een nieuwe dag te beginnen. Het danklied van Maria drukt de nederige gevoelens van het Oude Testament uit vóór de komst van het Nieuwe Testament. De mens is klein, maar Gods barmhartigheid is groot voor hem; de tijd is kort, maar bloeit in Gods eeuwigheid totaal open; onze stem is zwak, maar haar zang roert Gods hart; Maria is de nederigste onder de vrouwen, maar zij draagt de Messias en heel het gebed van de Kerk. Deze plaats van het *Magnificat* typeert discreet en groots de Maria-gehechtheid van de monniken en van de monialen.

RB 18,1-6

21 februari
22 juni
22 oktober

Eerst zingt men het vers "God, kom mij te hulp; Heer, haast u mij te helpen" met "Eer aan de Vader"; vervolgens de hymne eigen aan elk uur. ²Dan worden voor het uur van de Primen op zondag vier delen van psalm 118/119 gezongen; ³voor de andere uren, te weten de Terts, Sext en Noon, worden telkens drie delen van diezelfde psalm 118/119 gezongen. ⁴In de Primen van de maandag zingt men drie psalmen, namelijk 1, 2 en 6. ⁵En zo zingt men iedere dag tot aan de zondag in de Primen telkens drie psalmen zoals ze op elkaar volgen tot aan psalm 19/20, maar dan zó, dat psalm 9 en psalm 17/18 in tweeën gedeeld worden. ⁶Op die manier kan men de nachtgetijden op zondag altijd met psalm 20/21 beginnen.

* * *

PSALMVERDELING

in de Primen

Voor de Primen maakt Benedictus een onderscheid tussen de zondag (vv.2-3) de weekdays (vv.4-5).

Hij beschouwt de lange, alfabetische Ps 118/119 over de Thora als een feestelijke zondagspsalm. De monniken zullen hem dus prevelen op de "Kleine Uren" van de zondag, te beginnen met de Primen. Liefdesverbond tussen God en Israël, is de Thora tevens liefdesdialoog tussen de weerbare, verlangende monniken (vgl. het *Suscipe* van hun professie in RB 58) en de Heer, wiens Woord in hun harten leeft.

Voor de Primen van de weekdays voorziet Benedictus de groep van de twintig eerste psalmen van het *Psalterium*, uitgenomen enkele psalmen die voor een ander uur gereserveerd zijn:

Ps 3 voor de laatkomers in de nachtdienst,

Ps 4 voor de Completen (vgl. RB 18,19),

Ps 5 voor de morgendienst op maandag.

Deze twintig psalmen vormden normaal het begin van het zondagsgebed in de nachtdienst, wanneer alle psalmen in hun doorlopende volgorde gebeden werden. De Regel van de Meester is hiervan nog een getuige, met een steeds terugkomende uitdrukking: *currente semper psalterio* (RM 33,29.36; 35,2; 36,1). Benedictus, die een aantal psalmen en psalmgroepen voor bepaalde uren uitkiest, laat het *Psalterium* in de nachtdienst van de zondag met Ps 20/21 beginnen, waarschijnlijk omdat hij het twaalf psalmen 20/21-31/32 beter geschikt vindt voor een Christus' Verrijzenisviering dan gewoon de twaalf eerste psalmen. Waarom hij psalmen 1-19/20, die tot de Romeinse zondagsvigiliën behoorden, voor de Primen op de weekdays bestemde, blijft nog een open vraag...

In de Terts, Sext en Noon van de maandag worden de negen nog overblijvende delen van psalm 118/119 gezongen, telken drie in elk van die uren. ⁸Psalm 118/119 wordt dus verdeeld over twee dagen, de zondag namelijk en de maandag; ⁹en van dinsdag af zingt men in de Terts, Sext en Noon telkens drie psalmen, te beginnen met psalm 119/120 tot en met psalm 127/128: dat zijn samen negen psalmen. ¹⁰Deze psalmen worden in die uren tot aan de zondag telkens eender hernomen en eveneens blijft de regeling voor de hymnen, lessen en verzen voor al die dagen dezelfde. ¹¹Dat wil dus zeggen, dat men op zondag altijd weer begint met psalm 118/119.

* * *

PSALMVERDELING

in de Terts, Sext en Noon

Voor deze "Kleine Uren", die de geestelijke dagmars van de monniken ritmeren, is er een onderscheid te maken tussen

zondag-maandag (vv.7-8.11)
dinsdag-zaterdag (vv.9-10).

Op zondag en maandag wordt de lange Ps 118/119, op de Primen van de zondag begonnen, verder doorgebeden. Moeten de monniken niet iedere dag opnieuw, met trouwe volhar-

ding en een vreugdevol hart, de weg van Gods geboden opgaan?

En wanneer er plaats vrijkomt voor andere psalmen, dit wil zeggen van de dinsdag tot de zaterdag, voorziet Benedictus dat de monniken bij deze drie marshalten telkens dezelfde drie trappsalmen zullen bidden, dus Ps 119/120-121/122; 122/123-124/125; 125/126-127/128.

Het bijbelse Psalterium bevat honderdvijftig psalmen die, zoals een Thora van "Gods kantieken", in vijf boeken verdeeld zijn. In enkele van deze boeken zijn er nog kleinere bundelingen te ontwaren, onder meer in boek V (Ps 106/107-150) waar de drie Hallel's of reeksen lofliederen (Ps 112/113-117/118; 134/135-135/136; 145/146-150) te vinden zijn.

Tussen het eerste en het tweede Hallel treffen wij de lange Ps 118/119 over de Wet, en de vijftien trappsalmen (119/120-133/134) die alle het opschrift "bedevaartslid" dragen en door de joden gezongen werden bij het opgaan naar Jeruzalem voor de hoogfeesten van het liturgisch jaar: Pasen, Pinksteren en het Loofhuttenfeest. Deze psalmen zingen, in opgaande lijn, van beproeving en vertroosting, van verwijdering en vrede binnen de heilige stad. In deze vijftien psalmen zien de Kerkvaders een analogie met de vijftien treden van de tempel van Salomo en met de mystieke som van de oude week die eindigde op de sabbat (zevende dag) en van de nieuwe week die eindigt op de Verrijzeniszondag (achtste dag). Vijftien psalmen, die uitmonden in een Hallel, de zang van het hemelse Jeruzalem.

Zonder het zo duidelijk te formuleren als de Regel van de Meester (RB 3,52 en 92), voelt Benedictus het monastieke leven bewust aan als een tocht, een geestelijke trek naar het eeuwige Jeruzalem waarvan Christus de Koning is (Prol. 3) en waar Hij ons verwacht (vgl. Prol. 2.13.21.44.48; passim in de Regel, en de laatste verzen van de Epiloog; RB 73,8-9).

RB 18,12-19

23 februari
24 juni
24 oktober

In de Vespers worden iedere dag vier psalmen gezongen. ¹³Deze psalmen beginnen bij psalm 109/110 en lopen tot psalm 147, ¹⁴met uitzondering van die welke voorbehouden zijn voor andere uren, dat wil zeggen psalm 117/118 tot en met psalm 127/128 en bovendien psalm 133/134 en psalm 142/143; ¹⁵al de overige worden gezonden in de Vespers. ¹⁶Maar omdat men zo drie psalmen te kort komt, verdeelt men de langste psalmen van bovengenoemde reeks, te weten psalm 138/139, 143/144 en 144/145. ¹⁷Psalm 116/117 daarentegen wordt, omdat hij maar kort is, bij psalm 115/116 gevoegd. ¹⁸Dat is dan de volgorde van de vesperpsalmen: al het overige: de les, het responso, de hymne, het vers en het kantieken worden uitgevoerd zoals wij dat hierboven hebben vastgesteld. ¹⁹In de Completen herhaalt men iedere dag dezelfde psalmen, namelijk psalm 4, 90/91 en 133/134.

RB 18,20-25

23/24 februari*
25 juni
25 oktober

Dit is dan de regeling van het psalmgezag in de loop van de dag. Alle psalmen die overblijven worden gelijkmatig verdeeld over de zeven nachtgetijden, ²¹maar zó, dat de langste van die psalmen gedeeld worden en iedere nacht er twaalf krijgt. ²²Vóór alles dringen wij hierop aan: als iemand deze psalmverdeling niet zou bevallen, laat hij dan een andere maken die hij beter oordeelt, ²³mits hij er onverkort aan vasthoudt, dat iedere week het volledig psalmboek met zijn honderdvijftig psalmen gezongen wordt en dat dit telkens opnieuw van het begin af hernomen wordt in de nachtgetijden van de zondag. ²⁴Want al te traag in de dienst waaraan zij zich gewijd hebben tonen zich monniken, die in de loop van een week minder zingen dan het boek der Psalmen met de gebruikelijke kantieken, ²⁵als wij immers lezen, dat onze heilige Vaders met ijver ditzelfde op één dag verrichtten, wat wij, lauwe monniken, toch wel in een hele week mogen doen.

* Wanneer het een schrikkeljaar is, wordt deze Regelperikoop gelezen op de datum aangegeven na de streep.

PSALMVERDELING

avonddienst,
completen, nachtdienst

EENHEID VAN HET LITURGISCH PSALTERIUM

Vandaag gaat het om de psalmverdeling in avonddienst (vv.12-18), completen (v.19) en nachtdienst (vv.20-21), en om de vrijheid bij de psalmverdeling, mits men zich houdt aan een mystieke kaderwet van het "volledige Psalterium" (vv.22-25).

In de *avonddienst* zijn er vier psalmen, namelijk de psalmen 109/110-147 - het grootste stuk van *boek V der Psalmen*, waar de meeste lofpsalmen voorkomen - uitgenomen de reeds gereserveerde psalmen.

De psalmen *bij het slapengaan* (*Completen* betekent: de dag is voltooid) zijn iedere avond dezelfde: Ps 4, 90/91 en 133/134. De twee eerste zijn vertrouwenspsalmen:

"In vrede leg ik mij neer en slaap in,
want Gij, Heer,
doet mij veilig wonen"
(Ps 4,9)

en Ps 90/91, die de duivel zo verraderlijk bij Jezus' bekoring aanhaalde (Mt 4,6), spreekt van "vernachting in de schaduw van de Almachtige" (v.1).

Ps 133/134, de laatste trappsalm, is een kleine wisselzang tussen de vrome bedevaarders, thuisgekomen in Gods tempel, en de levieten die er 's nachts hun dienst waarnemen: "Zegent de Heer - de Heer zegene U...".

Voor de *nachtdienst* zijn het twaalf psalmen per nacht, van Ps 20/21 tot 108/109, volgens de primitieve regel "currente semper psalterio".

Na zijn eigen psalmverdeling uitgeschreven te hebben, geeft Benedictus de vrijheid haar te wijzigen (v.22). Tot Vaticanum II hebben de monniken geen gebruik gemaakt van deze toelating, terwijl zij, volgens de opmerking van een humorist (P. Nicolaas Huyghebaert) al het overige dat de Regel vast omschrijft bij gelegenheid hebben weten te omzeilen. Gaat er in deze relativerende zin ten opzichte van zijn eigen psalmverdeling een soort ironie bij Benedictus schuil, zoals in hoofdstuk 73, wanneer hij zijn eigen Regel beoordeelt? Of kende hij al strubbelingen met monniken die enerzijds gehecht waren aan het vroeger gebruik of anderzijds de liturgie radicaler wilden hervormen? Eén principieel lijkt hem in ieder geval onveranderlijk en heilig: dat het *Psalterium* een geopenbaarde gebedsleer is (*Opus Dei*) en een mystieke eenheid vormt waarvan men, zoals Jezus het voor de *Thora* gezegd heeft, geen psalm of vers mag laten vallen, als een vorm van censuur wegens eigen- of tijdsgevoeligheid. Noch de Kerk van de eerste eeuwen (b.v. Augustinus) noch Jezus hebben last gehad bij het bidden van 'harde' psalmen.

Op een weemoedige toon voegt Benedictus er aan toe dat dit volledige *Psalterium* op een week tijd gebeden moet worden terwijl men weet dat sommige woestijnvaders het iedere dag volledig baden* (vv.24-25). Wat moeten wij, hedendaagse monniken, lauwe bidders zijn wanneer wij dit voorschrift van Benedictus laten varen om, al naargelang de kloosters, het volledige *Psalterium* slechts op twee, drie of vier weken - breed gezegd: eens per maand! - te bidden.

* VS II, 875 (= Serapioon 1), pp.211-213; VS III, 150, p.85.

Wij geloven, dat God overal tegenwoordig is, en dat de ogen van de Heer op iedere plaats goeden en kwaden gadeslaan. ²Maar laten wij het toch vooral zonder enige twijfel geloven, als wij deelnemen aan het dienstwerk voor God. ³Wij moeten dan ook altijd indachtig zijn wat de profeet zegt: "Dient de Heer met vreeze" "en verder: "Zingt met begrip". ⁵En ook: "Ten aanschouwen der engelen zal ik U lofzingen". ⁶Laten wij dan bedenken, in welke gesteltenis wij voor het aanschijn van God en van zijn engelen moeten staan ⁷en verrichten wij ons psalmgezag zo, dat ons hart in harmonie is met onze woorden.

ONZE HOUDING

bij het lofgebed

De hoofdstukken 19-20 sluiten dit deel van de Regel over de gemeenschappelijke gebedsuren af door de houding van de monniken bij het lofgebed en bij het smeekgebed te beschrijven.

"Wij geloven dat God overal tegenwoordig is, en dat de ogen van de Heer op iedere plaats goeden en kwaden gadeslaan, maar laten wij het vooral zonder enige twijfel geloven als wij deelnemen aan het dienstwerk voor God" (vv.1-2).

De houding van de monniken wordt gekenmerkt door een levendig geloof: het *Opus Dei* is de hoogste uitdrukking van hun gemeenschapsgeloof en ook van hun geloofs-gemeenschap met de Kerk: *lex orandi, lex credendi*.

God is overal tegenwoordig, zijn ogen slaan ons allen gade: deze bedenking vormt een belangrijke inclusie met de eerste graad van nederigheid. Het bidden van de monniken (hoofdstukken 8-18) is een werk van nederigheid voor Gods aanschijn (vgl. RB 7,13 en 19,1-2). God is ons bijzonder nabij wanneer wij voor Hem in het gebed opengaan. Dit was al de overtuiging van het biddende Israël. Zo staat er in Ps 21/22,4 dat "God troont waar Israëls liederen gezongen worden". En zo is het *Opus Dei*, de gebedsopdracht die God aan Israël en aan de Kerk van de gelovigen en van de monniken gegeven heeft, de tijd bij uitstek van de *mnêmê Theou*, de herinnering aan God, zoals de nacht de sterke tijd is van de stilte (RB 42) en de Veertigdagentijd de sterke tijd van de ascese (RB 49). Het beste commentaar van RB 19 vindt men in RM 47 dat Benedictus kort en bondig resumeert. Hoe zullen de monniken voor God staan in het psalmgebed? De 'Meester' antwoordt *eerst* naar de geest zelf van het bijbelse *Psalterium*: 1. zodat de Heer meer vreugde geniet bij het luisteren dan wij bij het psalmodiëren (Ps 64/65,9), 2. met jubel (Ps 32/33,3-4), 3. met vrees (Ps 2,11) en 4. met wijsheid (Ps 46/47,8). *Sapienter* komt van *sapere* en kan ook letterlijk vertaald worden, in de rijke zin van het woord: "met smaak".

Een volgende reeks aanbevelingen betreft de lichamelijke houding: rechtstaande, het hoofd gebogen, en met een zachte stem.

Daarna worden wij tegen alle vormen van verstrooidheid of geestelijke verscheurdheid gewaarschuwd; het zou de ereplaats in ons hart en verstand aan de duivel geven wanneer wij Gods Naam alleen in onze mond nemen. Integendeel, wij moeten één van hart voor de Heer staan. De 'Meester' vraagt eindelijk dat de monniken bij het psalmbidden beleefd zouden hoesten, spuwen of niezen, uit eerbied voor de engelen van wie de Bijbel ons laat weten dat ze, hoewel onzichtbaar in de meeste gevallen, toch heel nabij zijn.

Als wij aan hooggeplaatste mensen een verzoek willen voorleggen, durven wij dit slechts doen met nederigheid en eerbied. ²Hoeveel te meer dan moet men tot de Heer, de God van het heelal, bidden met de grootste nederigheid en zuivere godsvrucht. ³En laten wij wel beseffen, dat wij niet verhoord zullen worden omwille van een veelheid van woorden, maar omwille van onze zuiverheid van hart en onze rouwmoedige tranen. ⁴Het gebed moet dan ook kort en zuiver zijn, tenzij men zich door een verlangen, ingegeven door Gods genade, gedrongen voelt ermee door te gaan. ⁵Maar als er in gemeenschap gebeden wordt, moet het gebed heel kort zijn, en zodra de overste het teken geeft, moeten allen gezamenlijk opstaan.

ONZE HOUDING

bij het smeekgebed

Onder de werktuigen om goed te handelen heeft Benedictus de twee volgende voorgesteld: 1. zich dikwijls ter aarde buigen om te bidden, en 2. zijn vroegere zonden dagelijks met tranen en zuchten in het gebed aan God belijden (RB 4,56-57). Hoofdstuk 20 weidt nu uit over dit gebed. Het kan het best in het licht van RM 48 gelezen worden, zoals hoofdstuk 19 vanuit RM 47 te belichten is.

Verzen 1-3 geven de kwaliteiten aan van dat gebed: grote nederigheid en zuivere eerbied, rouwmoedige tranen en

zuiverheid van hart; vv.4-5 onderscheiden het gebed in gemeenschap, dat altijd kort moet zijn, en persoonlijk gebed dat ook gewoonlijk kort en zuiver dient te zijn, tenzij God, door een ingeving van zijn genade, de monnik ertoe uitnodigt om wat langer in gebed te blijven.

Wanneer er hier sprake is van gebed, gaat het wel om het persoonlijke smeekgebed, onderscheiden van het lofgebed of psalmgezang. Dit laatste werd meestal door solisten voorgedragen, en de communitieit luisterde rechtstaande naar dat *psalterium currens* als naar een *lectio divina*. Na iedere psalm wierpen de monniken zich op de grond om er hun persoonlijk gebed van te maken. Zo konden oudtestamentische gebeden verchristelijkt worden en Gods eigen Woord tot kreet van levende mensen gemaakt. "God zaait zijn woord in ons hart", schrijft Cassianus, "en wij moeten het dan omploegen met ons gebed (orare = arare)". Deze intense, persoonlijke *prostratio* (waarvoor RM 48,12 als model geeft de prostratie van de leerlingen voor hun verrezen Heer) is later in het officie vervangen door een lichaamsbuiging en werden én duur én inhoud van het persoonlijke gebed vastgelegd in de geijkte formule van het *Gloria Patri*. Hoofdstuk 52,2-4 voorziet dat de monniken ook na een officie naar de bidplaats mogen terugkeren om te bidden, maar zonder iemand te storen. Het moet voor een kort gebed zijn (want de monniken zouden wel eens kunnen insluimeren en slapen, schrijft RM 48,10-11), tenzij Gods Geest een langer gebed ingeeft. Ascetisch realisme gaat gepaard met mystieke openheid. De verzen 1-3, waar het gaat om een nederig gebed, vormen een inclusie met het gebed van de tollenaar bij de twaalfde graad van nederigheid (RB 7,62-66).

Benedictus spreekt driemaal van een zuiver gebed, met weinige woorden en waar het hart totaal op ingaat: hier staat hij los van de Regel van de Meester en meer onder de invloed van Cassianus (*Negende Gesprek*). Rouwmoedige tranen en zuiverheid van hart komen overeen met twee zaligsprekingen van Jezus: Mt 5,4 en 8. De tranen zijn "de kleinste gave van de Heilige Geest"; ze vloeien wanneer Jezus de ogen van ons hart raakt en ons geestelijk doet zien. Wanneer Maria Magdalena zich boven het graf van Jezus boog en begon te wenen... zag zij Hem! En Johannes Climacus schrijft dat het gebed moeder en dochter is van deze tranen!

Als de gemeente talrijk is, worden uit haar midden broeders gekozen van goede naam en heilige levenswandel en tot dekenen aangesteld. ²Dezen moeten in alle opzichten voor hun dekanieën zorg dragen volgens de geboden Gods en de voorschriften van hun abt. ³Tot dekenen worden zodanige mannen gekozen, dat de abt hun veilig een deel van zijn last kan toevertrouwen; ⁴zij worden dan ook niet volgens hun rang gekozen, maar met het oog op hun goede levenswandel en hun onderricht dat van wijsheid getuigt. ⁵Als er onder deze dekenen iemand zou blijken te zijn, die zich door een of andere vorm van hoogmoed verheft en een berisping verdient, dan wordt hij éénmaal, tweemaal en tot driemaal toe terechtgewezen; ⁶en als hij zich niet wil beteren, wordt hij uit zijn ambt ontzet, en een ander, die het wel waardig is, wordt in zijn plaats aangesteld. ⁷Ook voor de prior bepalen wij ditzelfde.

DE DEKENEN VAN HET KLOOSTER

De hoofdstukken 21-23 van de *Regel* worden nu gewijd aan de dekenen die, bij de aangroei of het bestaan van een talrijke gemeenschap (van meer dan twintig monniken...), de assistenten of vertegenwoordigers van de abt zijn voor een groep van tien monniken.

Dit is een oude cenobitische instelling: men vindt ze terug in Qumran en bij de oude monniken van Egypte (vgl. Hiëronymus, Augustinus, Cassianus); spontaan denkt men

ook aan de zeventig ouderlingen die Mozes aanstelde om het volk te redden (Ex 18; Dt 1) en aan de *presbuteroi* die de apostelen aanstelden om hen in de plaatselijke kerken bij te staan.

De *Regel* van de Meester geeft ons een uitgewerkt beeld van de rol die de dekenen moeten vervullen. Deze rol sluit dicht aan bij die van de abt, en RM 11 is zeker vijftienmaal langer dan RB 21. Er worden twee dekenen per dekanie aangesteld, om de abt in de *praxis* van de geestelijke kunst te helpen en Satan tegen te werken; bij hun aanstelling ontvangen zij een symbolische roede (de roede van Mozes; van de Messias volgens Ps 2; van Paulus volgens 1 Kor 4). Zij zijn verantwoordelijk voor de tucht (RM 12-13): in de studietijd (RM 50) en bij het werk (RM 50) waarvan zij voor een deel ontslagen zijn (RM 11); bij de eucharistische Communie (RM 22), de keukendienst (RM 18-19), in de refter (RM 11; 23-24; 27; 53) en in de slaapzaal (RM 11). Ze moeten optreden tegen praten, lachen, zweren, twisten, liegen en alle nalatigheid (RM 11), en de monniken van hun dekanie moeten aan hen hun slechte gedachten openbaren (RM 15).

Benedictus is veel soberder. Hoofdstuk 21 zegt wie de dekenen moeten zijn en wat er gebeurt als ze hun taak niet plichtbewust vervullen. Hoofdstuk 22 preciseert hun rol in de slaapzaal, en hoofdstuk 23 hun rol in de algemene tucht van het klooster. Nota bene: Benedictus gebruikt zowel de term *decani* (viermaal in RB 21; 62,5; 65,12) als die van *seniores* (RB 22,3; 23,1-2; 46,5; 58,6).

Wie moeten de dekenen zijn (vv.1-4)? Broeders uit het midden van de gemeente die de abt kiest, niet volgens hun rang maar omdat hij vertrouwen in hen heeft; broeders van goede naam, van wijs inzicht en van heilige levenswandel (zoals ook van de abt in RB 64 gevraagd wordt); en in alle opzichten zullen zij voor hun dekanie zorgen volgens Gods geboden en de voorschriften van hun abt. Benedictus gaat hier niet in details op in.

En worden ze hoogmoedig (vv.5-6) dan worden ze tot driemaal toe terechtgewezen (zoals voorzien is in RB 23); daarna worden ze uit hun ambt ontzet en vervangen. Vers 7 voorziet hetzelfde voor de prior, maar deze eerste of algemene deken komt pas te voorschijn in RB 65; v.7 is dus een latere toevoeging.

Allen slapen in een afzonderlijk bed. ²Zij ontvangen volgens de beschikking van hun abt beddegoed, dat in overeenstemming is met de eisen van het monniksleven. ³Als het mogelijk is, slapen allen in hetzelfde vertrek; wanneer echter hun aantal dit niet toelaat, slapen ze met tien of twintig tezamen in gezelschap van de ouderlingen, die met de zorg over hen belast zijn. ⁴In dat vertrek moet er voortdurend tot aan de ochtend een lamp branden. ⁵Zij slapen gekleed en omgord met een gordel of koord, maar zo, dat zij hun messen niet bij zich hebben als zij slapen, om te voorkomen dat zij er zich in hun slaap mee verwonden. ⁶Zo zullen de monniken altijd gereed zijn, en zodra het teken gegeven wordt, staan ze zonder weifelen op en haasten zich naar het werk Gods, waarbij zij trachten elkaar voor te zijn, maar altijd met inachtneming van de waardigheid en bescheidenheid. ⁷De jonge broeders slapen niet naast elkaar maar tussen de ouderen in. ⁸Als zij opstaan om naar het werk Gods te gaan, moeten de broeders elkaar bescheiden aansporen om uitvluchten van langslapers te voorkomen.

DE SLAAPZAAL

Cel of slaapzaal? Gemeenschappelijke tucht of privacy? De monastieke geschiedenis kent in dit domein een constante pendelbeweging. In de zesde eeuw, ten tijde van de Regel van de Meester en de Regel van Benedictus, gaat de beweging van cel naar slaapzaal. In onze tijd gaan vele cisterciënzercommunititeiten over van slaapzaal naar cel... maar in Taizé, wegens de intrede van broeders uit arme Afrikaanse of Aziatische landen, gaan ze terug naar de formule van de slaapzalen.

Benedictus vraagt dat allen in hetzelfde vertrek zouden slapen (vgl. RM 29 waar de abt, zoals vele heren in het

woonvertrek van hun middeleeuwse burchten, te midden van de zijnen slaapt; en parallel met RM 24,13 waar de lezer midden in de refter leest), maar wanneer het aantal broeders dit niet toelaat, dan slapen ze per tien of twintig (één of twee dekanieën) onder toezicht van hun ouderlingen (v.3). Zo'n slaapzaal als ten tijde van Benedictus heb ik heel concreet te Kurisumala in Zuid-Indië mogen zien.

Er zullen geen aparte hoeken zijn voor de jongeren en andere voor de ouderen; dezen moeten controle uitoefenen op de jongeren (v.7). Allen slapen in een afzonderlijk bed (v.1). Dit betekent dat eenieder wel een bed ontvangt, en niet op een mat op de grond moet slapen. Het is ook om te voorkomen dat ze met tweeën zouden slapen, zoals RM 11,108-109 het voorschrijft en zoals we het soms te zien krijgen op middeleeuwse voorstellingen. Het beddegoed zal sober zijn: noch luxe, noch comfort; alleen het strikt nodige (v.2 en RB 55,15). Voor het regelmatig doorzoeken van de bedden, vgl. RB 55,16.

De lamp die voorzien is, heeft volgens RM 29,5-6, een praktische functie: de monniken toelaten met genoeg licht naar bed te gaan, dan wordt de lamp gedoofd uit besparing. Is er minder besparing bij Benedictus? Denkt hij aan praktische redenen in de nacht (opstaan? toezicht?) of ziet hij er een eschatologisch Paassymbool in (vgl. RM 53,61; Et nox illuminatio mea... De lamp van de wijze maagden...) zoals pater Daniël Scheyven het in ons novicuaat beweerde? De twee kunnen samengaan (v.4). De monniken slapen *gekleed*: om kuisheidsredenen, in een tijd waar er geen pyjamas waren (RM 11,118-119), maar ook om geen tijd te verliezen bij het opstaan (RM 11,114-117 en 120); en *omgord* (maar zonder mes, om zich niet te verwonden): dit verwijst ook naar de Paasexodus en de gordel is, volgens de bijbelverhalen over Elia en Johannes de Doper, een monastiek attribuut (v.5).

Alle details zijn georiënteerd naar een vroeg, spoedig en ordentelijk opstaan (wedijver, maar geen wedloop) om de dienst van God aan te vangen (*Opus Dei*) en Christus' Verrijzenis bij het rijzen van de zon te vieren (v.6).

En wat met de langslapers? De broeders zullen elkaar bescheiden aansporen om alle mogelijke uitvluchten te vermijden (v.8): "Benedicamus Domino!" het rituele antwoord is: "Deo gratias".

Wanneer een broeder weerbarstig, ongehoorzaam, hoogmoedig of ontevreden is, of als hij verzet pleegt en minachting toont voor de heilige Regel en voor de bevelen van zijn ouderen, ²dan wordt hij, zoals onze Heer dat bevelen heeft eenmaal en andermaal onder vier ogen door zijn ouderen terechtgewezen. ³Als hij zich niet betert, wordt hij publiek in het bijzijn van allen ernstig berispt. ⁴Als hij zelfs hierna niet tot inkeer komt, wordt hij, wanneer hij tenminste beseft wat die straf betekent, uitgesloten uit de gemeenschap. ⁵Wanneer hij daarentegen onhandelbaar is, worden lijfstraffen op hem toegepast.

KLOOSTERTUCHT

berispingen;
gedeeltelijke uitsluiting

Tot nu toe bouwt de *Regel* het gemeenschapsleven positief uit: abt, broeders, Regel. De abt is verantwoordelijk voor de monastieke inzet en het gebedsleven van de gemeenschap. Wanneer de gemeenschap aangroeit, laat de abt zich bijstaan door dekenen. Dezen zorgen voor de tucht in de slaapzaal, maar ook in allerlei omstandigheden van het dagelijkse leven. Een kloostergemeente is pas gezond en vitaal, echt dynamisch, wanneer zij krachtig op de weg van Gods geboden geleid wordt (Prol. 47-49). Het monastieke ideaal heeft trouwens

altijd een heilige, eschatologische gemeenschap beoogd in het aanschijn van "De Heilige" (vgl. Qumran, en zijn invloed op de primitieve Kerk en Paulus; de woestijnvaders; Pachomius; Basilius; de RM).

In de hoofdstukken 23-30 bouwt Benedictus een tuchtregeling op: een praktisch kader om aan ongehoorzaamheid, tegenspreken en hoogmoed (het tegenovergestelde van RB 5-7) paal en perk te stellen. Benedictus weet dat men een klooster niet binnengaat omdat men volmaakt is; er is plaats voor zwakheden en vergissingen, en de Heer roept tot dit bekeringsleven wie er de grootste nood aan hebben. Zijn klooster is een oefenschool (Prol. 45), waar God ons vervolmaakt. Voor zo'n gemeenschap is dus het ergste niet dat daar fouten bedreven worden, maar wél - moest er niet op gereageerd worden, moesten de fouten niet bestreden worden. Benedictus ziet niet door de vingers, hij blijft er niet passief bij zitten.

Hoofdstuk 23,1-2 wijst er op dat het eerst om de jurisdictie van de dekenen gaat. Zij zijn medeverantwoordelijk met de abt voor de goede gang van zaken in hun dekanie. Maar wanneer een van hun monniken begint te morren (*murmurare*: dat herhalen "ten kwade", zoals het psalmzingen een herhalen "ten goede" is) en steigert voor hun gezag en vermaningen (modellen in RM 11,40-90), dan wordt hij voor de abt en de gehele gemeenschap gedaagd (RB 23,3vv), en volgens de aard van zijn weerstand of wangedrag ondergaat hij een gedeeltelijke uitsluiting van het gemeenschapsleven of lijfstraffen. De hoofdstukken 23 en 28 voorzien een stijgende lijn van weerbarstigheid (= een hele casuïstiek van *si...*, *si...*, *si...*) maar ook een aangepast barema van boeten: 1. persoonlijke terechtwijzing door de deken, 2. publieke berisping door de abt, 3. een mildere en strengere vorm van gedeeltelijke uitsluiting, 4. lijfscastijding en 5. definitieve uitsluiting. Deze gemeenschapstucht is een miniatuurweergave van de kerkelijke tucht. Benedictus verwijst zeer duidelijk naar Mt 18,15-17 in v.2, zoals Augustinus het ook doet in zijn brief 211,11 (PL 33,962).

Naar de ernst van het misdrijf moet ook de maat van de excommunicatie of van tuchtmaatregelen worden afgemeten; ²de zwaarte van de vergrijpen wordt beoordeeld door de abt. ³Als dus een broeder schuldig blijkt te zijn aan minder ernstige vergrijpen, wordt hij van de deelname aan tafel uitgesloten. ⁴Wie van de deelname aan tafel is uitgesloten heeft zich aan het volgende te houden: in het koor mag hij geen psalm of antifoon aanheffen en ook geen les lezen, totdat hij voldoening heeft gebracht. ⁵Zijn maaltijd gebruikt hij alleen, na de maaltijd van de broeders; ⁶dat wil zeggen: als de broeders bijvoorbeeld op het zesde uur eten, eet hij op het negende uur; als de broeders eten op het negende uur, dan hij 's avonds, en dit 'zolang, totdat hij na een aangepaste voldoening te hebben gebracht vergiffenis krijgt.

VOOR LICHTERE VERGRIJPEN
UITSLUITING VAN TAFEL

Een weerbarstige broeder die na een persoonlijke terechtwijzing of zelfs na een publieke berisping niet tot inkeer komt, wordt een tijdlang deels uit het gemeenschapsleven uitgesloten. Wel vraagt Benedictus dat hij beseft wat deze straf betekent: dat de gemeenschap hem disciplinair van haar leven afzondert omdat hij door zijn afwijkend of remmend gedrag bewijst dat hij haar levensgang noch waardeert noch bevordert. Deze maatregel houdt ook een verwittiging in dat, als hij in zijn afzijdigheid volhardt, op hem een strengere uitsluiting zal toegepast worden, vooraleer hij uit het klooster gezet kan worden. Het kloosterleven is een *communio*: wie er zich eigenzinnig aan onttrekt, wordt er ook van verstoten. Het levenssignaal staat niet meer op groen, al staat het misschien nog niet op rood. Wie zo ruw is dat hij dit niet aanvoelt en onhandelbaar blijft, ontvangt lijfstraffen (RB 23,4-5).

Er zijn twee graden van tijdelijke uitsluiting, en dit wordt gepreciseerd in de hoofdstukken 24-25 die een soort tweeluik vormen. De abt is rechter over de ernst van het misdrijf en over de maat van de uitsluiting (RB 24,1-2).

Voor lichtere vergrijpen zal de monnik

1. nog in het koor mogen komen, maar niet meer actief deelnemen aan het gemeenschapsgebed
2. zijn maaltijd alléén nemen, twee à drie uur na de maaltijd van de gemeenschap,

en dit zolang hij geen gepaste voldoening gegeven heeft (RB 24,3-7; vgl. RM 13,50-53.61 en 66).

De broeder daarentegen, die zich aan een ernstig vergrijp schuldig maakt, wordt zowel van tafel als van het koor uitgesloten. ²Niemand van de broeders mag zich op enigerlei wijze met hem inlaten of met hem spreken. ³Hij moet geheel alleen zijn bij het werk dat hem is opgedragen, volhardend in rouwmoedige boete, de verschrikkelijke uitspraak van de apostel indachtig "dat deze mens naar het vlees aan de ondergang wordt overgeleverd, opdat zijn geest behouden zij op de dag van de Heer". ⁴Zijn maaltijd gebruikt hij eveneens alleen, volgens de maat en op het uur welke de abt voor hem geschikt geoordeeld heeft. ⁵Niemand groet hem in het voorbijgaan met de zegenwens, en ook het eten dat hij ontvangt wordt niet gezegend.

VOOR ZWAARDERE VERGRIJPEN UITSLUITING VAN TAFEL EN KOOR

De Regel van de Meester (13,8-40) geeft een model van beschuldiging die de abt inbrengt wanneer hij een broeder de strenge uitsluiting oplegt. Hier het begin:

"O ongelukkige ziel,
welk antwoord zult u geven aan God,
die u elke dag door uw ongehoorzaamheid tergt,
wanneer u Hem nadert om Hem te aanbidden?
Waarom dient u veeleer de Mammon,
hoewel toch uw Heer God is?

Waarom liegt u als een andere Judas tegenover Christus?
Judas verkocht de gerechtigheid voor ongerechtigd geld;
u verscheurt de naam van christen
door uw slecht gedrag.

Judas baarde de Heer ergernis
door een gehuichelde vredekus;
u bent onder de naam van heilige dienstbaarheid
eerder opstandig tegen God.

Judas, de huichelende leerling,
leverde de Meester over;
u, een christen,
volgt ondans uw heilige naam eerder de duivel...".

En het vervolg is een mozaïek van psalmcitaten, vooral uit Ps 35/36; 49/50; 51/52.

De broeder die zich aan een ernstig vergrijp schuldig heeft gemaakt

1. mag helemaal niet in het gemeenschapsgebed komen;
2. neemt zijn maaltijden alleen, later dan de gemeenschap, ontvangt maar een kleine portie, die niet gezegend wordt;
3. moet afzonderlijk werken en in rouwmoedige boete volharden;
4. niemand mag hem in het voorbijgaan groeten of zich met hem inlaten (RB 25,2-6; vgl. RM 13,41-49).

Benedictus, die vijfmaal de Korintiërsbrieven van Paulus aanhaalt in de hoofdstukken 25-28, geeft als meditatiestof aan de boeteling de excommunicatieformule van Paulus (1 Kor 5,5) en van de primitieve Kerk (hij laat nochtans de woorden tussen haakjes wegvallen):

In de kracht van de Heer Jezus
leveren we die man uit aan de (Satan,
tot) ondergang van zijn lichaam
maar tot redding van zijn geest
op de dag des Heren.

Deze therapie van afzondering en eenzaamheid werd soms ver doorgedreven. Zo was er in de abdij van Fontenay in Frankrijk, een gevangenis voor opstandige broeders ('enfermerie') met een ironisch opschrift: Ps 120/121,6. Wanneer RM 13,63-65 en 14,1-78 onmiddellijk hierop de verzoeningsgebaren beschrijft, wordt dit bij Benedictus uitgesteld tot hoofdstuk 44.

RB 26

3 maart
3 juli
2 november

Als een broeder zich zonder opdracht van de abt hoe dan ook durft in te laten met een broeder die in de ban is of met hem durft spreken of hem een boodschap doet toekomen, ²belooft hij eveneens de straf van de ban.

WIE ZICH INLAAT MET EEN UITGESLOTENE
WORDT OOK UITGESLOTEN

Met hoofdstuk 56 is dit een van de kortste hoofdstukken uit de *Regel*: slechts één zinnetje. Het vraagt ook weinig commentaar. We kunnen het als een *postscriptum* beschouwen bij wat Benedictus schreef in hoofdstuk 25,2: dat geen van de broeders zich op enigerlei wijze met de uitgeslotene mag inlaten of met hem spreken. Wie het wel aandurft loopt dezelfde straf op (vgl. RM 13,54-59).

Het is dus een allereerste toepassing van de hoofdstukken 24 en 25. De nuchtere Benedictus waakt over de efficiëntie van zijn monastieke opvoedkunde en eenzaamheidstherapie. Deze heeft slechts kans van slagen als zij acuut toegepast wordt. Niet alleen de uitgeslotene, maar ook de gemeenschap moet de betekenis van deze behandeling verstaan. Het gaat om haar globale coherentie en gezondheid. De gemeenschap moet de abt dus bijstaan om de excommunicatie waar en voelbaar te maken. Geen broeder mag zich een betere rechter of geneesheer dan de abt wanen, en zich tegen de richtlijnen van zijn abt in bij de gestrafte broeder scharen. Alle broeders hangen trouwens onmiddellijk van hun abt af, in een persoonlijke geloofs- en gehoorzaamheidsrelatie. Geen van hen mag zich achter een andere broeder, zelfs van goede wil, kunnen verschansen (zie verder RB 69). Wel mag de abt aan een bepaalde broeder opdracht geven om te bemiddelen. Dit zal nu het geval zijn met de "*senpecten*" uit RB 27,2.

De grootste zorg moet de abt besteden aan de broeders die misdoen, omdat "niet de gezonden een geneesheer nodig hebben maar de zieken".²En daarom moet hij alleszins als een ervaren arts alle middelen aanwenden: hij stuurt "senpecten" uit, dat wil zeggen ervaren en wijze broeders,³die de wankele broeder als het ware in het geheim komen bemoedigen en opwekken om nederig voldoening te brengen. Zij moeten hem bemoedigen, "opdat hij niet door al te grote droefheid overmand worde", "maar zoals de Apostel verder zegt: "De liefde voor hem moet nog groeien", en door allen moet voor hem gebeden worden. ⁵De abt moet immers met de uiterste zorg ervoor waken en zich met al zijn scherpzinnigheid en ijver ervoor inzetten, om geen enkel van de schapen, die hem zijn toevertrouwd te laten verloren gaan. ⁶Want hij moet goed weten, dat hij de zorg voor zieke zielen op zich genomen heeft en geen heerschappij over gezonden, ⁷en hij vreze de dreigende uitspraak van de profeet, waardoor God zegt: "Wat u vet toescheen, hebt ge gehouden, en wat zwak was hebt ge verstoten". ⁸Laat hij het liefdevol voorbeeld van de goede Herder navolgen, die de negen-en-negentig schapen in de bergen achterliet om het ene schaap, dat verdwaald was, te gaan zoeken. ⁹Met diens zwakheid had Hij zoveel medelijden, dat Hij het op zijn heilige schouders wilde nemen om het zo naar de kudde terug te dragen.

DE GOEDE HERDER

Vrij naar een wandschildering,
uit de catacomben van de heilige Callixtus.

DE ABT
GOEDE ARTS EN GOEDE HERDER

Een weerbarstige broeder is uitgesloten; geen van de broeders mag zich met hem inlaten. Hoe zal de abt zich gedragen? De hoofdstukken 27-28 gebruiken twee bijbelse beelden om dit uit te drukken. De abt moet zich inzetten als een goede arts voor een zieke (RB 27,1-4; 28,2-7) en als een goede herder voor een verdwaald schaap (RB 27,5-9; 28,8).

Een goed geneesheer wijdt zich allereerst aan zijn zieken en gebruikt alle middelen van zijn kunst om dezen weer gezond te maken. Soms moet hij wel het amputeermes gebruiken. Het beeld van de geneesheer wordt vooral in hoofdstuk 28 uitgewerkt om aan te tonen dat de abt soms verplicht is een broeder definitief uit te sluiten. Het meer idyllische beeld van de herder, dat reeds in hoofdstuk 2 aanwezig was, domineert in hoofdstuk 27; RB 28,8 geeft echter te horen dat zelfs een goede herder soms een ziek schaap uit de stal moet verwijderen om de kudde niet te besmetten.

Naar zovele kerkelijke raadgevingen die de bisschoppen tot barmhartigheid manen, stelt Benedictus in hoofdstuk 27 Jezus' evangelisch ideaal de abt voor. Hij gedenke Jezus' woorden aan de farizeeën in het huis van Matteüs: "Niet de gezonden hebben een dokter nodig, maar de zieken. Gaat heen en leert wat het zeggen wil: 'Ik wil liever barmhartigheid dan offers' (Hosea). Ik ben niet gekomen om rechtvaardigen te roepen, maar zondaars" (Mt 9,12-13). De abt zal zich ook de parabel van

de Goede Herder herinneren (Mt 18,12). Zo omlijsten deze twee verwijzingen naar het kerkelijke Matteüs-evangelie hetgeen Benedictus in dit hoofdstuk te zeggen heeft. Eindigt het niet met een triomfante-lijk Paasbeeld: een nieuwgeboorte, een verrijzenis op de schouders van de Goede Herder!

De monniken proberen te leven naar Gods geboden en de *Regel*, maar zoals de psalmist die zoveel over de Wet prevelde, moeten ze op het einde wel bekennen dat ze meer dan eens verdwaalde schapen waren (Ps 118/119,176). Verzen 2-7 zetten de goede ijver uiteen die de abt als herder moet bezielen: geen dominerende houding (Ez 34,2-6) maar scherpzinnigheid en gedienschtigheid voor alle zwakken. De abt zal veel moeten "lopen" (v.5). Hij zal ook "*senpecten*" uitsturen: liefdevolle, nederige monniken die de gave van troost en opbeuring hebben om de wrok en de droefheid van de gestrafte broeder in nieuwe vreugde te doen verkeren. Met de zalf van bemoedigende woorden en de geneesmiddelen van de Heilige Schrift (RB 28,3) zullen ze licht en hoop laten schemeren, dat de broederschap iedere dag nieuw kan zijn. We lezen dit tegen de achtergrond van 2 Kor 2,1-11. En de abt die veel moet lopen, en aan anderen vraagt om mee te lopen, vraagt aan de gehele kudde om, in het gebed, ook hun stem voor het zieke schaap te laten horen.

Als een broeder herhaaldelijk voor een vergrijp gestraft is en zich, zelfs na in de ban gedaan te zijn, niet betert, moet er een gevoeliger straf op hem worden toegepast; dat wil zeggen, dat men zijn toevlucht neemt tot lijfskastijding. ²Als hij zich dan nog niet betert of zich zelfs ongelukkigerwijze door hoogmoed laat meeslepen en zijn handelwijze wil verdedigen, dan doet de abt wat een ervaren arts moet doen: ³als hij compressen heeft aangewend, de zalft van zijn vermaningen, de geneesmiddelen van de Heilige Schrift en tenslotte de gloeiende stift van ban en geseling, "en hij bemerkt dan dat al zijn moeite vruchteloos blijft, dan moet hij ook nog het sterkste middel aanwenden, namelijk zijn eigen gebed en dat van alle broeders, ⁵opdat de Heer die alles vermag, de genezing van de zieke broeder moge bewerken. ⁶Als hij ook op deze wijze niet geneest, dan tenslotte gebruikt de abt het amputeermes volgens het woord van de Apostel: "Verwijder de boosdoener uit uw midden"; ⁷en verder: "gaat de trouweloze heen, laat hem gaan", ⁸anders zou één ziek schaap wel eens de hele kudde kunnen besmetten.

KLOOSTERTUCHT

lijfskastijding;
definitieve uitsluiting

Hoofdstuk 28 sluit nauw aan bij hoofdstuk 23 om een barema van straffen op te stellen. Zo voorziet v.1 lijfskastijdingen voor de broeder die herhaaldelijk vermaand werd - hier zou het goed zijn RM 15 in zijn geheel te lezen: over de bekentenis van slechte gedachten - en daarna van tafel en koor werd uitgesloten, zonder zich werkelijk te beteren.

Wanneer de hoogmoed van deze broeder niet te vermurwen is (v.2), wanneer alle geneesmiddelen van de abt zonder uitwerking blijven (v.3), dan doet Benedictus een nieuw beroep op het gebed van de gemeenschap (vv.4-5; vgl. RB 27,4). Eindelijk valt een ultieme maatregel: de definitieve uitsluiting of verwijdering (vv.6-8). "Pungit et ungit, hij prikt en hij zalft", zo luidde de leuze van een abt van Florennes wiens portret in de abdij van Maredsous bewaard is gebleven. Prikken tot bekering en gezondheid, en zalven om het leed te lenigen. Soms moet de geestelijke arts toch hardhandiger optreden.

In een voorlaatste fase gaat het om de lijfskastijding. Wij denken spontaan aan de zweepen en roeden van slavenbeulen en schoolmeesters uit de oudheid; aan de *fasces* van de Romeinse lictoren; aan Pachomius, Sjenoedi en de Egyptische monniken uit de 3e-4e eeuw; aan de harde tucht van de Japanse zen-monniken; aan het opvoedkundig systeem van de Engelsen. De RM geeft een roede aan de dekenen als symbool van hun gezag. Hoofdstuk 13,68 van deze Regel luidt: "Als de uitgesloten broeders zo hoogmoedig zijn dat ze na drie dagen op het negende uur nog niet aan hun abt genoegdoening hebben willen geven, dan moet men hen opsluiten en met roeden 'tot bloedens toe' geselen". Het was dus niet om te lachen. In het leven van Benedictus zien wij hoe hij zichzelf in de doornen wentelt en welke goede uitwerking een flinke geseling bezorgde aan de lusteloze monnik die niet bij zijn broeders in het gebed kon blijven (*Dial.* II,4). Men kan de ziel ook langs de huid bereiken. Fra Angelico en andere kunstenaars hebben Benedictus met een roedenbundel tegen de schouder afgeschilderd, liever dan met zijn herdersstaf en Regel. Het is de wat strengere kant van de abt, zoals wij die ook al in RB 2,24-29 van zijn Regel konden lezen.

De laatste fase is de definitieve uitsluiting. "Terecht worden ze gegeseld en weggejaagd", schreef de Meester (RM 13,70vv), "want zij verdienen niet met Christus te zijn, die de Heer is van de nederigheid (*humilitatis Dominus!*)" De verwijdering van de hoogmoedige broeder rechtvaardigt Benedictus met Paulus' handelwijze in twee passages van de eerste Korintiërsbrief. Soms moet een lidmaat afgezet of weggerukt worden om het lichaam gezond te houden (vgl. Mt 18,8-9), en moet de herder een ziek schaap uit zijn kudde verwijderen. Dit sluit aan bij wat Benedictus al schreef in hoofdstuk 2,8-10.

RB 29

6 maart
6 juli
5 november

En broeder, die uit eigen schuld heengaat uit het klooster, moet, als hij wil terugkeren, eerst beloven, dat hij zich geheel zal beteren van de fout die zijn weggaan veroorzaakt heeft; ²dan pas neemt men hem weer op, maar op de laatste plaats om hierdoor zijn nederigheid te beproeven. ³Wanneer hij nogmaals heengaat, moet men hem zo tot driemaal toe opnieuw opnemen, maar hij moet wel weten, dat hem nadien iedere terugkeer zal worden ontzegd.

NIEUWE KANSEN
VOOR HEENGEKANE BROEDERS

We kregen de indruk dat Benedictus met het verwijderen van al te weerbarstige broeders klaargekomen was met zijn strafcodex. Er was in die tijd geen juridische rompslomp, maar ook geen garantie voor de monniken, vanuit een Romeinse Congregatie voor Religieuzen!

Toch komen er nu twee hoofdstukjes bij, waarvan hoofdstuk 29 weer nieuwe kansen biedt aan de weggestuurde broeders. Na een ernstige belofte van betering, wordt zo'n broeder op de laatste plaats weer opgenomen, om zijn nederigheid en goede wil te beproeven (vv.1-2). Zo zal hij tot driemaal toe weer opgenomen kunnen worden, maar dan is de maat vol (v.3). Wat ons in deze mildheid van Benedictus, de abten en de communititeiten treft, is hoe zij de heengegane broeders nog altijd als broeders blijven beschouwen en hun nieuwe kansen willen bieden. Het gaat om de grote vreugde van het terugvinden, kenmerk van het Rijk Gods volgens de parabels van Lucas 15 en grondslag van RB 27.

Het parallelle hoofdstuk 64 van de Regel van de Meester laat blijken dat dit drievoudig geduld op het einde van een verwijderingsproces door Mt 18,15-17 geïnspireerd is, net als de drie eerste verwittigingsmaatregelen, voorzien in RB 23. Meer kan het niet. Een paradox van vergeving zoals Jezus het in Mt 18,21-22 uitgedrukt heeft kan een gemeenschap niet bereiken; ze zou intussen allang uiteengebrokkeld zijn...

RB 30

7 maart
7 juli
6 november

Iedere leeftijd en begripsvermogen moet men op een aangepaste wijze bejegenen. ²Daarom moeten kinderen of jonge monniken of zij, die niet in staat zijn in te zien welk een zware straf de ban is, ³wanneer zij iets verkeerd doen, ofwel met streng vasten worden gestraft, ofwel met gevoelige lijfsstraffen getuchtigd worden, om zo genezing te vinden.

AANGEPASTE STRAFFEN VOOR KINDEREN EN VOOR WEINIG GEËVOLUEERDE MONNIKEN

Hoofdstuk 30 biedt alternatieven voor de ban of gedeeltelijke uitsluiting in geval van kinderen, jongere en weinig geëvolueerde monniken, dit wil zeggen ruwe karakters en ongevoelige naturen die de dieptedimensie van deze straf slechts uiterlijk zouden aanvoelen. "Iedere leeftijd en ieder begripsvermogen moet men op een aangepaste wijze bejegenen", schrijft Benedictus met pedagogische wijsheid. Wie niet rijp genoeg is om de pijn en de armoede van de uitsluiting te beseffen zal met een streng vasten gestraft worden of een gevoelige lijfskastijding ondergaan om zo genezing te vinden.

Dat kinderen in de kloosters aanvaard werden (ondanks waarschuwingen van de woestijnvaders hiertegen), weten wij door de figuren van Maurus en Placidus in het leven van Benedictus, maar ook door hoofdstuk 59 van de Regel, over hun aanvaarding. Hoofdstuk 22 over de slaapzaal laat hun aanwezigheid reeds veronderstellen. We lezen ook iets over hun maaltijden in RB 37 en 39,10, en over hun bestraffing in RB 45,3 en 70,4-7. RM 14,79-87 geeft een precieze leeftijdsgrens aan: vijftien jaar. "Tot dan toe heerst het lichaam over de ziel", schrijft de Meester, "in geval van straf moet vooral het lichaam getroffen worden. Later moet de ziel over het lichaam heersen, en de uitsluiting zoekt dan ook de ziel van de monnik te treffen, zijn hart dat hij door doornen heeft laten verwonden" (vgl. RB 13,12). Vers 87 voorziet dat broeders boven de vijftien jaar nog geslagen kunnen worden wanneer ze een ernstig vergrijp hebben begaan, bijvoorbeeld een diefstal met vlucht...

De Regel van Benedictus versoepelt de leeftijdsgrens (vgl. nochtans RB 70,4). Het onderscheid is meer psychologisch en kwalitatief geworden. Zelfs fysiek volwassen, kan een monnik kinderachtig van geest gebleven zijn. Een te vroegtijdige monastieke vorming kan zijn normale persoonlijkheidsvorming en verantwoordelijkheidszin in de weg gestaan hebben. In deze context geeft Benedictus aan het vasten een repressief karakter (RB 4,13). Maar het vasten van de Veertigdagentijd, bezielde door het verlangen naar Pasen en door de vreugde van de Heilige Geest, heeft natuurlijk een veel positievere klank" (RB 49).

"*Ut sanentur*: om genezing te vinden": dit laatste woord van het hoofdstuk geeft de sleutel en de filosofie van heel Benedictus' strafcodex. Al leven wij in een minder repressieve tijd, gemeenschapsleven eist altijd tucht om zijn tonus te behouden en om aan alle broeders de nodige eisen te stellen om naar hun Heer op te groeien...

8 maart
8 juli
7 november

Als kellenaar van het klooster wordt iemand uit de gemeente gekozen, die wijs is, rijp van karakter, sober en matig, niet verwaand, niet wispelturig, niet bars, niet traag, en niet verkwistend, ²maar godvrezend; hij moet als een vader zijn voor de gehele gemeente. ³Hij draagt zorg voor alles, ⁴maar doet niets buiten de opdracht van zijn abt om. ⁵Hij houdt zich aan wat hem bevolen wordt. ⁶Hij mag de broeders niet grieven. ⁷Zou een broeder hem iets onredelijks komen vragen, dan moet hij hem niet grieven door hem vanuit de hoogte te behandelen, maar nederig weigere hij met opgave van redenen wat ten onrechte gevraagd werd. ⁸Hij wake over zijn ziel, steeds het woord van de Apostel indachtig, dat "wie zijn taak goed volbrengt, zich een goede plaats verwerft". ⁹Bijzonder veel zorg moet hij besteden aan de zieken, de kinderen, de gasten en de armen, wel wetend, dat hij over hen allen rekenschap zal moeten afleggen op de dag van het oordeel. ¹⁰Alle gerei en bezit van het klooster moet hij beschouwen als vaatwerk dat aan de altaardienst gewijd is. ¹¹Niets mene hij te mogen verwaarlozen. ¹²Hij mag niet gierig zijn, maar ook geen verkwister die het bezit van het klooster verspilt; alles daarentegen moet hij doen met gevoel voor maat en in overeenstemming met de opdracht van de abt.

DE KELLENAAR

hoedanigheden
en verantwoordelijkheid

Zoals het traktaat over de abt (RB 2-3) de hoofdstukken over de geestelijke leer en het gemeenschappelijk gebed (RB 4-20) inleidde, en dat over de dekenen (RB 21) de hoofdstukken over de slaapzaal en de kloostertucht (RB 22-30) inleidde, zo leidt dit traktaat over de kellenaar de tien volgende hoofdstukken in (RB 32-41), waar een gemeenschappelijke noemer te vinden is: de tafelvoorziening van de broeders...

In het leven van Benedictus is er een passage waar wij de abt anders zien reageren dan zijn kellenaar. Het was in een tijd van hongersnood voor Campanië. De kellenaar wou een minimum voor de gemeenschap behouden terwijl de abt alles weggaf aan de behoeftigen. Boos liet Benedictus de oliefles toch weggeven, en later zou zijn gebed, zoals dat van Elia, de olie uit een leeg vat doen overvloeien. Zo leerde Benedictus aan zijn kellenaar dat hij gelovig moest zijn en nederig.

RM 16 over de kellenaar heeft een lange inleiding over Gods voorzienigheid voor degenen die allereerst het Rijk Gods zoeken. Men denkt spontaan terug aan Benedictus' raadgevingen voor de abt (RB 2,35-36).

Volgens de Regel van de Meester is de kellenaar geen deken: zijn functie zou hem een te sterke en materiële macht geven. Benedictus schrijft dat hij "als een vader moet zijn voor de gehele gemeente" (v.2): "de tweede vader van het klooster", werd de kellenaar later in het Cassino-klooster genoemd. Maar hij is slechts de abt van het materiële, en hij moet aan de abt nederig gehoorzamen (vv.4-5.12 en 15). Men heeft wel eens gezegd dat dit hoofdstuk geschreven is tegen de kellenaar, maar het portret van de kellenaar is parallel met dat van de abt, vooral in hoofdstuk 64,7-22. Benedictus probeert slechts het domein van hun vaderlijke dienst zo te preciseren dat er geen conflicten kunnen ontstaan:

vv.1-2: de kellenaar wordt uit de gemeente gekozen; hij moet de communiteit en haar noden goed kennen. De vele nodige kwaliteiten: Godvrezend, wijs, evenwichtig, sober en vriendelijk.

vv.3-12: hij draagt zorg voor alles en hij mag niets verwaarlozen.

Deze zorgzaamheid sterkt zich uit over

vv.6-7 de vrede van zijn eigen broeders bij het verschaffen van al het nodige

v.8 zijn eigen zieleheil

v.9 de zieken, de kinderen, de gasten en de armen

v.10 het gerei en bezit van het klooster.

Zoals de abt (RB 2,6-8.13-14.30.34.37-39), moet de kellenaar duidelijk weten dat hij op de dag van het Oordeel rekenschap zal moeten afleggen (v.9). Er is hier een impliciete verwijzing naar Mt 25,31-46 (vgl. RB 4,14-16; 36,1-3; 53,1).

Hij moet vooral nederig weten te zijn; en als hij niemand niets geven kan, moet hij hem minstens een vriendelijk antwoord aanreiken, ¹⁴zoals er geschreven staat: "Een vriendelijk woord is meer waard dan de beste gave". ¹⁵Alles waarmee de abt hem belast heeft, is aan zijn zorg toevertrouwd; maar hij mag zich niet inlaten met zaken, die hem verboden zijn. ¹⁶Hij verstrekt de broeders hun vastgestelde rantsoenen zonder een spoor van hooghartigheid en zonder vertraging om hun geen reden tot ontevredenheid te geven, indachtig de straf die volgens een woord van God hij verdient "die reden tot ontevredenheid geeft aan een der kleinen". ¹⁷Als de gemeente talrijk is, krijgt hij hulp, zodat ook hijzelf met die bijstand gelijkmoedig de taak kan vervullen, die hem is toevertrouwd. ¹⁸Op de daartoe geschikte tijd wordt verstrekt wat verstrekt moet worden en gevraagd wat gevraagd moet worden, ¹⁹opdat niemand in het huis van God zijn gemoedsrust verliest of gegriefd wordt.

DE KELLENAAR

factor van vrede
in het klooster

Het vervolg van hoofdstuk 31 herhaalt voor een deel de richtlijnen van gehoorzaamheid - nederigheid - zorgzaamheid en vriendelijkheid (vv.13-16) die Benedictus zoëven aan de kellenaar gaf. Deze herhalingswijze was ook typisch voor hoofdstuk 2 over de abt.

Benedictus is er vooral om bezorgd dat niemand in het klooster ongelukkig zou zijn. Een christelijk klooster vormt een broederschap voor het geluk; de monniken moeten er in vrede en goede verstandhouding kunnen leven, en niet misnoegd of ontevreden. Droefheid mag er heersen noch in hun hart, noch op een zuur gezicht. Zo'n droefheid is een hoofdsonde, volgens de geestelijke leer van de woestijnvaders (vgl. Evagrius, Cassianus), terwijl men

stellig bij de monniken een ware en serene vreugde verwacht, vrucht van de liefde en gave van de Heilige Geest. Zo moet de kellenaar de broeders nooit grieven (vv.7 en 19) en hun geen reden tot ontevredenheid geven (dat *scandalum* van Mt 18,6, de kerkelijke rede uit het Evangelie die zo dikwijls in Benedictus' strafcodex aangehaald werd): noch door zijn hoogmoed, noch door zijn traagheid; alles moet "op tijd" gebeuren (v.18). De kellenaar moet dus zeer gedienschtig zijn, en wanneer hij het gevraagde niet kan geven moet hij tenminste een bevredigend woord geven. Dit veronderstelt tact en goedheid. Op "irrationalia" (zulke vragen leven ook bij de monniken) moet hij "rationabiliter" weten te reageren en antwoord te geven: met psychologie en humor, bewust dat een goed woord het hart nog meer troost dan de beste gave (dit is een blijvend actuele raad uit de oudtestamentische wijsheid).

Nota bene: de broeders mogen wel hun behoeften uitspreken, wat niet toegelaten was in de Egyptische cenobia, noch door Basilius. In de Regel van de Meester was de dienst van het woord, het antwoord geven, voorbehouden aan abt en dekenen; Benedictus neemt ook de kellenaar op in deze dienst. Hij moet een graag geziene broeder zijn, geen storende spelbreker bij het geestelijk leven zoals men dat vermoedt in *De amicitia spiritali* van Aelred van Rievaulx waar het *adest cellerarius* aan elk diep gesprek een einde maakt*.

Wanneer de RM ander werk voor de kellenaar voorzag wanneer hij ledig zou zijn, moet de RB hulp voorzien omdat hij te veel werk heeft. Benedictus' kloostergemeenschap schijnt groter te zijn dan die van de Meester. En de abt zorgt ervoor dat de kellenaar, die zoals de broeders alles moet ontvangen, ook niet bedroefd zou zijn. En om te eindigen: bestaat er een zekere analogie tussen abt en bisschop (RM) en tussen dekenen en priesters (seniores), dan is deze tussen kellenaar en diaken nog duidelijker: vgl. vv.1-2 de kwaliteiten van de eerste diakens; v.8 *ministrare, diakonein*; v.9 aalmoezen aan armen; v.10 het vaatwerk van het altaar; en v.19 het klooster "huis van God" (vgl. RB 53,22; 64,5).

* AELREDUS VAN RIEVAULX, *De geestelijke vriendschap*, nr.60, (*Monastieke Cahiers*, nr.6), Bonheiden, 1979, p.95.

RB 32

10 maart
10 juli
9 november

Over het bezit van het klooster aan gereedschappen, kleren en allerlei andere dingen moet de abt broeders aanstellen, over wier leven en gedragingen hij gerust kan zijn, ²en naar gelang hij het nuttig oordeelt belast hij ieder van hen met het bewaren en opbergen van al die dingen. ³De abt houdt er aantekening van, zodat hij weet wat hij geeft en wat hij terugkrijgt, als de broeders elkaar in die taken aflossen. ⁴Als iemand het bezit van het klooster laat vervuilen of er slordig mee omgaat, krijgt hij een terechtwijzing. ⁵Indien hij zich niet betert, ondergaat hij de vastgestelde straf.

HET BEWAREN VAN HET KLOOSTERGOED

De kellenaar moest vooral zorgen voor al wat maaltijden en keuken betrof. Parallel met hoofdstuk 31 komt er nu een hoofdstukje voor de verschillende broeders die voor gemeenschappelijke bergplaatsen of magazijnen moesten instaan. RM 17 voorziet slechts één zo'n depositair; RB 32 voorziet er meerdere, waarschijn-

lijk omdat de bedoelde gemeenschap omvangrijker geworden is. Dank zij RM 17 weten wij meer concreet al wat te bewaren en op te bergen was:

1. gereedschap voor landbouw en tuinwerk
2. huiden en sponsen voor de schoenen
3. handdoeken, servetten en vaatdoeken
4. een kast met de benodigdheden van de abt
5. de kasten van de verschillende dekanieën
6. een kast met de gordijnen, wandbekleding en kunstvoorwerpen van het klooster
7. een kast met de boeken, perkamenten en papieren van het klooster
8. een kast met de bezittingen van de novicen die nog naar de wereld kunnen terugkeren, en een ander voor de goederen die ze aan het klooster weggeschonken hebben
9. de afgewerkte produkten van de ambachtslieden onder de monniken
10. de gereedschappen voor alle ambachten, en
11. de boekhouding.

De abt moet een precieze inventaris van al dat goed bezitten om het beheer van zijn broeders van dichtbij te controleren. Benedictus bestrijdt ook slordigheid (geen roest op de werktuigen), want ware armoede is verplicht zoveel mogelijk gebruik en nut uit alles te halen, en is dankbaar voor al wat geschonken is.

De laatste regels van dit hoofdstuk en van de volgende voorzien straffen voor de nalatigen, onder meer vermindering van het broodrantsoen, zoals wij naar RM 17,8 mogen oordelen.

Dit kwaad vooral moet in het klooster met wortel en al worden uitgeroeid; ²niemand mag dan ook zonder verlof van de abt iets geven of aannemen ³en ook niets in eigendom bezitten, volstrekt niets: geen boek, geen schrijfbordje, geen stift, helemaal niets; "ze hebben immers niet eens het vrije beschikingsrecht over hun lichaam en over hun wil. ⁵Zij moeten erop vertrouwen, dat ze alles wat ze nodig hebben van de vader van het klooster zullen ontvangen en ze mogen niets ter beschikking hebben dat de abt hun niet heeft gegeven of toegestaan. ⁶"Allen moeten alles gemeenschappelijk hebben", zoals er geschreven staat, "en niemand mag iets het zijne noemen" of als zodanig beschouwen. ⁷Wanneer men bemerkt dat iemand voldoening vindt in dit verderfelijke kwaad, wordt hij eenmaal en andermaal gewaarschuwd. ⁸Als hij zich niet betert krijgt hij een strenge terechtwijzing.

GEEN PERSOONLIJK BEZIT

Kellenaar en depositairs moeten in naam van de abt al het nodige iedere dag opnieuw aan de broeders uitdelen (RB 31-32). Waarom?

1. Omdat alles het gemeenschappelijk bezit van het klooster is. Niemand mag zich dus op een persoonlijk eigendomsrecht beroepen.
2. Omdat door Gods voorzienigheid en het beleid van de abt iedere monnik toch wat hij persoonlijk nodig heeft zal ontvangen.

Deze twee redenen worden respectievelijk uiteengezet in RB 33-34.

Hoofdstuk 33 bevat een tamelijk droge en strenge veroordeling van het persoonlijk bezit bij de monniken. Benedictus blijft vooral bij het praktische. Zoals ongehoorzaamheid (vgl. RB 2,26) en tweedracht (vgl. RB 13,12), is persoonlijk bezit een verderfelijke kwaad dat, zoals onkruid, met wortel en al in het klooster moet worden uitgeroeid. Zo mag geen monnik zonder verlof van de abt iets geven of aannemen, en ook niets in eigendom bezitten, volstrekt niets, helemaal niets. In het Latijn: "*neque aliquid habere proprium, nullam omnino rem, sed nihil omnino*". Het kan niet absoluut: NADA, NADA, NADA! "Geen boek, geen schrijfbordje, geen stift", staat er in v.3. Deze negatieve lijst was langer bij Cassianus (*Inst.* 4,13, p.69), waar ze aan Jezus' zendingsoverdracht voor de leerlingen in Mt 10,9-10 deed denken. De lijst van voorwerpen zal wat langer zijn in RB 55,19 waar Benedictus in de geest van zijn hoofdstuk 34 zal preciseren dat de abt zijn monniken van al het nodige zal moeten voorzien.

Naar de absolute richtlijnen van dit hoofdstuk moeten de monniken zich onthechten van alle bagatellen, het overbodige, ook het nuttige en soms zelfs het onmisbare. Inderdaad, schrijft Benedictus, ze hebben zelfs geen vrij beschikkingsrecht over hun eigen lichaam en hun verlangens. Zijn Latijnse formulering is hier merkwaardig: *nec "voluntates" licet habere in propria "voluntate"* (vgl. RB 2,5.7). Als de onthechting zo ver gedreven wordt, is het omdat de monniken al het nodige van de kellenaar, die een tweede vader is voor het klooster, en van hun abt, de vertegenwoordiger van Gods vaderlijke goedheid en voorzienigheid (vgl. RB 2,35-36), mogen verwachten. Dat "nodige" (vgl. ook RB 34 titel; 48,3.7; 55,18; 66,6-7), zoals "het voldoende" van de hoofdstukken 39-40, vult het benedictijns begrip van armoede aan: niets persoonlijks bezitten, alles samen delen, het gemeenschappelijke goed niet verwaarlozen, en zich tevreden stellen met een minimum, dikwijls opgelegd door de omstandigheden.

De volheid van het 'zijn' haalt het op de veelheid van het 'hebben'. Vers 6 geeft een motivatie uit het modelcommunisme van de primitieve Kerk te Jeruzalem (vgl. RB 34) en vv.7-8 bepalen enige straffen in de geest van RB 23.

Zoals er geschreven staat "werd aan elkeen uitgedeeld volgens de maat van ieders behoefte".²Daarmee willen wij niet zeggen, dat er aanzien van persoon mag bestaan: verre van dien; maar wel dat er rekening moet worden gehouden met zwakheden. ³Wie op dit punt minder nodig heeft danke God en zij niet ontstemd; ⁴wie daarentegen meer nodig heeft vernedert zich om zijn zwakheid en ga niet groot op de barmhartigheid (die men hem betoont). ⁵Zo zullen alle ledematen in vrede zijn. ⁶Vóór alles moet voorkomen worden, dat het kwaad van de ontevredenheid onder welk voorwendsel dan ook zelfs maar in een woord of een uiting de kop opsteekt. ⁷Als iemand hierop betrapt wordt, moet hij een bijzonder strenge straf ondergaan.

HET DELEN VOLGENS DE NODEN

Wanneer de hedendaagse Kerk zich bijzonder gevoelig toont voor sociale armoede (men is arm wanneer men leeft met en zoals de armsten: proletariërs, verstotenen, enzo-voorts - de spiritualiteit van Charles de Foucauld -) en wanneer de middeleeuwse Kerk zich naar het voorbeeld van Franciscus zeer gevoelig toonde voor een absolute, mystieke armoede (zich verbinden met Vrouwe Armoede; straatarm en naakt de straatarme en gekruisigde Heer Jezus volgen), zo was de primitieve Kerk vooral gevoelig voor een broederlijk delen, tot het einde toe. Dit heeft ze waarschijnlijk van het monastieke milieu van Qumran overgeërfd. Wat de middeleeuwen de *vita apostolica* noemden was niet zozeer het zendingsleven van de apostelen als wel hun gemeenschappelijk leven met Jezus vooraleer door Hem uitgezonden te worden (vgl. Mc 3,14).

Het cenobitisch leven in de Kerk is een bewuste voortzetting van die *vita apostolica*: een samen delen in de

kracht van Jezus' Verrijzenis, in het leven van zijn Kerk, de leer van de apostelen, het gebed, diensten en goederen en in de Eucharistie of *agape*: het breken van het brood. Zie de samenvattende schildering van Hnd 4,32-35: "De menigte die het geloof had aangenomen, was één van hart en één van ziel, en er was niemand die iets van zijn bezittingen zijn eigendom noemde; integendeel, zij bezaten alles gemeenschappelijk... en aan ieder werd uitgedeeld naar zijn behoefte". Als monnik, priester en bisschop was Augustinus zeer gevoelig voor deze kerkelijke dimensie van de armoede. Zij ondersteunt zijn *Regel*. De RM herhaalt tweemaal - eerst in verband met het samenroepen van de raad door de abt (RM 2,48), vervolgens wat de administratie van de goederen betreft door de kellenaar (RM 16,61) - dat het bezit van het klooster aan allen en aan niemand toebehoort: *regulae sententia haec est: res monasterii omnium est et nullius est*.

RB 33 benadrukte eerst het negatieve: *res monasterii nullius est*, terwijl RB 34 nu het positieve in een genuanceerd licht brengt: *res monasterii omnium est*. De nuance valt op de verdeling volgens de noden, en niet op een gelijke verdeling (*iustitia distributiva*). De marxisten hebben het trouwens ook zo overgenomen in hun formule: "Van iedereen, volgens zijn opbrengst, voor iedereen, volgens zijn behoefte".

RB 33 citeerde Hnd 4,32; RB 34 begint met Hnd 4,35. Deze gemeenschapspraktijk van de eerste Kerk dient als algemene leidraad voor Benedictus; vgl. nog RB 55,18-21; 57,4-6; 58,24 en 59,7-8.

Geen aanzien des persoons, zegt Benedictus (vgl. RB 2,16-22); wel rekening houden met de noden en zwakheden: wie minder nodig heeft mag niet bedroefd zijn (negatief), maar moet dankzeggen (positief); wie meer nodig heeft mag er niet groot op gaan (negatief), maar moet nederig zijn (positief). Armoede, volgens Benedictus, is anti-consumptie: zo weinig mogelijk verbruiken, maar wat men gebruikt, gebruiken met dankzegging. Verzen 5-7 vormen het besluit: zo zullen alle ledematen in vrede zijn. Beeld van het kerkelijke lichaam (vgl. 1 Kor 12), ideaal van de vrede (vgl. Prol. 17); kwaad van de ontevredenheid (vgl. RB 31).

De broeders moeten elkander dienen en niemand mag dan ook ontslagen worden van de keukendienst, tenzij hij ziek is of in beslag genomen door bezigheden van groot belang. ²Want dit is een bron van rijke beloning en liefde. ³Aan zwakken wordt hulp gegeven, opdat zij het niet met tegenzin doen. ⁴Trouwens, iedereen krijgt hulp naarmate de grootte van de gemeenschap en de plaatselijke gesteldheid dit eisen. ⁵Als de gemeente talrijk is, wordt de kellenaar vrijgesteld van de keukendienst; en eveneens zij, die zoals we gezegd hebben belangrijke bezigheden hebben. ⁶De overigen dienen elkaar met liefde. ⁷Wie zijn week gaat beëindigen, houdt 's zaterdags schoonmaak: ⁸hij wast het linnen waarmee de broeders hun handen en voeten afdrogen. ⁹De voetwassing van allen verrichten zowel hij die zijn week beëindigt als hij die zijn week begint. ¹⁰De voorwerpen die hij voor zijn werk gekregen heeft levert hij schoon en in goede staat weer bij de kellenaar in. ¹¹De kellenaar op zijn beurt wijst ze weer toe aan hem die de nieuwe week ingaat: zo weet hij wat hij geeft en wat hij terugkrijgt.

* * *

KEUKEN- EN REFTERDIENST

één week broederdienst

Benedictus heeft de kellenaar als verantwoordelijke en model voor de materiële dienst aan de broeders vooropgesteld. Het beheer van het materiële is een dienst, maar ook alle broeders moeten elkaar concreet dienen. Keuken- en refterdienst zijn een prachtige gelegenheid hiertoe

(vv.1-6). De kellenaar zal hierover toezicht houden (vv.10-11) en wordt zelf ontslagen wegens zijn belangrijke broederdienst op dit terrein (v.5). Voor zwakke broeders, maar ook als de gemeenschap talrijk is, zal er hulp voorzien worden (vgl. RM 23,51vv). De zieken worden evenwel ontslagen (vgl. RB 36-37). Iedereen moet deze dienst met vreugde kunnen bewijzen (v.3; sinds hoofdstuk 31 voelen wij hoe Benedictus zich tegen de droefheid keert en bekommerd is om monniken die "blijde gevers" zouden zijn), want het is een bron van liefde (vv.2 en 6; vgl. Gal 5,13) en ook van rijke beloning (v.2; vgl. RB 36,5. Benedictus paart gratuïteit aan een eschatologisch belang). Wat de details van deze dienst betreft is Benedictus veel soberder dan de RM; in plaats van zes hoofdstukken (RM 18-21; 23 en 25) heeft hij er maar één.

Het gaat allereerst om een weekbeurt (vv.7-11). De duur van deze dienst is misschien uitgerekend naar die van de levieten in de Tempel. RM 19 beschrijft tot in detail de verschillende taken van deze dienaars tijdens de week: de schoenen verzorgen, schoonmaak van het klooster, het hout hakken, de was doen, voor de nachtverlichting zorgen, het oratorium schoonmaken, en natuurlijk koken volgens richtlijnen van de abt. RM 23 preciseert wat, wanneer en hoe ze aan tafel moeten dienen.

Benedictus voorziet alleen dat ze de zaterdagavond, op het einde van hun weekbeurt, de voeten van hun broeders moeten wassen (volgens RM 30,1-7 gebeurde dit iedere avond voor de Completen, maar niet in de Vasten, RM 53,42vv.), de was van de handdoeken moeten verzorgen, het keukengerief moeten schoonmaken en onder toezicht van de kellenaar aan de nieuwe dienaars moeten doorgeven (vgl. RM 16,39-40). Er is geen sprake van het symbolisch gerecht waarvan de Magister in zijn hoofdstuk 25 spreekt.

De voetwassing is niet alleen een praktische ritus; deze *diakonia* herinnert vooral aan het voorbeeld van broederdienst en liefde dat Jezus aan zijn leerlingen gaf bij het Laatste Avondmaal: Joh 13. "Wat Ik doe begrijpt ge nu nog niet", had Jezus tot Petrus gezegd, "maar later zult gij het inzien". De monniken willen dat niet vergeten en herhalen daarom het gebaar van de Heer, die de RM *humilitatis Dominus* genoemd heeft.

Zij die de weekbeurt hebben, krijgen, als er maar één maaltijd is, van te voren buiten het vastgesteld rantsoen iets te drinken met wat brood, ¹³zodat zij tijdens de maaltijd hun broeders zonder ontevredenheid en zonder grote inspanning kunnen dienen. ¹⁴Op dagen dat niet gevast wordt echter moeten zij daarmee wachten tot na het slotgebed. ¹⁵Zij die hun week beginnen en zij die haar beëindigen werpen zich 's zondags onmiddellijk na de ochtendgetijden in het koor voor de voeten van allen neer om hun gebed te vragen. ¹⁶Hij die zijn week beëindigt zegt het vers: "Gezegend zijt Gij, God en Heer, die mij hebt bijgestaan en geholpen". ¹⁷Als hij die de week beëindigt dit vers driemaal herhaald heeft en de zegen ontvangen heeft, volgt hij die zijn week begint en zegt: "God, kom mij te hulp; Heer, haast U mij te helpen". ¹⁸Dit wordt eveneens door allen tot driemaal toe herhaald en, nadat hij de zegen ontvangen heeft, begint hij zijn weekdienst.

KEUKEN- EN REFTERDIENST

gedragen door het gebed
van de broeders

Deze broederdienst, zoals in de Regel van de Meester en in de Regel van Benedictus uitgestippeld, vraagt een tamelijk zware inspanning. Het tweede gedeelte van ons hoofdstuk geeft nog twee preciseringen in verband met vasten (vv.12-14) en gebed (vv.15-18).

Volgens RM 23 eten de keuken- en de refterdienaars samen met de gemeenschap. Benedictus laat ze eten ervoor of

erna. Wanneer er niet gevast wordt, en de eerste maaltijd tegen de middag genomen wordt (vgl. RB 41,1-4), mogen ze pas na het slotgebed van de broeders eten. Wanneer wel gevast wordt en slechts één maaltijd per dag voorzien is - rond de Noon in de kleine Vasten (vanaf 14 september) en tegen de avond in de grote Vasten, dit is veertig dagen voor Pasen - (vgl. RB 41,6-7), mogen ze wat brood en wijn voor de maaltijd nemen om niet vermoeid en ontevreden te moeten dienen. Steeds opnieuw zoekt Benedictus de misnoegdheid uit zijn klooster te weren (vgl. v.3; RB 31; 34; enzovoorts).

Op zaterdagavond werden de voeten van de broeders door de uittredende en de intredende dienaars gewassen (v.9). Op zondagochtend werpen ze zich voor de voeten van hun broeders om gebed te vragen (vv.15-18). Deze dubbele houding getuigt van een grondige nederigheid, in de geest van Benedictus' twaalfde graad (RB 7,62-66). De uittredenden herhalen driemaal een dankvers, en de intredenden driemaal een vraagvers uit een psalm: het gaat er om Gods hulp bij hun dienst. Dat gebed wordt telkens hernomen door de gemeenschap. Het vraagvers is ontleend aan Ps 39/40,14 parallel aan Ps 69/70,2, wat ook het beginvers van de daguren is (vgl. RB 17,3.5; 18,1). We hebben er vroeger aan herinnerd hoe Cassianus dit vers als gebed en hulp bij alle omstandigheden van het monastieke leven aanpreeft. *Ora et labora*; bij het begin van een goddelijke gebedsdienst of van een broederlijke keuken- en tafeldienst bidt de monnik:

"God, kom mij te hulp;
Heer, haast u mij te helpen".

Benedictus raadde het aan vanaf de eerste regels van zijn Proloog: "Allereerst: wat voor goeds u ook onderneemt, vraag Hem in een volhardend gebed, dat Hij het tot een goed einde brengt...".

RM 20 weidde wat uit over de gebedscommunie tussen de dienaars in de keuken en de broeders in het koor, en RM 21 over de voorrang van de keukendienaars die, bij de communie, onmiddellijk na de abt mochten communiceren zodat de maaltijd op tijd kon beginnen, de abt niet toornig hoefde te worden en het klooster een huis van stilte en van vrede kon blijven. Blijven wij bij dit *monasterium taciturnitatis et pacis* (RM 21,14).

Vóór alles en boven alles moet men zorg dragen voor de zieken, zodat ze werkelijk gediend worden als Christus in eigen persoon, ²daar deze immers gezegd heeft: "Ik was ziek en gij hebt Mij bezocht", ³en "Wat gij aan een van deze geringsten hebt gedaan, hebt gij aan Mij gedaan". "De zieken van hun kant moeten er dan ook aan denken, dat zij ter ere Gods gediend worden, en zij mogen het hun broeders niet moeilijk maken door hun veeleisendheid. ⁵Toch zou men hen dan geduldig moeten verdragen, omdat men bij dit soort mensen een rijker beloning verwerft. ⁶De abt moet derhalve de grootste zorg aan de dag leggen om te voorkomen dat de zieken onder enige verwaarlozing te lijden hebben. ⁷Voor de zieke broeders wordt een afzonderlijk verblijf bestemd met een ziekenverpleger die godvrezend is, dienstvaardig en zorgzaam. ⁸De gelegenheid om een bad te nemen moet de zieken geboden worden, zo vaak dit nodig is; de gezonden, vooral als het jonge broeders zijn, wordt dit minder gemakkelijk toegestaan. ⁹Zelfs het eten van vlees kan aan heel zwakke zieken worden toegestaan om weer op krachten te komen; maar zodra ze weer beter zijn, moeten zij allen zich weer volgens de gewone regel van vlees onthouden. ¹⁰Met de grootste zorg moet de abt ervoor waken, dat de zieken niet door de kellenaars of de verplegers worden verwaarloosd, want persoonlijk is hij aansprakelijk voor alle tekortkomingen van zijn leerlingen.

DE ZIEKEN

Hoofdstuk 31,9 bepaalde dat de kellenaar bijzonder veel zorg aan de zieken, kinderen, gasten en armen moest besteden, en RM 35,1 voorzag dat de zieken van de keukendienst vrijgesteld waren. Hoofdstukken 36-37 ontfermen zich nu over de zieken, de bejaarden en de kinderen, onder meer voor wat hun dieet en het uur van hun maaltijd betreft. De abt is persoonlijk verantwoordelijk voor de zorg van de zieken (RB 36,6.10). Benedictus spreekt tel-

kens van *cura maxima*, en in v.1 luidt het: *cura ante omnia et super omnia*. Deze zorg deelt hij met de kellenaar(s) en, meer in het bijzonder, met de verpleger(s): vv.7 en 10. "Voor de zieke broeders wordt een afzonderlijk verblijf bestemd, met een ziekenverpleger die Godvrezend is, dienstvaardig en zorgzaam" (v.7). Deze kwaliteiten zijn dezelfde die ook fundamenteel van de abt, de dekenen, de kellenaar en de depositairs vereist worden. In het leven van de heilige Eugendus, abt van Condat (Franse Jura, 5e eeuw, vgl. SC 142,422-425) lezen wij dat de zieken de broeders mochten kiezen die hun ten dienste zouden staan. RM 70 laat aan alle broeders de kans om zich voor de zieken in te zetten. Waarschijnlijk om praktische redenen stelt Benedictus één (v.7) of meerdere broeders (v.10) aan.

Concreet is er sprake van een ruimer badgebruik (v.8) en van opheffing van vlees derven (v.9). Wat de geestesgesteldheid betreft, vraagt Benedictus aan de zieken zich niet veeleisend te tonen, de verplegers en de gemeenschap niet tot last te zijn en God dankbaar te zijn dat zij in zijn Naam gediend worden (v.4). De *Vaderspreuken* tonen welke machtige inbreng zieke broeders door hun gebed kunnen hebben, en bij Benedictus treffen wij geen spoor van wantrouwen aan ten opzichte van profiteurs en lijntrekkers zoals wel in RM 28,17 en 69,1-27.

Aan de abt, de kellenaar, de verplegers en de gemeenschap vraagt Benedictus

1. in de persoon van hun zieke broeders Christus te dienen (volgens hetgeen Christus zelf in zijn parabel over de herder die de bokken en de schapen van elkaar scheidt (Mt 25,31-46) heeft laten doorschijnen: vv.1-3; vgl. RM 70,3. Deze verwijzing naar Mt 25 is frequent in de RM, onder meer in het *Thema over het Onze Vader* RM 22 en in RM 13,30-31. We vinden ze passim terug in de RB, vgl. RB 4,14-16; 31,9 (vgl. RM 16,32-37); RB 53,1)
2. hun zieke broeders ter ere Gods te dienen (v.4), en
3. al zouden ze veeleisend zijn, ze toch geduldig te verdragen (vgl. RB 72,5) omdat de beloning, eeuwig bij Christus de Herder te mogen blijven, zo rijk is (v.5; vgl. 35,2); vgl. RB 48,24-25 voor werk en bezigheden.

16 maart
16 juli
15 november

Hoewel de mens van nature reeds geneigd is om milder te zijn voor deze leeftijden, die van de bejaarden namelijk en die van de kinderen, toch moet ook het gezag van de Regel in hun geval voorzien. ²Altijd moet hun zwakheid in aanmerking genomen worden en wat de voeding betreft mag de Regel beslist niet in al zijn gestrengheid op hen worden toegepast. ³Integendeel, men moet te hunnen opzichte een liefdevolle toegeeflijkheid in acht nemen en hen reeds voor de vastgestelde uren laten eten.

DE BEJAARDEN EN DE KINDEREN

Naast de zieken denkt Benedictus in dit korte hoofdstukje ook nog aan de zwakken: de bejaarden en de kinderen. Wat de voeding betreft, zal de strengheid van de Regel ten opzichte van hen met liefdevolle toegeeflijkheid aangepast worden en zullen zij, voor de vastgestelde uren (*horae canonicae*, dit is gebedsuren volgens RB 67,3; vgl. RM 38,3 en 43,1-2; de maaltijd volgt altijd op een gebedsdienst) mogen eten (voor kinderen is vasten een straf, volgens RB 30,3).

RM 28,19-26 voorzag eveneens verzachting van de Regel voor kinderen en bejaarden (let erop dat Benedictus de bejaarden eerst vermeldt, misschien omdat hij geleidelijk aan al te jonge kinderen wil uitsluiten), maar ze gold enkel voor kinderen onder de twaalf jaar. In deze drie verzen spreekt Benedictus driemaal van toezien: *prospicere* (v.1) en *considerare* (vv.2 en 3): de Regel en de abt moeten een vaderlijke aandacht schenken aan de zwakkere broeders (vgl. RB 2,24).

"Hoewel de (volwassen) mens van nature reeds geneigd is om milder te zijn voor deze twee leeftijden (de eerste leeftijd of de jeugd, en de derde leeftijd of de hoge ouderdom), toch moet ook het gezag van de Regel in hun geval voorzien", schrijft Benedictus (v.1). De Regel weet van een ingeboren mildheid van de mens voor kind en grijsaard (de *natura humana* is bij Benedictus een positiever gesteldheid dan in de Regel van de Meester; vgl. ook RB 7,68), toch moet zij deze affectiviteit en spontaan medelijden ook bevestigen, want een spartaanse, stoïcijnse gestrengheid die soms hoogtij viert bij de monniken (een meer vrouwelijke tederheid kan soms in dit mannelijk milieu ontbreken), zou jeugdige monniken of wit geworden asceten kunnen verwaarlozen of breken.

Benedictus spreekt van zwakke leeftijden, zoals er bij de volwassenen ook zwakke gesteltenissen zijn (vgl. RB 35,3 voor de keukendienst; RB 40,3 voor de maaltijden; RB 48,24-25 voor het werk en RB 53,16-20 voor de keukendienst van de abt en de gasten).

Tot besluit mogen wij het volgende noteren: dit hoofdstukje uit de Regel verenigt in enkele regels de indruk van een grootse wetgeving (v.1: het gezag van de Regel; v.2: de gestrengheid van de Regel) met die van de zachtste toegeeflijkheid jegens menselijke verzwakking en kinderlijke onmacht. Het gezag van Benedictus is vaderlijk en moederlijk tegelijkertijd, zoals Gods liefde!

Tijdens de maaltijden van de broeders mag de lezing nooit ontbreken. En niet de eerste de beste, die zich van het boek meester maakt om te lezen komt in aanmerking, maar iemand die opdracht heeft om gedurende de hele week te lezen moet op zondag zijn dienst ingaan. ²Die zijn week ingaat vraagt na de Mis en de Communie aan allen om voor hem te bidden, dat God hem beware voor de geest van hoogmoed. ³Driemaal zingen allen, hijzelf te beginnen, in het koor het vers: "Heer, open mijn lippen, en mijn mond zal uw lof verkondigen". ⁴En dan, als hij de zegen heeft ontvangen, begint hij zijn taak als lezer. ⁵Er moet een volstrekt stilzwijgen in acht genomen worden, zodat aan tafel niemands gefluister of stem gehoord wordt buiten die van de lezer. ⁶Wat zij bij het eten en drinken nodig hebben, dienen de broeders elkaar zo aan te reiken, dat niemand om iets behoeft te vragen. ⁷Mocht iemand toch iets nodig hebben, dan vraagt hij het door een of ander teken te laten horen liever dan door te spreken. ⁸Evenmin mag iemand aan tafel iets vragen over de lezing of over iets anders; dit om wanorde te voorkomen. ⁹Wel zou de overste, als hij dat wenst, een kort woord ter stichting kunnen zeggen. ¹⁰De broeder die de week heeft om te lezen, ontvangt alvorens te gaan lezen een beker versneden wijn omwille van de heilige Communie en omdat het hem wellicht zwaar zou vallen om zolang nuchter te blijven. ¹¹Later gebruikt hij dan zijn maaltijd met de broeders die in de keuken en aan tafel gediend hebben. ¹²De broeders lezen of zingen niet op de rij af, maar alleen diegenen die in staat zijn de toehoorders te stichten.

DE WEKELIJKSE LEZER IN DE REFTER

Benedictus heeft refterdienaars voorzien (RB 35). Vooral eer over de maat van spijs en drank te spreken (RB 39-40), heeft hij het eerst over het geestelijk voedsel dat meteen door een lezer aan de broeders verschaft wordt. "Tijdens de maaltijden van de broeders mag de lezing nooit ontbreken" (v.1a). Dit gebruik bestond niet in

Egypte, waar in stilte gegeten werd, het zijn de Cappadociërs die het lezen bij de maaltijd instelden (*Inst.* 4,17, p.74), en Benedictus neemt dit graag over. De maaltijd is een 'paraliturgie' geworden, met gebed en met "goddelijk voedsel" zoals er staat in RM 24,4-5 dat Mt 4,4 aanhaalt. RM 24,1-4 voorzagt dat de dekenen en goed geletterde broeders aan tafel zouden lezen. Benedictus wil vooral bekwame lezers die, zoals in het officie (RB 47,2-3), de broeders kunnen stichten door hun duidelijke uitspraak en door hun nederigheid, waardoor ze Gods stem liever dan hun eigen persoonlijkheid laten horen (vv. 1b en 12). Op zondagmorgen, na de Eucharistie en Communie, en vóór de maaltijd (bij het begin van de maaltijd, staat er in RM 24,6-12), vraagt de nieuwe lezer dat allen voor hem zouden bidden dat God hem beware voor een geest van aanstellerij en hoogmoed. Het is Ps 50/51,17 (het openingsvers van de nachtdienst: vgl. RB 9,1) dat hij driemaal bidt en dat telkens door de broeders hernomen wordt. Zoals de refterdienst (vgl. RB 35,17) is de leesdienst verwant met de gebedsdienst van de gemeenschap (vv.2-4).

De plaats van de lezer is in het midden van de refter, zegt RM 24,13, precies zoals de abt slaapt in het midden van de slaapzaal (RM 29,2-4). Wat wordt er gelezen? Volgens RM 24,15-33 de Regel, zodat de broeders geen onwetendheid kunnen voorwenden (vgl. RB 66,8); in geval van onbekende of wereldse gasten, een andere tekst om de Regel niet te profaneren (er is een soort *disciplina arcani* rond de Regel: de geheimen van het klooster zijn geheimen Gods: RM 24,20-21). Voor die andere lezing, vergelijk onze moderne gebruiken.

De vv. 5-9 vragen om een aandachtige sfeer in de refter: geen gefluister of stemverheffing van de broeders, noch in verband met eten en drinken (hiervoor moeten dienaars en burens zorgen), noch in verband met de lezing, uitgenomen de abt die soms een kort woord ter stichting mag zeggen (de Meester is hier echt meesterachtig en polst de aandacht van de monniken: RM 24,34-37). De vv.10-11 voorzien dat de lezer op weekdagen, na de heilige Communie (in die tijd was er in het klooster tijdens de week geen Eucharistie) een beker versneden wijn mag ontvangen (vgl. RM 24,14; RB 35,12 voor de keukendienaars op vastendagen) en dat hij na de maaltijd van de broeders met de keuken- en refterdienaars eet (wat wij de "tweede tafel" noemen).

Wij zijn van mening, dat twee gekookte gerechten aan tafel altijd voldoende zijn voor de dagelijkse maaltijd, of die nu op het zesde of op het negende uur plaats heeft. Dit met het oog op ieders zwakheden, ²zodat iemand die misschien van het ene niet kan eten, zijn maaltijd kan doen met het andere. ³Twee gekookte gerechten zijn dus voor alle broeders toereikend en als er fruit of jonge groenten voorhanden zijn kan er nog een derde bijgegeven worden. ⁴Een pond brood, ruim gewogen, is per dag voldoende, zowel wanneer er één maaltijd is, als wanneer er middagmaal en avondmaal is. ⁵Op een dag dat er avondmaal is, bewaart de kellenaar een derde gedeelte van dit pond om het de broeders bij hun avondmaal te geven. ⁶In geval er bijzonder zwaar werk geweest is, wordt het aan het voordeel en de bevoegdheid van de abt overgelaten om, zo nodig, iets meer te geven, ⁷als maar voor alles onmatigheid vermeden wordt, zodat nooit een monnik onpasselijk wordt, ⁸want niets is zo strijdig met wat van ieder christen verwacht wordt als onmatigheid, ⁹zoals onze Heer het zegt: "Ziet toe, dat uw geest niet afgestompt wordt door onmatigheid". ¹⁰Aan kinderen van jeugdige leeftijd wordt niet evenveel gegeven maar minder dan aan de ouderen, zodat de soberheid altijd in acht genomen wordt. ¹¹Allen moeten zich tenslotte volstrekt onthouden van het vlees van viervoeters, behalve de zieken die erg zwak zijn.

DE MAAT VAN HET VOEDSEL

De hoofdstukken 39 en 40 gaan nu de maat van voedsel en drank bepalen, en RB 41 het uur en het aantal van de maaltijden, wat ook in verband staat met de monastieke vasten. "CREDIMUS... Wij zijn van mening...". Deze uitdrukking (v.1), die wij nog in RB 40,3 zullen terugvinden, geeft de graad van moeilijkheid aan om een gemeenschappelijke maat vast te leggen. Het is veel gemakkelijker deze maat voor zichzelf te bepalen, rekening houdend met zijn eigen temperament en ascetische gave. Nu, de Regel moet wel gemeenschappelijke normen geven, en vooral de zwakken

verdedigen en steunen. Wie een monastiek gevoel heeft, beseft wel dat Benedictus' voorschriften een redelijke aanpassing zijn van de traditie. Dit hoofdstuk spreekt van één enkele maaltijd per dag (*refectio*), zoals het gewoon was in de woestijntraditie, of in bepaalde periodes ook van een avondmaal (*cena*) wanneer de *refectio* vroeger is: ze heet dan *prandium*. De regels hieromtrent worden in RB 41 aangegeven.

Voor de ene *refectio* van de dag is een tamelijk zwaar menu voorzien:

- twee gekookte gerechten (zodat wie misschien van het ene niet kan eten toch altijd zijn maal kan doen met het andere)
- jonge groenten (sla, radijzen, enzovoorts) of fruit (dessert) als ze voorhanden zijn (volgens RM 26,3.5 en 10 worden deze in de *cena* opgediend, wanneer deze tweede maaltijd voorzien is, samen met de resten van de gekookte gerechten van 's middags)
- een ruim gewogen pond brood (waarvan een derde gereserveerd wordt voor de *cena*, als deze voorzien is; vgl. RM 26,2-3). De RM voorziet dat de monniken een deel van hun broodrantsoen langs de kellenaar aan de armen kunnen geven (RM 27,47-51): vgl. Romanus die zijn portie brood aan Benedictus gaf (*Dial.* II,1; vgl. RB 4,13-14). In de *Vita Dosithei* zien wij deze jonge monnik zijn dagelijkse broodconsumptie geleidelijk aan verminderen van 2 kg. tot 200 gr.!

De abt kan een supplement voorzien in geval van bijzonder zwaar werk (vv.6-9) maar hijzelf en de monniken worden tegen onmatigheid, gulzigheid en onpasselijkheid gewaarschuwd (vgl. RB 4,36; 31,1 enz). Heeft de Heer in zijn eschatologische rede niet al zijn leerlingen daartegen gewaarschuwd?(Lc 21,34) Steunend op de *Vitae Patrum* voorziet de RM dat supplement op zon- en feestdagen, wanneer er bezoek is of wanneer iets aan de gemeenschap geschonken werd (RM 26,11-13; 27,53-54). Om soberheidsredenen ontvangen de kinderen (tot 12 jaar zegt RM 26,14; vgl. ook RM 28,24; RB 37) natuurlijk minder dan de ouderen (v.10); en er is absolute onthouding van vlees van viervoeters (in tegenstelling met RM 53,27-33 in de Paas- en de Kersttijd) behalve voor de zwakken en de zieken (v.11; vgl. RM 36,9). Benedictus (in tegenstelling met RM) toont zich wel tolerant voor gevogelte. De sleutelwoorden: *sufficiencia* (vv.1-4) en *parcitas* (v.10) staan tegenover *crapula* en *indigeries* (vv.7-9).

Teder heeft zijn eigen gave van God gekregen, de een deze, de ander die", ²en daarom durven wij slechts met een zekere angstvalligheid de maat van voedsel voor anderen vaststellen. ³Als wij nu rekening houden met het onvermogen van de zwakken, zijn wij toch van mening, dat één maat wijn per dag voor elkeen voldoende is. "Aan wie God echter het uithoudingsvermogen geeft om er zich van te onthouden, die mogen rekenen op een bijzonder loon. ⁵Wanneer de plaatselijke omstandigheden, het zware werk of de hitte van de zomer meer zouden eisen, komt daarvan de bevoordeling toe aan de overste, die echter altijd moet toezien, dat er geen gevallen van oververzadiging of dronkenschap voorkomen. ⁶Wij lezen weliswaar, dat wijn bij monniken volstrekt niet past; maar omdat het vandaag de dag onmogelijk is de monniken daarvan te overtuigen, moeten we er in elk geval voor zorgen, dat wij niet drinken tot verzadigers toe maar met mate: ⁷"want de wijn maakt zelfs wijzen afvallig". ⁸Waar intussen door de plaatselijke omstandigheden zelfs de genoemde hoeveelheid niet te krijgen is, maar veel minder of helemaal niet, moeten zij die er wonen God zegenen en niet mopperen. ⁹Want daar dringen wij vooral met kracht op aan, dat de monniken zich onthouden van iedere vorm van gemopper.

DE MAAT VAN DE DRANK

"Iedereen heeft zijn eigen gaven (of: charisma) van God gekregen, de ene deze, de andere die", schreef Sint Paulus in 1 Kor 7,7 in verband met huwelijksonthouding of niet. Benedictus past deze uitspraak toe op de monastieke onthouding van voedsel en wijn, ja of neen (vv.1-4). Reeds in RB 28,7, en verder in RB 58,25 verwijst hij met veel vrijheid naar 1 Kor 7, telkens om Paulus' principes op andere, monastieke aangelegenheden over te brengen. Treffend is ook hoe Benedictus in hoofdstuk 4,11-13 zelf-beheersing en vasten samenplaatst, en hoe hij een parallelle uitdrukking gebruikt voor jejunium *amare* en castitatem *amare* (RB 4,13.64).

De ideale maat is wel, volgens Benedictus, de totale onthouding van wijn (vv.4-7; vgl. RB 4,35). Benedictus refereert aan het heroïsch model van sommige woestijnvaders (vgl. RB 18,24-25 voor het psalterium en RB 73,5-7 voor de monastieke ascese), maar het Oude Testament spreekt al duidelijke taal. Degenen die dat aankunnen, moeten zich niet verhoovaardigen; het is een gave Gods; wanneer ze die goed gebruiken, zullen zij extra beloond worden (vgl. RB 35,2 en 36,5).

De algemene maat zal een *hemina* wijn zijn (v.3). RM 27, dat vijfmaal langer is dan RB 40 en minutieuze details geeft over het serveren van wijn als verfrissende drank en over goede manieren bij het drinken, voorziet dat de kinderen onder de twaalf jaar minder krijgen (vv.41-42), en dat de monniken een deel van hun rantsoen als concrete aalmoes aan dorstige armen kunnen afstaan (vv.47-51).

In geval van overvloed kan de abt, rekening houdend met het zware werk of de hitte van de zomer, een supplement gunnen, mits overdaad en dronkenschap voorkomen worden (v.5). Men hoort als ondertoon de raad van RM 27,23-26, wanneer deze het waterdrinken verbiedt voor of na de maaltijd (vgl. RB 43,18): *quod extra mensura est, hoc est minimum*.

In geval van tekort, moeten de monniken dat aanvaarden, zich daarbij onthouden van gemopper (dat "herhalen ten kwade", monastiek kwaad bij uitstek), het positief verwerken (PAO!) en God zegenen (vgl. RB 34,3), wat een "herhalen ten goede" is (vv.8-9). Augustinus heeft in zijn *Praeceptum* 3,5 de stoïcijnse raad van Seneca overgenomen: *Melius est minus egere quam plus habere*.

Opgelegde wijnonthouding komt voor als een straf in RB 43,16 en 19. Wij denken aan Evagrius' bezinning: "Feestvieren? dat is niet vlees eten, wijn drinken of zijn buikje vullen. Neen, het feest van God, dat is ware kennis; het Pasen van de Heer, dat is vrijkomen van kwaad en boosheid; zijn Pinksterfeest, het is een liefdesverrijzenis in de ziel" (PG 40,1279B). En Vader Abt Primas Rembert Weakland zei aan de zusters van Rumbeke op 25 februari 1977: "Om spoedig Frans te leren: cognac! Duits: bier! Engels: whisky en in de V.S.: coca cola! Nederlands: bols! Russisch, Pools of Tsjechisch: vodka! maar om met God te spreken: water!!!"

20 maart
20 juli
19 november

Van het heilig Paasfeest af tot Pinksteren eten de broeders op het zesde uur en krijgen zij 's avonds nog een avondmaal. ²Van Pinksteren af gedurende de gehele zomer moeten de monniken, als ze geen werk op het land te doen hebben en de hitte van de zomer hen niet te zeer drukt, op woensdag en vrijdag met eten wachten tot het negende uur. ³De overige dagen gebruiken zij de hoofdmaaltijd op het zesde uur. ⁴Dit zesde uur wordt ook aangehouden voor de hoofdmaaltijd als er werk op het land te doen is of wanneer de hitte van de zomer hevig is. Het komt aan de abt toe hierin te voorzien. ⁵Hij moet alles zo weten te regelen en te beschikken, dat de zielen zalig worden en dat de broeders tevens bij het verrichten van hun werk geen reden tot klagen hebben. ⁶Van 13 september tot het begin van de veertigdaagse vasten moeten de broeders altijd op het negende uur eten. ⁷Gedurende de veertigdaagse vasten tot Pasen eten zij tegen de avond; ⁸maar de avondgetijden worden dan op zo'n tijdstip gehouden, dat men voor de maaltijd geen lamplicht nodig heeft maar met alles nog bij daglicht klaarkomt. ⁹Dit geldt trouwens voor iedere tijd van het jaar, of er apart avondmaal is of slechts één maaltijd, het uur ervan moet zo geregeld worden, dat alles bij daglicht kan gebeuren.

HET UUR VAN DE MAALTIJD(EN)

Dit hoofdstuk, net als hoofdstuk 15 over het *Alleluia* zingen, volgt een chronologisch plan. Deze twee onderwerpen worden ook samen behandeld in RM 28,37-47. Het jaar is verdeeld in vier liturgische periodes.

In lente en zomer zijn er twee maaltijden: de *refectio* of *prandium*, en een licht avondmaal of *cena*; herfst en winter vormen een vastentijd met slechts één *refectio*, steeds later op de dag. Een tabel moge ons dit duidelijk maken.

		REFECTIO	CENA
v.1	LENTE en ZOMER 50-daagse Paastijd	± 12 uur	± 18 uur
vv.2-5	zomer (Pinksteren-14 september) woensdag & vrijdag	± 12 uur ± 15 uur	± 18 uur (vgl. RB 48, 3-5)
v.6	HERFST en WINTER winter kleine vasten (14 september - begin 40dagentijd)	± 15 uur	
v.7	40-daagse grote vasten (vóór Pasen)		± 18 uur

Wanneer in de tijd na Pasen twee maaltijden per dag vergund worden, is dat naar het evangeliewoord van Mt 9,15, geciteerd door RM 28,39: monniken zijn Paasmen- sen die niet mogen vasten zolang de Bruidegom met hen is. Van Pinksteren tot het begin van de kleine Vasten is er al, op woensdag en vrijdag, een begin van de vasten, tenzij de abt oordeelt dat er zware arbeid of overgrote hitte is (v.2; vgl. RB 39,6 en 40,5). Hij moet inderdaad alles met maat regelen (vgl. RB 64,17.19) en zorgen *qualiter et animae salventur* (vgl. RB 30,3).

Op 14 september, met het feest van Kruisverheffing, begint de kleine Vasten, zoals nu nog bij de Byzantijnen. Er is slechts één maaltijd, na de Noon; en in de veertigdaagse grote Vasten wordt deze enige *refectio* tot zonsondergang uitgesteld, naar de alleroudste regel van de Egyptische monniken (vgl. RM 28,3vv.). Zo'n vasten is deelname aan de droefheid van de Kerk op aarde, omdat haar verrezene Bruidegom weggenomen is, tot zij uiteindelijk met Hem in zijn Rijk verenigd is (vgl. RM 53,19-25). Benedictus geeft hier geen motivatie van het vasten, wél in hoofdstuk 49 waar hij spreekt van de vreugde van het geestelijke verlangen naar Pasen. De monnik doet geen krachten op om de wereld te bewerken; hij zoekt zichzelf te bewerken en uit te hollen voor God, Gods smaak in zich op te nemen liever dan de smaak van aards voedsel. En slechts Gods smaak kan hem de kracht geven om te smaken.

De verzen 8-9 maaltijden nooit met lamplicht, in tegenstelling met *Dialogen* II,20 waar een uitzondering wordt gemaakt omdat Benedictus las in de nacht van een hart.

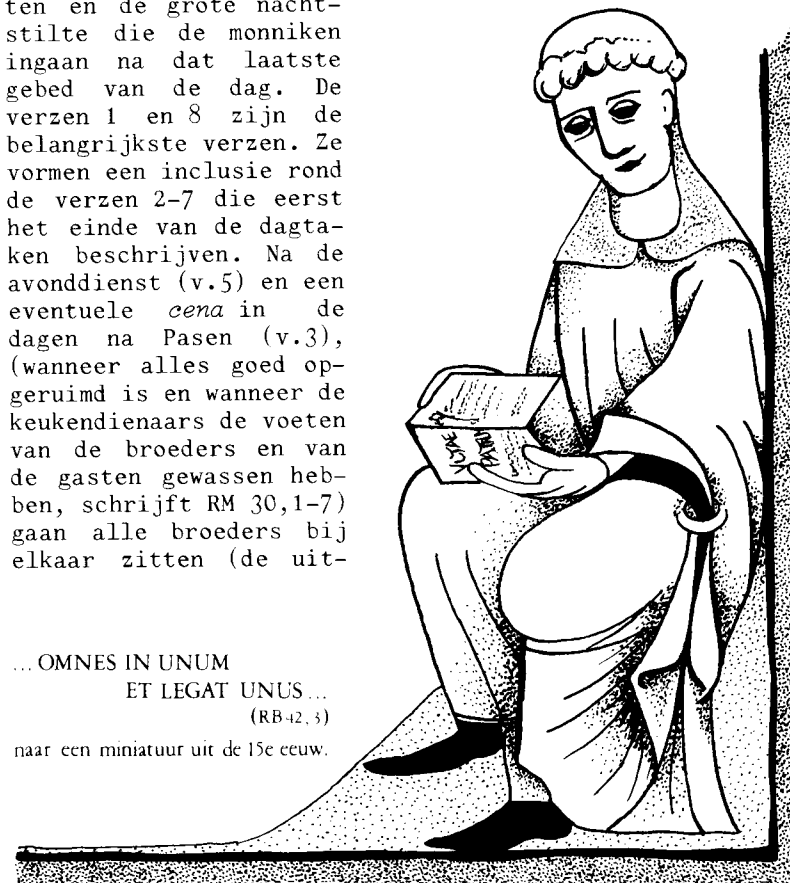
Op ieder tijdstip moeten de monniken het stilzwijgen beoefenen, maar vooral gedurende de uren van de nacht. ²Voor iedere tijd geldt daarom al naargelang het een vastendag is of een dag met middagmaal de volgende regeling. ³Op een dag met middagmaal gaan de broeders, zodra zij van het avondmaal zijn opgestaan, bij elkaar zitten en een van hen leest de "Gesprekken" of de "Levens der Vaders" of iets anders dat de toehoorders kan stichten. ⁴Maar niet de Heptateuch of de boeken van de Koningen, omdat het voor zwakke hoofden niet goed zou zijn dit deel van de Schrift op dat uur te horen; ze worden wel op andere uren gelezen. ⁵Als het daarentegen een vastendag is, gaan zij, zodra de Vespers geëindigd zijn, na een korte tussenpoos onmiddellijk de lezing van de "Gesprekken" bijwonen, zoals wij reeds gezegd hebben. ⁶Men leest vier of vijf bladzijden of zoveel de tijd toelaat. ⁷Tijdens deze wat langere lezing voegt ieder, die nog bezig was met een opgedragen werk, zich bij de anderen. ⁸Als allen bijeen zijn, worden de Completen gezongen, en wanneer deze Completen geëindigd zijn is het niemand meer toegestaan om nog iets te zeggen. ⁹Als iemand erop betrapt wordt inbreuk te maken op deze regel van het stilzwijgen, wordt hij streng gestraft, ¹⁰behalve wanneer de zorg voor de gasten dit meebrengt of wanneer de abt misschien iemand nog een of andere opdracht zou moeten geven. ¹¹Maar ook dat moet dan gebeuren met de grootste ernst en eerbiedige bescheidenheid.

De hoofdstukken 42-52 vormen een wat lossere eenheid, waar wij nochtans als hoofdmotieven stiptheid en innerlijke rust bij het bidden en in het leven van de monniken kunnen herkennen.

Aansluitend bij RB 41 over het uur van de maaltijd(en), handelt RB 42 over de gemeenschapslezing voor de Completen en de grote nachtsilte die de monniken ingaan na dat laatste gebed van de dag. De verzen 1 en 8 zijn de belangrijkste verzen. Ze vormen een inclusie rond de verzen 2-7 die eerst het einde van de dagtaken beschrijven. Na de avonddienst (v.5) en een eventuele cena in de dagen na Pasen (v.3), (wanneer alles goed opgeruimd is en wanneer de keukendienaars de voeten van de broeders en van de gasten gewassen hebben, schrijft RM 30,1-7) gaan alle broeders bij elkaar zitten (de uit-

... OMNES IN UNUM
ET LEGAT UNUS ...
(RB 42, 3)

naar een miniatuur uit de 15e eeuw.

drukking *omnes in unum* komt terug in vv.3,7 en 8) en wordt er een tamelijk lange en stichtende lezing gedaan (4 of 5 bladzijden, of zoveel de tijd toelaat: vgl. RB 11,12). Volgens Benedictus' voorkeur, uitgedrukt in RB 73,3.5, waar hij de literatuur aangeeft die zijn Regel ondersteunt en voedt, zijn achtergrond en zijn horizon vormt, zal er gelezen worden uit

- . de Bijbel, maar niet uit het eerste deel, de zogenaamde historische boeken: Gn - Ex - Lv - Nu - Dt - Joz - Re (= Heptateuch, 1 en 2 S, 1 en 2 K (= Koningen), wel uit de Wijsheidsboeken, Profeten en het Nieuwe Testament. Alhoewel de monniken, bestendige bijbellezers, de minst naieve mensen moeten zijn (want het bijbels realisme is zonder voorbehoud), toch reserveert Benedictus de lezing van de historische boeken voor minder broze uren, wegens de jongeren en sommige kinderachtige monniken.
- . de Levens van de woestijnvaders: *Antonius, Vitae Patrum*, enzovoorts
- . de *Collationes* van Cassianus met deze woestijnvaders.

Dan volgt het zingen van de Completen (vgl. RB 18,19. Benedictus gebruikt hier de sterke uitdrukking "*complere*": biddend de dag afsluiten!), RM 30,12-16 voorziet het ultieme vers: *Pone, Domine, custodiam ori meo* (Ps 140/141,3), en terwijl men zich naar de slaapzaal begeeft (bij Cassianus en in RM Completen in de slaapzaal), begint de grote nachtstilte, die slechts door het *Domine labia mea aperies* van de nachtdienst gebroken zal worden (RB 9,1).

De nacht is voor Benedictus de tijd bij uitstek voor de stilte (v.1), zoals het *Opus Dei* de tijd bij uitstek is voor het Godsbesef (RB 19) en de grote Vasten de tijd bij uitstek voor de monastieke ascese.

In de nacht komt de hele natuur tot rust. Zij rust in Gods mysterie waaruit Hij de scheppingsdagen haalde. De nacht is ook het moment van Jezus' Menswording, van zijn dood, Verrijzenis en Hemelvaart, en Hij heeft zijn terugkeer beschreven als de komst van een dief in de nacht... Men begrijpt dus goed deze stille *communio* van de monniken met en in de nacht. De verzen 9-11 voorzien strenge straf voor wie zich aan de nachtstilte niet houden (dit is de scherpe kant van de Regel - vgl. trouwens het vervolg: RB 43-46) en een uitzondering wanneer de abt aan iemand nog een opdracht te geven heeft (RM 30,17-22 laat dit open voor alle broeders) of wanneer er nog met een gast gesproken moet worden (vgl. RB 53,16), maar de *moderatio* en de *gravitas* moeten getuigen van de eerbied voor de nachtstilte.

RB 43,1-12

22 maart
22 juli
21 november

Op het uur van het koorbed legt ieder, zodra hij het teken gehoord heeft, alles neer wat hij onder handen heeft, en haast zich met spoed er naar toe, ²maar altijd met de nodige ernst om geen aanleiding te geven tot grappenmakerij. ³Er mag dus niets boven het werk Gods gesteld worden. ⁴Als iemand in de nachtgetijden na het "Eer aan de Vader" van psalm 94/95 komt - daarom willen wij, dat die heel slepend en traag gezongen wordt - gaat hij niet op zijn plaats staan in het koor, ⁵maar hij gaat het laatst van allen staan of op de afzonderlijke plaats die de abt voor dit soort nalatigen heeft aangewezen, zodat ze door hem en door alle anderen gezien kunnen worden. ⁶Als het werk Gods geëindigd is moet hij door een openlijke voldoening boete doen. ⁷De reden nu, waarom wij bepaald hebben dat zij op de laatste of op een afzonderlijke plaats moeten gaan staan, is dat zij zich, omdat zij door allen gezien worden, zouden beteren, al was het maar uit schaamte.

⁸Want als ze buiten de bidplaats zouden blijven, is er wellicht iemand die weer naar bed gaat en slaapt, of anders buiten blijft zitten en de tijd doorbrengt met praten en zo de Boze een kans geeft. ⁹Ze moeten dan ook naar binnen gaan om althans niet alles te missen en zich in het vervolg te beteren. ¹⁰Wie bij de daggetijden in het werk Gods nog niet aanwezig is na het vers en het "Eer aan de Vader" van de eerste psalm die na het vers gezongen wordt, die moeten overeenkomstig het voorschrift, waarvan we hierboven gesproken hebben, op de laatste plaats gaan staan, ¹¹en zij mogen zich beslist niet bij het koor voegen van hen die de psalmen zingen, totdat ze voldoening hebben gebracht, tenzij de abt hun er toestemming voor geeft doordat hij hun kwijschelding schenkt. ¹²Maar ook dan moet de schuldige er nog voldoening voor brengen.

* * *

LAATKOMERS IN HET KOORGEBED

De hoofdstukken 23-30 waren een strafcodex, waar vooral sprake was van fouten van hoogmoed en verzet die leidden tot uitsluiting van tafel (en koor). De hoofdstukken 43-46 zijn een aanvullende codex voor lichtere fouten van nalatigheid: 1. laatkomers bij het werk Gods (RB 43,4-12); 2. of aan tafel (RB 43,13-17); 3. eten en drinken buiten de maaltijd(en) (RB 43,18); 4. en weigeren wat de overste aanbiedt (RB 43,19); 5. vergissingen tijdens het werk Gods (RB 45,1-3) en 6. nalatigheden in de verschillende diensten (RB 46,1-4).

Te midden van zovele voorziene gevallen geeft RB 44 de manier waarop uitgesloten broeders voldoening moeten brengen. RB 41 bepaalde het uur van de maaltijd normaal 's avonds; RB 42 sprak van de daaropvolgende gemeenschappelijke lezing, waar alle broeders zich tijdig moesten aansluiten om voltallig de Completen te bidden voor het slapengaan. Moest de nachtstilte gebroken worden, dan met de grootste ernst, vroeg Benedictus. RB 43 sluit hierbij aan en veralgemeent: Tijdig aankomen voor alle gebedsuren; zich spoeden met ernst (= *festina lente!*); om dit kracht bij te zetten worden voldoeningen voorzien voor laatkomers en nalatigen.

Benedictus vraagt een even opgewekte gehoorzaamheid aan de klok van de gebedsuren als naar de stem van de abt in RB 5. Vers 1 kan het best geïllustreerd worden door RM 54: zoals bijen zwermen de broeders naar het oratorium dat weldra gonst van de psalmen, terwijl de stilte van die heilige bidplaats naar de werkplaatsen verhuist! De ernst gevraagd in v.2 is een constante bij Benedictus en hoort bij het zwijgen en de nederigheid van de monniken (RB 6; 7; 22; 42). "Er mag niets boven het werk Gods gesteld worden", schrijft Benedictus (v.3). We treffen deze zin aan

onder een meer persoonlijke vorm, overigens ontleend aan Cyprianus' commentaar op het *Onze Vader*, bij het begin en op het einde van de Regel (RB 4,21 en 72,11): "volstrekt niets boven de liefde van Christus stellen". IJver voor het gemeenschappelijk gebed is dus een bevoorrechte vorm van liefde voor Christus, en het *Opus Dei* in de bidplaats is de plaats waar deze liefde zich concreet kan uiten (vgl. RB 58,7: de magister moet toezien of de novice werkelijk God zoekt en of hij ijver heeft voor het werk Gods!). Benedictus zegt nochtans niet dat alles voor het werk Gods opgeofferd moet worden (vgl. RM 73,15-19).

Laatkomers in de nachtdienst (vv.4-9; vgl. RM 73,1-7 en 17-20) of in de daguren (vv.10-12) mogen niet buiten blijven. Ze zouden de Boze zijn kans geven (hij blijft immers op de loer staan, vgl. het *Onze Vader* en *Dial.* II,4) en zelf gevaar lopen te blijven praten (of 's nachts weer te gaan slapen). Ze moeten binnenkomen om niet alles te missen (*nec totum perdant*) van het waardevolle gebedsoffer dat de gemeenschap aan God brengt, maar wel op een laatste plaats die als een soort schandpaal dient. Benedictus gebruikt hier een soort schaamtetherapie onder de wat te oordelende, farizeïsche blik van de broeders. Op het einde van de dienst moeten ze nog voldoening brengen, waarschijnlijk een prostratie (vgl. RB 44). Voldoening aan God (vgl. RB 11,13), maar ook aan de gemeenschap.

RB 43,13-19

23 maart
23 juli
22 november

Wie aan tafel niet vóór het vers aanwezig is - want allen moeten samen het vers en het gebed zeggen en samen aan tafel gaan - ¹⁴wie dus uit nalatigheid of schuld niet op tijd is, krijgt hiervoor tot tweemaal toe een terechtwijzing. ¹⁵Als hij zich in het vervolg niet betert, mag hij niet langer aan de gemeenschappelijke maaltijd deelnemen, ¹⁶maar moet hij afgezonderd van het gezelschap van de anderen zijn maaltijd alleen gebruiken, waarbij hem zijn rantsoen wijn onthouden wordt, totdat hij voldoening heeft gebracht en zich gebeterd heeft. ¹⁷Dezelfde straf ondergaat hij, die niet aanwezig is bij het vers dat na tafel gezegd wordt. ¹⁸Ook mag niemand zich veroorloven vóór de gestelde tijd of daarna iets - wat dan ook - te eten of te drinken. ¹⁹En verder: als iemand iets door de overste krijgt aangeboden en hij weigert het aan te nemen, dan zal hij, wanneer hij op een ander moment weer hebben wil wat hij eerst geweigerd heeft of iets anders, volstrekt niets krijgen, totdat hij zich naar behoren gebeterd heeft.

FOUTEN BIJ HET ETEN

Nu worden voldoeningen voorzien voor degenen

- a) die te laat aan tafel komen en het gebed ervóór niet meebidden (vv.13-16)
vgl. RM 23,46-48 en 73,8-10
- b) die van tafel weglopen voor het einde en het gebed na de maaltijd niet meebidden (v.17)
vgl. RM 23,42-45.49-50 en 73,11
- c) die voor/na de maaltijd(en) eten of drinken (v.18)
vgl. RM 23,40-41
- d) die weigeren aan te nemen wat de overste aanbiedt (v.19).

De voldoeningen zijn voor

- a-b) een eerste en een tweede terechtwijzing, daarna uitsluiting van de gemeenschappelijke tafel (die broeder moet alléén eten en ontvangt geen wijn)
- c) niet gepreciseerd
- d) die broeder mag er niet later om vragen.

We hebben hier te doen met een opvoedkunde, het aanleren van goede kloostermanieren, een wellevendheidskunst, dit is het *usuale* van het klooster, "les us et coutûmes", "le cahier des usages". Wat sterk naar voren komt, hier zowel als in RB 24-25 en 44, is het belang van koor en tafel als dubbel teken en genade van de broederlijke *communio: koinonia* en *agape*.

Wie er zich van scheidt wordt er ook van gescheiden: *sequestratus a consortio omnium reficiat solus* (v.16). De broeders moeten samenkomen, samen plaatsnemen en samen delen: *simul omnes...*, *sub uno omnes...*, *mensae communis participatio...* In het samen bidden en samen breken van het brood vormt men gemeenschap, is men van de gemeenschap en helpt men de gemeenschap dragen. Zo gaat men alle centrifugale krachten van lichtzinnigheid, nalatigheid en onafhankelijkheidswil tegen.

Hij die voor ernstige vergrijpen van het koor en van tafel is uitgesloten, moet, telkens als de viering van het werk Gods in de bidplaats beëindigd wordt, zich zonder iets te zeggen voor de deur van de bidplaats op de grond uitstrekken: ²met zijn gezicht tegen de grond blijft hij languit liggen voor de voeten van hen die de bidplaats verlaten. ³En dit blijft hij zolang doen, tot de abt oordeelt, dat hij voldoening gegeven heeft. ⁴Als de abt hem laat roepen en hij komt weer binnen, werpt hij zich neer voor de voeten van de abt en vervolgens voor al de anderen om hun gebed te vragen. ⁵Daarna, op een teken van de abt, neemt men hem weer op in het koor op de plaats die de abt heeft vastgesteld; ⁶maar hij mag geen psalm, les of iets anders in de bidplaats aanheffen, alvorens de abt hem ook dit weer toestaat. ⁷Bovendien moet hij zich in alle getijden, als het werk Gods besloten wordt, op de plaats waar hij staat ter aarde werpen ⁸en zo voldoening brengen, totdat de abt hem nogmaals zegt deze voldoening verder achterwege te laten. ⁹Wie daarentegen voor lichte fouten alleen van tafel worden uitgesloten, brengen in het koor voldoening, totdat de abt er een eind aan stelt. ¹⁰Zij gaan ermee door, totdat hij zijn zegen geeft en zegt: "Dit is genoeg".

VOLDOENING VAN DE UITGESLOTENE

Hoofdstuk 44 over de voldoening van de uitgeslotenen staat in het hart van deze sectie (RB 43-46), net als RB 27 over de herderlijke functie van de abt in het hart van de strafcodex staat (RB 23-30). Zo klopt in het hart van de Regel dat van Benedictus, en in het hart van Benedictus, de barmhartigheid van de Goede Herder zelf. Hoofdstuk 44 voorziet de twee gevallen van RB 24-25, in omgekeerde volgorde: voldoening na uitsluiting
a) van koor en tafel voor ernstige vergrijpen (RB 25)
b) van tafel voor lichtere fouten (RB 24,3-7).

a) Wie de *excommunicatio maior* (van koor en tafel) opgelopen had, werd door niemand aangesproken, gegroet of gezegend, kreeg slechts te eten wat de abt toeliet, op het uur dat de abt voorschreef en zonder zegening. Hoe brengt hij nu voldoening? Er zijn drie fasen in de stille, nederige prostraties die hij aan de ingang van het oratorium en in het koor moet volbrengen.

- . vv.1-3. Op het einde van ieder gebedsuur moet hij zich in het atrium, voor de deur van de bidplaats, woordeloos en met het gezicht tegen de grond uitstrekken, zodat de broeders die het oratorium verlaten over hem heenstappen (vgl. RB 7,51-54!). RM 14,1-20 voorziet dat de uitgesloten broeder heel het officie lang aan de deur van het oratorium bleef en zijn smeekbede luidop tot de Heer, maar ook tot de abt en tot zijn broeders richtte, terwijl zij ook in hun gebeden tussen de psalmen in, op de grond uitgestrekt waren. Dit ritueel doet denken aan de plechtige verzoening van de boetelingen op Witte Donderdag in de Kerk van de eerste eeuwen. Volgens RM 14,21-78 werd die broeder soms onmiddellijk daarna weer opgenomen; Benedictus voorziet meerdere zulke prostraties aan de ingang van het oratorium.
- . vv.4-5. Met toestemming van de abt mag de uitgeslotene in het koor terugkomen; hij werpt zich neer voor de voeten van zijn abt en van zijn broeders, om hun gebed af te smeken.
- . vv.6-8. Op een teken van de abt mag hij weer zijn plaats in het koor innemen, maar nog niets aanheffen en voorlezen; op het einde van alle gebedsuren moet hij zich nog ter aarde werpen, en slechts door een laatste tussenkomst van de abt mag hij dit achterwege laten en is alles weer goed.

b) Wie alleen de *excommunicatio minor* (van tafel) opgelopen heeft, mocht in het koor noch iets aanheffen, noch voorlezen, en moest afzonderlijk eten. Hij moest natuurlijk geen voldoening geven aan de deur van het oratorium (daarvan was hij niet uitgesloten), maar wél de voorziene prostraties in het koor verrichten. Dit hoofdstuk moet ons steeds de zin van de nederige boeteprostraties op de grond (*metanoia*) in herinnering brengen.

RB 45

25 maart
25 juli
24 november

Als iemand fouten maakt, terwijl hij een psalm, een responsorie, een antifoon of een les voordraagt, en zich niet ter plaatse voor de ogen van allen vernedert door voldoening te brengen, ondergaat hij een strengere straf, ² omdat hij niet door nederigheid heeft willen goedmaken wat hij door nalatigheid verkeerd gedaan heeft. ³ Wat de kinderen betreft: dezen krijgen klappen voor dit soort fouten.

FOUTEN IN HET KOOR

Een kort hoofdstukje, dat veel liefde, ijver en zorg voor de uitvoering van het *Opus Dei* veronderstelt en vraagt.

Het gaat om het PRO-NUNTIARE: uitspreken, voordragen, verkondigen van

psalmen en antifonen
lezingen en responsories
Gods Woord en het antwoord van de broeders.

Wanneer nalatigheid binnensluipt: sleur, slaperigheid, stoornissen allerlei, dan verraadst dit een gebrek aan liefdesgevoeligheid en geestelijke aandacht, veel meer dan esthetische fouten en ergernissen. De woestijnvaders stonden trouwens huiverig ten opzichte van clericaal stadsesthetisme (het bidden van de psalmen op de acht tonen!*)

Benedictus vraagt dat de monniken door nederige lichaamsprostraties voldoening zouden brengen voor hun fouten en zodoende hun geest zouden wakker schudden en hun hart verheffen voor de Heer.

Humilitate corrigere quod negligentia deliquit (v.2). *Delinquere* en *corrigere* wijzen op een bepaalde zin en gerichtheid van het *Opus Dei*; en *negligentia* (nalatigheid) is altijd een gebrek aan *diligentia* (liefde als liefdevolle keuze en overgave). De monniken hebben gekozen hun leven lang voor God te werken en tegenover Hem hun voorliefde in het gemeenschappelijke gebed te vertolken (RB 43,1-3): ze mogen er niet van afwijken door afwezigheid of te laat komen, en er ook niet passief of onverschillig bij blijven door slaperigheid of verstrooidheid. Hun hart moet waken bij de Heer.

Abt en Regel treden strenger op tegen monniken die zich weinig moeite geven om zich te beteren; en kinderen krijgen klappen voor zulke fouten. Engelse pedagogie? Romeinse pedagogie? Oosterse pedagogie (*vapulare* komt van Palestina langs de *Ordo monasterii* van Alypius)? Laten we liever zeggen: gezonde en universele pedagogie!

* VS V, J 758, pp.70-72.

Als iemand bij een of ander werk, in de keuken, in de voorraadkamer, bij de tafeldienst, in de bakkerij, in de tuin, bij de beoefening van een of ander ambacht of waar dan ook een fout maakt ²of iets breekt of verliest, of zich aan iets anders schuldig maakt, waar het ook zij, ³en niet onmiddellijk uit eigen beweging voldoening komt brengen voor de abt en de gemeente en zich van zijn fout beschuldigt, "ondergaat hij, wanneer het langs een ander bekend wordt, een strengere straf. ⁵Als het echter over een zonde in de ziel gaat die uiteraard verborgen is, moet hij die alleen voor de abt blootleggen of voor een van de geestelijke vaders, ⁶die weet hoe hij zijn eigen en andermans wonden moet genezen zonder ze open te leggen en bekend te maken.

UITERLIJKE FOUTEN EN ZONDEN IN HET HART

Hier komt het slot van de korte tuchtcodex van RB 43-46. Benedictus spreekt van zelfbeschuldiging en maakt een duidelijk onderscheid tussen uiterlijke fouten, te bekenen aan de abt én de gemeenschap, en zonden in het hart, te biechten aan de abt of één van de geestelijke vaders. Het is het morele onderscheid tussen *forum externum* en *forum internum*.

In de verzen 1-3 opent Benedictus een brede waaier van mogelijke tekortkomingen op alle terreinen van het dagelijkse leven: "Als een broeder bij een of andere dienst, werk, ambacht,

in keuken - voorraadkamer - refter - bakkerij - tuin - waar dan ook, een fout maakt, iets breekt, iets verliest, enzovoorts, moet hij onmiddellijk (dat bijwoord even dierbaar aan Benedictus als *euthus* aan Marcus) uit eigen beweging zich van zijn fout komen beschuldigen en voldoening brengen voor de abt en de gemeenschap".

We weten welke zorg Benedictus aan de kellenaar opdroeg voor alle materiële voorwerpen (RB 31,12). Deze zorgzaamheid is een impliciet aspect van zijn armoedebeleving: alles is waardevol, want niets behoort ons toe; alles is waardevol, want het is geschenk van God dat ons langs anderen en ook voor hen toevertrouwd wordt. De lange beschrijving van alle mogelijke plaatsen en omstandigheden, en ook de spontane zelfbeschuldiging doen ons denken aan de twaalfde graad van nederigheid (vgl. RB 7,63.68). Hoe zouden we ook niet denken aan het voorbeeld van de Gooth, monnik te Subiaco, die het ijzer van zijn zeis in de Anio verloor en op wonderbare wijze door Benedictus geholpen werd? (*Dial.* II,6)

Maakt de schuldige broeder zijn fout zelf niet bekend en wordt zij langs een ander bekend, dan ondergaat de broeder een strengere straf (v.4). Zonden in het hart, die uiteraard verborgen zijn, moet de broeder alleen voor zijn abt of voor een van de geestelijke vaders bloot leggen (vv.5-6; vgl. RB 4,50 en de vijfde graad van nederigheid: RB 7,44-48). Dezen worden hier als bekwame en discrete genezers van de ziel voorgesteld (RB 27-28 vindt hier zijn toepassing voor een bredere kring van geestelijke vaders). En wil men zich een concreet idee van hun geestelijke therapie vormen, dan leze men RM 15.

Wanneer men deze voldoeningscodex naast de strafcodex (RB 23-30) denkt, dan komt de Regel van Benedictus naar voren niet alleen als een geestelijke levenskeuze, maar ook als een streng, veeleisend kader waarvóór de hedendaagse monnik wel eens sceptisch blijft staan. Hij zou dan het boek Leviticus moeten herlezen, geschriften uit het oosterse monnikendom en Qumran en uit de eerste Kerkpraktijken om te zien dat, wat hij voor rigorisme houdt, eigenlijk delicate godsdienstzin is. God is de Heilige, en wij moeten de heiligheid van zijn volk en van zijn huis eerbiedigen. Onze hemelse Vader is volmaakt, wij moeten het ook zijn (Mt 5,48). Telaar komen, zich vergissen, iets beschadigen, het is alles nalatigheid (*negligentia*) en deze heeft als diepe wortel lusteloosheid of gebrek aan elan (*acedia*). Deze is een gevaarlijke hartkwaal, slechts door Gods vaderlijke liefde te genezen. De praktijk van zelfbeschuldiging is een uitstekende school van broederlijk vertrouwen en transparantie, en merkwaardig is de verwantschap tussen RB 46 en RB 7,44-48.62-70.

Voor het aankondigen van het tijdstip voor het werk Gods, overdag en 's nachts, heeft de abt zorg te dragen: ofwel hij kondigt het zelf aan, ofwel hij belast met deze zorg een broeder, die zo plichtsgetrouw is dat alles op de juiste uren plaatsheeft. ²De psalmen en antifonen worden na de abt volgens hun rangorde door hen ingezet die hiermee belast zijn. ³Zingen en lezen mag echter alleen gebeuren door hem die in staat is zich van die taak zo te kwijten, dat de toehoorders erdoor gesticht worden. ⁴Het moet gebeuren met nederigheid, ernst en grote eerbied, en enkel door hem die de abt ermee belast heeft.

DE GEBEDSUREN

op tijd aankondigen
met zorg uitvoeren

Terwijl de hoofdstukken 43 en 45 de laatkomers en nalatigen bestraffen, vraagt RB 47 om een stipt aankondigen en zorgvuldig uitvoeren van de gebedsuren. Dit positieve hoofdstuk, samen met RB 52, had evenwel bij de hoofdstukken 8-20 kunnen staan...

Zijn titel dekt maar het eerste gedeelte van het hoofdstuk: v.1.

Wat het precies uitrekenen van de uren in de oudheid betreft, was dat geen gemakkelijke taak, wanneer men niet over mechanische uurwerken of geperfectioneerde kwartshorloges beschikte, maar enkel over wateruurwerken, zandlopers, het observeren van de zonnestand of van de sterrenhemel. De gebedsuren werden dan ook op diverse manieren aangekondigd: kloppen op deuren van de cellen*, het zingen van het Alleluia (klooster van Paula in Bethlehem; vgl. Hiëronymus, *Epist.* 108, zie Eustochium,

* *Inst.* 4,12, p.69.

PL 22,896), kleppers (RM 54) en ratels... Het teken (*signum*) van RB 22,43 en 48 is waarschijnlijk een klokje (vgl. het belletje van Romanus om Benedictus te roepen voor zijn maaltijd: *Dial.* II,1).

RM 31-32 voorzag twee verantwoordelijken voor het wekken en het luiden, om zeker te zijn dat de gemeenschap zich niet versliep of de diensten te laat begonnen. Deze broeders ontvingen de eretitel van *vigigalli*. Volgens Benedictus is de abt de eerste verantwoordelijke, nog vóór de klokkeluider, net als hij het is voor de tucht, de economie en de ziekenzorg nog vóór de dekenen, de kellenaar en de ziekdienaars... RB 11,12-13 heeft al maatregelen voorzien in geval van een laattijdig opstaan voor de nachtdienst: de psalmodie mag niet ingekort worden, de lezing wel... en de nalatige wekker moet in het koor aan God voldoening brengen.

De aangestelde monnik moet ongeveer dertigmaal daags de klok luiden (acht officies die tweemaal geluid worden - vgl. RB 48,2 -, maaltijd(en), werkuren, samenkomsten van de gemeenschap, enzovoorts). De klok, soms de stem van de Welbeminde genoemd (*Vox Dilecti* - Hooglied 2,8 - naar een opschrift op een Franse kloosterklok), geeft Gods wensen door en is bijna de tweede stem van de abt. Zij zegt: "Het is tijd; het is Gods tijd, tijd van bekering, van inkeer en gebed, van offer en vreugde, van lofzang en Alleluia", en de monniken moeten er onmiddellijk en met een blij hart gehoor aan geven, in de geest van RB 5. Dit is een immense wilsoefening en ascese, maar wat een pure, gratuïete gegevenheid aan God!

De tweede paragraaf (vv.2-4) bespreekt het zorgvuldig uitvoeren van de gebedsuren; de verzen 2-3 de rangorde om psalmen en antifonen in te zetten. RM 46 bepaalde: abt en dekenen; RB: abt en monniken die hiermee belast zijn omdat ze hun broeders kunnen stichten. Niet iedereen kan voorgaan, voorzingen of voorlezen; daarvoor is vroomheid en bekwaamheid nodig.

Vers 4: de vereiste vroomheid bestaat uit gehoorzaamheid, eerbied, ernst en nederigheid: het zijn componenten van het heiligheidsgevoel of het *tremendum* vóór Gods Majesteit, en het beste is naar RB 19 te verwijzen...

28 maart
28 juli
27 november

Ledigheid is de vijand van de ziel; en daarom moeten de broeders op bepaalde tijden bezig zijn met handenarbeid en ook op bepaalde tijden met lezing van het Woord Gods. ²Wij menen dan ook die beide bezigheden op de juiste tijd aldus te moeten regelen. ³Van Pasen tot 14 september verrichten de broeders als ze 's morgens de primen verlaten hebben tot ongeveer het vierde uur de nodige werkzaamheden. ⁴De tijd van het vierde uur tot het uur waarop zij de sext zingen houden zij vrij voor hun lezing. ⁵Wanneer zij na de sext van tafel zijn opgestaan, gaan zij in alle stilte rusten op hun bed; als iemand soms liever voor zichzelf wat wil lezen, moet hij zo lezen, dat een ander er niet door gestoord wordt. ⁶De noon wordt vervroegd en op de helft van het achtste uur gehouden. Daarna verrichten zij opnieuw wat er te doen is tot aan de vespers. ⁷Als de plaatselijke gesteldheid of hun armoede van dien aard is, dat de broeders zelf de oogst moeten doen, moeten ze daar niet ontevreden over zijn, ⁸omdat zij juist dan echte monniken zijn, als zij van het werk van hun handen leven zoals onze Vaders en de Apostelen. ⁹Toch moet alles met mate geschieden omwille van de kleinmoedigen.

* * *

HANDENARBEID EN GEWIJDE LEZING

in de zomer

Benedictus heeft de dagindeling van de monniken al bepaald in zake gebedsuren (RB 8-18) en maaltijd(en) (RB 41). Nu voorziet hij de arbeids- en leesuren, want bij het ORA van de monniken hoort nog hun LABORA (vgl. RM 50,1); en de monniken moeten niet alleen hun lichaam met brood voeden, maar ook hart en geest met Gods Woord (vgl. Mt 4,3-4). Zo zal hun dag volledig in beslag genomen zijn, en wordt de verraderlijke ledigheid van ziel (de *otiositas*, gehegeld in de Spreuken - vgl. RM 50,2 -, moeder van de monastieke *acedia*) planmatig bestreden (vv.1-2).

De verzen 3-6 geven de dagindeling van de zomertijd

(Pasen - 14 september)

primen (1e uur)	_____	arbeid
terts (op het 4e uur)	_____	lezing
sext (6e uur)	_____	
middagmaal en 'dutje'	_____	of lezing
noon (helft 8e uur)	_____	arbeid
vespers	_____	

Wegens de hitte van de dag is er handenarbeid 's morgensvroeg en in de late namiddag; de gewijde lezing vindt plaats in de middaguren. Men heeft opgemerkt dat in de RM de gebedsuren altijd voorrang hebben, op het vastgestelde uur; Benedictus is soepeler want de arbeid heeft ook zijn eisen (b.v. de Terts op het vierde uur; Noon: op de helft van het achtste uur). Persoonlijke bijbellezing, voor en na het middagmaal, is niet te scheiden van de gemeenschappelijke lezing: 's morgensvroeg na de nachtdienst, en 's avonds voor de Completen, om niet te spreken van de kortere lezingen in de verschillende gebedsuren. De tijden voor de gewijde lezing wisselen af met de arbeidsuren waar de aanhoorde en ingestudeerde teksten het herkauwend hart blijven voeden. Benedictus spreekt niet van voorlezing tijdens het werk (vgl. RM 50,28-33).

In de verzen 7-9 motiveert hij de tewerkstelling van de monniken, zelfs bij zware oogstarbeid, naar het voorbeeld van de woestijnvaders (geen angelisme! touwslaan, manden vlechten, boeken overschrijven, oogst binnenhalen. Cassianus is tegen landarbeid: *Coll.* 24,4.12; RM 50,47.72.74 laat tuinwerk toe, maar RM 86 geen landarbeid) en dat van de apostelen (in het bijzonder Paulus, vgl. Hnd 18,3; 20,34-35; 1 Tes 2,9; 2 Tes 3,6-12, driemaal aangehaald door de *Vita Antonii*, 1 Kor 4,12; 9,6vv.; 2 Kor 12,13; Ef 4,28 en Tit 3,14). Het model van de *vita apostolica* (vgl. RB 33,6vv.) vraagt dat de monniken zich niet aan de arbeid onttrekken, hun kost verdienen om niemand ten laste te zijn en collectief de noodlijdenden te helpen* (RB 4,14-16). Het werktempo moet echter matig blijven, in evenwicht met de gebedsregel en de krachten van de monniken. Geen morren!

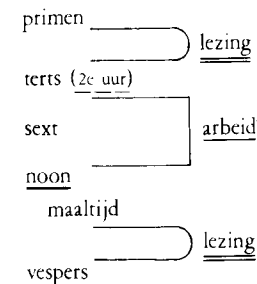
* VS II, 446 (= Lucius 1), pp.19-20.

Van 14 september tot het begin van de vasten moeten de broeders hun tijd tot aan het einde van het tweede uur aan de lezing besteden. ¹¹Op het tweede uur wordt de terts gehouden en tot aan de noon verrichten allen het werk dat hun wordt opgedragen. ¹²Wanneer het eerste teken voor de noon gegeven wordt, verlaat ieder zijn werk om klaar te staan als het tweede teken weerklinkt. ¹³De tijd na het eten benutten zij om hun lessen en psalmen te leren. ¹⁴Op de dagen van de veertigdaagse vasten houden zij zich van 's morgens vroeg tot aan het einde van het derde uur bezig met hun lezing en tot aan het einde van het tiende uur doen zij het werk dat hun wordt opgedragen. ¹⁵In deze dagen van de veertigdaagse vasten ontvangen allen een bijbelboek, ieder het zijne, dat zij in volgorde van het begin tot het einde moeten lezen. ¹⁶Deze boeken worden op de eerste dag van de vasten uitgereikt. ¹⁷Vooral moeten ook een of twee ouderlingen worden aangewezen om in het klooster de ronde te doen op uren dat de broeders aan het lezen zijn, ¹⁸en toe te zien of er misschien een lusteloze broeder is, die de tijd doorbrengt met niets doen of met praten, in plaats van zich met zijn lezing bezig te houden, en die zodoende niet alleen zichzelf schaadt, maar ook anderen van hun plicht afhoudt. ¹⁹Wanneer zo iemand - wat verre zij - zou worden aangetroffen, wordt hij eenmaal en andermaal terechtgewezen. ²⁰Als hij zich niet betert, ondergaat hij de door de Regel vastgestelde berisping op een wijze die de anderen vrees inboezemt. ²¹Ook mag een broeder geen betrekkingen aanknopen met een andere broeder op uren die daar niet voor bestemd zijn.

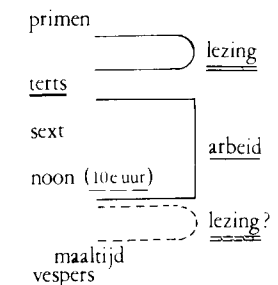
* * *

Wintertijd is een vastentijd voor de monniken: slechts één maaltijd, bij de Noon of tegen de avond. Benedictus onderscheidt, zoals in het Oosten, kleine (vanaf 14 september) en grote Vasten (dit is de veertig dagen voor Pasen) (RB 41,6-8)! Dit onderscheid loopt door in de verdeling van lees- en arbeidstijd gedurende de dag. Wegens de koude (vgl. RM 50,9) en de lengte van de nachten is de leestijd nu in de ochtend en in de avond geplaatst; de zeven à acht arbeidsuren krijgen daartussen hun plaats.

(vv.10-13) KLEINE VASTEN

(v.14) GROTE VASTEN

De leestijd is vooral in de eerste ochtenduren (het beste deel van de dag hiervoor, schreef Pelagius aan Demetriadis, *PL* 30,38D). Vergeten we niet dat de vrije tijd tussen nacht- en morgendienst ook al besteed werd aan het leren van psalmen en bijbellen (RB 8,3).

Benedictus geeft een aantal richtlijnen voor de gewijde lezing; vv.15-16: op de eerste (zon)dag van de Veertigdagentijd (want de mens leeft niet van brood alleen: Mt 4,3-4) wordt aan iedere monnik een bijbelboek uitgedeeld (dit is wel de zin van *Bibliotheca*, reeds bij Hiëronymus, vgl. *Epist.* 5,2; 112,19; *De viris illustr.* 54; 75; 81) met de opdracht het van A tot Z: *per ordinem ex integro*, te lezen. In de vastentijd is de gewijde lezing verplichtend vanuit.

de Bijbel; het mag ook geen bloemlezing zijn, zoals gebruikelijk in de *lectio continua* van de gebedsdiensten. De monniken bidden de honderdvijftig psalmen van het *Psalterium* zonder één van deze goddelijke gebeden over te slaan; zo moeten zij ook de Bijbel integraal lezen. Benedictus spreekt ook van *codices* en niet van *libri*; het gaat dus niet om de ongeveer zeventig boeken die wij in onze gedrukte Bijbels onderscheiden, maar om de negen delen of banden waarin men toentertijd de Bijbel splitste (vgl. Cassiodorus, *De Institutione divinarum litterarum* 1-9 en 26; *PL* 70, 1105vv.) en waarvan Benedictus er zeven terloops in zijn Regel aanhaalt: *Octateuch* (= *Heptateuch* + *Ruth*) en *Koningen* (RB 42,4); de *Profeten* (RB 11,6; 13,10); het *Psalterium* (RB 8,3); *Salomo*; de *Hagiografen*; de *Evangeliën* (RB 11,9); de *brieven van de Apostelen* (RB 9,10; 13,11); de *Handelingen der Apostelen + Apokalyps* (RB 12,4; 55,20).

De verzen 17-22: een of twee dekenen moeten gedurende de leestijd de ronde doen door het klooster om na te gaan of de broeders wel aan het lezen zijn en om alle luiheid of *otiositas* te voorkomen, wat een schadelijk gangreen zou zijn voor de monnik zelf, maar ook voor de anderen. Wie hierop toch betrapt zou worden, ontvangt de vastgestelde terechtwijzingen en berisping (RB 23) die de uitsluiting voorafgaan, want het gaat om een belangrijk bestanddeel of component van het monastieke leven.

RB 48,22-25

30 maart
30 juli
29 november

De zondagen besteden allen eveneens aan lezing, behalve zij die met de verschillende diensten belast zijn. ²³Als iemand echter zo onverschillig of lusteloos is, dat hij niet wil of niet kan studeren of lezen, wordt hem iets te doen gegeven, zodat hij niet zonder bezigheid is. ²⁴Zieke of zwakke broeders krijgen iets te doen of te maken dat van dien aard is, dat ze niet ledig zijn maar ook niet bezwijken onder de overmatige inspanningen of weglopen. ²⁵Hun onvermogen moet door de abt in aanmerking genomen worden.

HANDENARBEID EN GEWIJDE LEZING

op zondag
voor zieken en zwakken

De laatste verzen bespreken de tijdsindeling op zondag, en voor de zieken en zwakken. De zondag is de dag van de Heer, wekelijkse herdenking van zijn Verrijzenis en klein Paasfeest waar een langere vigilie gehouden wordt (RB 11; vgl. RM 49). Buiten de gemeenschapsdiensten wordt er niet gearbeid, in de geest van een vernieuwde sabbat. De monniken wijden

zich geheel aan goddelijke lezing of dialoog met de Heer. Benedictus toont zich opnieuw extra bekommerd om mogelijke verveling en lusteloosheid (*otiositas*) uit te schakelen, wat aanduidt dat er meer werklieden dan intellectuelen in zijn gemeenschap waren. Het is in ieder geval beter bezig te zijn met een werk dan zich dood te vervelen voor zijn boek, schrijft hij met wijsheid (vv.22-23).

Otiositas is afgeleid van *otium*. Voor de oude Romeinen was dit de bezigheid van de vrije mensen (*liberi*), hun vrije tijd voor beoefening van kunsten/letteren/filosofie/sport/vermaak. Volgens de eerste ecloge van Vergilius was dit een geschenk van de goden: *deus nobis haec otia fecit*. Het tegenovergestelde is handeldrijven, bedrijvigheid, zakelijke beslomeringen (*negotium* komt voort uit *nec otium*). Met de bijbelse wijsheidsboeken toont Benedictus zich vol wantrouwen ten opzichte van verloren vrije tijd, en tegenover het *vacare otio aut fabulis* (RB 48,18) plaatst hij het *vacare lectioni, lectionibus aut psalmis* (RB 48,4.10.13.14.17.22), hetgeen hij in v.1 duidelijk vooropstelde: *occupari in lectione divina*. Boven de nalatige monnik: *acediosus* (v.18; zonder vlam, ijver of lust), *desidiosus* (v.23; geneigd om zijn plaats te verlaten) en *otiosus* (v.24; die zijn verveling verspreidt) verkiest hij de monnik *intentus lectioni* en, op die wijze, *sibi et aliis utilis* (v.18).

De tijden die de monniken aan gewijde lezing besteden beogen noch eruditie noch intellectualiteit; Benedictus gaat het enkel om geloofsvorming en -verdieping, gebedsleven en -cultuur. Daarom voorzag RM 50,12-14 dat kinderen en ongeletterde monniken tot hun vijftigste jaar verplicht werden te leren lezen, en dat de monniken allereerst psalmen en een aantal bijbellessen voor de liturgie en eigen innerlijk gebed moesten leren en memoriseren (RB 8,3; 48,13). Benedictus gebruikt twee woorden: *lectio* (zie boven) en *meditatio* (RB 8,3; 48,13; 58,5); *meditatio* is precies dat leren van psalmen en bijbelteksten.

De latere monastieke traditie heeft een onderscheid gemaakt tussen:

1. *lectio* (waar God ons toespreekt, ook in de psalmen)
2. *meditatio* (het prevelend, herkauwend cirkelen rond zijn Woord, er zich door laten centreren)
3. *oratio* (vanuit/met Gods Woord tot Hem in gemeenschappelijk/persoonlijk gebed mogen spreken, en
4. *contemplatio* (woord dat in de RB niet voorkomt; hier is onze menselijke *ign-orantia* vervlogen en blijven wij woordloos in de tempel van Gods liefde zijn wonderen aanschouwen, dit is zuiver gebed des harten; *quies; hesychia*).

De verzen 24-25, aansluitend bij RB 36, voorzien in het geval van zieke of zwakke broeders. Zij kunnen moeilijk de gewone dagarbeid en -taken presteren, maar men zal voor hen een lichter en aangepast werk vinden, zodat ze naar eigen krachten bezig kunnen zijn en de gemeenschap dienen die hun extra diensten bewijst.

Zo is het goed dat de monnik, die als ieder mens een bundel van krachten is, door een verscheidenheid van welbepaalde bezigheden zich kan aftobben en uitleven voor de Heer (vgl. "*Deo laboribus fatigari*" van *Dial.* II,1). Zoals P.Lascaris o.p., het bij ons zei: "Niets doen, dat is niks"; of volgens Benedictus' kernachtige beginformule: *otiositas inimica est animae*.

Eigenlijk moet het leven van de monnik altijd zijn zoals in de veertigdaagse vasten; ²maar omdat slechts weinigen zoveel deugd bezitten, raden wij de monnik aan om in die dagen van de veertigdaagse vasten zijn leven in alle zuiverheid te bewaren ³en tevens alle nalatigheden van de andere tijden in deze heilige dagen uit te wissen. ⁴Dit zal dan op een juiste manier gebeuren, als wij paal en perk stellen aan al onze ondeugden en als wij ons toeleggen op het gebed onder tranen, op lezing, rouwmoedigheid van hart en vasten. ⁵Laat ons daarom gedurende deze dagen iets toevoegen aan de gewone dagtaak die wij al verschuldigd zijn: bijzondere gebeden en onthouding in eten en drinken. ⁶Op die manier kan ieder uit eigen beweging en met de vreugde van de Heilige Geest aan God iets aanbieden dat boven de maat van zijn verplichting uitgaat, ⁷door namelijk zijn lichaam wat voedsel te ontzeggen, wat drinken, wat slaap, wat praten, wat schertsen; en laat hij dan met de vreugde van het verlangen, dat uit de Geest is, uitzien naar het heilig Paasfeest. ⁸Wat ieder wil aanbieden moet hij wel aan zijn abt voorleggen en het doen met diens gebed en toestemming, ⁹want wat men doet zonder verlof van zijn geestelijke vader zal als aanmatiging en ijdele eer worden aangerekend en niet als verdienste. ¹⁰Alles moet dan ook gebeuren met toestemming van de abt.

Benedictus heeft reeds driemaal impliciet of expliciet van de veertigdaagse Vasten gesproken. RB 15 (vgl. RM 53,49): geen alleluia-zang; RB 41,7-8: één maaltijd, juist voor de avonddienst; RB 48,14-21: drie uur lezing 's morgens, dan zeven uur arbeid... Nu gaat het om een geestelijk-ascetisch programma, waar men de invloed van Sint Leo's preken (± 450) terugvindt. Sint Leo is de eerste paus van wie men de preken bewaard heeft.

RM 51-53 omvatte een ruimer traktaat over de vastentijd met een *incipit* en *explicit* (vgl. RM 45,4-7: idem voor de week voor het Kerstfeest). RM 51 schrijft gebeden (geen psalmen, enkel oraties) voor tussen de verschillende gebedsdiensten van de dag, en RM 52 ook op bepaalde momenten van de nacht. RM 53 bepaalt de rantsoenen bij de ene maaltijd (één gekookt, één ongekookt gerecht met vruchten; twee sneden gerstebrood; olie (= vrij); één beker wijn; één beker verfrissende drank; de maat van de drank vermindert met Trigesima en Vigesima). RM 53 prijst vooral de onthouders die zich vrijwillig bij de abt aangeven tijdens de Communie van de eerste vastendag (en ook de onthouders van gevogelte op feestdagen). Zij kruisigen hun lichaam met de Heer. Beschrijving van het *Triduum Sacrum* en Goede Vrijdag als een dag van extreme droefheid (zonder maaltijd) tussen de vreugdevolle Witte Donderdag en Stille Zaterdag.

De droefheid van het vasten is een liturgisch symbool van de huidige tijd, contrasterend met de vreugde van de Paastijd, symbool van Gods Rijk (vv.19-25; vgl. Augustinus, *Enarr. in Psalmos*, 148).

In tegenstelling tot Cassianus (*Gesprek* 21,29-30) die het monastieke leven altijd op ideaal niveau voorstelt, maar in overeenstemming met Leo de Grote en Caesarius van Arles (*Sermo* 238,4 ad monachos) wijst Benedictus erop, in vv.1-3, hoe de monniken hun leven in de veertigdaagse Vasten moeten beteren en weer op ideaal peil brengen. Hun leven kan zich immers rangschikken boven de maat (v.1), naar de regelmaat (v.2: zijn leven in alle zuiverheid bewaren; vgl. Mt 5,8; Cassianus, *Gesprek* 1) of eronder (v.3: de nalatigheden van de andere tijden...). De verzen 4-7 geven een concreet programma: wat

onder de maat is, bestrijden. De monnik is een werker; zijn specifiek werk is: ondeugden uitroeien.

Bij de maat, dit is zijn gewone dagtaak, zich toeleggen op

gebed met tranen (vgl. RB 4,57; 20,3) en lezing (vgl. RB 4,55; 48),
rouwmoedigheid van hart (vgl. RB 4,44-50) en vasten (vgl. RB 4,13; 41).

Aan God iets aanbieden wat boven de maat van zijn verplichting uitgaat:

bijzondere gebeden en onthouding in eten en drinken (vgl. RM 51-53),
zich ook nog wat slapen, praten en schertsen ontzeggen (vgl. RB 4,37.51-54);

dit uit eigen beweging en met de vreugde van het verlangen, ingegeven door de Heilige Geest. (Na de Prol. en hoofdstuk 7,67-70 spreekt Benedictus hier voor de laatste maal van de Heilige Geest die in ons leven werkzaam is en ons in de liefde voortstuwt naar Christus en de Vader). Volgens RM was de vreugde voorbehouden voor de Paastijd; Benedictus laat zien hoe ze reeds aanwezig is in de inzet van de grote Vasten. Eigenlijk kan de Bruidegom ons nooit meer ontnomen worden (Mt 9,15); de *Heilige Geest* (vv.6-7) maakt van deze voorbereidingstijd op het *heilig* Paasfeest (v.7) heilige dagen (v.3)!

De verzen 8-10 bestrijden, in de geest van heel de Regel, alle aanmatiging of ijdele eer bij de monniken. Zoals de leerlingen niets kunnen zonder Christus, kunnen zij ook niets zonder het gebed en de toestemming van hun abt of geestelijke vader (vgl. RM 74). Hun gehoorzaamheid is openheid voor Gods wil, dus openheid voor zijn liefde! RB 49,1 is het sleuteltje van heel de Regel, heeft mij Prior John van Asirvanam gezegd. Daar vraagt Benedictus aan zijn monniken steeds nieuwe veerkracht en dynamisme aan hun leven te geven, in openheid voor de ingeving van de Geest. Alle details zijn van belang als tekenen van liefde, vereend door een groot verlangen, zoals het Alleluia heel het gebed van de gemeenschap bezielt (RB 15).

... et delectatione virtutum.

Quae Dominus iam

in operarium suum

mundum a vitiis et peccatis

Spiritu sancto

dignabitur demonstrare.

RB 7

* *
*

«cum gaudio sancti Spiritus»

...et cum spiritalis desiderii gaudio

sanctum Pascha expectet.

RB 49

Broeders, die heel ver weg aan het werk zijn en de bidplaats niet op tijd kunnen bereiken² - de abt maakt uit of dit inderdaad zo is -,³ verrichten het werk Gods daar ter plaatse waar ze bezig zijn en buigen hun knieën met de vreeze Gods.⁴ Eveneens mogen zij die op reis gestuurd worden de voorgeschreven uren niet overslaan, maar zij moeten die voor zichzelf bidden zo goed als zij kunnen en niet nalaten zich te kwijten van het dienstwerk waartoe ze verplicht zijn.

ÉÉN GEBEDSGEMEENSCHAP ONDANKS DE VERSPREIDING

Hoofdstuk 50 (parallel met RM 55 en 56) over het meebidden: in de bidplaats, op zijn werkplaats, onderweg, sluit eigenlijk aan bij RB 47 (parallel met RM 54) over het luiden van de gebedsuren. Daar tussenin heeft Benedictus de hoofdstukken 48-49 ingelast, met

- . het wisselende uurrooster van lezing en arbeid volgens de getijden
- . het speciaal programma van de grote Vasten.

Deze schikkingen zijn dus opgenomen in een alomvattend kader van gebed.

Benedictus veronderstelt dat de broeders zoveel mogelijk op tijd in de bidplaats samenkomen voor de verschillende gebedsuren. Maar sommigen werken op afstand en anderen zijn op reis. Hij vraagt dat dezen zich, op hetzelfde

ogenblik als in het klooster, bij het gebed van de gemeenschap aansluiten.

De verzen 1-3 (parallel met RM 55). Zij die, naar het oordeel van de abt, op een grote afstand aan het werk zijn en de bidplaats niet op tijd kunnen bereiken, verrichten het werk Gods waar ze bezig zijn en buigen hun knieën met de vreeze Gods. Deze is reeds vermeld in RB 47,4; het gaat hier om de oraties bij het einde van de psalmen. Benedictus stelt meer eisen dan de Meester, voor wie

- . vijftig passen van de ingang van het klooster een voldoende afstand was
- . de monnik zelf hierover mocht oordelen
- . de monnik bij de oraties slechts het hoofd moest buigen
- . er ook het geval was van monniken die druk bezig waren binnen het klooster

Benedictus spreekt er zelfs niet van.

Vers 4 (parallel met RM 56). Zij die op reis gestuurd worden mogen de voorgeschreven uren niet overslaan, maar zij moeten die voor zichzelf bidden zo goed als zij kunnen en niet nalaten zich te kwijten van het dienstwerk waartoe ze verplicht zijn (*pensum servitutis*).

RM 56 onderscheidde verschillende reisomstandigheden naargelang de monniken (*fratres spiritales*) leken-medereizigers (*laici, solacium laicum*) hadden of niet. Zonder leken was het gemakkelijker psalmen te bidden langs de weg en zich telkens opzij van de weg terug te trekken voor de oraties (vv.1-10); in gezelschap van leken moest de monnik de psalmen tot enkele verzen herleiden, alle onder één enkel *Gloria*, om zijn medereizigers spoedig in te halen en zijn weg niet te verliezen (vv.11-17). De verzen 18-21 bespreken ook de moeilijkheid om het precieze uur te kennen wanneer er geen zon is om het uur op de zonnewijzers aan te duiden.

Het voornaamste blijft de regel: trouw te zijn aan het dagelijks gebed van de uren, deze uren zoveel mogelijk in gemeenschap mee te bidden, en wanneer men verhinderd is, om ze op afstand met geest en hart in *communio* met zijn gemeenschap te bidden. Zo groeit en bloeit de mystieke eenheid van de kloostergemeenschap binnen die van de Kerk!

2 april
2 augustus
2 december

Een broeder, die voor een of andere boodschap uitge-
stuurd wordt en diezelfde dag nog wordt
terugverwacht in zijn klooster, mag zich niet ver-
oorloven om buiten het klooster te eten, zelfs niet als
iemand hem dat met aandrang zou vragen, ²tenzij zijn abt
hem er opdracht toe gegeven heeft. ³Als hij anders mocht
handelen, wordt hij in de ban gedaan.

HET VASTEN VAN DE BROEDERS DIE VOOR ÉÉN DAG OP WEG ZIJN

Zoals de hoofdstukken 30 en 56, is dit een van de
kortste hoofdstukken van de Regel. Het gaat hier over
broeders die voor een boodschap buiten het klooster
moeten gaan. RB 50 (parallel met RM 56) heeft erop gewe-
zen hoe ze op afstand toch één blijven met hun
gemeenschap in gebed. In het verlengde van RM 56 geeft
de Meester een aantal richtlijnen voor de broeders op
reis (op weg, b.v. naar een boerderij: RM 62,13). Het
zijn de hoofdstukken 57-63 en 66-67.

- 57 *lectio divina*: in te halen bij thuiskomst of "bre-
viertje" meenemen (vv.1-13). Men mag niet weigeren
op weg gezonden te worden (vv.14-16). Een stil en
net *nachtlogies* uitzoeken (vv.17-18). *Gebeden bij
het bezoeken* van christelijke huizen, bidplaatsen
en kerken (vv.19-27)
- 58 in de nacht samengevoegde *nacht- en morgendienst*
59-62 *vasten en proviand*
- 59 gewone regel van het vasten (vv.1-3), met verlich-
ting ervan bij moeizame reizen (vv.4-9) en nooit
voor kinderen onder de twaalf jaar (vv.10-11)
- 60 proviand: ongekookt voedsel - brood - wijn - wat
geld
- 61 *het vasten bij eendagsreizen* (parallel met ons
hoofdstuk RB 51). Of de broeders dit vasten mogen
breken? Een hele *casuïstiek*.

- a) Met geestelijke broeders (monniken; priesters)?
Niet te vlug, vooral op woensdag, vrijdag en
zaterdag; maar wel op het einde, uit liefde
(*caritas*).
Nota bene: dit weerspiegelt niet volledig de
gastvrijheidsregels van de woestijnvaders.
- b) Met leken? Neen, tenzij dezen de broeder(s)
bezweren het te doen, of wanneer deze(n) pas
's nachts in het klooster zou(den) terugkomen.
Nota bene: in principe, op tijd terugkomen om
nog eerst in het klooster te communiceren
(v.14).
- 62 Wat met de meegekregen proviand? Opnieuw een hele
casuïstiek.
. Niets van deze kloosterproviand vóór het con-
ventsuur eten (is observantie, *iustitia*)
. Men mag wel van andermans provisie eten
. Vanaf het conventsuur voor de maaltijd mag men
zijn proviand eten, verdelen (is *caritas*)
. Men mag wel drinken voor de Noon.
- 63 *Afscheidsgedebden* samen met geestelijke broeders op
reis
- 66-67 gebeden van de broeders bij hun vertrek en hun
thuiskomst (parallel met RB 67).

Deze tien bladzijden van de RM brengt Benedictus terug
tot drie of vier regels. Hij behoudt slechts RM 61, dras-
tisch ingekort, en voorziet maar één geval. De broeders,
op weg gezonden voor één dag, mogen niet buiten eten,
noch op aandringen van leken, noch met geestelijke broe-
ders, noch op verzoek van een andere abt. Eventueel
kunnen ze hiertoe de goedkeuring van hun eigen abt
bekomen. Zoniet, worden ze in de ban gedaan (helemaal
niet vermeld door de RM in dit verband).
Deze scherpe gedragslijn wordt door de episode van
Dial. II,12 geïllustreerd waar Benedictus de ongeoorloof-
de gastvrijheid doorziet, die twee broeders bij een
vrome vrouw hadden genoten. Benedictus schaft de lange
casuïstiek van de RM af en stelt door een praktisch
voorbeeld de eisen van de monastieke ascese en *communio*
voorop.

De monniken moeten het zich niet te gemakkelijk maken,
zich buiten het klooster gedragen
zoals ze erbinnen leven,
en zich zo weinig mogelijk met de buitenwereld inlaten.

De bidplaats moet zijn wat de naam zegt, en men mag er verder niets doen of opbergen. ²Wanneer het werk Gods geëindigd is, gaan allen in de grootste stilte naar buiten en men beware de eerbied voor God, ³zodat een broeder die misschien in afzondering wil bidden, niet door de onbetamelijkheid van een ander gestoord wordt. ⁴Maar ook als iemand op een ander moment in stilte voor zichzelf wil bidden, laat hij dan alleen binnengaan en bidden, niet met luid geroep maar met tranen en met vurigheid van hart. ⁵Dus wie een dergelijke bedoeling niet heeft, mag als het werk Gods geëindigd is, zich niet in de bidplaats ophouden, zoals gezegd is, opdat een ander niet gestoord wordt.

DE BIDPLAATS VAN HET KLOOSTER EN HET PERSOONLIJK GEBED

Het hoofdstuk begint met een gebalde formule, zoals we er andere lezen bij het begin van RB 30; 48; 53... "*Oratorium hoc sit quod dicitur*". Met zijn Romeinse en eigen realiteits- en duidelijkheidszin, wil Benedictus dat de bidplaats exclusief maar dan ook geheel zou dienen voor het gebed. Zo moet de abt ook enkel en alleen een vader zijn (RB 2,1.30), en een monnik heilig zijn vooraleer deze roem te dragen (RB 4,62).

Het oratorium is dus een plaats om te bidden, waar men rustig kan bidden, waar het goed is om te bidden, waar men zich geneigd voelt om te bidden, een plaats bewoond en bezielde door het gebed van de broeders, waar de muren kunnen getuigen van het veel bidden en waar het gebed uitzonderlijk gezegend wordt. "Er mag niets anders gedaan of geborgen worden", schrijft Benedictus: het is noch een vergaderplaats, noch een spreekplaats, noch een werkplaats, noch een opslagplaats. Benedictus is geenszins voorstander van een polyvalent gebruik van de bidplaats, zoals dat wel het geval was bij de Egyptische woestijnvaders, en het soms nu is bij ons! Zoals de regel van Augustinus het een eeuw vroeger al bepaalde, is het oratorium een voorbehouden en sacrale ruimte (*Praec.* II,2).

"Wanneer het werk Gods geëindigd is, gaan allen in de grootste stilte naar buiten, vraagt Benedictus, zodat een broeder die misschien in afzondering wil bidden, niet door de onbetamelijkheid van een ander gestoord wordt"; en Benedictus herhaalt zich onmiddellijk: "Een broeder die in stilte voor zichzelf wil bidden, mag zich in de bidplaats ophouden; de anderen niet, want ze zouden de gebedssfeer storen" (vv.2-3 en 4-5). Het beste commentaar hierbij lezen we in RM 54,3-4 en 68: waar hij spreekt over de sterke afwisseling tussen het *tempus psalmodiarum* en het *tempus taciturnitatis*, het gonzen van de broeders die als een zwerm bijen toestromen naar de bidplaats en de vermaning tot stilte wanneer ze eruit komen: *nec etiam psalmos meditando exeant* (RM 68,2).

Men beware de eerbied voor God, schrijft Benedictus in v.2: gaat het om een geest en een houding van eerbied die men, vanuit de bidplaats, in heel het klooster verspreidt, of om de stilte binnen de bidplaats? Het is Gods stilte én stilte voor God, in het verblijf van zijn Glorie.

"Laat de broeder alleen, eenvoudigweg, binnegaan, -blijven en bidden": geen andere gebedsmethode of techniek dan het spontaan gebed, het bidden zoals men is. De vraag is dan misschien: hoe moeten we zijn? Maar Benedictus zou antwoorden: zoals uw naam het zegt: monnik, broeder, dienaar en arbeider van de Heer. Of, om het tweede gebruik van simpliciter in de Regel aan te halen: *simpliciter contentus* (RB 61,3).

"Niet met luid geroep": geen lawaai buiten, dus ook niet binnen. Zelfs zuchten was misplaatst, volgens de woestijnvaders*. Jezus is tegen omhaal van woorden (Mt 6,7-8; vgl. RB 4,51-56; 7,65). God hoort nog het best in de stilte, en ziet ons het best in het hart.

"met tranen en inzet van hart". Jezus was tegen uiterlijk vertoon en zette zijn leerlingen aan te bidden in hun binnenvertrek (Mt 6,5-6). Het binnenvertrek van de monniken, die geen kamer hebben, is hun hart. Daar zullen zij bidden met tranen (*compunctio*, gevoel van zondigheid, vgl. RB 20,3; 49,4) en inzet (*intentio*: het verlangen naar God; vgl. Cassianus).

Deze richtlijnen vloeien voort uit Benedictus' diep gebedsleven en -ervaring: vgl. *Dial.* II,1.4.5.7.9.10.11 (het gebed bij de man Gods ging gewoonlijk met tranen gepaard), 27.29.30.32.33.35.37! Dus: de bidplaats is getuige van de belangrijkste geestelijke engagementen zoals vaste voornemens (RM 53,18) en de monastieke professie: RB 58,18-19.26.29.

* VS II, 915 (= Tithoës 6), pp.229-230.

RB 53,1-15

4 april
4 augustus
4 december

Alle gasten die aankomen moeten worden ontvangen als Christus zelf, want Hij zal eens zeggen: "Ik kwam als gast en gij hebt Mij opgenomen".²Aan ieder wordt de eer bewezen die men hem verschuldigd is, maar heel in het bijzonder aan de geloofsgenoten en aan de vreemdelingen.³Zodra dus een gast wordt gemeld, gaan de overste en de broeders hem tegemoet met de meest liefdevolle voorkomendheid.⁴Eerst moeten zij samen bidden en dan begroeten zij elkaar met de vredekus.⁵Deze vredekus mag niet worden aangeboden voordat men gebeden heeft, om alle bedrog van de duivel te voorkomen.⁶De wijze van begroeten zelf moet getuigen van grote nederigheid ten opzichte van alle gasten die komen of vertrekken.⁷Door het hoofd te buigen of zich plat ter aarde te werpen moet men Christus in hen aanbidden, die men inderdaad ook in hen ontvangt.⁸Na hun ontvangst worden de gasten meegenomen voor een gezamenlijk gebed en daarna houdt de overste of wie deze het heeft opgedragen hen gezelschap.⁹Ter stichting leest men hun iets voor uit de goddelijke Wet; en daarna laat men het hun aan geen goede zorg ontbreken.¹⁰Omwille van de gast breekt de overste de vasten, tenzij het juist een voorname vastendag is die niet geschonden mag worden; ¹¹maar de broeders gaan door met hun gewone vasten. ¹²De abt giet het water uit over de handen van de gast. ¹³De voetwassing van alle gasten wordt verricht zowel door de abt als door de gehele gemeente ¹⁴en na deze voetwassing zegt men het vers: "Wij hebben, o God, uw barmhartigheid ontvangen in het midden van uw tempel". ¹⁵Vooraf aan het opnemen van armen en vreemdelingen moet men de grootste zorg besteden, omdat men in hen Christus meer in het bijzonder ontvangt; want het ontzag dat de rijken inboezemen leidt vanzelf wel tot eerbetoon.

ONTHAAL VAN DE GASTEN
DOOR ABT EN GEMEENSCHAP

Met hoofdstuk 53 begint een nieuwe sectie van de Regel; zij definieert de betrekkingen tussen het klooster en de buitenwereld. Deze sectie loopt door tot RB 66 over de portier, een hoofdstuk dat vermoedelijk bij een eerste redactie van de RB tot slothoofdstuk van de Regel diende.

Het eerste deel van dit hoofdstuk (vv.1-15) beschrijft het onthaal van de gasten bij hun aankomst; het tweede deel (vv.16-24) regelt een drietal praktische punten. De verzen 1 en 16 vermelden alle twee de onverwachte komst van gasten: *supervenientes hospites*. Men krijgt de indruk dat, zoals in de woestijnen van Egypte, gasten weinig frequent zijn. Daarom is hun aankomst een factor van verrassing, van christelijke, bijna eschatologische verrassing, en worden de gasten zo eervol bejegend.

Er is een inclusie tussen vv.1-2 en v.15: alle gasten moeten worden ontvangen als Christus zelf, maar heel in het bijzonder

de geloofsgenoten en de vreemdelingen (v.2)
de armen en de vreemdelingen (v.15).

Het ontvangen van de armen, vreemdelingen en reizigers als Christus zelf wordt gemotiveerd door de parabel van het Laatste Oordeel in Mt 25,31-46, waar ook naar verwezen wordt in RB 4,14-16; 31,9 en 36,1-3. Benedictus legt de nadruk op *alle* gasten (vv.1,2,6 en 13), met een voorrang, niet van sociale maar van christelijke aard, voor de geloofsgenoten: *domestici fidei* (dit zijn priesters; monniken - vgl. RM 91,53; maar ook alle katholieken - vgl. Gal 6,10, in tegenstelling met ketters: arianen, enzovoorts) en de zwaksten of laatsten: vreemdelingen, reizigers en armen (voor deze laatsten, vgl. nog RB 66). Deze

openheid van onthaal is al te lezen in RB 4,8 (waar in tegenstelling met het gebod "vader en moeder te eren" van RM 3,8, Benedictus schrijft: "alle mensen eren") en dat contrasteert met de beperkte, omzichtigte gastvrijheid van RM 78-79 (die nagenoeg exclusief voor monniken gereserveerd is!).

Wat hebben de monniken aan hun gasten te bieden? Benedictus gebruikt viermaal het werkwoord *exhibetur*: congruus honor (v.2), humilitas (v.6), humanitas (v.9) en cura (v.15); het is een nederige, tact- en eervolle gediensstigheid.

De verzen 3-14 geven een uitgebreid ritueel voor het onthaal van de gasten.

Er is een eerste onthaal op enige afstand van het klooster (vv.3-7)

tegemoetgaan
samen bidden
begroeten met nederigheid en vredokus

en vervolgens een onthaal in het klooster zelf (vv.8-14)

gezamenlijk gebed
lezing uit de goddelijke wet
goede zorgen en maaltijd, zelfs in de vastentijd
handenwassing door de abt
voetwassing door allen (vgl. *Dial.* II,31).

Dit zijn de gebruiken van de Egyptische monniken: vgl. *Historia monachorum in Aegypto*, PL 21,403-404 (Paulus) en 417-419 (Apollonius); vgl. RM 65 en 71. Voor RM 53,15b, vgl. RB 20,1.

De abt en de gasten hebben een afzonderlijke keuken, zodat gasten die onverwacht in het klooster aankomen - en er komen er altijd - de broeders niet hoeven te ontriefen. ¹⁷Twee broeders die vakbekwaam zijn, worden voor een jaar belast met de zorg voor deze keuken. ¹⁸Hebben zij hulp nodig dan wordt hun die gegeven, zodat zij zonder ontevredenheid hun taak kunnen verrichten. Hebben ze daarentegen niets te doen, dan gaan ze elders werken naargelang het hun wordt opgedragen. ¹⁹Deze regel geldt niet alleen voor hen, maar voor alles wat er in het klooster te doen is: ²⁰heeft men hulp nodig dan krijgt men die, heeft men daarentegen niets te doen, dan ontvangt men een opdracht en gehoorzaamt. ²¹Een broeder, wiens ziel vervuld is van de vreze Gods, wordt belast met het gastenverblijf; ²²een voldoende aantal bedden moet daar altijd gereed staan. En het huis Gods moet door wijsheid met wijsheid beheerd worden. ²³Wie er geen opdracht toe heeft, mag zich beslist niet met de gasten inlaten of met hen spreken. ²⁴Ontmoet hij er of ziet hij er, dan groet hij hen nederig - zoals wij gezegd hebben - vraagt de zegen en gaat voorbij, zeggende, dat hij geen verlof heeft om met een gast te spreken.

ONTHAAL VAN DE GASTEN

TAFEL, BED EN AFZONDERING

Het tweede deel van ons hoofdstuk behandelt drie praktische problemen, niet vanuit het standpunt van de gasten, maar vanuit het standpunt van de monniken. Het gaat om de maaltijden van de gasten (vv.16-20), hun verblijf (vv.21-22) en hun contacten met de gemeenschap (vv.23-24).

1. Gasten komen altijd op het onverwachts en worden ontvangen met een maaltijd; om geen stoornis teweeg te brengen bij de broeders die instaan voor gemeenschapskeuken en refect (RB 35), hebben de gasten en de abt, die ze persoonlijk namens de gemeenschap ontvangt, een afzonderlijke keuken (v.16; vgl. verder RB 56,1).

Er wordt hier geen rekening gehouden met gewone vastendagen, omwille van het gebod van Jezus in Mt 25, maar wel met voorname vastendagen (v.10): waarschijnlijk op woensdag, vrijdag en zaterdag van de kleine Vasten en de veertigdagen van de grote Vasten. Maar Benedictus gaat niet in op de detailregels van RM 72 over het vervroegen van de maaltijden voor de gasten.

Twee broeders worden voor een jaar belast met de zorg voor deze keuken (v.17). Zo'n jaarlijkse beurtdienst is nergens te vinden in de RM en is hier een enige uitzondering bij Benedictus. De verzen 18-20 zijn een parenthese over de werkverdeling in het klooster (*consideratio in omnibus officiis*): wie te veel werk heeft bij zijn taak, ontvangt hulp zodat ontevredenheid (*murmuratio*) gebannen wordt; en wie te weinig werk heeft bij zijn taak wordt ook elders te werk gesteld (vgl. de kellenaar in RM 16,45-46), zodat *vacatio* (of *otiositas*: vgl. RB 48) uitgesloten wordt.

2. De verzen 21-22 voorzien in een afzonderlijk gastenverblijf met een voldoende aantal bedden, onder toezicht van een broeder wiens ziel vervuld is van de vreze Gods. Deze korte aanduidingen verschillen van RM 79,1-22, waar om beurt twee broeders van de dekanie der keukendienaars een nauwlettend toezicht vol argwaan moeten uitoefenen op het gedrag van de gasten: hen overal begeleiden, zich 's nachts met hen opsluiten, enzovoorts. Met zijn veel ruimere geest schrijft Benedictus op het einde van deze twee eerste voorzieningen: *et domus Dei a sapientibus et sapienter administratur*. Er komt wijsheid bij te pas: vreze Gods en geestelijk onderscheid enerzijds, maar ook wel praktische zin en wijsheid.

3. De verzen 23-24 zorgen voor het monastieke klimaat van het onthaal en van het gastenverblijf. De monniken willen graag hun gasten in de serene stilte van hun leven opnemen, op voorwaarde dat de gasten ook de eigen leefwijze van de monniken eerbiedigen. Daarom zullen alleen de abt en de gastenverantwoordelijke zich met de gasten inlaten; de andere broeders zullen hen enkel bescheiden en nederig groeten. Zulke richtlijnen waren al te lezen in de *Regel van de vier Vaders* (PL 103, 438BC). In de RB lezen we geen beperkende regels over de verblijfsduur van de gasten in het klooster zoals in RM 79,23-34, waar de abt duidelijk op zijn hoede was tegen allerlei gyrovagen en kloosterparasieten!

Het is een monnik beslist niet geoorloofd om van zijn familieleden of van wie dan ook, ook niet onder elkaar, brieven, gewijde voorwerpen of andere geschenkjes aan te nemen of ze te geven zonder verlof van de abt. ²Ook als zijn eigen familieleden hem iets toesturen, mag hij het niet aannemen, voordat de abt ervan in kennis is gesteld. ³Als de abt goedvindt dat men het in ontvangst neemt, heeft deze nog het recht om het te laten geven aan wie hij wil. ⁴En de broeder aan wie het toevallig gericht was, mag daar niet boos over zijn, om geen kans te geven aan de duivel. ⁵Iemand die anders durft te handelen, wordt aan de vastgestelde straf onderworpen.

HET ONTVANGEN VAN BRIEVEN EN GESCHENKJES

In hoofdstuk 33 schreef Benedictus dat niemand in het klooster zonder verlof van de abt iets mocht aannemen, in eigendom bezitten of weggeven, maar dat allen erop moesten vertrouwen al het nodige van de vader van het klooster te ontvangen. Benedictus komt er nu op terug, want gasten waren misschien voor zijn monniken een bron van bekoring en van onregelmatigheid op dit domein.

"Het is een monnik beslist niet geoorloofd om van zijn familieleden of van wie dan ook brieven (*litterae*), gewijde voorwerpen (*eulogiae*: vgl. het gezegende misbrood van Florentius, *Dial.* II,8) of andere geschenkjes (*munuscula*: vgl. de zakdoekjes van de moniale, *Dial.* II,19) aan te nemen of ze te geven zonder verlof van de abt (vv.1-2). Zelfs wanneer de abt zijn goedkeuring geeft, kan hij deze geschenkjes nog aan iemand anders laten geven, zonder dat de eerste bestemming hierom bedroefd moet zijn (vv.3-4). Wie ongehoorzaam is, wordt eerst vermaand, dan gestraft (v.5; vgl. RB 33,7-8 en de verwijzing naar Benedictus' strafcodex RB 23-30).

In zijn Regel verbood Augustinus dat zijn monniken brieven of geschenkjes van vrouwen zouden ontvangen (*Praec.* IV,11), of kleren en nuttige voorwerpen van hun ouders zouden krijgen (*Praec.* V,3). Benedictus schijnt hier te veralgemenen: het gaat niet alleen om affectieve bekoringen en het zich vrijmaken van familiebanden; het gaat om een gemeenschappelijke afhankelijkheid ten opzichte van alle broeders en van de abt, en het zich losworstelen van eigen voordelen en garanties. Benedictus verbiedt niet alleen een privé-ontvangen, maar ook een privé-geven. Zijn enig criterium is het oordeel van de abt, waar hij op vijf verzen tekst driemaal naar verwijst. Dit is ook te lezen in de *Kleine Regels* van Basilius, nr.304 (PG 31, 1300). Benedictus weet dat er in deze kleine praktijkjes een groot gevaar schuilt: *ut non detur occasio diabolo* (vgl. Ef 4,27); broeders, kinderen van eenzeldede Vader ontvangen van Deze hun dagelijks brood en moeten ervoor waken om zich niet te laten afscheuren door de Boze (Mt 6,9-13). Ware vreugde borrelt op uit onthechting en open, wederzijdse gegevenheid.

Sint Bernardus heeft een occasioneel, pittig commentaar gegeven op dit hoofdstuk in zijn inleidingsbrief op het traktaat *De Praecepto et dispensatione* (als antwoord op een ongeoorloofde brief van de monniken van Sint Pieters te Chartres)!*

* *Sint Bernardus over Sint Benedictus*. Uit het Latijn vertaald door A.Terstegge oco en ingeleid door M.Coune osb, (*Monastieke Cahiers*, nr.15), Bonheiden, 1980, p.109.

Men verschaft de broeders kleren die aangepast zijn aan de gesteldheid van de plaats waar ze wonen en aan het klimaat, ²want in koude streken heeft men meer nodig, in warme minder. ³Het oordeel hierover berust dan bij de abt. ⁴Zelf menen wij, dat in gematigde streken de monniken genoeg hebben aan elk een kovel en een tuniek - ⁵'s winters een ruige kovel, 's zomers een gladde of versletene -, ⁶en verder aparte werkkleding en als schoeisel kousen en schoenen. ⁷Over de kleur of de grofheid van al deze zaken moeten de monniken zich niet druk maken, maar ze nemen ze zoals ze in de landstreek waar ze verblijven te krijgen zijn of dingen die goedkoop kunnen worden aangeschaft. ⁸Wel moet de abt op de maat letten, zodat de kleren niet te kort zijn voor hen die ze dragen, maar goed op maat. ⁹Wie nieuwe kleren krijgt, geeft de oude altijd meteen terug om ze in de kleerkamer te laten opbergen voor de armen. ¹⁰Want het is voldoende dat een monnik twee tunieken en twee kovels heeft (om van kleren te kunnen wisselen) voor de nacht en om ze te kunnen wassen. ¹¹Alles wat men méér heeft, is overdaad en moet verwijderd worden. ¹²Ook hun kousen en alles wat versleten is leveren de broeders in, wanneer ze iets nieuws krijgen. ¹³Zij die op reis gestuurd worden krijgen uit de kleerkamer een broek, die ze daar bij hun thuiskomst gewassen teruggeven. ¹⁴Zowel hun kovels als hun tunieken moeten wat beter zijn dan die ze gewoonlijk dragen. Zij krijgen die uit de kleerkamer bij hun vertrek en geven ze daar bij hun thuiskomst weer terug.

* * *

KLEDING EN SCHOEISEL VAN DE BROEDERS

De titel van dit hoofdstuk dekt maar het eerste deel ervan (vv.1-14); het tweede deel (vv.15-22) handelt over het beddegoed van de broeders en de bestrijding van persoonlijk eigendom.

In RM 81,1-30 vinden we een uitvoerige inventaris van de monastieke kleding.

's Winters een zwaar harig habijt, harige mantel, dikke wollen broeken, beenwindsels en pantoffels. Voor de nacht: een onderkleed (na te zien op luizen, na de nachtgetijden). Laarzen van kalfsleer, niet om te dansen, maar om te dienen (*non ad lusum sed ad usum*), 's zomers in te vetten en op te bergen. En voor de nachtgetijden met bont gevoerde slobkousen.

's Zomers een halfwollen-halflinnen habijt; dito mantel; wollen broeken (geen linnen, want die zijn voorbehouden voor de clerici!). Lichte, beslagen sandalen (zodat de voeten fris blijven), en houten sandalen voor de nachtgetijden. Een speciaal halfwollen-halflinnen habijt voor de gebedsdiensten op feestdagen, en voor de keukendienaars ruwe werkkleren die bevlekt mogen worden. Dit alles moet bewaard worden in koffers, per dekanieën om persoonlijke eigendom en koketterie te voorkomen: vgl. RM 11,107 en 17,11; Augustinus, *Praec.* V,1 (en 11).

Benedictus legt de nadruk op de beslissingsmacht van de abt (vv.3,4,8) en begint met een ander criterium dan de seizoenen; het gaat om het klimaat en de plaatselijke gesteldheid waar het klooster zich bevindt (vv.1-3). Dan probeert hij de kleding te bepalen voor monniken in gematigde streken. Wat de *hoeveelheid* betreft (vv.4-6): een kovel of bovenkleed (ruig in de winter, glad of versleten in de zomer), een tuniek of onderkleed (maar v.10 voorziet twee van elk, om ze te kunnen uitwisselen

voor de nacht en om ze te kunnen wassen. Volgens Lc 3,11 en 9,3 zou twee een maximum moeten zijn), een gordel (vgl. RB 22,5 en 55,19), kousen en schoenen, en aparte werkkleding, de *scapularis* die de wijde kovel goed bij het lichaam riemt*. In ieder geval is dit merkkelijk minder dan hetgeen voorzien is in de RM. Wat de *kwaliteit* betreft (vv.7-8): kleur en grofheid zullen afhangen van wat voorhanden en goedkoop is in de streek, en de maat moet door de abt nagekeken worden, zodat de broeders behoorlijk gekleed zijn. Soberheid en het vaderlijke oordeel van de abt bepalen dus een zekere plaatselijke uniformiteit.

Bij de nodige vernieuwing van de kleren bepaalt Benedictus dat de versleten kleren weer ingeleverd worden om ze aan de armen te laten geven (vv.9-12). Monastieke armoede schijnt hier niet een sociologisch proletariaat na te streven. We kijken toch verrast op, zowel vanuit het standpunt der woestijnvaders (voor wie het monastieke kleed zo arm moest zijn dat niemand het wou stelen) als vanuit onze moderne gevoeligheid (we willen delen met de armen, maar hun niet het minder goede achterlaten). We lezen ook dat de monastieke kleren geen eigensoortige kleren hoeven te zijn, daar de armen ze ook kunnen dragen. De monniken dragen de kleding van de armere bevolking uit hun streek (RB 58,26-28 is hiermee niet in strijd: het accent valt er op gelijke kleren voor alle monniken, ontvangen van het klooster en van de abt zelf!).

De verzen 13-14: als reiskleding een betere kovel en tuniek, wat de binnenhuisarmoede laat uitkomen in de geest van Mt 6. Broeken uit behoorlijkheid. Bij thuiskomst, ze gewassen teruggeven. Altijd denken aan de volgenden, aan zijn broeders. Nota bene: we vinden in dit alles de geest terug van Basilius, *Grote Regels*, 22-23 (PG 31,977-981).

* *Inst.* I,5, p.33.

RB 55,15-22

8 april
8 augustus
8 december

Als beddegoed is voldoende een mat, een wollen deken, een laken en een hoofdkussen. ¹⁶Deze bedden moeten door de abt vaak worden doorzocht, want er zouden zich dingen in kunnen bevinden die men zich heeft toegeëigend. ¹⁷Als men bij iemand iets vindt wat hij niet van de abt gekregen heeft, ondergaat hij een zeer strenge straf. ¹⁸En om deze ondeugd van de eigendom met wortel en al uit te roeien, moet de abt alles verstrekken wat men nodig heeft, ¹⁹dat wil zeggen: kovel, tuniek, kousen, schoenen, gordel, mes, schrijfstift, naald, zakdoek en schrijfbordje, om de uitvlucht te voorkomen, dat men iets nodig had. ²⁰Maar de abt moet altijd deze tekst uit de *Handelingen van de Apostelen in gedachte houden*: "dat aan iedereen gegeven werd naar zijn persoonlijke behoefte". ²¹Zo moet ook de abt rekening houden met de zwakheid van de behoeftigen, niet met de kwaadwilligheid van de afgunstigen. ²²Maar bij al zijn oordelen denke hij aan de vergelding van God.

BEDDEGOED VAN DE MONNIKEN
EN BESTRIJDING VAN PERSOONLIJK EIGENDOM

"Als beddegoed is voldoende een mat, een wollen deken, een laken en een hoofdkussen", schrijft Benedictus (v.15). Het "voldoende" of strikt

kelijke als criterium van monastieke soberheid, onthechting of armoede, komt driemaal voor in dit hoofdstuk (vv.4,10,15), zoals het ook driemaal voorkwam in RB 39 (vv.1,3,4; over de maat van het eten) en in RB 40,3 (over de maat van het drinken). RM 81,31-33 voorzag ongeveer hetzelfde als beddegoed, met daarbij een vacht voor ieders bed om zijn voeten erop af te vegen. Benedictus heeft een hoofdkussen bijgevoegd: zie de verdubbeling van het voegwoord ET: *et lena ET capitale*. Hoe zouden wij aan het hoofdkussentje niet denken dat alleen Marcus bij de storm op het meer van Genesaret onder Jezus' hoofd heeft zien liggen: "Intussen lag Jezus aan de achtersteven op het kussen te slapen" (Mc 4,38). "Dat de monniken, zoals Jezus, met een gerust hart slapen", meent Vader Benedictus!

Ze hebben noch eigen kamer, noch eigen kast. Willen ze zich iets, tegen de Regel in, toeëigenen, dan kunnen ze dat maar in hun beddegoed verstoppen. Daarom wil Benedictus dat de abt regelmatig de bedden van zijn monniken doorzoekt. Wordt iemand op toeëigening van iets betrapt, dan ondergaat hij een zware straf (vv.16-17). Wat de RM in hoofdstuk 82 in de vorm van een lange meditatie of preek zegt, met onder meer een referentie aan de Bergrede (Mt 6) en het verderfelijke voorbeeld van Ananias en Saffira (Hnd 5), heeft Benedictus teruggebracht tot enkele praktische wenken, niet meer voor de proosten (RM 82,28-31), maar voor de abt: 1. de bedden doorzoeken (wat bewijst dat het niet gaat om een ideale theorie, maar om een ernstig doorgevoerde praktijk), en 2. het uitdelen van al het nodige.

De verzen 18-19 geven een modellijst van tien zulke benodigdheden: kovel, tuniek, kousen en schoenen (vgl. RB 55,4-6), gordel en mes (vgl. RB 22,5), schrijfbordje en schrijfstift (vgl. RB 33,3), zakdoek en naald. Over dit laatste, allerkleinste werkinstrument heeft een woestijnvader ooit eens gezegd: "Heus, als iemand een strijder is, eist God van hem dat hij niet de minste gehechtheid meer heeft aan lichamelijke zaken, zelfs niet aan zo een nietig ding als een naald. Want zelfs dat kan zijn gedachte afhouden van het onderhoud met Jezus en van de rouwmoedigheid!"* Bij het uitdelen van al het nodige volgt de abt het ideaal van de primitieve Kerk en de regels van de *vita apostolica* (Hnd 4,35; vgl. RB 33-34); en, zoals Benedictus het nu schrijft met een rijmpje: "hij moet rekening houden met de zwakheid van de behoeftigen, niet met de kwaadwilligheid van de afgunstigen: *consideret infirmitates indigentium, non malam voluntatem invidentium* (vv.20-21).

Benedictus herhaalt in v.22 wat hij al zo dikwijls aan de abt gezegd heeft: "Maar bij al zijn oordelen denke hij aan de vergelding van God" (vgl. RB 2,6-10.30.34. 37-39; 3,11; 63,3; 65,22).

* VS IV, 577, p.100.

RB 56

9 april
9 augustus
9 december

De abt zit altijd aan met de gasten en vreemdelingen. ²Zo vaak er echter geen gasten zijn, staat het hem vrij die broeders uit te nodigen, die hij zelf verkiest. ³Maar hij moet wel altijd een of twee ouderlingen bij de broeders laten om de orde te handhaven.

DE TAFEL VAN DE ABT

Hoofdstuk 35 sprak over de weekbeurt van de broeders in keuken- en refterdienst, en hoofdstuk 38 over de weekbeurt van de refterlezer. Hoofdstuk 53 heeft terloops over de keuken van de gasten gesproken: "De abt en de gasten hebben een afzonderlijke keuken, zodat gasten die onverwachts in het klooster aankomen - en er komen er altijd - de broeders niet hoeven te ontriefen. Twee broeders die vakbekwaam zijn, worden voor een jaar belast met de zorg voor deze keuken" (vv.16-17). Benedictus wil een verzorgde keuken voor de gasten. De broeders die ermee belast zijn moeten vakbekwaam zijn; ze wisselen niet om de week (zoals ten dienste van de gemeenschap), maar om het jaar.

Waren er twee afzonderlijke keukens, of was er slechts één met twee diensten? Verschillend uitgemaakte zaak.

In de lijn van RB 53,10-11 treft RB 56 als een soort postscriptum enkele schikkingen wat betreft de plaats van de gasten aan de tafel van de abt. "De abt zit altijd aan met de gasten en vreemdelingen. Zo vaak er echter geen gasten zijn, staat het hem vrij die broeders uit te nodigen die hijzelf verkiest. Maar hij moet wel altijd een of twee ouderlingen bij de broeders laten om de orde te handhaven". Er is zeker geen afzonderlijke refter voor de gasten. Dezen eten samen met de monniken, soms vroeger dan zij. Ze worden aan de tafel van de abt uitgenodigd en mogen op kleine vastendagen samen met hem de vasten breken (vgl. RB 53,10-11), omdat de monniken in hen de persoon van Christus ontmoeten.

Zijn er geen gasten (een zeldzaam geval volgens RB 53,16), dan mag de abt volgens eigen voorkeur enkele broeders aan zijn tafel nodigen. Dit staat op het eerste gezicht in directe tegenstelling met wat de Regel voorschrijft in verband met de voorrang van verdienste en rangorde in de gemeenschap (RB 2,16-22; 63). Gelukkig is er plaats open voor spontane attenties van de abt jegens zijn broeders. In de geest van RM 84 moet de abt er nochtans voor zorgen dat aan alle tafels van de broeders wel een of twee ouderlingen of dekenen aanwezig zijn om de stilte en de orde te handhaven.

Volgens RM 84,2 nodigt de abt aan zijn tafel de broeders die het *Psalterium* kennen. Wenste hij slechts een geletterd gezelschap? Of was het een stimulans en een beloning voor het aanleren van psalmen? Hoe prettig en verademend is het te midden van zovele precieze regels, Benedictus en zijn abten hun christelijke gastvrijheid aan tafel te zien verstrekken aan broeders, geletterde of niet, die hij mag uitkiezen en voor wie zulke attenties soms broodnodig zijn...

Als er in het klooster ambachtslieden zijn kunnen zij hun ambacht in alle nederigheid beoefenen, wanneer de abt het toestaat.
²Als iemand van hen verwaand is op zijn vakken-
 nis, omdat hij meent iets voor het klooster te betekenen, ³wordt zo iemand uit zijn ambacht verwijderd en komt hij er niet opnieuw in terug, tenzij hij zich vernederd heeft en de abt het weer goed vindt. ⁴Als men iets moet verkopen van wat de ambachtslieden gemaakt hebben, moeten zij door wier handen het gaat er zich voor wachten enig bedrog te plegen. ⁵Laten zij altijd denken aan Ananias en Saphira, om niet de dood die hen in het lichaam trof, ⁶zelf in de ziel te ondergaan, zij en allen die enig bedrog plegen in het kloostergoed. ⁷Bij het vaststellen van de prijs mag de ondeugd van de hebzucht niet binnensluipen, ⁸maar men moet juist alles iets goedkoper geven dan anderen in de wereld het kunnen doen, ⁹"opdat God in alles worde verheerlijkt".

AMBACHTSLIEDEN

EN VERKOOPPRIJZEN IN HET KLOOSTER

Hoofdstuk 57 geeft enkele richtlijnen betreffende het werk van de monniken. RM 85 sprak van onbaatzuchtigheid en van eerlijkheid. Benedictus laat zich door dat hoofdstuk inspireren, en spreekt van nederigheid (vv.1-3), eerlijkheid (vv.4-6) en onbaatzuchtigheid (vv.7-9).

De verzen 1-3: De broeders hebben hun talenten van de Heer ontvangen, en hun taak van de abt. Deze taak moeten ze dan uitoefenen "met alle nederigheid", zoals een dagelijks gebed (*cum omni humilitate* kwam al voor in RB 6,7: vragen van de monniken aan hun abt, en in RB 20,2: hun gebeden tot God). De broeders mogen dus niet verwaand worden op hun vakkennis of beroepsvaardigheid, in de mening dat ze onmisbaar zijn voor het bestaan van hun klooster. Wordt iemand te fier over zijn "stiel" en de "gave van zijn handen", dan wordt hij eerst berispt, en zo hij zich niet vernedert, wordt hij uit zijn ambacht verwijderd. Zo'n houding lezen we ook in de *Vaderspreuken*, die vooral een nederige arbeid prijzen. Vandaar het gevaar linnenwever te zijn en een ingewikkelde handel op zich te nemen, of kopiïst te worden en zichzelf als een intellectueel te beschouwen*. Denken we even aan de manier waarop President Mao Tse Toeng de Chinese intellectuelen verplichtte weer op het land te gaan werken. Een nederige houding geeft in ieder geval aan alle produkten van de monastieke nijverheid, hetzij brood of ceramiek, zijn eigen, typische gebedsafwerking.

De verzen 4-6 willen voorkomen dat de monniken (ambachtslieden of kellenaar), bij het verkopen van hun produkten iets van de opbrengst op zak zouden steken en voor eigen gebruik zouden verduisteren. Zo'n bedrog met het kloostergoed lijkt op dat van Ananias en Saphira in Hnd 5, en vormt een inbreuk op het ideaal van de *vita apostolica* (vgl. RB 33-34). RM 85,8-11 verwees niet naar dit noodlottige voorbeeld uit de *Handelingen* (wel RM 82,20-21 en 87,24); hij bepaalde wel dat de verschillende prijzen op voorhand door de abt vastgelegd moesten worden.

De verzen 7-9 komen op tegen hebzucht en winstbejag bij het vaststellen van de prijzen. Monniken zijn maar kleine mensen, en kleine mensen maken slechts

* VS III, 375, pp.195-196; *Inst.* 4,14, p.70; Basiliius, *Grote Regels* 38.

kleine winsten. RM 85,1-7 schreef voor dat de monniken slechts voor eigen gebruik zouden produceren, en in de tweede plaats om geschenken te kunnen sturen. Bleef er dan nog iets over om te verkopen, dan moesten ze systematisch alles goedkoper geven dan de wereldlingen, als bewijs dat ze werken om bezig te zijn en niet om geld te verdienen. De schrijvers van RM en RB schijnen niet bekommerd te zijn noch om een neiging tot toeristische prijzen, noch om problemen van sociale rechtvaardigheid (oneerlijke concurrentie, dumping, enzovoorts). Benedictus wenst duidelijk dat zijn monniken met het materiële zouden weten om te gaan zonder erin op te gaan, en zoals hij hoofdstuk 31 over de kellenaar met een prachtige slotzin eindigde: *ut nemo perturbetur neque contristetur in domo Dei*, zo eindigt hij hier met een slotzin ontleend aan 1 Pe 4,11: *ut in omnibus glorificetur Deus*. Men heeft van deze slotzin, parallel met de jezuiten *ad majorem Dei gloriam* de symbolische uitdrukking van het benedictijnse ideaal gemaakt. Deze doxologische opwelling, wezen van het *Opus Dei* der monniken, bewijst hoe hun werk verstrengeld is met hun gebed (vgl. RB 48: *ora et labora*) en hoe hun leven, zowel het stoffelijke als het geestelijke, geheel gericht is op God!

Wanneer een nieuweling zich voor het monniksleven komt aanmelden, mag hem de intrede niet gemakkelijk gemaakt worden, ²maar men doet wat de Apostel zegt: "Beproef de geesten, of ze uit God zijn". ³Als de aangekomene dus blijft kloppen en hij blijkt de onvriendelijkheid waarmee men hem behandelt en de weigering om hem binnen te laten gedurende vier of vijf dagen geduldig te verdragen en te volharden in zijn verzoek, ⁴dan wordt hij binnengelaten en voor enkele dagen ondergebracht in het gastenverblijf. ⁵Daarna pas krijgt hij een plaats in het verblijf van de novicen, waar zij onderricht ontvangen, eten en slapen. ⁶Met hun zorg wordt een ouderling belast die de kunst verstaat hun zielen te winnen en die zeer nauwkeurig op hen let. ⁷Hij moet zorgvuldig toezien of de kandidaat werkelijk God zoekt, of hij ijver heeft voor het werk Gods, voor de gehoorzaamheid en voor de beproeving van zijn nederigheid. ⁸Al het harde en moeilijke waardoor men tot God gaat moet hem worden voorgehouden. ⁹Als hij belooft vol te houden en te blijven, wordt hem na verloop van twee maanden deze Regel van het begin tot het einde voorgelezen ¹⁰en zegt men hem: "Dit is de wet, waaronder je wilt dienen; als je haar kunt onderhouden, treed dan in; als je het niet kunt, ga dan vrij heen". ¹¹Indien hij dan voet bij stuk houdt, wordt hij naar het reeds genoemde verblijf van de novicen teruggebracht, en opnieuw wordt hij met het grootste geduld op de proef gesteld. ¹²Na verloop van zes maanden wordt hem de Regel weer voorgelezen om hem te doen weten waartoe hij intreedt. ¹³Indien hij ook nu nog stand houdt, wordt hem na vier maanden nogmaals diezelfde Regel voorgelezen. ¹⁴En als hij na rijp beraad belooft, dat hij alles zal onderhouden en al wat hem wordt bevolen zal volbrengen, wordt hij in de gemeente opgenomen. ¹⁵Maar hij moet goed weten, dat ook de wet van de Regel bepaalt, dat hij van die dag af het klooster niet meer mag verlaten ¹⁶en het juk van deze Regel niet meer van zijn hals kan schudden, nu hij het na een zo langdurig beraad vrij heeft kunnen weigeren of aannemen.

HET AANNEMEN VAN NIEUWE BROEDERS

de proeftijd

Hoofdstukken 58-61 bespreken de aanwas van de gemeenschap door het opnemen van nieuwe broeders: roeping in het algemeen (RB 58), onder de kinderen (RB 59), uit de clerus (RB 60), en komende van andere kloosters (RB 61). RB 58,1-16 beschrijft de proeftijd; de vv.17-29 de monastieke professieritus. Het eerste deel kunnen we het best zo indelen:

- drie etappes bij het binnenkomen (vv.1-5)
- drie criteria van onderscheid (vv.6-8)
- drie voorlezingen van de Regel (vv.9-16).

De verzen 1-5: de eerste etappe is een lang aankloppen aan de deur (vv.1-3). Hier is geen tegenspraak met RB 66,1-4 over de zachtmoedigheid en de vurige liefde van de portier. Deze mag ook begaafd zijn met een eigen charisma om roeping omzichtig te testen en te onderscheiden. De nieuweling (NOVITER VENIENS) moet vier à vijf dagen geduldig kunnen volharden in zijn verzoek, want "voor wie klopt, doet men open" (Mt 7,7-8). Maar zoals in het evangelisch gebed, moet de *aspirant*-monnik ook de ernst en de grond van zijn verlangen kunnen staven door het bewijs van zijn doorzettingsvermogen. Tweede etappe: onze *postulant* wordt voor enkele dagen ondergebracht in het gastenverblijf, onder toezicht van de gastenbroeder die, zoals de portier, met de vreze Gods en wijsheid begaafd moet zijn (RB 53,21-22). De derde etappe is het binnentreden in het verblijf van de *novicen* (v.5; NOVICIUS is de comparatief of verkleinvorm van "novus": nieuweling, kleine(re); het is al meer dan de opduikende "noviter veniens") waar zij onderricht ontvangen (letterlijk: meditare, met andere woorden: leren), eten en slapen, waar zij dus een extra-afzondering van de wereld en van de gemeenschap moeten doorstaan.

De verzen 6-8 beschrijven de taak van de magister, een ouderling of deken die de kunst verstaat om het hart van de novicen te doorgronden en te winnen. Hij moet

zorgvuldig toezien of de novice werkelijk God zoekt (en niet een rustig leventje, een psychologische geboortigheid, een studie- of promotiemogelijkheid, een sociale veiligheid. Het "revera" wordt verder omschreven in v.8 dat ons doet terugdenken aan de Prol.). Het zoeken zal een bestendige impuls blijven doorheen het vinden, dienen en beminnen. "Zoeken om te vinden, en vinden om te zoeken", zoals St. Augustinus het zei. Drie criteria worden uitgestippeld: ijver (of liefdevolle aanpak van het monastieke dynamisme, vgl. RB 72) voor het *Opus Dei* (monastiek leven als gebedstaak, vgl. RB 8-20), de *oboedientia* (monastiek leven als luisterbereidheid, vgl. RB 5-7) en de *opprobria* (de nederigheid, wanneer de gehoorzaamheid haar roze kleuren verliest en zwaar gaat wegen, vgl. RB 7, hart van de Regel, harts slag overal terug te vinden). Dit zijn de drie samengestengelde o's van de monastieke ascese of training. Het klooster is een oefenschool, en er is veel oefenwerk nodig om er zich in te werken.

De verzen 9-16 schrijven drie formele proeftijden voor, van twee, zes en vier maanden (vv.9,12 en 13), telkens afgesloten door een soort *scrutinium*, dit is de voorlezing van de Regel van A tot Z. Dit benadrukt de ernst van het engagement of verbond met God, abt en gemeenschap na dat jaar. De novice moet goed weten wat hij doet, zich rijp beraden, vrij zijn te weigeren en toch stand houden. Nu zijn de drie vormingsfasen over meerdere jaren verspreid: postulaat - noviciaat - triënnat. Ze corresponderen psychologisch nagenoeg met verliefdheid - bitterheid - bezonnenheid naar het engagement toe... Drie etappes om binnen te komen, drie fasen in de vormingstijd, we herinneren ons dat Benedictus drie kansen geeft aan een broeder die weggaat (RB 29,3): *omne trinum perfectum!*

Voor zijn opname in de gemeente moet hij in het koor in het bijzijn van allen stabiliteit, een monastiek levensgedrag en gehoorzaamheid beloven ¹⁸ten overstaan van God en zijn heiligen. Zo zal hij weten, dat hij, als hij ooit anders mocht handelen, door Hem verworpen zal worden met Wie hij de spot drijft. ¹⁹Van deze belofte moet hij een oorkonde opmaken, op naam van de heiligen van wie de relieken ter plaatse aanwezig zijn en van de abt in functie. ²⁰Deze oorkonde schrijft hij eigenhandig, of anders, als hij niet schrijven kan, vraagt hij een ander om het voor hem te doen; maar de novice zelf tekent het document en legt het eigenhandig op het altaar. ²¹Als hij het heeft neergelegd, heft de novice zelf onmiddellijk het vers aan: "Neem mij aan, Heer, volgens uw woord en ik zal leven, en stel mij niet teleur in mijn verwachting". ²²De gehele gemeente herneemt dit vers driemaal en voegt er "Eer aan de Vader" aan toe. ²³Daarna gaat de nieuwe broeder zich voor de voeten van allen neerwerpen om hun gebed te vragen: en van die dag af wordt hij beschouwd als lid van de gemeente. ²⁴Als hij iets bezit moet hij het ofwel van te voren aan de armen uitdelen, ofwel het door een plechtige schenking aan het klooster overdragen, zonder iets van dat alles voor zichzelf achter te houden. ²⁵Hij weet immers, dat hij van die dag af zelfs niet meer zal kunnen beschikken over zijn eigen lichaam. ²⁶In het koor ontdoet men hem terstond van zijn eigen kleren en kleedt men hem met de kleren van het klooster. ²⁷De kleren die men hem heeft uitgetrokken worden in de kleenkamer opgeborgen en bewaard. ²⁸Als hij namelijk ooit - wat niet te hopen is - zou ingaan op de inblazingen van de duivel om het klooster te verlaten, dan wordt hem het monnikskleed uitgetrokken en zet men hem buiten. ²⁹Maar de oorkonde, die de abt van het altaar heeft meegenomen, mag hij niet terugontvangen; deze blijft men in het klooster bewaren.

RM 87-90, parallel met RB 58 bepaalde slechts een termijn van twee maanden voor de definitieve gelofte en de onteigening van de novicen (vgl. RM 79,25-26; 88; 89,1 - vgl. de dochter van Jefta, Re 11,37). Voor de *laici*, die geen *conversi* waren, vroeg hij één jaar voor tonsuur en monastieke kleding (vgl. RM 90,79-82. Over deze tonsuur staat er niets in de RB, uitgenomen RB 1,7 tegen de sarabaïeten). Benedictus maakt geen onderscheid, en veralgemeent de duur van één jaar voor het noviciaat.

Verzen 17-20: "Benedictus Romanus" begint met het juridische van de professie. Ze is een verbond, naar de religieuze terminologie van de Pachomiaanse en Syrische monniken (de zonen van het Verbond). Deze verbintenis houdt een levensproject in. Volgens RM 89,8 luidt het: "Ik wil God dienen door de Regel te onderhouden die mij is voorgelezen, en wel in uw klooster". Volgens RB is het voor de eerste keer een triade van geloften: *stabilitas* - *conversatio morum* - *oboedientia*, maar men kan ze herleiden tot een algehele gehoorzaamheid met twee concrete omstandigheden: *promittat de stabilitate* (klooster) et *conversatione morum* (gemeenschap), et *oboedientiam*. Dom Odo Lottin heeft deze triade uitgelegd in verband met de vier soorten monniken van RB 1:

stabilitas tegenover zwerfmonniken;
conversatio morum tegenover kluizenaars;
oboedientia tegenover sarabaïeten.

Nog een ander voorstel:

oboedientia in RB 59 (de kinderen);
conversatio in RB 60 (de priesters);
stabilitas in RB 61 (vreemde monniken)!

De novice zal dit beloven:

- . in het koor, in het bijzijn van allen (de gemeenschap!)
- . tegenover God en zijn heiligen (dit is de mystieke Kerkgemeenschap, waarvan de relikwieën de getuigen zijn).

SINT BENEDICTUS VERKLAART DE REGEL AAN EEN MONNIK

vrij naar een miniatuur
in Jean de Stavelot, Luik, 1437.

Hij moet er een oorkonde van maken* op naam van de abt in functie, uiteraard transitorisch, en van de heiligen van wie de relikwieën daar bewaard worden (wat blijvend is). De novice legt eigenhandig het document op het altaar (de offerritus van RB 59,2).

Verzen 21-23: Na het juridische komt het epicletische of de gebedsdimensie. Het is een beroep op Gods Woord of belofte van trouw, en een hernemen van zijn woord: *Suscipe* (Ps 118/119,16, de zo geliefkoosde psalm van de monniken). *Suscipe me, Domine* (Vader) *secundum eloquium tuum* (Zoon) *et vivam* (Heilige Geest). De gehele gemeente

* Dit is het juridische, maar het gaat niet meer om de goederen, zoals in RM 87,33-40 en 89,17-23.27.31-35.

engageert zich door dit gebed zelf te hernemen (driemaal, RB 35,17-18 en 38,3); dit is eigen aan Benedictus in tegenstelling tot RM 89,24-26. De gemeenschap assimileert zichzelf met de nieuw-geprofeste; zij hernieuwt haar geloften en vraagt om ook zelf opgenomen te worden. De doxologie sluit daar goed bij aan (vgl. RB 9,7) en de nieuwe broeder (FRATER NOVICIUS) vraagt nog om het gebed van ieder van zijn broeders. Zo wordt hij lid van de gemeenschap, van een gebedsgemeenschap; en broeder, maar steeds een jonge broeder. Het heeft iets van de Paasvreedge waarmee, volgens Matteüs, de Heer voor het eerst zijn leerlingen broeders noemde (Mt 28,10).

Verzen 24-26: De verbintenis met God doorheen de gemeenschap houdt ook een onteigening in. De Regel van de Meester legde er veel nadruk op: het komt op de eerste plaats (RM 87) en vormt de inhoud van de oorkonde. Benedictus ziet er ook het belang van. Om waarlijk verbonden te zijn met God en de gemeenschap, mag men niets in eigendom hebben (vgl. 1 Kor 7,4, van het huwelijk toegepast op het monastieke leven), ook geen goederen - die moeten weggegeven worden aan de armen of aan het klooster - zelfs niet zijn eigen kleren (het gaat niet om typisch monastieke kleren of gebedskleren te verwerven, maar wel om alles van zijn gemeenschap te ontvangen).

De verzen 27-29 nemen voorzorgsmaatregelen, moest de monnik, op inblazing van de duivel (vgl. RM 90,70; RB Prol. 28; RB 4,50), weggaan. Dan moet hij weer zijn eigen kleding aantrekken, maar zijn oorkonde blijft in het klooster, als een getuigenis tegen hem (vgl. RM 90,83-95).

Dit hoofdstuk maakt de synthese van het traditionele, hoge ideaal van het monastieke leven, en van de ervaring van Benedictus. Er schijnt geen plaats te zijn voor tijdelijk monachisme zoals in het boeddhisme, RM 87,60vv., bij moderneren...

Als iemand van aanzienlijke stand zijn zoon aan God wil opdragen in het klooster en die jongen is nog minderjarig, dan maken zijn ouders zelf de oorkonde op, waarover hierboven sprake was. ²Samen met de offergave wikkelen zij deze oorkonde en de hand van de jongen in de altaardwaal, en zo dragen zij hem op. ³Met betrekking tot hun bezittingen beloven zij in de bewuste oorkonde onder ede, dat zij hem nooit zelf, en ook nooit door bemiddeling van een voogd of op welke andere wijze ook iets zullen geven of ook maar een kans laten iets te bezitten. ⁴Of als zij dit niet willen doen, maar liever bij wijze van aalmoes iets aan het klooster willen aanbieden als een verdienstelijk werk, ⁵dan maken zij een schenking van de goederen die zij aan het klooster willen geven en houden zij het vruchtgebruik ervan aan zichzelf, als zij dat wensen. ⁶Op die manier moeten alle wegen versperd worden, zodat er voor de jongen zelfs geen enkele gedachte aan bezit meer overblijft, die hem zou kunnen misleiden en te gronde richten, wat hem bespaard moge blijven. De ervaring heeft ons in dezen iets geleerd. ⁷Zij die minder vermogend zijn gaan op dezelfde manier te werk. ⁸Zij die daarentegen helemaal niets bezitten maken eenvoudig de oorkonde op en samen met de offerande dragen zij hun zoon op in aanwezigheid van getuigen.

HET AANNEMEN VAN MINDERJARIGE JONGENS

RM 91 antwoordt op de vraag: "Hoe de zoon van een edelman in het klooster opgenomen moet worden". Spontaan denken wij aan Maurus en Placidus die door Equitius en Tertullus aan Benedictus werden toevertrouwd om door hem voor God opgevoed te worden (*Dial.* II,3).

"Wanneer de zoon van een edelman in het klooster een toevluchtsoord zoekt om God te dienen (of, volgens v.51, "naar het hof der heiligen vertrekt") wordt hij pas aangenomen als hij beloofd heeft, al wat de gehoorzaamheid beveelt, te zullen volbrengen, zoals wij dat boven hebben

gezegd (RM 89,8)". Hieraan beantwoordt v.1. Het klooster zal de jongen aanvaarden, zelfs tegen de wil van zijn ouders in. Zijn deze het eens met de jongen, dan worden zij naar het klooster uitgenodigd en spreekt de abt lang met hen (vgl. vv.8-70), over de keuze van hun jongen om in de dienst van God te treden, niet die van de Mammon, en om zijn schat in de hemel te bergen, niet hier op aarde (Mt 6,20.24); zo beantwoordt hij Jezus' uitnodiging aan de rijke jongeman (Mt 19,21-24). Vanaf v.42 gaat het over de onteigening der bezittingen van de jongen, in de geest en volgens de voorziene gevallen in RM 87,25vv. (alles aan de armen; alles aan de ouders; of één derde voor de armen, één derde voor de ouders en één derde voor het klooster). In ieder geval, zegt de abt, wie zo aan alles verzaakt, zal in het Rijk Gods goed beloond worden, volgens Mt 19,29.

De Regel van Benedictus verruimt het onderwerp. Het gaat om minderjarige jongens (dus onder de vijftien jaar volgens RB 70,4; bij de Romeinen moest men zestien à zeventien jaar zijn voor de *toga praetexta*): van aanzienlijke stand (vv.1-6), van minder vermogende stand (v.7) of van niets bezittende ouders (v.8). We voelen hier Benedictus' wil om geen rekening te houden met al te menselijke categorieën (vgl. RB 2,16-22). Benedictus spreekt niet van voortvluchtige kinderen; allen worden door hun ouders opgedragen. In alle drie gevallen zijn het de ouders die de professie-oorkonde schrijven; ze kunnen ook iets van de onteigening erin vermelden. "Samen met de offergave wikkelen zij deze oorkonde en de hand van de jongen in de altaardwaal, en zo dragen zij hem op" (v.2). De eucharistische dimensie van deze oblatio is duidelijk. We denken spontaan aan het offer van Samuël in de tempel van Silo (Benedictus hield van dit verhaal: vgl. RB 2,26 en 63,6). De verzen 4-5 spreken van een mogelijke schenking aan het klooster, waarvan de ouders nochtans het vruchtgebruik voor zich behouden.

In ieder geval is het voornaamste, volgens Benedictus, niet de bestemming van de goederen, maar dat deze jonge monniksken van alle bezittingen onteigend worden en zij geen terugweg of illusie meer hebben in de wereld (vgl. RM 91,36-41). Dat Benedictus hierin een soms bittere ervaring opgedaan heeft, staat te lezen in v.6: "*quod experimento didicimus*"!

Wanneer soms iemand uit de rangen van de priesters vraagt om in het klooster te worden opgenomen, mag dat verzoek niet te spoedig worden ingewilligd. ²Maar als hij beslist en met volharding blijft aandringen, moet hij weten, dat hij de wet van de Regel in alles zal moeten onderhouden. ³Men mag dan ook geen uitzonderingen voor hem maken, om gevolg te geven aan hetgeen geschreven staat: "Vriend, waartoe zijt gij gekomen?" "Wel kan men hem de plaats na de abt toewijzen; ook mag hij de zegenbeden uitspreken en het slotgebed zeggen, maar alleen als de abt het hem toestaat. ⁵Zonder dat mag hij zich volstrekt niets aanmatigen, wel wetend, dat hij aan de wet van de Regel onderworpen is; maar veeleer moet hij aan allen steeds weer een voorbeeld geven van nederigheid. ⁶Wanneer er in het klooster sprake is van een benoeming of een andere aangelegenheid, ⁷neemt hij de plaats in, die hem volgens zijn intrede in het klooster toekomt, en niet die welke hem uit eerbied voor het priesterschap is afgestaan. ⁸Als iemand uit de lagere geestelijkheid eenzelfde verlangen heeft om in het klooster te worden opgenomen, kan aan hen een middelmatige plaats worden gegeven, ⁹maar alleen als ook zij beloven de Regel te onderhouden en zich blijvend te vestigen.

HET AANNEMEN VAN PRIESTERS EN CLERICI

RM 83 bespreekt het aannemen van priesters op de volgende wijze. De priesters die langskomen worden als gewone gasten behandeld, want hun voorrang en hun eer blijven grotendeels beperkt tot hun plaatselijke kerken: vv.1-2 (vgl. RM 77-79: na twee dagen moeten ze dus werken met en zoals de broeders - RM 78; ze mogen wel de zegen aan tafel geven - RM 77). Vragen zij "uit liefde tot God en vanwege de tucht en de maatstaven van het heilige leven" om in de gemeenschap opgenomen te worden (v.3), dan moeten ze spontaan, "als geestelijke mensen" (v.13), naar het voorbeeld en het onderricht van de apostel Paulus in 2 Tes 3, werken om zo hun monniksvoedsel, kleding en schoeisel te verdienen. Ze ontvangen, uit eerbied, de naam van "vaders van het klooster" (vv.4,8) en mogen de

gebeden besluiten en de zegen geven (v.5), maar alle gezag in de gemeenschap blijft bij de abt, alhoewel hij een leek is (vv.5-7,9).

Benedictus onderscheidt de aanvraag van priesters (vv.1-7) en die van clerici (vv.8-9). Net als in hoofdstuk 58 mag hun verzoek niet te spoedig ingewilligd worden (v.1): misschien laten ze hun pastorale verantwoordelijkheid al te gemakkelijk in de steek, of maken ze zich illusies omtrent het monastieke leven. De voorwaarde tot opname is, in beide gevallen, dat ze zich blijvend vestigen en de tucht van de Regel in alles beloven te onderhouden (vv.2,5 en 9). Er zal bijgevolg geen uitzonderlijk eervolle behandeling zijn voor de priesters of clerici in het klooster. Het priesterschap is geen meerwaardigheid ten opzichte van de leken (*honor*) - trouwens de monastieke beweging is fundamenteel een lekenbeweging, zowel in het Egypte van de woestijnvaders als in het Italië van Benedictus, en ook van Franciscus! -, maar een dienstambt (*onus*). De priesters moeten vooral een voorbeeld van nederigheid geven (v.5), en spontaan denken wij aan hetgeen St. Augustinus geschreven heeft als verwittiging voor de christelijke maagden: "Een deemoedige echtgenote is meer waard dan een hoogmoedige maagd". Benedictus citeert in verband hiermee de woorden van Jezus aan zijn apostel, vriend en verrader, Judas: "*Amice, ad quid venisti?*", "Vriend, waarom ben je gekomen, waartoe ben je afgedaald?" (Mt 26,50). Judas erkent niet meer de Persoon en het goddelijke mysterie van Jezus: dat zou zijn: *ad quem venisti?* Als wij correct transponeren, betekent dit dat het monastieke leven zuiver omhelzen is: zich openhartig bij Jezus voegen en Hem volgen tot in zijn lijden en dood, maar toetreden met clericale hooghartigheid betekent: Jezus met een Judaskus overleveren. Klare taal! In principe behouden priesters en clerici hun rang van intrede in het klooster (vv.6-7; vgl. RB 63), maar de abt mag hun een hogere plaats toewijzen, ten teken van eerbied (vv.4,8; vgl. RB 61,12). De priester mag ook het slotgebed zeggen en de zegeningen uitspreken (vgl. RM 83,5). In hoofdstuk 62 zal Benedictus terugkomen op de nood aan een priester in de gemeenschap. Daar zal hij meer functioneel spreken over een monastiek priesterschap, terwijl het hier alleen maar gaat om het eventueel toelaten van een wereldpriester tot de monastieke gemeenschap.

RB 61,1-4

15 april
15 augustus
15 december

Als een vreemde monnik uit verre streken aan-
komt en als gast in het klooster wil
verblijven, ²en als hij genoeg neemt met
de plaatselijke gebruiken die hij aantreft en geen
stoornis teweegbrengt in het klooster door zijn
overdreven eisen, ³maar eenvoudigweg tevreden is
met wat hij aantreft, wordt hij opgenomen voor
zolang hij verkiest. "Maar als hij op een redelijke
wijze en met nederige liefde iets afkeurt of een
opmerking maakt, dient de abt wijselijk bij zich-
zelf na te gaan, of de Heer hem wellicht niet
juist tot dat doel gezonden heeft.

* * *

HET AANNEMEN VAN VREEMDE MONNIKEN

als gasten

Voor priesters bepaalde RM 83 hoe ze eerst als gasten
(vv.1-2), vervolgens als volwaardige leden van de
gemeenschap opgenomen werden (vv.3-22). RB 60 heeft
slechts hun opname als monniken besproken.

Wat nu vreemde monniken betreft: we weten vanuit RM 1
en RB 1 dat er in die tijd veel gyrovagen of zwerfmon-
niken waren, rondreizende monniken die om allerlei
redenen (ascese van de *xeniteia* of het *peregrinari pro*
Christo, vroomheid van de pelgrimstochten, reislust,
psychologische onstandvastigheid) de verschillende
kloosters aandeden en er een christelijke gastvrijheid
verwachtten, soms afdwongen, dikwijls uitbuitten.

In de Regel van de Meester worden hun verblijf als
gasten en hun eventuele vestiging als monniken van de
gemeenschap in de hoofdstukken 78-79 besproken. (Alleen
de titel van RM 78 vermeldt de mogelijkheid om leken
als gasten op te nemen. - In tegenstelling hiermee
heeft Benedictus de gastvrijheid van zijn klooster
heel wat verruimd - RB 53). Vanaf de derde dag zet de
Magister de vreemde monniken aan het werk, samen met
de broeders. Uitgerust van hun reisvermoeienissen,
mogen ze in het klooster het verderfelijke voorbeeld
van een luilekker nietsdoen niet verspreiden.
RM 79,23-28 bespreekt hun mogelijke stabilisatie als
leden van de gemeenschap en verwijst naar de richtlij-
nen die verder in RM 87-89 (parallel met RB 58)
uitgestippeld worden.

RB 61 bespreekt eerst de opname van vreemde monniken
als gasten (vv.1-4), vervolgens hun mogelijke vaste
aansluiting bij de gemeenschap (vv.5-14).

Indien ze als gasten geen overdreven eisen stellen en
genoegen nemen met de plaatselijke gebruiken - dus ook
het werk van de gemeenschap graag delen (vgl. RM 78) -,
mogen ze blijven zolang als ze willen (vgl.
RM 79,29-34). Men bemerkte de mooie herhaling van Bene-
dictus:

si contentus est consuetudine loci quam invenerit...
(v.2)
sed simpliciter contentus est quod invenerit, susci-
piatur... (v.3).

Benedictus voegt een eigen bedenking hieraan toe: als
deze monnik een redelijke, nederige en liefdevolle
opmerking te maken heeft over het kloosterleven (*sane*
rationabiliter et cum humilitate caritatis), dient de
abt wijselijk bij zichzelf na te gaan of de Heer hem
wellicht niet daarom naar zijn klooster gezonden heeft
(v.4). Het klooster mag een zeker wijsheidsoordeel
vellen over de gast-monnik, maar het moet er óók een,
in naam van de Heer, kunnen ontvangen. Wie weet of de
reizende monnik niet een engel des Heren is? Verrassend
incognito van de Heer (Gn 18; Re 6; Tob; Lc 24; Mt 25;
RB 3,3, enzovoorts). Cf Dharamsala...

Indien hij zich later blijvend zou willen vestigen, moet men deze wens niet afwijzen, te meer omdat men tijdens zijn verblijf als gast zijn manier van leven heeft kunnen leren kennen. ⁶Als er tijdens zijn verblijf als gast gebleken is, dat hij veeleisend is of behept met ondeugden, dan mag men hem niet alleen niet als lid opnemen in de kloosterfamilie, ⁷maar men moet hem zelfs beleefd te verstaan geven, dat hij vertrekken moet, om te voorkomen dat door zijn treurige levenswijze ook anderen bedorven worden. ⁸Maar als hij niet zo is dat men hem de deur moet wijzen, zal men hem niet alleen wanneer hij het vraagt in de gemeente opnemen, ⁹maar moet men zelfs trachten hem te bewegen om te blijven, opdat de anderen iets kunnen leren van zijn voorbeeld, ¹⁰en omdat men overal dienaar is van dezelfde Heer, soldaat van dezelfde Koning. ¹¹Als de abt ziet dat hij het verdient, kan hij hem zelfs een ietwat hogere plaats geven. ¹²Overigens niet alleen aan een monnik, maar ook aan bovenvernoemde personen uit de rangen van de priesters of geestelijken kan de abt een hogere plaats geven dan hun intrede meebrengt, als hij ziet dat hun gedrag dit rechtvaardigt. ¹³Maar de abt wachte er zich wel voor ooit een monnik uit een klooster dat hem bekend is voorgoed in het zijne op te nemen zonder toestemming of aanbevelingsbrieven van zijn abt; ¹⁴want er staat geschreven: "Wat gij niet wilt dat u geschiedt, doe dat ook aan een ander niet".

Een kloostergemeenschap is als een organische cel: een open en tevens gesloten entiteit. Dat zien we ook in verband met de gast-monniken. Tijdens hun verblijf kunnen ze een goed, stimulerend, of een slecht, verderfelijk voorbeeld geven. De abt en de gemeenschap zullen ziftend optreden.

In geval van een slecht voorbeeld "als die monnik veeleisend is of behept met ondeugden (sarabafeten), dan mag men hem niet alleen niet als lid opnemen in de kloosterfamilie (*sociari corpori monasterii*); men moet hem zelfs beleefd te verstaan geven dat hij vertrekken moet, om te voorkomen dat door zijn treurige levenswijze ook anderen bedorven worden" (vv.6-7). In geval van een goed voorbeeld "als die monnik zich blijvend zou willen vestigen, zal men hem (natuurlijk na de voorzietne proeftijd: vgl. RM 79,23-28; 88,1-10) in de gemeente opnemen (*congregationi sociandus*)" (vv.5,8). Benedictus gebruikt dus tweemaal het werkwoord *sociari*. De broeders zijn *socii*, zij vormen een gezelschap. Bij het eerste gebruik treffen wij de mooie uitdrukking: *corpus monasterii*; ze is Paulinisch van inspiratie, en we vinden haar onder de vorm van *corpus fraternitatis* bij Basilius en Cassianus*. Bij het tweede gebruik van *sociari* treffen we het woord *congregatio*. Deze uitdrukking is meer algemeen bijbels, van Exodus af tot het Johannesevangelie, waar het gelovige volk (Israël, de Kerk) beschreven wordt als Gods kudde, waarvan Jezus DE Goede Herder is. Zo vormt de kloostergemeenschap, als een cel van de levende Kerkgemeenschap, één lichaam en één kudde, waarbij steeds nieuwe leden of schapen zich mogen scharen.

Benedictus suggereert iets meer: een deugdenrijke monnik "moet men zelfs trachten te bewegen om te blijven,

* *Inst.* 1,2,2, p.31; 4,5, p.65; 7,13, p.140.

opdat de anderen iets kunnen leren van zijn voorbeeld, en omdat men overal dienaar is van dezelfde Heer, soldaat van dezelfde Koning" (vv.9-10). We horen hier een soort inclusie met v.3 van de Proloog: "Tot u richten zich nu mijn woorden, wie u ook moogt zijn, die afstand doet van uw eigen wil om in dienst te treden van de ware Koning: Christus, de Heer, en die daartoe de sterke en roemrijke wapenen van de gehoorzaamheid opneemt".

Dienaar en soldaat: het zijn twee klassieke omschrijvingen van het monastieke leven (voor de eerste, vgl. Prol.: schola dominici servitii, en RB 7,49-50; voor de tweede: Prol.; RB 1 en 58).

Bij deze verandering of vernieuwing van de STABILITAS* maakt Benedictus twee bedenkingen: een eerste, in verband met de rangorde van de nieuwe broeder (vv.11-12; vgl. RB 63), en een tweede, die eigenlijk op de eerste plaats had moeten staan: geen monnik voorgoed in zijn klooster opnemen zonder toestemming of aanbevelingsbrieven van zijn abt, volgens de gulden regel uit Jezus' Bergrede (Mt 7,12): "Wat gij niet wilt dat u geschiedt, doe dat ook een ander niet" (vv.13-14). Dit is, onder abten, een wijze les om allen te eren (vgl. RB 4,8-9). We denken ook vrij vlug aan Bernardus' *De Praecepto et dispensatione...*!

* Begrip dat sterk belicht wordt in vv.5 en 9; zo geprezen bij de woestijnvaders, geïllustreerd door Benedictus' spreuk *non catena ferri sed catena Christi* (*Dial.* III), en door een recente spreuk van onze P. Joseph Croquison: "Une stabilité vaut mieux que la meilleure hospitalité".

Als een abt zich een priester of diaken wil laten wijden, kiest hij onder de zijnen iemand uit die waardig is het priesterschap uit te oefenen.² De gewijde van zijn kant wachte zich voor inbeelding of hoogmoed³ en veroorloofde zich niets tenzij wat de abt hem opdraagt, want hij dient te weten, dat hij voortaan nog veel meer dan vroeger onderworpen moet zijn aan de tucht van de Regel. "Het priesterschap mag geen aanleiding voor hem zijn om de gehoorzaamheid aan de Regel en de kloostertucht te veronachtzamen, maar meer en meer make hij voortgang op de weg naar God.⁵ Hij behoudt altijd de plaats van zijn intrede in het klooster, ⁶ behalve als hij zijn dienstwerk doet aan het altaar of als de keuze van de gemeente en de beschikking van de abt hem een hogere plaats hebben willen toekennen omwille van zijn verdienstelijk leven.⁷ Maar ook dan moet hij weten, dat hij zich te houden heeft aan de regeling die voor de dekenen en de prioren is vastgesteld.⁸ Als hij anders durft te handelen wordt niet de priester in hem maar de opstandige aan een oordeel onderworpen.⁹ Indien hij, na vaak berispt te zijn, zich niet betert, dan wordt tenslotte de bisschop ter getuige geroepen.¹⁰ Als hij ook dan nog niet tot inkeer komt en er aan zijn schuld niet meer valt te twijfelen, wordt hij uit het klooster gezet; ¹¹ maar dan moet zijn hardnekkigheid toch wel van die aard zijn, dat hij zich niet wil onderwerpen en aan de Regel gehoorzamen.

DE PRIESTERS EN DIAKENS VAN HET KLOOSTER

Terwijl Benedictus het aannemen van nieuwe broeders besprak (RB 58-61), heeft hij ook gesproken van priesters of clerici die monnik wilden worden (RB 60). Nu voorziet hij de mogelijkheid dat een abt, die zelf leek is* (vgl.

* Vgl. *Dial.* II; *La vie des pères du Jura*, S.C. 142, Parijs, 1968, nrs.132-133.

RM 83,9; RB), maar door de Regel bevestigd wordt in een *cura animarum* over zijn monniken, één of enkelen van dezen tot priester laat wijden voor de Eucharistieviering in eigen gemeenschap.

De aanwezigheid van deze monnik-priesters in de gemeenschap kan een probleem scheppen van rangorde. Wie heeft voorrang? Benedictus zal dit onderwerp uitdrukkelijk behandelen in hoofdstuk 63, maar hij raakt het nu al aan, en de hoofdstukken 62-65 vormen een eenheid rond kwesties van rangorde. Deze is gebonden aan de aanwezigheid van priesters in de gemeenschap.

Vers 1: "Als een abt zich een priester of diaken wil laten wijden, kiest hij onder de zijnen iemand uit die waardig is het priesterschap uit te oefenen". *Si quis abbas...* Benedictus schijnt wel zijn Regel te schrijven voor meerdere kloosters.

"Diaken": dit is de enige vermelding in de Regel; het is een liturgische functie en een etappe naar de priesterwijding.

"Priester": hij is een afgevaardigde van de bisschop in de *Praec.* van Augustinus, staat boven de praepositus en komt nauwelijks naar voren. Hij geeft schriftuitleg, treedt op bij gezagsmoeilijkheden, maar gaat niet voor in de Eucharistie, gevierd in de parochiekerk. In de *Regel van de vier Vaders* worden alleen *lapsi* onder de priesters tot het monniksleven toegelaten. In de Regel van de Meester 83 zijn de priesters alleen werkende gasten. De Regel van Benedictus aanvaardt dat monniken priester worden in tegenstelling tot de Regel van de Meester.

"Waardigheid": volgens de Vaderspreuken is de monnik-zondaar fundamenteel onwaardig, vlucht hij voor de bisschoppen en wijst hij sociale verplichtingen en eerbewijzen af. Voor Benedictus daarentegen betekent waardigheid een gehoorzame, nederige bereidwilligheid zowel voor de kandidaat-priesters, als voor de abt (RB 2; 63; 64), de dekenen (RB 21) en de prior (RB 65). Het is voor hem geen rituele vraag zoals reeds voor paus Gregorius.

Verzen 2-4: de houding van de monnik-priester. Hij moet zich wachten voor inbeelding en hoogmoed, moet gehoorzaamheid betonen aan de abt en is gehouden aan de Regel

en de kloostertucht* (RB 60,2.5). *Magis ac magis in Deum proficiat* is een citaat van Sint Cyprianus***. Vergelijk ook de Carthaagse belijders, die om hun getuigenis moed vereerd werden, maar te kort schoten in tucht en nederigheid.

Verzen 5-7: de rangorde van de monnik-priester (parallel met RB 60,7). Het betreft de plaats van intrede in het klooster, maar Benedictus maakt een uitzondering voor de slotgebeden (RB 60,4) en wanneer hij zijn dienstwerk verricht aan het altaar***. Hij mag ook een hogere plaats innemen als de abt het beschikt of de gemeente hem uitkiest omwille van zijn verdienstelijk leven, maar op voorwaarde dat hij zich houdt aan wat is vastgesteld voor de dekenen en prioren (RB 21 en 65).

De verzen 8-11 beschrijven het gevaar van opstandigheid, reeds vermeld in vers 2. In dat geval wordt hij eerst berispt (RB 23,2-3), maar betert hij zich nog niet, dan wordt de bisschop ten getuige geroepen (vgl. RB 64,4-6).

We vinden dus hier geen traktaat over de spiritualiteit of theologie van het monastieke priesterschap, zoals Hiëronymus dat kon geven: "Monniken die priester zijn en priesters die monnik zijn!" Voor een stabiele en groter wordende gemeenschap die als het ware een kleine, vurige parochie vormt, wenst Benedictus een priester aan huis, wat het slot en een liturgische autarchie bevordert. Het klooster is meer gescheiden en beter geïntegreerd. Dit zal ook de opkomst van de 'exemptie' bevorderen. De monnik-priester wordt als priester beperkt tot zijn zuiver eucharistische functie. Gezag en *cura animarum* worden voorbehouden aan de abt en de dekenen... De praktijk zal dit natuurlijk in latere tijden heel wat versoepelen...

* Vgl. *La vie des pères du Jura*, S.C. 142, Parijs, 1968, nrs. 20-21 en 134.

** CYPRIANUS, *Epist.*, 13,2.

*** Op zon- en feestdagen viert hij volgens RM 45,14-18 en 93,8 de Eucharistie in de parochiekerk. In de week deelt de abt de Communie uit op het einde van de Noon na de handwassing en de vredekus, RM 21; zich van de Communie onthouden is hoogmoed, RM 22; in de RB is er een Eucharistie op zon- en feestdagen in het oratorium, RB 38,1-2; 59,2.8; op weekdays alleen Communie, RB 38,10; 63,4.

RB 63,1-9

18 april
18 augustus
18 december

De monniken bewaren in het klooster de rangorde die bepaald wordt door hun moment van intrede, hun verdiensten en de beschikking van de abt. ²De abt van zijn kant mag de hem toevertrouwde kudde niet in verwarring brengen en onrechtvaardige maatregelen treffen alsof hij kan doen en laten wat hij wil, ³maar hij moet altijd bedenken, dat hij van al zijn oordelen en daden aan God rekenschap zal moeten afleggen. ⁴In de volgorde die hij vaststelt of die de broeders zelf al hadden, naderen zij voor de vredekus en voor de Communie, heffen zij de psalmen aan en staan zij in het koor. ⁵Volstrekt nergens mag de leeftijd de rangorde bepalen of onjuist beïnvloeden, ⁶want Samuël en Daniël hebben ondanks hun jeugd ouderlingen geoordeeld. ⁷Afgezien dus van degenen aan wie de abt, zoals wij zeiden, na rijp beraad een hogere rang heeft aangewezen of die hij om bepaalde redenen op een lagere plaats heeft teruggezet, behouden allen de rang die hun volgens hun intrede toekomt. ⁸Wanneer bijvoorbeeld iemand op het tweede uur van de dag in het klooster is aangekomen, moet hij weten dat hij jonger is dan degene die op het eerste uur gekomen is, welke leeftijd of waardigheid hij overigens ook mocht hebben. ⁹Kinderen evenwel staan in alles onder toezicht van allen.

* * *

RANGORDE IN DE GEMEENSCHAP ...

Benedictus heeft dit onderwerp reeds verschillende malen aangesneden, onder meer in zijn eerste raadgevingen aan de abt (RB 2,18-20: geen sociaal onderscheid), wanneer het gaat om voortvluchtige monniken die terugkomen (RB 29,2), of wanneer hij de plaats bepaalt voor priesters en clerici (RB 60,4-8 en 62,5-7) of voor vreemde monniken die zich in de gemeenschap willen vestigen (RB 61,11-12).

In zijn richtlijnen is Benedictus fundamenteel getrouw aan de cenobitische traditie van Pachomius. In de Latijnse inleiding op Pachomius' Regel schrijft Hiëronymus: "*Quicumque monasterium primus ingreditur... primus psalmum dicit... prior in ecclesia communicat**". Hij wijkt welbewust af van de Regel van de Meester die reeds in hoofdstuk 22, maar vooral in hoofdstuk 92 tegen alle rangorde opkomt. De Meester steunt op menige uitspraak van Jezus (vgl. Mt 5,13; 18,2; 20,16.26) en wil voorkomen dat iemand zich de erkende opvolger van de abt zou wanen (vgl. RM 92,33: "Aan niemand geve hij enige zekerheid omtrent de eer van de opvolging, en telkens moet hij hun rangorde veranderen..."); hij stimuleert de wedijver in de deugd en in de navolging van de abt, wat stellig de abtsofvolging ten goede zal komen.

Benedictus wil vrede en stabiliteit, niet alleen binnen de muren van het klooster, maar ook binnen de gelederen van de broeders. Deze voorrang zal vooral tot uiting komen in gebed en liturgie (v.4). Drie criteria komen te pas bij het vastleggen van deze orde (v.1):

- . het moment van intrede in de gemeenschap, waarschijnlijk de professie (*conversationis tempus*): vgl. vv.5-6 en 8; dit hangt niet af van leeftijd (vgl. Samuël en

* *Regels van de H. Pachomius*, Woord vooraf van Hiëronymus, nr.3, in: (*Monastieke Cahiers*, nr.23), Bonheiden, 1983, p.16. "Wie het eerst het klooster intreedt... zegt de eerste psalm,... en ontvangt in de kerk het eerst de Communie".

Daniël; RB 3,3) of van sociale waardigheid (vgl. RB 2,18-20), maar van het uur van de monastieke Jezus-ontmoeting (v.8 en Mt 20,1-16).

- . de verdiensten van de monnik (*vitae meritum*). Vgl. bijvoorbeeld voor de dekenen RB 21,4 en voor een nieuwe abt RB 64,2;
- . de beschikking van de abt (ut abbas constituerit). De abt moet handelen in de vreze Gods en voor het welzijn van de hem toevertrouwde kudde (vv.2-3), na rijp beraad (v.7) en zonder vuur van naijver in zijn hart (vgl. RB 65,22). Hij mag dekenen, priesters, zijn prior een hogere rang geven, of een voortvluchtige monnik tot de laagste rang terugbrengen...

Het zijn vaderlijke beschikkingen, geen hiërarchisch etiket of carrièrejagerij; en zeggen dat de belangrijkste canon van het kerkelijk recht de canon is over de voorrang is niet van toepassing op de kloosters.

Vers 9 onttrekt de kinderen aan deze regeling en plaatst ze onder toezicht van allen. Wegens hun jeugdige leeftijd telt de rang van intrede hier niet mee. Zo krijgen ze een toegewezen plaats in de slaapzaal (RB 22,7), in het koor en aan tafel (RB 63,18). Ze staan onder toezicht van allen tot ze tot de jaren van verstand gekomen zijn (RB 63,19). Deze *intelligibilis aetas* is, volgens RM 14,79-81 en RB 70,4, vijftien jaar. Maar zoals RB 70,5 het voorschrijft, moet het toezicht van alle broeders ook met veel maat en redelijkheid plaatsvinden.

RB 63,10-19

19 april
19 augustus
19 december

De jongeren moeten dus hun ouderen eren, de ouderen hun jongeren liefhebben. ¹¹Als ze elkaar aanspreken mag niemand een ander enkel maar bij zijn naam noemen, ¹²maar de ouderen noemen hun jongeren "broeder" en de jongeren hun ouderen "nonnus", wat "eewaarde vader" betekent. ¹³De abt, die als vertegenwoordiger van Christus beschouwd wordt, wordt "Heer" en "Abt" genoemd, niet omdat hij hierop zelf aanspraak zou kunnen maken, maar uit eerbied en liefde voor Christus. ¹⁴Zelf moet hij zich dit goed bewust zijn en zich zo gedragen, dat hij zulk een eer waardig is. ¹⁵Steeds als de broeders elkaar ontmoeten vraagt de jongste aan de oudste de zegen. ¹⁶Wanneer een oudere langs komt, staat de jongere op en biedt hem zijn plaats aan; en de jongere gaat niet opnieuw zitten, vooraleer zijn oudere het hem zegt. ¹⁷Aldus wordt in toepassing gebracht wat geschreven staat: "Overtreft elkaar in eerbetoon". ¹⁸Kleine kinderen en jonge monniken moeten in het koor en aan tafel in goede orde hun vaste plaats innemen. ¹⁹Maar buiten en overal elders wordt er op hen gelet en staan zij onder toezicht, totdat zij tot de jaren van verstand gekomen zijn.

* * *

... EN MONASTIEKE BELEEFDHEDSVORMEN

Rangorde is niet alleen koude rangschikking of ordening. Er ligt hieronder veel levens- en gemeenschapservaring verborgen: eerbied en liefde, tact en voorkomendheid jegens elkander, levensverbondenheid en doorstroming. Benedictus herhaalt nu in v.10 twee van de laatste instrumenten van goede werken (RB 4,70-71, zonder parallel in de RM), waar het vooral gaat om goede ijver en liefde: "De jongeren moeten dus met eerbied opkijken naar hun ouderen, en de ouderen met liefde neerzien op hun jongere broeders". We horen hier een verre echo van Mt 18,1-10 en van de familiecatechese van de Paulinische gemeenschappen (Kol 4,20-21; Ef 6,1-4), maar het is vooral een zuivere weergave van de oud-monastieke traditie. Benedictus geeft nu drie voorbeelden of toepassingen.

1. De manier waarop de broeders elkaar aanspreken (vv.11-14). Ze zullen elkaar nooit enkel bij hun naam noemen (*puro nomine*), maar

de ouderen noemen hun jongeren "broeder" (vgl. *frater novicius* van RB 58,23),

de jongeren hun ouderen "eerwaarde vader" (*nonnus*: het vrouwelijke is blijven voortleven, wat pejoratief in het Frans en in het Nederlands). Volgens RM 83 worden de priesters "vaders van het klooster" genoemd,

en allen noemen de overste "Heer" en "Abt" (vgl. RM 19,2; 61,2; vgl. RB 2,1-3), niet omdat hij hierop zelf aanspraak zou kunnen maken, maar omdat de broeders uit eerbied en liefde voor Christus (vgl. RB 4,21.72; 7,69) hun overste als vertegenwoordiger van Christus beschouwen. De abt moet zich natuurlijk zulk een vertrouwen en eer waardig tonen (vgl. RB 2).

2. "Steeds als de broeders elkaar ontmoeten, vraagt de jongste aan de oudste de zegen" (v.15). De monniken lopen elkaar niet onverschillig voorbij; zij zien elkaar, zij ontvangen elkaar, zij ontmoeten elkaar, al is het zeer discreet en gereserveerd.

Het *benedic* of *benedicite* (*Grüss Gott*) is niet alleen een groet bij aankomst van monniken (RM 65,3), reizigers of armen (RB 66,3), waarin de broeders een teken van Gods barmhartigheid zien. De jongeren bejegenen ook zo hun ouderen omdat zij Gods Geest in hun hart dragen en, door God gezegend, bron van zegening voor hun gemeenschap zijn. Zo is het klooster van "Benedictus" een huis van zegen voor allen die er leven en komen. Het doet ons denken aan de christelijke geladenheid van zovele ontmoetingen in het Nieuwe Testament, en de monniken die de twaalfde graad van nederigheid bereiken, staan er nog voor open...

3. "Wanneer een oudere langs komt staat de jongere op en biedt hem zijn plaats aan, en de jongere gaat niet opnieuw zitten vooraleer zijn oudere het hem zegt" (v.16). Dat lezen we reeds bij de woestijnvaders, en dat heb ik mogen bewonderen bij de Tibetaanse boeddhistische monniken van Dharamsala...

Men zal wel opgemerkt hebben dat deze drie toepassingen voorbeelden zijn van eerbied van de jongeren ten opzichte van de ouderen. RB 71 gaat dezelfde weg op. Catherine Baker zou spreken van de "vreselijke (wij zouden zeggen: de bewuste) verticaliteit van Benedictus' Regel". Er is inderdaad scholing nodig om gratuite geloofseerbied op te brengen voor mensen. De liefde van de ouderen groeit vanzelf en heeft geen regels meer nodig. Grijsaards leven van het "*ama et fac quod vis*".

Vers 17 is een citaat van Rom 12,10, dat ook in RB 72,4 terugkomt en vormt een inclusie met v.10. Wat RM 65,8 bepaalde voor het onthaal van vreemde monniken moet eerst beleefd worden onder de broeders. De concrete naastenliefde van iedere dag is de toetssteen van onze monastieke geloofsinzet. "Ziet hoe ze elkaar beminnen en eerbiedigen!"

Voor de verzen 18-19, vergelijk p.260, RB 63,9.

RB 64, 1-6

20 april
20 augustus
20 december

Bij het aanstellen van een abt moet altijd als grondregel gelden, dat ofwel hij wordt aangesteld, die de hele gemeente, geleid door de vreeze Gods, eenstemmig gekozen heeft; ofwel hij, die slechts door een gedeelte van de gemeente, hoe klein dit ook zij maar met beter inzicht, gekozen is. ²Een goede levenswandel en een onderricht dat van wijsheid getuigt zijn de gronden waarop men iemand kiest voor dit ambt, ook al zou hij de laatste in rang zijn binnen de gemeente. ³Zou de gemeente echter - wat verre zij - in haar geheel eenstemmig iemand kiezen, die het eens is met haar wangedrag, "en dit wangedrag zou op een of andere manier bekend worden aan de bisschop in wiens bisdom die plaats ligt, of aan de abten en christenen uit de buurt, ⁵dan moeten zij verhinderen, dat het plan van de kwaadwilligen doorgang vindt, en dienen zij aan het huis Gods een waardig bestuurder te geven. ⁶Zij moeten weten, dat zij daarvoor een rijk loon zullen ontvangen, als zij het doen met onzelfzuchtige bedoelingen en uit ijver voor God, zoals zij zich anderzijds zouden bezondigen, als zij het nalieten.

* * *

HOE WORDT EEN NIEUWE ABT AANGESTELD?

Uitgaande van de behoefte één of enkele priesters in de gemeenschap te hebben, heeft Benedictus over rangorde gesproken (RB 62-63). Aan het hoofd van de gemeenschap staat de abt. Nu, abten volgen elkaar op, en Benedictus vindt het gelegen te schrijven over de aanstelling van een nieuwe abt. Hij spreekt van een verkiezing door de gemeenschap (vv.1,2,3), maar het gaat hem fundamenteel om de kerkelijke goedkeuring of erkenning van de kandidaat. Zijn procedure wijkt sterk af van RM 92-94: laten we deze dan eerst resumeren om Benedictus' handelwijze beter te laten uitkomen.

RM 92,1-72 legt er de nadruk op dat de abt naast zich geen tweede man (of "prior") moet hebben om de opvolging tot het laatste toe open te laten, en alle monniken een gelijke scholing van nederigheid (vgl. Mt 18,2-3; 20,16.26-27) en een stimulans te geven om als mogelijke geestelijke opvolger in aanmerking te komen. Uitverkiezing en aanstelling van de nieuwe abt worden beschreven in RM 92,73 - 93,42. Bij het naderen van zijn dood roept de abt zijn broeders bij zich en wijst zijn opvolger door hem de hand te geven en hem aan zijn broeders onder aanroeping van de Heilige Drieëenheid aan te bevelen. Hierop wordt de bisschop met zijn clerus uitgenodigd om Eucharistie te vieren en de naam van de nieuwe abt op de diptieken te schrijven. In aanwezigheid van de bisschop overhandigt de vorige abt de Regel, de sleutels van de kellenaar en de registers aan de nieuwe abt, met een indrukwekkende vermaning tot waakzaamheid: "*Memento, memento, frater, memento*". De aftredende abt laat zijn opvolger zijn plaats innemen in het oratorium en overhandigt hem zijn mantel (2 K 2); hij beveelt zich uiteindelijk aan in het gebed van zijn broeders om goed te sterven. RM 93,42 - 94,11 regelen verder twee mogelijke gevallen:

a) dat de vorige abt toch in leven blijft: dan herneemt hij het gezag (waarvoor de Heer hem het leven teruggeschonken heeft; de nieuw-aangestelde abt moet nederig

in zijn schaduw blijven, maar ontvangt een tweede plaats - in tegenstelling met RM 92), "*quasi iam spiritalis Caesar designatus*" (v.63). Moest hij hovaardig of opstandig worden, dan wordt hij uit de diptieken geschraapt (v.78);

b) dat de abt sterft zonder zijn opvolger aangeduid te hebben (RM 94). De plaatselijke bisschop en zijn clerus zullen een *abbas sanctissimus* aanspreken om dertig dagen in dat klooster te gaan verblijven en, na gezworen te hebben dat hij zich niet heeft laten omkopen, wijst hij de meest verdienstelijke opvolger aan, die hierop door bisschop en clerus aangesteld wordt.

Benedictus stelt een andere procedure voor, en in veel beknoptere termen. De nieuwe abt wordt niet aangeduid door zijn voorganger, die hem een persoonlijk charisma zou overdragen, maar door een stemming van de gemeenschap. Naar de regels van zo'n stemming kan er eenstemmigheid of meerderheid zijn voor een goede of voor een slechte kandidaat. Daarom wenst Benedictus dat de plaatselijke kerk (de bisschop en clerus, de naburige abten, zelfs de goede leken) met ijver voor God bezielde (v.6), nagaat of de stemming in de vreze Gods plaats gehad heeft, is, en desnoods de betere kandidaat van de minderheid of een goede kandidaat voor wie niemand stemde aanstelt. Het gaat Benedictus dus enkel om een goede kandidaat; de stemming van de gemeenschap is in zijn ogen slechts consultatief, en het zijn de plaatselijke kerkelijke instanties die de nieuwe abt moeten aanstellen en machtigen. Sindsdien, onder meer ten gevolge van de exemptie, is er op dat domein heel wat veranderd...

Enkele criteria worden reeds vermeld om tot de aanstelling van een waardige "*dispensator*" voor het huis Gods (vgl. RB 31,19 en 53,22) te komen. Het zijn vooral "een goede levenswandel en een onderricht dat van wijsheid getuigt" (v.2; vgl. Augustinus' allegorie op Rachel in PL 42,433vv.).

Degene die tot abt is aangesteld moet altijd bedenken, welke last hij op zich genomen heeft en aan wie hij rekenschap zal moeten geven van zijn rentmeesterschap; ⁸hij moet goed weten dat hij veeleer moet dienen dan heersen. ⁹Daarom moet hij goed onderlegd zijn in de wet Gods, zodat hij de nodige kennis bezit om daaruit nieuw en oud naar voren te brengen. Ook moet hij onbaatzuchtig, matig en barmhartig zijn, ¹⁰en altijd late hij de barmhartigheid het winnen van de rechtvaardigheid, opdat hijzelf dit ook eens wedervaren mag. ¹¹Laat hij het kwaad haten, maar de broeders liefhebben. ¹²Als hij moet straffen, zal hij voorzichtig te werk gaan en vermijde hij iedere overdrijving, want als men al te hardhandig het roest van een pot wil schuren, zou men hem wel eens kunnen breken. ¹³Laat hij zijn eigen broosheid altijd in-dachtig zijn, en bedenken, dat men het geknakte riet niet mag breken. ¹⁴Daarmee willen wij niet zeggen, dat hij de ondeugden moet laten voortwoekeren; integendeel: hij moet ze met beleid en liefde uitroeien op een wijze die hem - zoals we reeds gezegd hebben - voor elkeen het beste voorkomt. ¹⁵Daarbij moet hij er zich op toeleggen eerder bemind dan gevreesd te worden. ¹⁶Hij mag niet gejaagd of angstig zijn, niet overdreven of koppig, niet jaloeers of al te achterdochtig, want anders vindt hij nooit rust. ¹⁷Omzichtig en bezonnen geeft hij zijn bevelen, en of de opdracht die hij geeft op de goddelijke dan wel op de tijdelijke dingen betrekking heeft, altijd moet hij met onderscheiding en met mate te werk gaan ¹⁸en denken aan de gematigdheid van de heilige Jakob, die zeide: "Als ik mijn kudde nog langer vermoei met lopen, zullen allen nog binnen de dag sterven". ¹⁹Laat hij deze en andere voorbeelden van gematigdheid, die de moeder der deugden is, ter harte nemen en alles met zoveel maatgevoel regelen, dat er voor de sterken nog iets te verlangen blijft, en de zwakken niet worden afgeschrikt. ²⁰Vooraf moet hij even goed als de anderen in alles deze Regel onderhouden, ²¹dan zal hij, als hij zijn taak goed volbracht heeft, van de Heer mogen vernemen wat de goede knecht te horen kreeg, die op tijd de tarwe aan zijn medeknechten had uitgedeeld: ²²"Voorwaar Ik zeg u, - zo staat er - hij stelde hem aan over al zijn goederen".

WIE WORDT TOT ABT AANGESTELD?

In de lijn van de hoofdstukken 2 en 27-28, en parallel met de vermaning bij de aanstelling in RM 93,15-23, ontwikkelt RB 64 nu een derde portret van de abt. Telkens wordt hij als een herder voorgesteld. In RB 2 is hij daarbij ook meester, in RB 27-28 ook geneesheer, en nu ook rentmeester. De abt moet zijn mededienaren zo ten dienste staan en leiden dat hij bij zijn Heer rekenschap af kan leggen van een goed beheer: zie inclusie vv.7-8 en vv.21-22, en Mt 24,45-51. Het portret van de abt is heel wat milder dan in RB 2; vele uitdrukkingen zijn expliciet Augustijns: "Prodesse magis quam praeesse. Oderit vitia, diligit fratres. Studeat plus amari quam timeri" (vv.8,11,15).

Benedictus hecht veel belang aan een gezonde leer (RB 2,4-6; 64,2). Zo schrijft hij nu: "Daarom moet de abt goed onderlegd zijn in de Wet Gods, zodat hij de nodige kennis bezit (UT SCIAT ET SIT: vgl. RB 4,62) om daaruit nieuw en oud naar voren te brengen" (v.9). Meer dan zijn broeders moet de abt leven onder Gods Woord, en als de huisvader van Jezus' parabel (Mt 13,52), de oude, wijze traditie steeds met evangelische nieuwigheid bevruchten.

De verzen 10-15 leggen de nadruk op de barmhartigheid (dat is "warmhartigheid"). "Zalig de barmhartigen, zegt Jezus, zij zullen barmhartigheid ondervinden" (Mt 5,7), en in het Matteüsevangelie herhaalt hij tweemaal (9,13 en 12,7) de uitspraak van Hosea 6,6: "Ik wil liever barmhartigheid dan offers". Wie het verroeste potje te hard schuurt, zou het wel eens kunnen breken... en Jezus als 'Ebed Jahweh', weigert het geknakte riet te breken (Js 42,3; Mt 12,20). Hierbij moet de abt zijn eigen menselijke "breekbaarheid" en vaderlijke broosheid indachtig zijn. Zo verdient hij ook zelf bij Gods oordeel barmhartig bejegend te worden.

Hoe moet de abt terechtwijzen en verbeteren? Benedictus gebruikt tweemaal het bijwoord *prudenter* (vv.12 en 14); in v.12 lezen we een dubbele herhaling van het gevreesde *nimis: ne quid nimis*, geen overdrijving, tenzij in

de ware liefde. Zo kan men het best de ondeugden uitroeien, en zo hoort het ook (vgl. RB 2,26-29; 33,1; 55,18).

De abt moet verder een kalme en rustige man zijn (vv.16-19). Dit wordt eerst in een litanie van zes negatieve adjectieven uitgedrukt, waarin wij tweemaal *nimis* terugvinden: "non turbulentus et anxius, non nimius et obstinatus, non zelotypus et nimis suspiciosus" (v.16). Hij hoeft niet als een boeman in het klooster rond te lopen, want wie niet genoeg vertrouwt, vindt geen trouw. Gods Geest moet op hem rusten, en vanuit zijn leven rust verspreiden (vgl. Mt 12,18-19). Deze rust zal tot uiting komen in onderscheiding en gematigdheid: vergelijk hiermee zovele uitdrukkingen uit vv.17-19: "In imperiis providus et consideratus; discernat et temperet; discretio mater virtutum (vgl. Cassianus, *Gesprek* 2,4!); sic omnia temperet (dat is water in zijn wijn doen, of wijn in zijn water) UT SIT (vgl. v.19) et fortes quod cupiant et infirmi non refugiant". Misschien moet er vooral naar het omzichtige, herderlijke voorbeeld van de patriarch Jakob verwezen worden (cogitans discretionem sancti Iacob! Cogitare geldt altijd voor de abt: vgl. 2,34; 55,22; 63,3.14; 64,7; 65,22). Na zijn ontmoeting met Ezau bij de Jabbok, liet hij deze voorop gaan met het excuus: "Mijn heer weet, hoe teer de kinderen zijn (het ging om de latere stamvaders van Israël!). Ook heb ik nog zogende schapen en runderen bij me; als de dieren een dag te veel opgejaagd worden, bezwijken ze" (Gn 33,13).

In vers 20 vraagt Benedictus dat de abt evengoed als zijn broeders in alles de Regel zou onderhouden. Zo eindigt hij met de fundamentele aanbeveling van RM 93,15-23. Zouden alle abten de titel van Albericus, tweede abt van Cîteaux, niet moeten verdienen: "Amator regulae et fratrum"?

Voor de verzen 21-22, zie p.268.

Het komt maar al te vaak voor dat de aanstelling van een prior ernstige onenigheid in de kloosters doet ontstaan. ²Er zijn er inderdaad, die door een kwaadaardige geest van hoogmoed tot zelfverheffing gebracht worden: zij wanen zich een tweede abt, eigenen zich wederrechtelijk de macht toe, werken de tweedracht in de hand en doen verdeeldheid ontstaan in de gemeente. ³Dat gebeurt vooral daar waar de prior wordt aangesteld door dezelfde bisschop en dezelfde abten, die ook de abt aanstellen. "Hoe ongerijmd dit is, valt makkelijk te onderkennen: want van het begin van zijn aanstelling af wordt de prior alle aanleiding gegeven tot zelfverheffing, ⁵omdat zijn gedachten hem influisteren, dat hij aan het gezag van zijn abt onttrokken is: ⁶"jij bent evengoed door diezelfde mensen aangesteld door wie ook de abt is aangesteld". ⁷Daar komt uit voort afgunst, twist, kwaadsprekerij, naijver, tweedracht, opstand; ⁸en doordat de abt en de prior het oneens zijn is het onvermijdelijk, dat niet alleen hun eigen zielen, zolang die tweedracht duurt, gevaar lopen, ⁹maar ook hun onderhorigen hun ondergang tegemoet gaan doordat zij partij kiezen. ¹⁰De verantwoordelijkheid voor deze rampzalige gang van zaken berust op de allereerste plaats bij hen die een dergelijke wantoestand in het leven geroepen hebben.

* * *

"Het komt maar al te vaak voor, dat door het aanstellen van een *praepositus* (prior) ernstige schandalen in de kloosters ontstaan. De boze geest van hoogmoed blaast sommigen op. Zij wanen zich een tweede abt, eigenen zich een tirannieke macht toe, geven voedsel aan de schandalen en verwekken scheuren in de gemeenschappen". Dit is een eigen vertaling van de verzen 1-2. *Praepositus* is lange tijd een titel voor de overste geweest, zoals bij Hiëronymus, Augustinus en Cassianus. Wanneer in het begin van de zesde eeuw de titel van *abbas* algemeen werd, werd *praepositus* een titel voor de prior of tweede in rang. De RM wil niet horen spreken van een tweede naast de abt (RM 22,9vv; 92) en kent maar een college van dekenen; wel is er het geval van een nieuw-aangeduide abt die, bij herstel van zijn voorganger, toch een tweede rang blijft behouden (RM 93,43vv).

In de Regel van Benedictus is er regelmatig sprake van de dekenen. Tot nu toe is de *praepositus* slechts terloops vermeld in RB 21,7, waarschijnlijk om het te harmoniëren met het latere hoofdstuk 65. In RB 62,7 en 71,3 treffen wij *praepositi* in het meervoud; P. de Vogüé meent dat het gaat om opeenvolgende prioren. Benedictus pakt het onderwerp aan langs de moeilijkheden die zich links en rechts voordoen. Hoogmoedige prioren worden opgeblazen door de boze geest, wanen zich tweede abten, eigenen zich een tirannieke macht (vgl. de tegenstelling met RM 93,63) en verwekken scheuren en schandalen in de gemeenschappen. Schandalen doet denken aan Mt 18,6-10. Het gebed van het Onze Vader is een bekende therapie om de eenheid te herstellen: vgl. RB 13,12. Benedictus zal zelf positief reglementeren vanaf v.11: "*propter pacis caritatisque custodiam...*".

De verzen 7-9 beschrijven verder de noodlottige gevolgen van deze verdeeldheid aan de kop; de gehele gemeenschap kraakt van de scheuren: zes woorden proberen dit wat impressionistisch te schilderen (vgl. 2 Kor 12,20; Gal 5,20). De oorsprong van deze kwaal? Benedictus geeft een heldere, juridische diagnose: het gebeurt vooral in de kloosters waar de prior aangesteld wordt door dezelfde bisschop en dezelfde abten, die ook de abt aanstellen (vv.3-6,10). Hoe ongerijmd en hoe absurd dit is, valt makkelijk te onderkennen, denkt Benedictus. Door zo'n procedure wordt alle aanleiding gegeven tot zelfverheffing. De verzen 5-6 laten vrij spel en geven het woord aan de gedachten van hoogmoed die de "praepositus" zullen bekoren: "Jij bent evengoed door diezelfde mensen aangesteld door wie ook de abt is aangesteld".

Om alle gevaar van hoogmoed, concurrentie en verdeeldheid te voorkomen, spreekt Benedictus zich vierkant uit tegen een prior "ex aequo", aangesteld met de abt. Een prior moet geen "tweede abt" zijn, maar "een tweede van de abt". Het gaat niet om een "roue de la fortune", maar om de ladder van de nederigheid, waarlangs wij veilig naar God mogen opgaan.

Het lijkt ons dan ook veel beter voor het behoud van de vrede en de liefde, dat de abt naar eigen goeddunken alle benoemingen in zijn klooster zelf regelt. ¹²Als het mogelijk is moet men - zoals wij dat boven al hebben vastgesteld - de ambtsbezigheden in het klooster door dekenen laten behartigen volgens de beslissingen van de abt, ¹³zodat een enkeling geen reden meer heeft tot zelfverheffing, omdat meerderen ermee belast zijn. ¹⁴Als de plaatselijke omstandigheden het zouden vereisen of de gemeente vraagt erom op redelijke gronden en met nederigheid en de abt oordeelt het een goede zaak, ¹⁵dan benoemt de abt zelf diegene tot zijn prior, die hij met de raad van godvrezende broeders daartoe heeft uitgekozen. ¹⁶Deze prior echter moet met eerbied dat ten uitvoer brengen wat zijn abt hem opdraagt, zonder iets te doen wat tegen de wil of de regeling van de abt ingaat, ¹⁷want hoe hoger hij boven de anderen geplaatst is, met des te groter nauwgezetheid moet hij zich houden aan de voorschriften van de Regel. ¹⁸Als deze prior blijk geeft behept te zijn met ondeugden of zich door hoogmoed laat verleiden tot een verwaand gedrag, of wanneer hij bewijst de heilige Regel te minachten, dan krijgt hij tot viermaal toe een mondelinge terechtwijzing. ¹⁹Als hij zich niet betert, wordt hij onderworpen aan de door de Regel vastgestelde straf. ²⁰Als hij zelfs dan nog niet tot inkeer komt, wordt hij ontzet uit zijn ambt van prior en wordt een ander, die dat waardig is, in zijn plaats benoemd. ²¹Als hij zich daarna nog niet rustig en gehoorzaam betoont in de gemeente, wordt hij zelfs uit het klooster gezet. ²²Wel moet de abt eraan denken, dat hij over al zijn oordelen aan God rekenschap zal moeten geven, om te voorkomen dat het vuur van de afgunst en de naijver zijn ziel in vlam zet.

AANSTELLING VAN EEN PRIOR
DE HOUDING VAN BENEDICTUS

Vanuit de ervaring van de kwaal veroorzaakt door tussenkomst van buiten af in het leven van de gemeenschap en door beroeringen erbinnen, en om het kerkelijke levensideaal van vrede en liefde te bevorderen, pleit Benedictus voor een eenheidsgezag en autonome jurisdictie van de abt. Zelf aangesteld (*ordinatus*) door de plaatselijke kerk, moet de *ordinatio* van zijn klooster nu totaal van hem afhangen: "in abbatis pendere arbitrio ordinationem monasterii sui" (vgl. RB 3,5; 24,2). Dit is een duidelijke stap in de richting van de latere 'exemptie' (v.11).

In de verzen 12-13 verwijst Benedictus naar hoofdstuk 21. Als het mogelijk is meent hij dat het beter is de ambtsbezigheden in het klooster door dekenen, volgens de beslissing van de abt, liever dan door een prior te laten behartigen. Dit is een cenobitische toepassing van de welbekende Romeinse spreuk: *divide et impera*. Gedeelde verantwoordelijkheid remt de mogelijkheid tot zelfverheffing af (vgl. vv.2 en 4, en reeds RM 92-93). Men lette er eventjes op hoe Benedictus in één ruk naar zijn eigen gezag (dat van de Regel, RB 21) en naar het gezag van zijn opvolgers verwijst: "ut ante disposuimus... prout abbas disposuerit" (v.12). "Als het mogelijk is...", schreef Benedictus in het begin van v.12. In de verzen 14-15 laat hij de plaats open voor een meer hiërarchische structuur:

- . als de plaatselijke omstandigheden het zouden vereisen (vgl. RB 40,8; 48,7),
- . als de gemeente erom vraagt (vgl. RB 62,6; 64,1) op redelijke gronden en met nederigheid (vgl. RB 61,4)
- . en als de abt het een goede zaak oordeelt,

dan benoemt hijzelf diegene tot zijn prior die hij met de raad van godvrezende broeders daartoe heeft uitgekozen. Het nut van deze structuur (abt, prior, en met de tijd subprior) werd tamelijk vlug erkend en veralgemeend, zodat een bestuurssysteem met dekenen nog zelden in de Benedictijnse traditie is voorgekomen.

De verzen 16-17 vragen van de prior een grote gehoorzaamheid en nederigheid ten opzichte van de abt (vgl. RM 93,69-70) en de Regel (vgl. RM 93,15vv; RB 64,20). De verzen 18-21 schrijven maatregelen voor tegen een prior die zich hoogmoedig zou gedragen en zijn rust

verliezen door zijn abt te betwisten en de Regel te minachten:

- v.18 eerst vier mondelinge terechtwijzingen (vgl. RB 21,5 en 23,1-2; hij krijgt één kans méér),
- v.19 de door de Regel vastgestelde straf (= excommunicatie van RB 23,4; 24-25),
- v.20 ontzetting uit zijn ambt (vgl. RB 21,6-7) "*et alius subrogetur*": men kan niet meer zonder de instelling van de prior!
- v.21 en desnoods verdrijving uit het klooster (vgl. RB 28,6-8; 62,10).

In het slotvers 22 herinnert Benedictus eraan dat de abt zelf voor al zijn beslissingen verantwoordelijk is voor Gods oordeel (vgl. RB 2,34; 63,3; 64,7). Hij mag geen afgunst in zijn hart laten woekeren en er alles in vuur en vlam laten zetten. In *invidiae aut zeli flamma* zijn *invidia* en *zelus* synoniemen: het gaat om de slechte, onzuivere of jaloeze naijver, waarvan sprake is in RB 4,66-67 en 72,1.

Vanuit de kloosterervaring is het hiërarchisch bestuur met een prior het collegiaal systeem met dekenen komen vervangen. Tussen abt en prior is er altijd een delicaat evenwicht te vinden. Zoals man en vrouw in een gezin, moeten ze elkaar nederig aanvullen. De abt is de eerste na Christus, en de prior zijn tweede, de plaatsvervanger in geval van afwezigheid of tijdelijk verhinderd zijn van de abt, de vertrouwensman van de abt die zijn taak slechts in vertrouwen kan vervullen (vgl. RB 64,16); hij heeft recht op zijn eigen persoonlijkheid en hoeft dus geen schaduwfiguur te zijn. Hij moet kunnen opvangen (horen en zien) wat soms de abt niet kan opvangen. Zoals in een gezin zal men dikwijls bij een vaderlijke abt een moederlijke prior zien, en omgekeerd. Dit staat geschreven noch in Regel noch in Constituties, maar is een opportune levensaanvulling. Een ideaalbeeld van aanstelling en samenwerking van abt en prior lezen we in *Dial.* II,22, waar abt en prior van Terracina, alle twee door Benedictus benoemd en uitgezonden worden, in dezelfde nacht dezelfde droom hebben, zich later samen naar de Cassinoberg begeven om er bevestigd te worden in hun opdracht, en dan hand in hand werken om als een echt paar hun nieuw klooster en hun gemeenschap op te bouwen.

RB 66

24 april
24 augustus
24 december

Aan de poort van het klooster wordt een oude en wijze monnik geplaatst, die in staat is een boodschap aan te nemen en antwoord te geven, en die bezadigd genoeg is om niet te gaan rondlopen. ²Deze portier moet zijn verblijf hebben bij de poort, zodat bezoekers altijd iemand vinden om hun te woord te staan. ³Zodra dan iemand aanklopt of een arme om hulp roept, antwoordt hij: "God zij dank" of "Zegen mij", "en met de volmaakte zachtmoedigheid, die uit de vreeze Gods voortkomt, staat hij hem zonder dralen te woord met de vurigheid van de liefde. ⁵Als hij hulp nodig heeft krijgt de portier een jongere broeder toegewezen. ⁶Indien het mogelijk is moet het klooster zo zijn ingericht, dat alles wat er nodig is zoals water, een molen, een tuin en de verschillende werkplaatsen voor de ambachten zich binnen het klooster bevindt, ⁷zodat de monniken niet buiten het klooster behoeven rond te zwerven; want dat is volstrekt niet goed voor hun zielen. ⁸Wij willen dat deze Regel vaak aan de gemeente wordt voorgelezen, zodat geen enkele broeder onwetendheid als uitvlucht kan voorwenden.

DE PORTIERS VAN HET KLOOSTER

Dit hoofdstuk loopt parallel met RM 95, het slothoofdstuk van de Regel van de Meester. Het gaat enerzijds om de portiers (vv.1-5, parallel met RM 95,1-16), anderzijds om de economische autarchie van het klooster (vv.6-7; parallel met RM 95,17-23).

De geborgenheid van het kloosterleven wordt verzekerd door waakzame portiers en door een autonoom, goed omheind bedrijf (vgl. het klooster van abba Isidorus in de *Historia monachorum in Aegypto* 17 (PL 21,439-440). Benedictus voegt een aanbeveling van de Regel hieraan toe (v.8). De Regel vormt als het ware een derde element om het kloosterleven te garanderen. Eindbeschouwingen van de RM samen met een aanbeveling van de Regel zoals men die normaal op het einde van zo'n Regel verwacht: met vele critici en uitgevers mogen wij veronderstellen dat de Regel van Benedictus, bij een eerste redactie of uitgave, hier eindigde. De hoofdstukken 67-73 moeten dan als een late-re, aanvullende of corrigerende appendix beschouwd worden.

RM 95,1-16 voorziet aan de poort van het klooster twee hoogbejaarde broeders. Hun taak bestaat erin - en het klinkt als een refrein - de poort te openen en vooral goed te sluiten. De aankomenden melden ze bij de abt. Tijdens de leesuren (RM 50 passim; het belang ervan wordt vermeld in RM 57,1-13) en de gebedsuren is het klooster gegrendeld, en is er niemand aan de poort. De portiers zorgen voor de waakhonden en lastdieren van het klooster, houden de poort schoon, zorgen voor het nachtlucht dat de gehele nacht moet branden (dit in tegenstelling met het uitdoven van het licht in de slaapzaal in RM 29,5-6). Uit eerbied voor hun leeftijd mogen ze met de abt eten, en uit nederigheid wast de abt hun voeten op Witte Donderdag (vgl. RM 53,45).

Ondanks de titel in het meervoud, is er bij Benedictus maar één portier (portarius, verschillend van ostiarii; porta, verschillend van regiae RM), met een eventuele jongere hulp (v.5). Hij legt de nadruk op de bezadigheid van de portier (vgl. RB 31,1), zijn stabilitas bij de poort (het moet geen "gyrovaag binnen de muren" zijn, die de ijdele nieuwtjes van buiten links en rechts verspreidt), en hij moet de gave bezitten om allen die komen, bezoekers en armen te woord te kunnen staan. "Een goed

antwoord geven" is als het ware Benedictus' refrein voor de portier. Het betekent: in de menselijke bezoekers Gods bezoek weten te herkennen en er antwoord op geven "met de volmaakte zachtmoedigheid die uit de vreze Gods voortkomt, en met de vurigheid van de liefde" (v.4), volgens de nood van de bezoeker en de nodige afzondering voor de gemeenschap. Dit is geen sinecuur, vooral in deze tijd, met telefooncentrales, wagens, toerisme, enzovoorts. Er is engelengeduld nodig voor deze vertrouwenspost, waar de portier het oor is van de gemeenschap, en waar hij voor vele aankomenden het eerste gezicht en de eerste stem is van de abdij!

RM 95,17-23 beschrijft een ideale, nagenoeg utopische autarchie van de gemeenschap: oven, gebouwen, gemakken en tuin, alles moet zich binnen de poort bevinden, zodat de broeders zich "met hun heilig habijt" niet buiten, onder de mensen hoeven te mengen, waar ze van de vrome mensen te veel goeds (benedicite) en van de spotters te veel hards (vgl. RM 24,20-21; 58,5) zouden opvangen. Het is beter dat de broeders binnen blijven, als het ware van de wereld gescheiden en met de Heer opgesloten, dus in de hemel (het zogenaamde paradisus claustrii; cella, verwijst naar coelum; vgl. RM 13,70-73). Benedictus (vv.6-7) is soberder (vgl. Prol., RB 4 en 7), maar zijn stelling is dezelfde: het is volstrekt niet goed voor de zielen van de monniken als ze buiten het klooster moeten rondzwerven (*vagari* in vv.1 en 7!). De slotmuren of de voorschriften zullen dus de rustige atmosfeer en de innerlijke rust bevorderen, waarmee de monniken hun bezoekers zullen ontvangen en eren.

Vers 8 is eigen aan Benedictus en bakent de eerste Regelversie af. De portiers of bewakers van het klooster (in het meervoud) zijn: 1. de monnik aan de enige poort van het klooster, 2. de slotmuur die alles materieel afzonderd en 3. de Regel die alles geestelijk beschermt. Zoals in het Romeinse recht wordt de Regel verondersteld door iedereen gekend te zijn. Geen monnik mag zich achter het excuus van onwetendheid verschuilen om de verwijten van de Regel, van de abt of van zijn geweten te ontvluchten. Iedere monnik wordt door de Regel steeds opnieuw op Gods goede weg uitgenodigd en teruggebracht. In zijn *Praec.* 8,2 vraagt Augustinus de Regel éénmaal per week te lezen; de Regel van de Meester schrijft dit dagelijks voor (RM 24,15.26-27.31-33). (Bij de Boeddhisten geschiedt dit om de veertien dagen).

Broeders, die op het punt staan op reis te gaan, bevelen zich aan in het gebed van alle broeders en van de abt, ²en in het laatste gebed van het werk Gods worden altijd alle afwezigen herdacht. ³Wanneer de broeders van hun reis terugkeren, moeten zij zich op de dag zelf van hun thuiskomst in alle getijden, als het werk Gods besloten wordt, in het koor plat ter aarde werpen "en allen om hun gebed vragen omwille van hun fouten; want ze zouden onderweg iets verkeers gezien of gehoord of naar nutteloze praat geluisterd kunnen hebben. ⁵Niemand mag zich veroorloven aan een ander te vertellen wat hij buiten het klooster allemaal gezien of gehoord heeft, want dat kan een heel grote verwoesting aanrichten. ⁶Als iemand dit toch waagt, wordt hij aan de vastgestelde straf onderworpen. ⁷Hetzelfde geldt voor hem, die het waagt om het slot van het klooster te verlaten en zo maar ergens heen te gaan, of het een of ander te doen, wat voor kleinigheid het ook is, zonder toestemming van de abt.

DE BROEDERS
DIE OP REIS GESTUURD WORDEN

Met hoofdstuk 66 over portier, slot en herhaalde lezing van de Regel was deze Regel afgesloten, tenminste als wij hem naar zijn model, de Regel van de Meester, mogen beoordelen. Kloosterhuis en -bedrijf worden afgesloten met een omheining en bewaakt door een portier die toezicht houdt over allen die aankomen, die hen te woord staat en vooral, naar het refrein van RM 95, de poort goed dichtsluit. Toch loopt de Regel nu verder! Met de toegevoegde hoofdstukken 67-73 gaat de deur weer open voor de broeders die op reis gestuurd worden (RB 67).

- . Het gaat eerst om het gebed van de gemeenschap voor die monniken (vv.1-4):
 - a) Bij hun vertrek: een soort "itinerarium" (v.1).
RM 66,1-4 verwijst ons naar twee psalmverzen:
"Heer, maak mij uw wegen bekend en leer mij uw paden" (Ps 24/25,5);
"Voltooi mijn schreden op uw paden, dat mijn stappen niet wankelen" (Ps 16/17,5).
 - b) Tijdens hun afwezigheid: "pro fratribus nostris absentibus" (v.2).
Hier zou men RM 20 moeten herlezen. RB 50 beschrijft het gebed van de reizende monniken tijdens hun afwezigheid; RB 51 wil voorkomen dat ze buiten zouden eten wanneer ze in de buurt blijven; RB 55 voorziet dat de reizende broeders broeken hebben en wat betere kleding.
Door het gebed zijn de afwezigen altijd aanwezig: ze blijven in de gebedsgemeenschap van hun broeders. Tevens wordt hun afwezigheid iedere dag opnieuw voelbaar gemaakt.

c) Bij hun terugkeer (vv.3-4); vgl. RM 66,5-6 en 67,1-5 verwijzen naar één psalmvers:
"Wij zijn binnengegaan in zijn tent, wij hebben aanbeden op de plaats waar zijn voeten hebben gestaan" (Ps 131/132,7).

Het gaat om een gebed van vergiffenis, maar ook van dankzegging. Daarna ontvangen de reizigers de "pax" van de abt en van hun broeders.

- . Vervolgens spreekt hij over de discretio van die reizigers onder de monniken (v.5). Terwijl wij het accent misschien op het informatieve of communicatieve element zouden leggen, een openheid en mededeelzaamheid die positief zijn voor een groeiend gemeenschapsleven, wil de woestijntraditie daarentegen vooral schadelijke verstrooidheid voorkomen en het zuiver contemplatieve bevorderen! Dit is al zeer duidelijk bij Pachomius.
- . Uiteindelijk worden nog strafmaatregelen voorgeschreven tegen de praatzieken (v.6), en tegen de reizieken (v.7) die eigenwillig, zonder toestemming van de abt het slot van het klooster verlaten. De wetgever treedt hard op tegen deze centrifugale krachten, de verwildering van het contemplatieve leven en van het gemeenschapsleven (vgl. RM 74).

RB 68

26 april
26 augustus
26 december

Wanneer een broeder eens ooit iets moeilijks of onmogelijks wordt opgedragen, moet hij niettemin het bevel van zijn lastgever met alle zachtmoedigheid en gehoorzaamheid aanvaarden. ²Als hij ziet dat de zwaarte van de opgelegde last de maat van zijn krachten volstrekt te boven gaat, kan hij geduldig en tactvol aan zijn meerdere gaan uitleggen, waarom het hem onmogelijk is, ³maar zonder hooghartigheid, tegenstand of tegenspraak. "Als na die uiteenzetting de overste bij zijn inzicht en bevel blijft, dan wete de ondergeschikte, dat het zo het beste voor hem is ⁵en gehoorzame hij uit liefde en vertrouwend op Gods hulp.

DIALOOG EN BERUSTING ALS DE GEHOORZAAMHEID MOEILIK IS

De hoofdstukken 68-72 komen terug op de fundamentele gesteldheid van de monniken: de gehoorzaamheid. Benedictus heeft ze al uitvoerig besproken in de Proloog en in de zeven eerste hoofdstukken van de Regel. Altijd en overal wordt ze verondersteld als geloofsopenheid van de monniken. Het is de begin- en de eindletter van hun antwoord aan God, hun A en Ω .

De hoofdstukken 68-70 onderstrepen de persoonlijke dimensie van de gehoorzaamheid; de hoofdstukken 71-72 leggen de nadruk op haar gemeenschapsdimensie. Hoofdstuk 68 komt terug op een grensgeval, de schijnbaar onmogelijke gehoorzaamheid, wat men wel eens "de nacht van de gehoorzaamheid" genoemd heeft (vgl. RB 7, vierde trap).

"Wanneer een broeder ooit iets moeilijks of onmogelijks wordt opgedragen" (v.1a). De hoofdstukken 5-7 schenen geen plaats te laten voor een dialoog in het aanvaarden van bevelen: dat was de strikte traditie van de woestijn*; de hier vooropgestelde richtlijnen zijn veel opener en soepeler. Benedictus onderscheidt drie momenten in het aanvaarden van de moeilijke opdrachten:

- a) Eerst het bevel met alle zachtmoedigheid en gehoorzaamheid aanvaarden "*cum omni mansuetudine et oboedientia*" (v.1b). Al te menselijke vooringenomenheid, teleurstelling of opwindung laten wegebben. Zich niet onmiddellijk schrap zetten, maar de geloofsdimensie en -energie hun genadevolle plaats laten innemen.
- b) Als de monnik ziet dat de zwaarte van de opgelegde last de maat van zijn krachten volstrekt te boven gaat, kan hij geduldig en tactvol aan zijn overste gaan uitleggen "*patienter et opportune suggerere*", waarom het hem onmogelijk is, maar zonder hooghartigheid, tegenstand of tegenspraak (vv.2-3). In principe wordt geen afbeulende taak of absurd Sisyphus-werk opgelegd (vgl. nochtans Cassianus**); de geloofsopenbaring kent toch de gehoorzaamheid van een Abraham, van een Jeftha, van een Jozef (de man van Maria).

* *Inst.*, 4, pp.63-90.

** *Inst.*, 4,26, p.76.

**cum omni mansuetudine
et oboedientia**

*

**patienter et opportune
suggerere**

*

**ex caritate
confidens de adiutorio Dei
oboediat**

c) Na deze mogelijkheid tot confrontatie, dialoog en wederzijdse belichting waarbij er rekening wordt gehouden met menselijke krachten en subjectiviteit (dit is een verzachtend correctief bij de "gehoorzaamheid zonder uitstel" van RB 5), "als de overste bij zijn inzicht en bevel blijft, dan wete de monnik (*weten* komt herhaaldelijk voor in de Regel in de zin van monastieke overtuiging) dat het zo het beste voor hem is (misschien niet het bevel, maar wel de gehoorzaamheid) en gehoorzame hij uit liefde tot God en vertrouwend op zijn hulp "*ex caritate confidens de adiutorio Dei oboediat*" (vv.4-5).

Oboediat blijft het laatste woord: Benedictus spreekt het uit met veel evangelische zachtmoedigheid. De monnik zal uit liefde gehoorzamen (vgl. RB 7,34, derde trap en 71,4); deze liefde strekt zich ook uit tot zijn overste en zijn gemeenschap. Het is voor de monnik een steun dat zij in hem een mogelijkheid zien die hijzelf waarschijnlijk onderschatte. En zo wordt "onmogelijkheid" een onmogelijk concept bij de leerlingen van Benedictus, zoals voordien reeds bij Basilius. Vergelijk het mooie commentaar over deze passus in hoofdstuk 6 van Sint Bernardus' *De Praecepto et dispensatione*. Tegen futloze en slaafse gehoorzaamheid citeert hij eerst 1 Pe 1,22: "Zuivert uw harten in de gehoorzaamheid der liefde", en herinnert eraan hoe Benedictus beroep doet op "alle gehoorzaamheid" (RB 7,34, derde trap). Dat betekent dat wij blij boven onze geloften moeten uitgaan, zo schrijft hij, en dat er, zoals bij Christus, maar één grens is aan onze gehoorzaamheid, die van onze aardse tijd: de dood!

Men moet ervoor waken, dat in het klooster onder geen enkel voorwendsel een monnik een ander durft verdedigen of hem als het ware in bescherming nemen, ²zells niet als zij enigermate door bloedverwantschap met elkaar verbonden zouden zijn. ³Hieraan mogen de monniken zich beslist niet schuldig maken, want dat kan aanleiding geven tot ernstige geschillen. "Als iemand dit voorschrift overtreedt, wordt hij streng gestraft."

GEEN VERDEDIGING VAN ZIJN BROEDERS TEGEN DE ABT IN

De hoofdstukken 69-70 vormen een klein geheel. Benedictus klaagt er twee vormen van *praesumptio* aan. Het woord komt zesmaal voor in deze twee hoofdstukjes en betekent machts- of gezagsaanmatiging. Benedictus wil voorkomen (en het eerste woord van beide hoofdstukken is heel typisch: "*Praecavendum est... Vitetur...*") dat een monnik zich op eigen houtje gezag zou verwerven, hetzij door broeders aan het gezag van de abt te onttrekken door hun een officieuze, paternalistische voorgedij aan te bieden (RB 69), hetzij door hen op eigen initiatief te bestraffen en in de marge van het gemeenschapsleven te klemmen (RB 70).

Zoals Scylla en Charybdis moeten deze twee gevaarlijke klippen van het gemeenschapsleven ontweken en omzeild worden. Monastieke gehoorzaamheid is een strikt persoonlijke geloofsgehoorzaamheid ten overstaan van Christus en van de abt; andere monniken hebben geen recht om daar tussen te komen.

Om nu bij het eerste gevaar te blijven, drie bepalingen onderstrepen hoe categoriek Benedictus' verwittiging wil zijn:

ne quavis occasione (v.1), etiamsi qualivis consanguinitatis propinquitate iungantur (v.2), nec quolibet modo id a monachis praesumatur (v.3):

- . onder geen enkel voorwendsel
- . al zouden ze nog zo door bloedverwantschap verbonden zijn
- . en op geen enkele wijze...

Dit verbod, namelijk zijn broeders tegenover de abt te verdedigen komt niet voor in de Regel van de Meester, wel in de Regel en de traditie van de Pachomiaanse kloosters.

Wanneer Benedictus over dekenen, kellenaar of prior schrijft, vraagt hij telkens, positief, dat ze hand in hand met de abt zouden handelen. En in de hoofdstukken over de *correptio fraterna* voorziet hij dat de abt senpecten bij de ongehoorzame, weerbarstige broeders zou zenden (RB 27). Tussen de regels door lezen we dat broeders ook hun diensten als senpecten aan de abt mogen voorstellen, maar het mag nooit een dekmantel worden om de persoonlijke, rechtstreekse gezagswaarde van de abt te betwisten of te verminderen ten bate van eigen zelfgenoegzaamheid en bevrediging. Naijver zou hier onder het mom van goede ijver willen schuilgaan.

Vers 3b laat goed uitkomen dat Benedictus vooral voor verdeeldheid, polarisatie of kliekjesvorming bevreesd is (staten in de Staat). Zulke *scandala*, reeds zo voelbaar en pijnlijk in de eerste kerkgemeenschappen (Jeruzalem... Korinte...), zijn even rampzalig in monastieke gemeenschappen.

Vers 4 laat het de overtreders aan den lijve voelen (vgl. RB 2,28-29; 28,1; 30,3).

Men moet in het klooster iedere gelegenheid tot aanmatiging voorkomen. ²Daarom bepalen wij, dat niemand gerechtigd is de gemeenschap met een van zijn broeders te verbreken of hem te slaan, tenzij hij daartoe volmacht gekregen heeft van de abt. ³Die hiertegen misdoen krijgen een berisping in het bijzijn van allen, zodat de anderen erdoor worden afgeschrikt. ⁴De kinderen staan wel tot hun vijftiende jaar onder het toezicht en de hoede van iedereen, ⁵maar ook dit moet gebeuren met veel gevoel voor maat en redelijkheid. ⁶Wie zich dan ook zonder opdracht van de abt tegen volwassen monniken iets veroorlooft, en zelfs wie zich tegenover kinderen onbeheerst driftig gedraagt, wordt aan de vastgestelde straf onderworpen, ⁷want er staat geschreven: "Wat gij niet wilt dat u geschiedt, doe dat ook aan een ander niet".

GEEN VEROORDELING VAN ZIJN BROEDERS

BUITEN DE ABT OM

"Men moet in het klooster iedere gelegenheid tot *praesumptio* (gezagsaanmatiging) voorkomen", schrijft Benedictus (v.1). Zo moet men zijn broeders aan het gezag van de abt niet onttrekken door een onwettige "leen"-bescherming over hun persoon uit te strekken (RB 69); men mag ook niet op eigen houtje abt spelen en zich bazig opstellen ten opzichte van zijn broeders

door hen in de kou te duwen (persoonlijke ban) of door hen te slaan of te kwetsen (v.2a).

Benedictus voorziet toch hierbij

1. dat monniken soms hiertoe volmacht van de abt ontvangen (b.v. prior, dekenen, begeleiders in sommige gevallen) (v.2b);
2. dat kinderen tot hun vijftiende jaar wel onder het toezicht en de hoede van iedereen staan, maar dat het met veel gevoel voor maat en redelijkheid (*cum omni mensura et ratione*: twee hoedanigheden van de abt volgens RB 64) moet gebeuren (vv.4-5; vgl. RM 14,79 en RB 63,9 en 19).

De broeders hebben geen "recht" om zich als "rechtvaardigen" of als "onschuldige rechters" te gedragen. Zo'n houding herinnert aan die van de joodse Farizeeën, die door Jezus in het Matteüsevangelie en door Paulus in de Romeinenbrief (Rom 2 en 3) zo hard aangepakt worden, en aan de moderne burgerlijke fatsoenmoraal die een Camus aangeklaagd heeft. Zulke inquisiteurs en herstellers van onrecht zien beter de splinter in het oog van hun broeder dan de balk in hun eigen oog (Mt 7,1-5; vgl. spreuken van Pioor* en de algemene houding van de woestijnvaders, en RB 2,13-15). Bits aanvallen, slaan of verstoten, zijn uitbarstingen van de bittere ijver of naijver waarover Benedictus het zal hebben in hoofdstuk 72. Het is beter deze afkeer tegen onze eigen zonden en gebreken te richten. Onze broeders zullen het veel beter stellen met geneesmiddelen ingegeven door de goede ijver: een goed voorbeeld, genegenheid, gebed...

Overeenkomstig RB 23,3-5 en in de geest van Mt 18,16-17, treffen de verzen 3 en 6-7 maatregelen tegen de *praesumptio* en *indiscretio* (in verband met de opvoeding). Het gaat eerst om een berisping (v.3), dan om straf (vv.6-7; parallel met RB 69,4). Voor de berisping citeert Benedictus 1 Tim 5,20: "*Peccantes autem coram omnibus arguantur, ut ceteri metum habeant*". *Peccantes* kan hier verwijzen naar degenen die om een bepaald iets geslagen of verstoten worden, maar ook naar de broeders die het op zich nemen anderen te slaan of te verstoten. En *coram omnibus* kan verwijzen naar een publieke fout of een publieke berisping, of nog naar de twee tegelijkertijd. Augustinus zegt het in zijn *Sermo* 82,10 (PL 38,511): "Bij publieke fouten, ook publieke berisping". Wat nu de straf betreft, Benedictus citeert voor een derde en laatste maal de gulden regel van het Evangelie: "Wat gij niet wilt dat u geschiedt, doe dat ook een ander niet" (Mt 7,12). Benedictus geeft telkens (RB 4,9; 61,14 en hier) een sterker accent aan deze spreuk door er een dubbele negatie in te lassen (vgl. "et de Dei misericordia *numquam* desperare", sterker dan: ...semper sperare!). Op het einde van dit hoofdstuk verschijnt *praesumptio* niet alleen als een fout tegen het christelijk gezag, maar ook complementair als een duidelijke fout tegen de broederliefde.

* VS II, 779 (= Pioor 3), p.163; VS IV, 477, p.31.

Het goed van de gehoorzaamheid moet niet alleen door allen ten aanzien van de abt verwezenlijkt worden maar de broeders moeten ook elkaar gehoorzamen ²in de overtuiging, dat zij langs deze weg der gehoorzaamheid tot God zullen geraken. ³Een bevel van de abt of van de door hem aangestelde gezagsdragers heeft vanzelfsprekend voorrang - en wij willen niet dat persoonlijke bevelen hierboven gesteld worden - "maar voor het overige moeten de jongeren aan de oudere broeders met grote liefde en bereidvaardigheid gehoorzamen. ⁵Als iemand neiging blijkt te hebben om tegen te spreken, krijgt hij een terechtwijzing. ⁶Mocht een broeder door de abt of door wie van de ouderen ook op een of andere manier terechtgewezen worden, al was het maar voor een kleinigheid, ⁷of als hij merkt, dat een van de ouderen innerlijk wat geprikkeld over hem is of slechts een weinig verstoord, ⁸dan moet hij zich onmiddellijk zonder te wachten voor diens voeten neerwerpen en zo lang in die houding blijven om voldoening te geven, tot die verstoordheid door een zegen wordt teniet gedaan. ⁹Als hij te hooghartig is om dit te doen, wordt hij aan den lijve gestraft, of zelfs, wanneer hij weerspanning is, uit het klooster gezet.

DE GEHOORZAAMHEID
GEZONDE BLOEDSOMLOOP
IN HET LICHAAM VAN DE GEMEENSCHAP

"Het goed van de gehoorzaamheid moet niet alleen door allen ten aanzien van de abt verwezenlijkt worden, schrijft Benedictus, maar de broeders moeten ook elkaar gehoorzamen" (v.1).

Algemeen, wijddopen, veeleisend principe, zoals bij Basilius, *Korte Regels* 13 en 64 (*PL* 103,505-506 en 517).

Gehoorzaamheid ten aanzien van de abt: dit is een directe verwijzing naar RB 68-70, maar het is ook vanaf het begin de wervelkolom van de gehele Regel: Proloog en de hoofdstukken 1-7.

Wederzijdse gehoorzaamheid van allen: dit lijkt op het eerste gezicht een utopische schets van een ideale democratische (of aristocratische) samenleving à la Thélème (Rabelais), waar de jongeren de ouderen gehoorzamen en vice versa.

Bij nadere lezing gaat het wel om een gestructureerde, gehiërarchiseerde samenleving. Zo stelt Benedictus dat het bevel van een door de abt aangestelde gezagsdrager voorrang heeft (v.3 verwijst naar de prioren, niet naar de dekenen) en zegt hij dat de jongeren de ouderen met grote liefde moeten gehoorzamen (v.4; vgl. ook vv.6-8: jongere broeders moeten zich vernederen met prostratie - zie RB 44, en ook Cassianus*; in RM 19,23 en 30 is er sprake van een metanie - wanneer hun ouderen zich prikkelbaar, ontstemd of verontwaardigd tonen; zie ook nog RB 4,70-71 en 63,7-8.10-12.15-17). Ouderen gehoorzamen niet aan jongeren, dit is vreemd aan de hele monastieke traditie. Wel zullen ze in liefde tot alle goede diensten en tot nederigheid bereid zijn.

In de verzen 5 en 9 treft Benedictus maatregelen tegen de ongehoorzamen: "Als iemand neiging blijkt te hebben om tegen te spreken, krijgt hij een terechtwijzing (quod si quis *contentiosus* reperitur, corripitur)" (v.5).

"Als iemand te hooghartig is om voldoening te geven door zich neer te werpen (vgl. RB 45-46), wordt hij aan den lijve gestraft (quod si *contempserit* facere...) (vgl. RB 62,10), of zelfs, wanneer hij weerspanning is, uit het klooster gezet (si *contumax* fuerit)" (v.9; vgl. RB 65,21).

In vers 5 refereert Benedictus impliciet aan 1 Kor 11,16 waar Paulus opkomt tegen het ongesluierd zijn van de vrouw in de eredienst: "Als iemand meent dit te moeten betwisten, schreef hij, wij kennen zulk een gewoonte

* *Inst.*, 4,16,1, p.71.

niet en de gemeenten Gods evenmin (*oude hai ekklesiai tou Theou*)" (zie Benedictus' exegese van 1 Kor 7 in RB 28,7; 40,1 - vgl. p.180 - en RB 58,25). Terechtwijzing, lijfskastijding en verwijdering zijn drie graden van de correctio, RB 23-28.

"*Oboedientiae bonum, ... de monasterio expellatur*": de eerste en de laatste woorden van dit hoofdstuk bevatten de hele filosofie van de Regel. Het klooster is een "huis van God" wanneer "het goed van de gehoorzaamheid" piramidaal door allen van beneden naar boven bewezen wordt, en niet als een verplichting maar als een waarde wordt beschouwd. De uitdrukking lezen we bij Augustinus, *De civitate Dei*, 13,20: "Propter commendandum purae et simplicis oboedientiae bonum quae magna virtus est rationalis creaturae sub creatore Domino constitutae"* en bij Cassianus**: "Oboedientiae bonum, quae inter ceteras virtutes primatum tenet". Voor Cassianus is *superbiae malum* een verderfelijke kwaal voor onze geestelijke gezondheid***. Het goed van de gehoorzaamheid is fundament voor de inwoning van de Geest in ons. Zo is de gehoorzaamheid als een gezonde bloedsomloop in het lichaam van het klooster, de weg waarlangs de monniken naar hun hart en naar God gaan (Prol. 21.48-49; RB 5,10-11; 58,8), en zo'n gehoorzaamheid is "welgevallig aan God en aangenaam aan de mensen" "*acceptabilis Deo et dulcis hominibus*" (RB 5,14).

De monnik die ze misprijst (*contemnere, contentiosus, contumax*) lijdt aan bloedarmoede en verzwakt, tot hij door het levend organisme als een dode cel afgestoten wordt...

* "Om het goed van de zuivere en eenvoudige gehoorzaamheid aan te bevelen, die een grote deugd is van het redelijk schepsel, dat onder de Heer, zijn Schepper staat..."

** *Inst.*, 4,30,1, pp.80-81; en 12,31, pp.219-220.

*** *Inst.*, 12,3,1, pp.199-200.

RB 72

30 april
30 augustus
30 december

Zoals er een slechte ijver is - vrucht van verbittering -, die van God verwijdert en naar de hel voert, ²zo is er ook een goede ijver, die van de ondeugd verwijdert en naar God voert en naar het eeuwig leven. ³Op deze ijver nu moeten de monniken zich met de vurigste liefde toeleggen; dat wil zeggen: ⁴"zij moeten wederzijden in respect voor elkaar"; ⁵zij moeten elkanders zwakheden, lichamelijke zowel als morele, met het grootste geduld verdragen; ⁶om strijd moeten zij elkaar gehoorzaamheid betonen; ⁷niemand zoek wat hij voor zichzelf voordelig acht, maar veeleer wat goed is voor de ander. ⁸Op onbaatzuchtige wijze leggen zij zich toe op de broederliefde. ⁹In liefde vreezen zij God. ¹⁰Hun abt beminnen zij met een oprechte en nederige genegenheid. ¹¹Volstrekt niets stellen zij boven Christus, ¹²die ons allen tezamen tot het eeuwig leven moge geleiden.

DE GOEDE IJVER
HART VAN HET MONNIKSLEVEN

In hoofdstuk 72 vinden alle monastieke deugden hun eindorkestratie. Dit hoofdstuk kan als synthese of apotheose van heel de Regel beschouwd worden. Benedictus wil niet van monastieke lauwheid weten (vgl. RB 5 en 18; Apk 3,15-16); monniken zijn gepassioneerden, ze zijn Gods ijveraars, maar zoals alle menselijke waarden, kan de goede ijver omslaan in slechte ijver. Dit is een klassiek onderscheid, graag uitgewerkt onder de vorm van twee wegen*:

de twee neigingen of tendensen van het hart: goed én kwaad,
de twee harten: cor murmurans én cor amans,
de twee geesten: waarheid - Heilige Geest én dwaling - geest van Belial,
de twee mensen: geest én vlees,
de twee liefdes en uiteindelijk de twee steden.

Benedictus werkt eerst de tegenstelling tussen de tweevoudige ijver of liefde uit (vv.1-2); misschien daartoe geïnspireerd door Ambrosius', *Expositio in Ps 118*.

De slechte ijver is onbeteugelde geldingsdrang of ik-zucht van de mens, zijn afgunst en verbeterheid zoals reeds beschreven in Jak 3,14-16: "ubi zelus et contentio, ibi inconstantia et omne opus pravum" (vgl. RB 4,66-68 en 65,22).

De goede ijver verwijderd van de ondeugden (heel het monastieke leven is samengevat in deze strijd: Prol. 47; 1,5; 2,40; 7,12.70; 49,4; 64,11.14) en leidt naar God en het eeuwig leven (v.12 zal hiermee een inclusie vormen).

* Dt 30,15-20; Ps 1; Testamentum Patrum; Qumran; Mt 7,13-14; Paulus; Didache en Barnabas, het thema: licht en duisternis.

Benedictus zal in een lijst van acht voorschriften of instrumenten beschrijven waarin deze goede ijver of liever het beoefenen ervan bestaat (vv.3-12). Want monniksleven is allereerst een handelen (agere) of ascese (exercere), een bekering (vgl. Proloog). Qua literair genre, is er een duidelijke parallel met RB 4, wat ons niet verwondert als wij rekening houden met de elliptische lijn van de Regel.

RB 5-7	gehoorzaamheid	RB 68-71
RB 4 RB 2-3	instrumenten van goede werken abt en gemeenschap	RB 72
RB 1 Proloog	cenobitische en verder persoonlijke roeping	RB 73

Het handelen of de ascese van de monniken wordt echter ingegeven en gedragen door een ferventissimus amor (v.3): het is ook fundamenteel een "zijn" en een ontvangen in liefde. Zo schrijft Isaak de Syriër dat de monnik zijn liefdesvuur, dat hij van de Heilige Geest ontvangen heeft, tot Gods grote Liefdesvuur terugbrengt; onderweg helpen de monniken elkaar om hun vlam wakker te houden (zelus komt van *zēō*; vgl. *fervere...*). Laten we nu eens de acht instrumenten doorlopen:

1. "Ze moeten wedijveren in eerbied voor elkaar" (v.4). Dit is een citaat van Rom 12,10, reeds te lezen op het einde van de sectie RB 63,10-17. De eer die men sommigen bewijst of verschuldigd is (RB 20) aan allen verstrekken; dit is de filosofie van de Vaderspreuken en van de monastieke traditie: alle anderen zijn minder zondaar dan wij, en mogen voor ons een incognito-ontmoeting met Christus zijn. Zo schreef Evagrius: "Gelukkig de monnik die alle mensen als God, na God, beschouwt" (*Over het gebed* 123).

2. "Ze moeten hun zwakheden, lichamelijke zowel als morele, met het grootste geduld verdragen" (v.5).
Patientissime: andermans zwakheden (vgl. RB 36,5) maar ook hun eigen zwakheden.
3. "Om strijd moeten zij elkaar gehoorzaamheid betonen" (v.6), vergelijk ook RB 71.
4. "Niemand zoek (volg) wat hij voor zichzelf voordelig acht, maar veeleer wat goed is voor de ander" (v.7).
Zie Paulus: Fil 2,4 (juist voor de Christushymne), 1 Kor 10,24.33 en 13,5 (de agape). Zie ook de gulden regel van het Evangelie in Mt 7,12 die reeds werd aangehaald in RB 4,9; 61,14; 70,7.
5. "Op onbaatzuchtige wijze leggen zij zich toe op de broederliefde" (v.8). Zie ook RB 64,6.
In de *Gesprekken* van Cassianus is de goede ijver voor de castitas: heldere, geestelijke, onbaatzuchtige liefde.
Welnu, eerbied, geduld, gehoorzaamheid, openheid en liefde vinden alle hun bron in God.
6. "In liefde vrezen zij God" (v.9).
Vreze Gods en ontzag zijn kenmerkend voor het godsdienstig gevoel van de woestijnmonniken en van Benedictus. Het is de vrees Gods fijngevoelige liefde te kwetsen. RB 7 toont hoe deze vreze (eerste trap) in de liefde uitmondt (twaalfde trap). Cyprianus schrijft dat we God als God moeten vrezen, maar dat we Hem als Vader mogen beminnen (*De oratione* 15).
Deze vermelding van de liefde voor God doet Benedictus een laatste maal denken aan de liefde van de monniken voor hun abt.
7. "Hun abt beminnen zij met een oprechte en nederige genegenheid" (v.10).
Dit betekent niet afstandelijk, niet gemeenzaam (vgl. RB 63,13; 64,15). De abt is voor de monniken de Geestdrager en ikoon van Christus; zo eindigt dan deze synthese over de monastieke liefdeskoinonia met de verwijzing naar Christus.

8. "Volstrekt niets stellen zij boven Christus, die ons allen te zamen tot het eeuwig leven moge geleiden" (vv.11-12).

We hebben hier een hernieuwd citaat uit Cyprianus' *De oratione* 15 (PL 2,546) en een inclusie met RB 4,21: "Christo nihil omnino praeponere quia nec nobis quidquam ille praeponit - charitati eius inseparabiliter adhaerere - cruci eius fortiter ac fidenter assistere!"*

We denken ook aan Hiëronymus' brief aan de monnik Heliodoros: "Perfectus servus Christi nihil praeter Christum habet, aut si quid praeter Christum habet, perfectus non est"*** (PL 22,351).

Vers 12 klinkt als een soort besluit van de Regel. Christus leidt ons allen samen (geen wedloop zoals in de RM), op de weg van het Evangelie (Prol. 21), tot het eeuwige LEVEN (inclusie met v.2). Wanneer, op de weg, soms pijnlijk het nada, nada, nada weerklonken heeft (vgl. RB 7,35, vierde trap; 33; 68), klinkt hier vreugdevol het eind todo, todo, todo!

Zo is de goede ijver of liefde het leven schenkende en actualiserende principe van heel de Regel. De liefde zal een te enge of wettische beleving van de Regel doorbreken. Zie Benedictus met zijn trouw aan de Regel, en Scholastica die overwint door haar liefde (*Dial.* II,33). Zo worden wij door een geestelijke, "warmhartige" regelbeleving van onszelf bevrijd en bloeien wij open voor de koinonia. Het is geen droom of utopie want, naar het Braziliaanse spreekwoord, is alleen-dromen een droom, maar samen-dromen het begin van de werkelijkheid. De goede ijver maakt een parabel van gemeenschap mogelijk; van een groep monniken maakt hij "een broederschap voor het geluk!"

* "Niets stellen boven Christus omdat Hij niets gesteld heeft boven ons... onlosmakelijk (ons) hechten aan zijn liefde... vastberaden en vertrouwd bij zijn kruis blijven staan!"

** "De volmaakte dienaar van Christus heeft niets boven Christus, of als hij iets heeft behalve Christus dan is hij niet volmaakt".

RB 73

1 mei
31 augustus
31 december

Deze Regel hebben wij dan geschreven om door de beoefening ervan in onze kloosters te tonen, dat wij reeds enigermate eerzaam leven en een begin gemaakt hebben met een monastieke levenswandel. ²Wie intussen haast heeft om tot de volle ontplooiing van dit leven te geraken, hij heeft de leer van de heilige Vaders, waarvan de beoefening de mens naar de top van de volmaaktheid voert. ³Want welke bladzijde, welk woord uit de door God geïnspireerde Schriften van het Oude en Nieuwe Testament is geen lijnrecht richtsnoer voor het leven van de mens? ⁴Of welk boek van de heilige, katholieke Vaders bevat geen aanwijzingen voor ons, hoe wij regelrecht tot onze Schepper kunnen geraken? ⁵Dan zijn er nog de Gesprekken van de Vaders, hun Instellingen en hun levensbeschrijvingen en ook nog de Regel van onze heilige Vader Basilius: ⁶wat zijn het anders dan documenten over het deugdenleven van goedlevende en gehoorzame monniken. ⁷Maar ons, trage, slechtlevende en nalatige monniken doen ze beschaamd staan. ⁸Wie u dan ook bent, u die met zoveel haast op weg bent naar het hemels vaderland: breng eerst met Christus' hulp deze bescheiden regel voor beginnelingen ten uitvoer; ⁹eerst daarna kunt u onder Gods bescherming die hogere toppen van wijsheid en deugd bereiken, waarop wij zojuist gewezen hebben.
Amen.

EPILOOG

OF DE VERGEZICHTEN VAN DE REGEL

De Proloog van de Regel beschreven het monastieke leven als een weg, de smalle weg waarvan Jezus gesproken heeft (Mt 7,13-14; vgl. Prol. 48). Deze weg, waar monniken samen naar de Heer willen trekken, wordt ook in monastieke taal en in de Regel van Benedictus conversatio genoemd (vgl. Prol.; RB 1; 21-22; 58). Onder dat woord ligt het begrip conversio (*metanoia*), maar het drukt een aanhoudende inspanning tot bekering (een versterkend frequentatief) en een gemeenschapsdimensie (CON - VERSATIO) uit. Zo spreekt Benedictus nu in zijn epiloog van een *initium conversationis* en van een *perfectio conversationis* (vv.1-2).

Vers 1 bepaalt de doelstelling van de Regel en vers 2 zijn vergezichten. "Regulam autem hanc descripsimus": de eerste woorden, een echo van RB 66,8, wijzen er enigszins op dat deze epiloog niet altijd een apart hoofdstuk is geweest. Het slotwoord was waarschijnlijk dat van hoofdstuk 66; maar bij een hernemen van zijn Regel (*describere*, schrijven of overschrijven) heeft Benedictus heel gemakkelijk de hoofdstukken 67-72 kunnen inlassen tussen RB 66,7 of 8 en het vervolg van dat hoofdstuk is nu hoofdstuk 73 geworden.

Vers 1 is geschreven in het meervoud: "descripsimus ut hanc observantes in monasteriis... nos demonstramus habere": het majestueuze meervoud van de schrijver (misschien dekt dit meervoud een verwijzing naar de bronnen) slaat over naar een gemeenschaps-meervoud van de praktijk: meerderen in een klooster, en meerdere kloosters voor wie de Regel bestemd is. "Honestas morum aut initium conversationis": het eerste is een "zijn", een persoonlijk evenwicht of een waardigheid; "aut" betekent: of tenminste; het tweede is een "doen": een begin van monastieke levenswandel. Men kan meer en beter, onder leiding van betere gidsen (v.2vv.). Intussen zullen de monniken zich met die kleine beginregel tevreden moeten stellen. We lezen hier de nederigheid van Benedictus; "minimam", lager kan het niet, zijn werk is onvolkomen; ook een nederige ironie, een kwinkslag naar de toehoorder

of de lezer: "Begin maar, je zal wel zien!" en een dynamisch heimwee: "Het ideaal is mogelijk!"

Het *ceterum* van vers 2 is een afscheid-nemen van de Regel: "Ceterum ad perfectionem conversationis qui festinat...". Benedictus stapt over naar het enkelvoud. Het gaat om een persoonlijke vooruitgang. De monnik kan zijn eigen weg volgen en, naar eigen ervaring, betere gidsen kiezen. Benedictus zal nu algemeen christelijke referenties geven en een waaier van monastieke tradities aanduiden. Het zijn de grote bronnen van zijn Regel, een permanente mogelijkheid tot herbronning, een uitdaging om niet te berusten of in te slapen op een bepaald niveau.

"Sunt doctrinae sanctorum Patrum". Er zijn vaste waarden, met name de leer van de heilige Vaders. Steeds dat geestelijke realisme van Benedictus! (zie RB 4,62) Drie oratorische vraagzinnen (vv.3,4 en 5-6) zullen deze leer aangeven: de Vaders in het geloof in Oud en Nieuw Testament, de Kerkvaders en de monastieke Vaders of abba's. De verdere weg is dus afgebakend; de monniken zullen niet in het ijle voortgaan.

1. "Welke bladzijde, welk woord uit de door God geïnspireerde Schriften van het Oude en Nieuwe Testament is geen lijnrecht richtsnoer voor het leven van de mens?" (v.3)

Van *pagina* springt Benedictus over naar *sermo*: de Heilige Schriften blijven een levend Woord dat ons aanspreekt, een levende Stem die ons uitnodigt (Prol.; RB 7,1...). Zoals in RB 9,8 zijn Oud en Nieuw Testament gelijkgesteld: Jezus is de vervulling van het Oude Testament (Mt 5,17-18), er is geen Oud Testament meer, maar enkel een nieuw Verbond. De Regel van Benedictus is doorweven met oud- en nieuwtestamentische teksten: psalmen, Evangelie, Paulus (zie het genre van RB 4). Dieper dan de *Regula*, ter constante koersverbetering, hebben de monniken de Schriften als *rectissima norma vitae humanae*. Cassianus, *Gesprek* 1,22, spreekt van het Evangelie als een ploegschaar voor het hart: de herinnering aan Jezus' Kruis.

2. "Welk boek van de heilige, katholieke Vaders zegt ons niet duidelijk, hoe wij rechtstreeks tot onze Schepper kunnen geraken?" (v.4)

Van geschreven tekst (*liber*) springt Benedictus opnieuw over naar levende boodschap (*resonat*). De heilige, katholieke Vaders zijn wat wij noemen de Kerkvaders: geen uitzonderlijk briljante of vernuftige geesten, maar tolken van het *orthodox* geloof van het *universele* Godsvolk, die de leer van de Kerk ook in hun *levenspraktijk* omgezet hebben. Is er misschien ook een impliciete afwijzing van een aantal bronnen van de RM (apocriefen, enzovoorts)? Naast de *Regula* zorgen deze geschriften ook voor een "*recto cursu*" van het monnikenleven naar God.

3. Benedictus verwijst ook nog naar de traditie of literatuur van de monnikenvaders (vv.5-6): *Gesprekken* en *Instellingen* van Cassianus (die niet vermeld wordt, wegens zijn semi-pelagianisme?), de *Levens* (van Antonius, Pachomius, monniken in Egypte, en de Vaderspreuken) en de *Regel van de heilige Basilius*, waarschijnlijk zijn *Klein Ascetikon* dat reeds in het Latijn vertaald was. Alle oosterse monniken beroepen zich nu op Basilius. Het westerse monnikendom van Benedictus zal bij die waardevolle levenstraditie aanleunen, des te meer daar het om een zeer evangelisch monnikendom gaat. Wij vinden ongeveer dezelfde monastieke literatuuropgave bij de Vaders van de Jura (*Vita Eugendii*). Wanneer het in RB 4 ging om *instrumenta bonorum operum*, spreekt Benedictus nu van *instituta virtutum*. Bij het begin gaat het om een "doen", en als men verder "doet", gaat het om een "zijn".

De verzen 2-6 nodigen de monniken dus uit tot een levensopgang zoals RB 1 reeds bij wijze van vergezicht het kluizenaarsleven in het vooruitzicht stelde of RB 49 aan de mogelijkheid van een totaal door de Geest bezielde leven herinnerde. De monniken hebben tijd voor zich om volledig geboren te worden, en het einde van de Regel is eigenlijk zonder einde.

Vers 7 komt terug op het concrete niveau van vers 1, of lager nog. Het doet ons pijnlijk terugdenken aan de sarabaieten van RB 1, of aan de sleur, nalatigheid en ondeugden die RB 49 ons vraagt te bestrijden. Het is die nederigheid van Benedictus die we ook aantreffen bij Cassianus en bij de Vaders van de Jura. Benedictus' Regel zal dus wel nodig zijn om te beginnen; zijn monniken zullen niet te vlug hun heil gaan zoeken in andere Regels; ze zullen de Regel bewaren, zodat de Regel hen voor alle ontsporing bewaart.

De eindverzen 8-9 zijn in de tweede persoon opgesteld, zoals de Proloog. Benedictus richt zich tot "*quisquis ergo ad patriam caelestem festinas...*", wat ons doet denken aan het "*quisquis abrenuntians propriis voluntatibus*" van Prol. 3.

Benedictus herneemt een laatste maal het onderscheid - tussen klein begin (vv.1 en 7) en verheven einddoel (vv.2-6). Het gaat eerst om een systematisch handelen: "*hanc minimam inchoationis regulam descriptam perfice*" (v.8), om daarna de hoge toppen, waarvan reeds sprake was in Prol. 23 en RB 7,5.8, te bereiken: "*et tunc demum quae supra commemoravimus doctrinae virtutumque culmina pervenies*" (v.9). Met zijn Augustijnse theologie vergeet Benedictus niet daarbij Gods genade te vermelden, zoals hij dat ook deed in Prol. 4 en RB 41,42-43. "*Adiuvante Christo*" is voor de huidige fase (v.8), "*Deo protegente*" voor de volmaaktheidsfase (v.9). En aan het PERFICE van v.8, dat door een imperatief de urgentie van het handelen benadrukt, correspondeert het eindwoord van de Regel: PERVENIES. Dit is een geliefkoosd werkwoord van Benedictus (zie Prol. 42; RB 7,5 en 67; 73,4). Het kan als leuze gelden voor zijn monniken. Heeft men ook niet de hele Regel met haar begin- en eindwoorden treffend durven samenvatten - waar wij ons ook graag bij aansluiten - : "*Luister, kind... en ge zult tot bij uw hemelse Vader komen, obsculata, o fili... et pervenies!*"

pax

Gedrukt
in de Abdij Bethlehem
B-2820 Bonheiden

januari 1985